

Alte Drucke

**M. TVLLII CICE-||RONIS OFFICIORVM LIBRI || III. Opera &
diligentia Vuolffgangi Ane-||mœcij ex uetustissimo
codice, plusquàm in cen-||tum locis ...**

Cicero, Marcus Tullius

Coloniæ, 1537/1538

VD16 C 3185

Nutzungsbedingungen

Die Digitalisate des Francke-Portals sind urheberrechtlich geschützt. Sie dürfen für wissenschaftliche und private Zwecke heruntergeladen und ausgedruckt werden. Vorhandene Herkunftsbezeichnungen dürfen dabei nicht entfernt werden.

Eine kommerzielle oder institutionelle Nutzung oder Veröffentlichung dieser Inhalte ist ohne vorheriges schriftliches Einverständnis des Studienzentrums August Hermann Francke der Franckeschen Stiftungen nicht gestattet, das ggf. auf weitere Institutionen als Rechteinhaber verweist. Für die Veröffentlichung der Digitalisate können gemäß der Gebührenordnung der Franckeschen Stiftungen Entgelte erhoben werden.

Zur Erteilung einer Veröffentlichungsgenehmigung wenden Sie sich bitte an die Leiterin des Studienzentrums, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

Terms of use

All digital documents of the Francke-Portal are protected by copyright. They may be downloaded and printed only for non-commercial educational, research and private purposes. Attached provenance marks may not be removed.

Commercial or institutional use or publication of these digital documents in printed or digital form is not allowed without obtaining prior written permission by the Study Center August Hermann Francke of the Francke Foundations which can refer to other institutions as right holders. If digital documents are published, the Study Center is entitled to charge a fee in accordance with the scale of charges of the Francke Foundations.

For reproduction requests and permissions, please contact the head of the Study Center, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

urn:nbn:de:gbv:ha33-1-150013

M. TVLLII CICE.

RONIS OFFICIORVM LIBRI

III. Opera & diligentia Vuolffgangi Ane-
mæcij ex uetustissimo codice, plusquàm in cen-
tum locis castigati atque restituti, adiectis
etiam de Amicitia, de Senectute, atque
Paradoxis, unà cum Dialogo Ane-
mæcij, in quo reddit ratio-
nem cur illos locos
mutauerit.

OMNIA VIGILANTI CVRA

recognita, per Desiderium Erasmum Roterodamum & Conradum Goclenium, passim etiam Philippi Melanchthonis scholijs appositis.

COLONIAE,

Apud Ioannem Gymnicum.

AN. M. D. XXXVII.

T Y P O G R A P H V S
L E C T O R I.

EXcusi sunt hi Ciceronis Officiorum libri
qua potuere diligentia, ad limam & reco
gnitionem Desiderij Erasmi Roterodami, &
Philippi Melanchthonis, adiunctis passim utri
usque scholijs & annotationibus. Cæterum quo
possint internosci quæ Erasmi, quæ item Philip
pi, scholijs huius hoc signū * ubique adiunctum
offendes. Erasmi nullas notas habebunt, nisi
quod argumenta capitum, passim ¶ interclu
duntur.

ERASMVS ROT.

RODAMVS ORNATISSI

mo Iacobo Tutori, inclytę ci

uitatis Antuerpiensis

S. D.

Q Vemadmodum qui sunt à scorpijs icti, solēt
ab iisdem remedium petere, ita mihi cōueni-
re uidetur, Iacobe iuriconsultoꝝ eruditissi-
me, ut qui literis fumus addicti animi lassitudinē, aut
corporis affectionē ē studijs grauioribus contrāctā,
ab iisdem studijs, sed amērioribus recreemus. Etenim
qui uere studiosi sunt, per omne uitam nihil aliud a-
gunt, quādiu licet illis suo arbitratu uitā cursum mo-
derari, nec tam intermittūt studia, q̄ remittunt, & re-
laxant aliquoties ingenium, cessant nunq̄, oriuntur
interdum, sed interim agētes aliquid. Feriant aliquā-
do, sed sic, ut otij rationē pulchrē queant reddere. Et
si libet cessant etiam nonnunq̄, sed ut horum cessatio
plus adferat bonæ frugis, q̄ quorundam negotiosissi-
mæ occupationes. Sic nimirum fortis, & gnauius mi-
res (conferam em̄ exemplum similibus) dum in æstiuis,
aut hybernis agit, aut dum induciē prestānt, ut neces-
se nō sit in acie stare, aut excubare sub pellibus, tamē
ita lusus relaxat animū, ac uires reficit, ut lusus ipsi
militiam sapiant. Pugnāt ad palum, iaculatur ad sco-
pum, torquet fundam, uibrat hastiam, decertat palæ-
stra, cōcurrit lanceis, torrentē natatu transmittit, ar-
matus in equū insilit. Deniq; sic feriat ē belli munus,
ut ad ea redeat uegetior. Aliter ludat ganeo, aliter e-
gregius princeps. Aliter scurra iocat, aliter uir prob⁹
& integer. Ad hoc igit̄ exemplū cum nuper ualetudo
flagitaret, ut ingenij corporisq; uires diutinis atq; im-
modicis studijs laboribus fatigatas instaurarē sarcī-
remq; relicto Louanio, per aliq̄ Brabatię, Flandrięq;
oppida circūuectus sum, quo simul à libris aliquanti-
isper abessem, & amiculoꝝ eruditorum conspectu, fa-

4
bulisq; memet oblectarem. Neque sic tamen abesse po-
tui ab adamata bibliotheca mea, quin unum aut alte-
rum libellum, itineris comitem circumferrem, ut si
quando fortè in uehiculo non cōtigisset congerro sat
commodus, non deesset tamē, cuius colloquio tempo-
ris tædium fallerem. In his erant Officia Ciceronis,
Lælius & Cato, unā cum Stoicorum Paradoxis. Inui-
tarat autem uoluminis exiguitas, haud multum addi-
tura sarcinulæ pōderis. Ex huius lectione mi Tutor,
geminum fructum cepi, primum enim pristinæ con-
suetudinis nostræ, qua nihil esse potuit mellitius, me-
moriæ sic mihi renouauit, ut incredibile animo per-
senferim uoluptatem. Deinde sic me totum inflamma-
uit ad honesti, uirtutisq; studium, ut iam pridem ni-
hil tale senferim, nostrates quosdā neotericos legens,
qui Christiani, Christianæ philosophiæ mysteria pro-
fitentur, & iisdem de rebus, magna ut nobis uidetur
subtilitate disserunt, sed æque frigide. Ego quid alijs
accidat nescio, mihi quid acciderit ingenue fateor, si-
ue id illorū uitio sit, siue meo. Sic subinde mecum in-
ter legēdum cogitabā: Hiccinē ethnicus scribit ethni-
cis, prophanus prophanis? At in præceptis uiuendi
quanta æquitas, quanta sanctimonia, quanta sinceri-
tas, quanta ueritas, quā omnia cōsentanea naturæ,
quā nihil fucatum, aut somnolentum? Quem ani-
mum exigit ab his, qui gerūt rempublicam, ut admi-
rabilem illam, & amabilē uirtutis speciem ponit ob
oculos, quā multa, quā sanctē, imō quā diuini-
tus tradit, de gratis etiam iuuandis omnibus, de tuen-
da amicitia, de immortalitate animorum, de contem-
ptu earum rerum quarum gratia uulgus hodie, nō dī-
cam Christianorum, sed theologorum etiam ac mo-
nachorum, nihil non & facit & patitur. Pudebat inte-
rim nostrorū morum, qui sacris libris edocti, qui tan-
tis & exemplis, & præmijs prouocati, doctrinā euan-
gelicam profiteamur, nec præstamus. Describe nostris
Satrapis talem principem, aut magistratum, qualem
describit Cicero, dispeream nī cum sua imagine, ut de-
lirus ridebitur. Quis nunc rempublicā nisi spe lucrī,
aut

AD IACOB. TVT. PRAEFA. 5

aut honoris gratia capeſſit? Quis non ita gerit, ut queſtum facere uideatur, ut hoſtem agat eorū quibus debuerat etiam uitæ ſuæ diſpendio conſulere. Vbi reperiās inter Chriſtianos par amicorum ad hanc imaginem, quā proponit. M. Tullius? Vbi ſenes, qui tam inſraſto animo ferant ætatis incommoda? ubi tam ſancta ſenum cum iuuenibus colloquia? Nunquam ante hæc magis expertus ſum uerum eſſe, quod ſcribit Auguſtinus, ex ethnicorum benefactis, acriorēs addiſti mulos ad uirtutem quā in noſtratium, cum ſubit animo, quā turpe ſit, non ea perſpicere peſtus euangelica luce illuſtratum, quod perſpectum eſt iſis, quibus ſola naturæ ſcintilla prælucebat. Non præſtare nos, qui ſub Chriſti uexillis militamus piciati, qui ſtipendium immortalitatis ab eodē expectamus, quod præſtiterunt iſi, qui nihil hominis à rogo ſuper eſſe, aut ſuſpicari ſunt, aut planē crediderunt? Et poſtea non deſunt craſſi quidam, qui ſtudioſos ab huiusmodi libris deterreant, ceu poëticiſ ut uocant. & ad morum integritatem officiētib. Ego uero dignos cēſens, quos & omnibus in ludis prælegant adoleſcentiæ literatores, & ſibi legant relegantq; ſenes, quos olim emaculatos tibi dicaui, nunc denuo dico, non ſolum purgationes, uerum etiam auctario cumulatos. Siquidem adiecimus libellū de Amicitia, alterum de Senectute, tertium de Paradoxiſ, atque in omnes annotatiunculas quaſdam, breues quidem illas, ſed ni fallor haud quaquam incommodas, in quibus hoc potiſſimū agimus, ut quorundam moroſam in dicendo ſuperſtitionem rerundamus, qui ad ſingulas penē uoces reclamitant. Non eſt Latinum, non reperitur apud probos ſcriptores. Ad hæc mēdas aliquot prodidimus, ante hæc à nemine, quod ſciam, animaduerſas. Super eſt, ut quem admodū mihi in hoc labore uerſanti, Tutor ſemper ob oculos uerſabatur, ita tibi cum hæc leges, Eraſmus in mentem ueniat, tui cum primis & amans & ſtudioſus. Bene uale. Louanij quarto Idus Septembris. Anno, M. D. XIX.

• Q V I D C O N F E

RAT LECTIO LIBRORVM

de Officijs Philippi Me-
lanchthonis.

Quemadmodum uetant in exercendo sterili
solo aut sumptus facere, aut sumere laborē,
ita lectoris scriptorem aliquem, in primis ui-
dendum est, quid doceat, & quam inde accessionem ad
studia nostra facere possimus: Porro uix pauci in rele-
gēdis scriptoribus secum ipsi deliberant, ecquid operæ
precium facturi sint. Et bona pars discētiū in uni-
uersum nescit ad quem scopum studia omnia dirigen-
da sint. Proinde initio huius libelli & argumentū ope-
ris indicandum est, & quid cōferat studijs nostris. Ea
demum est solida eruditio, de rebus moribusq; recte
iudicare posse. Deinde, quæ animo comprehenderis,
perspicere & commodè explicare atque eloqui. Re-
rum cognitio ad iudicandum & ad parādā prudenti-
am est necessaria. Magna in primis optimorum uer-
borum copia requiritur ad dicendum: uoco autem re-
rum scientiam, Physiologiam, Mathemata, præcepta
de ciuilibus moribus. Nam de religione hic nihil dici-
mus. Estq; ad communem uitam in primis utile, ea te-
nere, quæ de moribus, deq; ciuili uitæ cōsuetudine tra-
dita sunt. Beluam dicas, non hominem, quisquis non
est excultus hoc doctrine genere, & ad humanitatem
& ciuilia officia adsuefactus. Nam uirtutis incunabu-
la atque rudimenta sunt, hæ literæ, quibus ad hone-
statem teneri animi aluntur, & incitantur. Porro nō
alius extat libellus de moribus absolutior Officijs Ci-
ceronis. Diligentissime enim præcepit de omnibus ui-
tæ partibus, quid deceat quamlibet ætatem. Accedit
hoc etiam, quod iusto ordine formas uirtutū propo-
suit, ut extarent ob oculos lectoribus, tanquam regu-
læ omnium consiliorum & factorum. Fecit enim qua-
tuor uirtutis membra, prudentiam, iustitiam, fortitu-
dinem, modestiam. Quæ tanquam locos communes
pro

proponant sibi adoleſcētes, ut eò referant omnia de
 moribus consilia, & quos iudicaturi, quid deceat, ceu
 Theſeum filium sequantur. Nam ut Zeuſis, cum Hele-
 nam Crotoniatis pingeret, inſuſam habebat in ani-
 mo pulcherrimam quandam mulieris ſpeciem, ſeu ut
 Græci dicunt, *idē* collectam ex optimis exemplis:
 ita iudicatuſ de moribus, oportet animo tenere tã
 quam formas quaſdam, uirtutum deſcriptiones, quas
 conſulant, quas intueantur, in quas deſigant oculos,
 quoties de honeſtate deliberant, neque ego hic de reli-
 gione dico, quę ex ſacris libris petenda eſt. Ciuilis ui-
 tæ conſuetudo à Cicerone deſcribitur, cum qua reli-
 gio nihil pugnat. Scripſit de Officijs etiam Diuus Am-
 broſius, credo ut pueris inculcaret religionē, de qua
 uidebat in Ciceronianis nihil præcipi. Verum ego re-
 ligionem ex diuinis literis cenſeo hauriendam eſſe. De
 ciuilibus moribus malim audire Ciceronem, qui ma-
 ximis rebus geſtiſ, uerſatus in republica, principe or-
 bis terrarum, uſu pleraq; comperit, pleraq; ex Græco-
 rum ſcriptis, qui maximas ciuitates gubernarunt, uer-
 tit. Habes itaque quid hic libellus ad iudicandum cõ-
 ferat. Eſt enim uel prima prudentiæ pars, tenere præ-
 cepta de moribus. Eſt autē Cicero res partitiſ, in ho-
 neſta & utilia. Honeſtatis partes in primo libro tra-
 ctat, ubi primiſ uirtutes deſinit dialectica quadã con-
 ſuetudine. Deinde congerit multa præcepta de
 moribus uelut in acruum. In ſecundo li-
 bro res omnes enumerat, quas na-
 tura ad utilitatem, ſeu uſum
 hominum condidit, do-
 cetq; quē ex quã
 que re uſum,
 perci-
 pe
 re debeamus. In tertio conſert
 cum honeſtate uti-
 litatem.

(*)

A

4

QVID

*Religio quę
 uirtutem
 inſuſam
 religionē
 requiritur*

8 ARG. PHILIP. MELANCH.
QVID AD DICENDVM

conferat libellus de OF-
FICIIS.

PRæterquam quòd, ut cætera Ciceronis omnia,
magnum numerum leſtiſſimorum uerborum,
& figurarũ ſuppeditabit hic libellus, ideo etiam
ad dicendum plus aliquanto, quàm pleraq; alia ſcri-
pta confert, quia locorum aliquot communium fore
mulas, & propemodũ ſimulacra continet. Porro cum
hi loci uirtutum ac uitiorum regulæ ſint, ad quas ho-
minum mores & facta exigimus in iudicando, oratio
etiam omnis referri ad eos debet, inde argumẽta, am-
plificationesq; petantur, ut ſi quis in ingratum dicat,
multa illi non de perſona tantum, ſed de ipſo uitii ge-
nere erunt dicenda, eritq; danda opera, ut intelligãt
auditores, quanta ſit in eo uitio turpitudine. Verum id
nemo præſtare poterit, niſi locorum illorum formu-
las bene meditatas habeat & exempla ueterum teneat,
unde uerba, ſententias & ornamenta mutuetur.
Erit itaq; hic libellus, uelut penu & ſicut, inquit Thu-
cydides, κτῆμα, unde depromant orationem ſtudioſi,
de quacunq; re dicẽdum fuerit, hinc argumenta, hinc
ſententias, hinc figuras, hinc apta uerba excerpãt. M.
Cicero magnum inſtrumentum eloquẽtiæ id eſſe pu-
tauit, habere locos in numero paratos atq; expedi-
tos, in quibus procudendis, multum profecto Cicero-
nis exemplis adiuuabimur. Quæ enim poteſt de dolo
malo, de quæ æquitate uberior, grauiorue diſputatio
excogitari quàm illa, ea de re in tertio Officiorum,
qua ad innumerabiles cauſas, cœu Delphico gladio
uti poſſis. Plurimum etiam ad dicendum conducunt
narratiunculæ, quæ ſunt in hoc opere, & multæ & ua-
riæ. Quondam in Rhetorica progymnaſmata erant
Λογικῆταια, ſic enim uocarunt, in quo genere qui ſe
uolent exercere, magnam hic exemplorũ copiam in-
uenient. Et cum nihil ſit difficilius quàm cõmode nar-
rare, non eſt alia exercitatio fruſtuofior quàm hæc.
Quanta deum immortalẽ elegantia, quãtus lepos,
eſt in

ARG. PHILIP. MELANCH.

est in narratione gestorū Arati Sicyonii, in secundo libro. Non minorē laudem meret Gygis historia, uersa ex Platone in libro tertio. Similes aliarū multæ sunt in hoc cōmentariolo, quas sibi ad imitandum proponant, quicunq; tolerabiliter dicēdi studio tenent. Eaq; exercitatio non tantū augebit uerhorū suppellectile, sed quæ mihi in dicendo penē max̃a uirtus uidet, bene disponēdi scientiā. Nam indocti non tantū adterinæ monere uerbis orationē obscurant, sed ita etiā cōfundunt ac miscent oīa, ut intelligi prorsus nequeat. Scholia alicubi breuissima adscriptim⁹, quæ indicarent lectori orationis ordinē & dispositionem, quam qui deprenderint, facile sententiā scripti adsequetur. Nam de consilio authoris pronūciare aut iudicare nemo potest, nisi serie orationis animaduersa.

Vbi sententiā collegeris, hinc immorādum erit in singulis membris orationis, uidendumq; quo genere uerborū, quibus schematis orationis usus sit Cicero. Estq; cum illius oratione certandū, & nostris uerbis exponendū argumentum, ita fiet, ut & sententiā propius adspicias, & clarius adpareāt lumina Ciceronianæ orationis, ubi cum tua παραφράς cōtuleris. Interea & uerba, & sententiæ authoris obiter firmius adherescent animo. Sed faciamus in exordio periculū. Initio proponit, Latine se de philosophia ad filium scribere, qd̃ totidem uerbis dici poterat, uerum est addita Occupatio, cur in tanta copia Græcorū scriptorum, ipse Latine scribat, n̄sdem de rebus, quas Græci copiosissime splendidissimeq; tractauerunt. Et facta præceptoris mētio, & urbis, & ut in Distributione, sua cuiq; subiecta ratio. Estq; περιόριστος cum occupatione coniuncta propositio. Quāq; extent de moribus sapientissimis scripta multa à Græcis & cum Cratippus doctrina, tum Athenę ipsæ exemplis te erudire queant, tamen quia meus mos est Latina cum Græcis coniungere, uolebā Latine ad te philosophica quādā scribere. Ad eundē modū, in omnibus partibus orationis Ciceronianæ, sententiæ earumq; figurę excutiendę sunt.

10 MARCI

Publii filius TULLII CICERONIS

Officiorum Liber

I. ad Marcum filium.

ARGUMENTVM PER ERA

smum Roterodamum.

Ciceronem filium suo hortatur exemplo, ne sim
 ci cuiquam studio sese addicat, sed Græca cum Lati
 nis & orationis uirtutes cum philosophiæ sciētia con
 iungat. Deinde quo eum reddat attētiorem, hanc que
 de Officiis est philosophiæ partem, duobus potissimū
 nominibus commēdat, uel quod usus eius ad omnem
 uitæ rationem latissime pateat, uel quod hæc una sit
 philosophis omnibus inter se cōmunis. Postremo te
 statur se in hac disputatione Stoicos potissimū sequi,
 quod hi uel optime boni finem, ad quē officia omnia
 referuntur, constituerint. Quum Epicurus uolupta
 te metiens summum bonum, atque Aristoteles Pyr
 rho & Herillus tollentes rerum delectum, officiū quo
 que naturam subuenterint.

officiū sit uirtutis &
 actus quodammodo.

propositum est in hac oratione.

Triplex
 argumen
 tum, a no
 bilitate do
 ctoris &
 item loci,
 & tempo
 ris diutur
 nitate.

VANQVAM TE MAR
 ce fili annum iam audiētem
 Cratippum (idē Athenis)
 abūdare oportet præceptis
 institutis; philosophiæ pro
 pter summā & doctoris au
 toritatem, & urbis: quorum alter te scientia au
 gere potest, altera exemplis: tamen ut ipse ad
 meam utilitatē semper cum Græcis Latina con
 iunxi, neque id in philosophia solum, sed etiam
 in dicendi exercitatione feci, idem tibi ceseo fa

exempla bonorum
 actus quodammodo
 quodammodo
 propositum est.

Her. Græcis instituit in spei boni quodammodo
 magna ad id quodammodo
 neque ad id, sed ad id quodammodo

Sunt qui philosophia non solum in seipso sed etiam in aliis
 ut in te facit.

OFFICIORVM LIBER I. II

ciendum, ut par sis in utriusq; orationis facultate. Quam quidem ad rem, nos (ut uidemur) ma-

gnū attulimus adiumentum hominibus nostris, ut non modo Græcarum literarum rudes,

sed etiam docti aliquantum se arbitrentur adpros, & ad dicendum, & ad iudicandum. Quam

ob rem discēs tu quidem à principe huius ætatis philosophorū & discēs quandiu uoles: tam-

diu autem uelle debebis, quoad te quantum proficias non pœnitebit. Sed tamen nostra legens,

non multum à Peripateticis dissidentia (quoniam utrique & Socratici & Platonici esse uolumus) de rebus ipsis utere tuo iudicio (nihil em̃

impedio) orationem autē Latinam efficies profecto legēdis nostris pleniorē. Nec uero arroganter hoc dictum existimari uelim. Nam phi-

losophandi scientiam concedens multis, quod est Oratoris proprium, apte, distincte, ornate-

que dicere (quoniam in eo studio ætatem consumpsimus) si id mihi assumo, uideor id meo iu-

re quodammodo uendicare. Quamobrem magnopere te hortor mi Cicero, ut non solū Ora-

tiones meas, sed hos etiam de philosophia libros, qui se iam illis ferē & quarunt, studioso le-

gas. Vis enim dicendi maior est in illis, sed hoc quoq; colendum est æquabile & temperatū ora-

tionis genus. Et id quidem nemini Græcorum uideo adhuc contigisse, ut idem utroq; in gene-

re la-

Rudes eleganter par-

sum addidit.

Dicere oratoris, iudicium rerum philo-

sophi.

Honesti gradatio.

Utriq; id est, tu qui Peripateti-

cos sequeris & ego qui Acade-

mic sum.

Nam olim qui Peripatetici, n-

de & Academici demicte-

rant.

Deprecat inuētiā ar-

rogantiæ figura quā

Licetiam uocant.

Quodammodo modo destitit au-

get. Acquarūt ad quanti

*Demetrius fuit discipulus Theophrasti A. G. in quibus 10 annis
vixit fuit huiusmodi 3 et 60 annis. Plinius. S. P. Platonem
de rebus deus inquit. De re regis elius. S. P. Platonem.*
12

M. TVLLII CICERONIS

tate refer-
tur.

In oratio-
nibus con-
tentio in-
differendo
sermo se-
datus.

Inter phi-
losophos
in uno De-
metrio eti-
am dicendi
studium.

Platoni di-
cedi exer-
citatio, De-
mostheni,
philoso-
phandi fu-
it.

Aemula-
tio inter

Aristotele
philoso-
phū & Iso-
crate rhe-
torem.

Commen-
dat officia
a persona
utriusque,
deinde ab
utilitate
& commo-
ditate.

reslaboraret, sequereturque & illud forele dicen-
di, & hoc quietum disputandi genus. Nisi for-

tē Demetrius Phalereus in hoc numero haberi
potest, disputator subtilis, Orator parum liehe-
mens, dulcis tamē, ut Theophrasti discipulum
possis agnoscere. Nos autem quantum in utro-

que profecerimus, aliorum sit iudicium. Vtrum

que certē sequuti sumus. Equidem & Platonem
existimo, si genus forense dicendi tractare uo-

luisset, grauissime & copiosissime potuisse dice-
re. Et Demosthenem, si illa quæ a Platone didi-

cerat tenuisset, & pronunciare uoluisset, orna-
te splendideque facere potuisse. Eodemque modo

de Aristotele & Isocrate iudico, quorum uter-
que suo studio delectatus, contempsit alterum.

Sed cum statuissem aliquid hoc tempore ad te
scribere, & multa posthac, ab eo exordiri uo-

lui maxime, quod & etati tue esset aptissimum,
& autoritati meæ. Nam cum multa sint in phi-

losophia & grauiā & utilia, accurate copioseque
a philosophis disputata, latissime patere uiden-

tur ea, quæ de Officijs tradita ab illis & præce-
pta sunt. Nulla enim uitæ pars neque publicis,

neque priuatis, neque forensibus, neque domesticis
in rebus, neque si tecum agas quid, neque si cum al-

tero contrahas, uacare officio potest. In eoque &
colendo sita uitæ est honestas omnis, & negli-

gendo turpitudō. Atque hæc quidem quæstio cō-
munis

*Demetrius Phalereus
omnis fuit discipulus eius*

OFFICIORVM LIBER I. 17

munis est omnium philosophorum. Quis est enim
qui nullis officij præceptis tradendis, philoso-

phū se audeat dicere? Sed sunt nonnulli discipuli

næ, quæ propositis bonorum & malorum fini-

bus, officium omne peruertant. Nam qui sum-

um bonum sic instituit, ut nihil habeat cum

uirtute coniunctum, idq; suis commodis, nō ho-

nestate metitur, hic si sibi ipse cōsentiāt, & non

interdum naturæ bonitate uiuatur, fit, ut neq;

amicitiā colere possit, nec iustitiā nec libe-

ralitatem. Fortis uero, dolorem summum ma-

lum iudicans: aut temperans, uoluptatem sum-

um bonum statuens, esse certè nullo modo po-

test. Quæ quāquam ita sunt in promptu, ut res

disputatione nō egeat, sunt tamen à nobis alio de Finib⁹.

loco disputata. Hæ disciplinæ igitur si sibi con-

sentiant esse uelint, de officio nihil queant di-

scere. Neq; ulla officij præcepta firma, stabilia, Solam ho-

coniuncta naturæ tradi possunt, ut si ab his, qui

solam uirtutem, aut ab his qui maxime honesta

sum in libro

Epicureos

notat, qui

sum in libro

sum in libro

sum in libro

sum in libro

sum in libro

sum in libro

sum in libro

sum in libro

sum in libro

sum in libro

sum in libro

sum in libro

sum in libro

sum in libro

Sublati quibus uerbus
quid si fortis in pado
admodum possit reuocari
uolunt bonum

in hac
uolunt
uolunt
uolunt

sum in libro
sum in libro
sum in libro
sum in libro

M. TVLLII CICERONIS

in hac questione potissimum Stoicos, nō ut in-
terpretes, sed ut solemus, ē fontibus eorum iudi-
cio arbitrioq; nostro, quātum quoquo modo ui-
debitur, hauriemus.

* *Quam te.)* Propositio, Latine de philosophia. Estq; figurata occupatione, tametsi Græcis abundes.

Quam quidem.) Circumstantia. Sæpe aliâs Latine scripsi de philosophia.

Quamobrem,) Reiectio. Res alij fortè tradent nō infeliciter, at mea proderunt ad Latine dicendum.

Non pœnitebit.) Id est, nō parum uidebitur, sicut Terentius in Heautontimorumenon.

Nec uero arroganter.) Αἰτιολογία cur sua putet cōducere ad locupletandam facundiam.

Vis enim dicendi.) Duplex dicendi genus: Tragicum & violentum in forensibus orationibus. Comicum & summissum in philosophicis disputationibus.

Et id quidem.) Amplificat collatione Græcorum,
quod nemo elaboravit in utroque genere dicendi.

Sed cum statuissent.) Secunda pars præfationis,
cur de officiis scribat.

Latissime patere.) Ab utilitate.

Nulla enim.) Συναγερσμός.

Sed sunt.) Taxat eos, qui parum ciuilitate præceperunt de officiis.

Nam, qui summum.) Hoc ad Epicureos pertinet, quanquam enim summum bonum in uoluptate ponat Epicurus, tamen nō potest perpetuo uoluptatem inter optima ducere. Sæpe enim honestatem coget natura preferre, neque enim promiscuas libidines probare poterit, itaq; à natura uincitur.

Quoniam Aristonis.) Aristo & Pyrrho nullum de
lectum mediarum rerum reliquerunt: ut inter opti-
me & pessime ualere: inter inopiam & diuitias, nihil
dicerent interesse. Id uero alienum est à communi ui-
ta, & ciuili consuetudine. Herillus solam sciētiam di-
cebat esse bonum.

Placer

*Præmissis libellus & qui tradit in munda scripta & magis: ut in munda ad
in munda scripta
de munda.*

OFFICIORVM LIBER I.

Placet igitur, quoniam omnis disputatio de officio futura est, ante definire quid sit officium, quod à Panætio prætermissum esse miror. Omnis enim quæ à ratione suscipitur de aliqua re institutio, debet à definitione proficisci, ut intelligatur quid sit id, de quo disputetur.

* Placet igitur. Principio definitio est concipienda ex dialecticorum doctrina.

¶ Quoniam non est simplex officij uocabulum, neque poterat in genere definiri cōmode, diuisione explicat, duplici quidem uerbis, sed re eadem. Facit autem ex Stoicorum sententia duo genera officiorum, alterum, quod perfectum uocant, estque cum fine boni coniunctum, neque in quenquam præterquam in sapientem competit. Alterum, medium siue inchoatum, quod per se neque bonum sit, neque malū: sed ad usum aliquem uitæ sumitur, ut recte depositū reddere, perfecti sit officij: depositū reddere, imperfecti, cum recte nisi sapiens nemo reddat, reddant autem simul & stulti. Diuus autem Ambrosius priors generis esse putat, quæ secundum consilia sunt: posterioris, quæ secundum præcepta, ut bene administrare rem, ad inchoatum officium pertineat, erogare in pauperes, ad perfectum.

Diuisio officij.

Omnis de officio duplex est quaestio: Vñ genus est, quod pertinet ad finem bonorum: Alterum, quod positum est in præceptis, quibus in omne parte usus uitæ confirmari possit. Superioris generis huiusmodi exempla sunt. Omniāne officia perfecta sint, nunc quid officium aliud alio maius sit, & quæ sint eiusdem generis. Quorum autem officiorum

*Idē in oratione Ly
siae nota
uit Socr
tes in Phæ
dro Plato
nis.*

*Quoniam
de definitione officij
quod est actio
habetur. et quod
uolū habet quoniam
scripta & munda
munda.*

*Omne sit actio
Prima est quod
huius libellus ad
scripta cognoscenda
habetur. et officia
munda.*

*Quoniam quod habet
munda locos
munda quod
munda de munda
et officia quod
requiritur in fac
munda.*

*Inchoata
officia est
si cū sum
mo bono
coniuncta
non sunt
tamen eo
dem refer
runtur.*

*Diuisio est via de doctrina quod est munda
altera uerba de doctrina quod est munda
munda.*

ind. per 1916 M. TYLLII CICERONIS

præcepta traduntur, ea quamquam pertinet ad finem bonorum, tamen id minus apparet, quia magis ad institutionem uitæ communis spectare uidentur, de quibus est nobis his libris explicandum. Atque etiam alia diuisio est officii: nam

Segunda Divisão
Affairs

to Hysteron

¶ Perfectū

τορθωμα,

quod in 3.
de Finibus

Cicero tū

recte fa

Etū inter-
pretatur:

est hone-
stas 24

etio pro

pter se ex
petenda.

primus deus et
methodus.

Spoken of by...

the 1st:

3 1/2 x 9 1/2 inches. N. 100. 100. 100.

246. **Tres loci**

deliberati
tri, hone

[Faint handwritten text at the bottom of the page]

vap. us

& medium quoddam officium dicitur, & perfectum. Perfectum autē officium rectum (opinor) uocemus, quoniam Græci κατ' ῥησιν appellant. Hoc autē commune officium καθ' ὅσον μισθον uocant. Atque ea sic definiunt, ut rectum quod sit, id perfectum officium esse definiant. Medium autem officium id esse dicunt, quod quum sit factum sit, ratio probabilis reddi possit.

* Omnis de officio.) Sicut medicina dupliciter tractatur. Nam aut *μεθοδικώς* causæ uerborum excutuntur & remediore. Aut tantum præcepta sanitatis, aut remedia tradunt, qd sepe solet aniculæ imperitæ causari. Ita de officiis bifariâ scribitur. Nam aut natura hominis & finis bonorū *μεθοδικώς* inquirif. Aut *πραγματικώς* tantū traduntur, sine disputatione accuratiore de natura hominis & de bonis: ut sunt præcepta Phocylidis, aut Theognidis, aut quæ dicuntur Catonis. Hoc modo Cicero proficitur hic se præcepta cōgessisse.

Græci κατὸρῶμα κατὸρῶμα perfectum officium est, & negabāt ullum factum esse cuiusquam sale. Medium vero officium tribuebant mediocribus & ciuilibus uiris, quare hic περὶ κατὸρμάτων nihil disputat: quæ tantum disputatio imaginatur, sicut perfectum oratorem, aut alias species in artibus.

Quæ in deligendis rebus deliberandi ratio.

Triplex igitur est, ut Panctio uidetur, con-
filiu capiendi deliberatio. Nam aut hone-

1. simplex est materia Librarius
una qua corripitur. p. 122 p. 123

[illegible]

$\frac{1}{2} \text{ of } x^2 + y^2 = z^2$

1870

stümne factu sit, an turpe, dubitant, id quod in
deliberationem cadit: in quo considerando, sa-
pe animi in contrarias sententias distrahuntur.

¶ Tum autem inquirunt, aut consultant ad uitæ
commoditatem, iucunditatemq; ad facultates
rerum atq; copias, ad opes, ad potentiam, qui-
bus & se possunt iuuare, & suos, cōducant id nec-
ne, de quo deliberant. Quæ deliberatio omnis
in rationem utilitatis cadit. Tertium dubitan-
di genus est, cum pugnare uidetur cum hone-
sto id quod uidetur esse utile. Cum enim utili-
tas ad se rapere, honestas contra reuocare ad se
uidetur, fit ut distrahatur in deliberando ani-
mus, afferatq; ancipitem curam cogitandi. Hac
diuisione (cum præterire aliquid maximum ui-
trium in diuidendo sit) duo prætermissa sunt. Nec
enim solum utrum honestum an turpe sit deli-
berari solet, sed etiam duobus propositis hone-
stis, utrum honestius. Itemq; duobus proposi-
tis utilibus, utrum utilius. Ita quam ille tripli-
cem putauit esse rationem, in quinque partes di-
stribui debere reperitur. Primum igitur est de
honesto, sed dupliciter, tum pari ratione de uti-
li, post de comparatione eorum discernendum.

* Tum autem. Genera rerum ad quæ tanquam ad
scopos diriguntur omnia cōsilia & facta: Honestum
& utile. quæ sibi pueri proponant, ut discrimina & re-
rum & factorum humanorum perspiciant.

¶ Ex ueteris Academicæ & Stoicorum sententiâ, quæ

stum, ut si-
le, ad quæ
referuntur
& illa ma-
gnum iu-
cundū, si-
ne pericu-
lo, tertiu
addit Fa-
bius quem
Avaritiam, id
est, possibi-
le nomi-
nar.

Præcipua
diuisionis
uirtus, ut
absoluta
sit.

Compara-
tio nō mo-
do in oēs
partes suæ
soriæ, sed
etiā in ple-
rasq; iudi-
cialis inci-
dit gene-
ris. Partitio
totius que-
stionis de
officiis.

Arguuntur huius libri

sup

sumum bonum à natura proficisci putant: & hoc
ipsum esse beate uiuere, secundum naturam uiuere cō
memorat, quæ semina nobis natura inſeuerit, quæq;
adminicula addiderit: quibus accedente industria ac
uſu, ad felicitatē, quo referuntur omnia, proficiamus.
Nam primo loco omni animanti ſtudium tuendi ſui
indidit, id quod iure naturæ, eſt hominum cum pecu
dibus commune uocatur *κατὰ φύσιν πρῶτον*, id eſt, ſecū
dum naturam primū, cōſequens eſt appetitus eorum,
quæ incolumitati ſunt amica: fuga eorū, quæ noxia.
Verum homini quoniam non ſolum eſt corpore conſta
bat, ſed etiā ex animo, ut totus eſſe poſſit incolumiſe
ratiocinandi uim addidit, unde diſciplinæ omnes, &
virtutes illæ morales proficiſcuntur. *animi ſubſeque*

Amor sui
naturæ
primum.

P Rincipio generi animantium omni est a natura tributum, ut se uitam corporis tueatur, declinetq; ea, quæ ei nocitura uideantur, omniaq; quæ sint ad uiuendum necessaria, inquirat & parat ut pastum ut latibula ut alia eiusdem generis. Comune autem animantium omnium est cōiunctionis appetitus procreandi causa, & cura quedam eorū, quæ procreata sunt. Sed inter hominē & beluam hoc maxime interest, quod hec ratiū, quantum sensu mouet ad id solum quod adest, quodq; præsens est, se accommodat, paulum admodū sentiens præteritū aut futurum. Homo autē, qui rationis est participes, præquam consequentia cernit, causas rerum uidet, earumq; progressus, & quasi antecessiones non ignorat, similitudines comparat, reliquæ præsentibus adiungit atq; annectit futuras, fa-

Вінсція

+ Cuius defectus et vis gratiarum imita est cile

Genus in bidet, cuius ratio in officio, ratio

OFFICIORVM LIBER I. 19

est totius uitæ curriculum uideri ad eamq; degen-

dam præparat res necessarias. Eademq; natu-

ra, ut rationis hominem conciliat homini, & ad

orationis & ad uitæ societatem. Ingeneratq; in

primis præcipuū quendam amore in eo qui pro-

creati sunt, impellitq; ut hominū ceteris & cele-

brari inter se, & sibi obedire uelit, ob easq; cau-

sas studeat parare ea quæ suppeditent ad cultu-

& ad uictū, nec sibi soli, sed cōiugi, liberis, cate-

risq; q̄s charos habeat, tueriq; debeat. Quæ cu-

ra exulscitat etiā animos, & maiores ad rem e-

rendam facit. In primisq; hoīs est propria ueri

inquisitio, atq; inuestigatio. Itaq; cum sumus ne-

cessarijs negotijs curisq; uacui, tum auemus ali-

quid uidere, audire ac discere, cognitionemque

rerum aut occultarum, aut admirabilem ad be-

ne beatęque uiuendū, necessariam ducimus. Ex

quo intelligitur, quod uerum, simplex, synce-

rumq; sit, id esse naturæ hominis aptissimum.

Huic ueri uidendi cupiditati adjuncta est ap-

petitio quædam principatus, ut nemini parere

animus bene informatus a natura uelit, nisi præ-

scripti aut doceri, aut utilitatis causa iuste & le-

gitime imperati, ex quo animi magnitudo exi-

stit, humanarumq; rerum contemptio. Nec ue-

ro illa parua uis naturæ est rationisq; quod

unum hoc animal sentit quid sit ordo, quid sit

quod deceat, in factis, dictisque qui sit modus.

Iustitiæ se-

minis, ut fides:

ut sit iustit

ut sit iustit

ut sit iustit

ut sit iustit

ut sit iustit

ut sit iustit

ut sit iustit

ut sit iustit

ut sit iustit

ut sit iustit

ut sit iustit

ut sit iustit

ut sit iustit

ut sit iustit

ut sit iustit

ut sit iustit

ut sit iustit

ut sit iustit

ut sit iustit

ut sit iustit

ut sit iustit

ut sit iustit

ut sit iustit

ut sit iustit

ut sit iustit

ut sit iustit

ut sit iustit

ut sit iustit

ut sit iustit

ut sit iustit

ut sit iustit

ut sit iustit

ut sit iustit

ut sit iustit

ut sit iustit

ut sit iustit

ut sit iustit

ut sit iustit

ut sit iustit

Her partim aliquantulum in se et in suis sensibus
et partim in se et in suis sensibus

20

M. TVLLII CICERONIS

Itaque eorum ipsorum, quæ aspectu sentiuntur
nullum aliud animal pulchritudinem, uenusta-
tem, conuenientiam partium sentit. Quam simi-
litudinem natura, ratioque ab oculis ad animum
transferens, multo etiam magis pulchritudine,
constantiam, ordinem in consiliis factisque con-
seruanda putat, cauereque ne quid indecore effe-
minateue faciat, tum in omnibus & opinionibus
& factis, ne quid libidinose aut faciat, aut cogi-
tet. Quibus ex rebus constat & efficitur, id
quod quærimus honestum, quod etiam si nobi-
lissimum non sit, tamen honestum sit, quodque
uere dicimus, etiam si a nullo laudetur, laudabile
esse natura. Formam quidem ipsam Marce fili,
& tanquam faciem honesti uides, quæ si oculis
cerneretur, mirabiles amores (ut ait Plato) exci-
taret sapientiæ. *Justitia est uirtus*

Oculi, ad
cognitio-
nem prin-
cipes.

Ex his ho-
nestum, quod
est uirtus,
id est, finis
& κατὰ φύσιν
μα, quod est
per se lau-
dabile etiam
si ne-
mo lau-
det.

Socrates
in Phædro
Platonis.

*Id est, uirtus
in se habita*

Honestum à natura inuestigat cuius
semina hominibus ingenta.

• Principio generi.) Utiles in primis disputatio, quæ
modo sunt innata semina uirtutum humanis animis.
Illa semina dicuntur aliàs leges naturæ. Suntque apud
nos quædam, hoc est, opiniones, quas ex natura sine
doctore tenemus, de moribus nemini iniuriam face-
re, tueri sobolem & commissos nostræ fidei, non nimio
labore aut luxu naturam corrumpere, sed modum in di-
ctis, factis, uitæque omni conseruare.

Ut ait Plato.) Ex Phædro Platonis: Διότις ἡ ἀρετὴ
ῥα ἑστὶν ἡ φύσις τῶν ἀνθρώπων ἡ ἀρετὴ τῶν ἀνθρώπων ἡ ἀρετὴ
αὐτῶν ὅτις τὸν ἄνθρωπον ἀρετὴν ἔχει.

De quatuor uirtutibus, unde omnia uitæ com-
munis officia manant, prudentia, iustitia, fortitudo,

*De quatuor uirtutibus
in se habita*

Græcè Dignitas, fortitudo & tem-
perantia, quædam uirtutes

¶ temperantia, ac de materia fingulorum.

Sed omne quod honestū est, id quatuor par

Stium oritur ex aliqua, aut enim in perspi

sciētia veri solertiaq; uerlatur, aut in hominum 2

societate tuenda tribuēdo quod suum est cuiq;

& rerum contractarum fide aut in animi excel.

fratq; inducti magnitudine ac robore, aut in o

minium, quæ fiunt, quæq; dicuntur, ordine & mo

do, in quo est modestia & temperantia. Quae Oēs uirtutes

quatuor quāq; inter se colligata atq; implica-

ta sunt, tamen ex singulis certa officiorum ge-
ta iuxta

nera nascūtur, uelut ex ea parte quæ primo de Platonē.

scripta est (in qua sapientiam & prudentiam po

nimus) inest indagatio atq; inuētio ueri, eiusq;

virtutis hoc munus est proprium. Vt enim quisque Prudentia

maxime perspicit, quid in re quaq̃ uerissimum in ueri p^o

fit, quicq acutissime & celerrimè potest & uide-

re & explicare rationem, is prudentissimus, & fons reli

sapientissimus rite haberi solet. Quocirca huic

quasi materia quam tractet, & in qua versetur societate

Subiecta est ueritas. Reliquis autem tribus uir-

tutibus necessitates propositæ sunt ad eas res

parandas tuendasq, quibus actio uitæ contine pte diffi-

tur, ut & societas hominum coniunctioq; serue cultatum.

tur, & animi excellentia magnitudoq, cum in

augendis opibus utilitatibusq; & sibi & suis cō. q̄bili mo-

parandis tum multo magis in his ipsis despici-

indis eluceat. Ordo autem & constantia & mo Decorum

... B 3/4 0 dera.

...att...

[Faint handwritten text at the bottom of the page]

...the ...

1847

1874

12 M. TVLLII CICERONIS

tuelut um- deratio, & ea quæ sunt his similia, uersantur in
bra corp⁹ eo genere, ad quod adhibenda est quædā actio,
honestatē cōsequi. nō solum mentis agitatio. His em rebus quæ tra-

Modi. 3. de re. de re. de re. de re. de re.

Brutius. 3. de re. de re. de re. de re. de re.

Etantur in uita, modū quendā adhibētes & or-
dinem, honestatē & decus conseruabimus.

De re. de re. de re. de re. de re.

Prudentie. 3. de re. de re. de re. de re. de re.

Sed omne quod.) Species honesti, quatuor uirtu-
tes. Iustitia suum cuiq; reddat. Prudentia deliberat de
omnibus. Fortitudo commissos nobis tuetur. Mode-
stia naturam cōseruat, ne nimius uel labor uel luxus
corrumpat.

De prudentia uirtutum omniū principe, & quid
in ea fugiendum, quid sequendum.

EX quatuor autem locis in quod honesti na-
turam uimq; diuisimus, primus ille, qui in
ueri cognitione consistit, maxime naturā attin-
git humanā. Omnes em trahimur & ducimur
ad cognitionis & scientiæ cupiditatem, in qua
excellere pulchrum putamus, labi autē errare ne-
scire, decipi, & malū & turpe ducimus. In hoc
genere naturali & honesto duo uitia uitanda

Quatuor. 3. de re. de re. de re. de re. de re.

Temeritas. 3. de re. de re. de re. de re. de re.

sunt: Vnum, ne incognita pro cognitis habea-
mus, hisq; temere assentiamur. Quod uitium effu-
gere qui uolet (omnes autē uelle debet) adhibe-
bit ad cōsiderandas res, & tempus & diligenti-

Curiositas. 3. de re. de re. de re. de re. de re.

am. Alterum est uitium, quod quidā nimis ma-
gnum studium multamq; operā in res obcuras

Curiositas. 3. de re. de re. de re. de re. de re.

atq; difficiles cōferunt, easdemq; non necessari-

Quibus in. 3. de re. de re. de re. de re. de re.

as. Quibus uitijs declinatis, quod in rebus hone-
stis & cognitione dignis operæ curæq; ponetq;
id iure laudabitur, ut in astrologia C. Sulpitiū

Ad. 3. de re. de re. de re. de re. de re.

Galo

Tr. 3. de re. de re. de re. de re. de re.

Gallū audiuimus, & in geometria Sextū Pom-
peium ipsi cognouimus: multos in dialecticis,
plures in iure ciuili. Quæ omnes artes in ueri-
tate inuestigatione uersant, cuius studio à rebus ge-
nerandis abduci contra officium est. Virtutis em-
laus omnis in actione consistit, à qua tamen sepe
fit intermissio. Multiq; dantur ad studia redi-
tus, tum agitato mentis, quæ nunquā quiescit,
potest nos in studijs cogitationis etiā sine ope-
ra nostra cōtinere. Oīs autē cogitatio motusq;
animi, aut in consilijs capiendis de rebus hone-
stis, & pertinentibus ad bene beateq; uiuen-
dum, aut in studijs scientiæ cognitioni, quæ uel
fabitur, ac de primo quidem officij fonte dixi-
mus.

*Primus ille.) Prudentia veri cognitio.
Tempus.) Aristoteles: Tempus artium autor.
In astrologia C. Sulpitium.) Vide Plutarchum in
uita Pauli Aemilij.
Quibus uitis.) Et sane perniciosum est pronunciar
re de iis in quibus non sis diu uersatus.
Omnis autem.) Prudentia munera de moribus d
liberare, & naturam inquirere.

I V S T I T I A.

DE tribus autē reliquis latissime patet ea ratio, qua societas hominum inter ipsos, & uitæ quasi communitas continetur. Cuius partes duæ sunt. Iustitia, in qua virtutis splendor est maximus, ex qua boni uiri nominantur, & huic est coniuncta beneficentia, quam

Suspicius
exercitū
Romani
falsa for-
midine li-
beravit, lu-
naris ecli-
psis ratio-
nem edisse
rens Sexto

Pompeius
geometrie
studiosus
Dialectica

Ius politi
cum.

E. C. B. B. B.

29 of girls and
 10 of boys
 & 10 of 9.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840.

pruned &
ye dentis
offit

transfuso
a prandio
no ad in

6 Iustitia &
beneficentia.

no James
at 1815

Der Herr B. A. can-

Inuolatur hinc fignis redhibita fuit / Bando Vener
altrun in Cadore / fignis rursus

24 M. TVLLII CICERONIS

eandem uel benignitatem uel liberalitatem ap

pellari licet. Sed iustitiæ primum munus est, ut

ne cui quis noceat, nisi laceſſitus injuria. Deinde

de ut communibus pro cōmunibus utatur, pri

uatis ut ſuis. Sunt autem priuata natura nulla

sed aut ueteri occupatione, ut qui quondam in

uacua uenerunt, aut uictoria, ut qui bello poti

ti ſunt, aut lege, aut pactione, conditione, ſorte

Ex quo fit ut ager Arpinas Arpinatium dica

tur, Tufculanus Tufculanoru. Similisq; eſt pri

uatarum poſſeſſionum deſcriptio. Ex quo quia

ſuum cuiuſq; ſit eorum, quæ natura fuerat, com

munia, quod cuiq; obigit, id quiſq; teneat. Eo

ſi quis plus ſibi appetat, uiolabit ius humane ſo

cietatis. Sed quoniam, ut præclare ſcriptum eſt

ad Archi- Platone, non nobis ſolum nati ſumus, ortuſq;

noſtri partem patria uedicat, partem parētes,

partē amici, atq; (ut placet S toicis) quæ in terris

gignūtur ad uſum hominū omnia creari, homi

nes autē hominū cauſa eſſe generatos, ut ipſi in

ter ſe, alijs alij prodeſſe poſſent, in hoc naturā

dūcem debemus ſequi, & communes utilitates

in medium aſſerre mutatione officiorum, dan

do, accipiēdo, tum artibus, tum opera, tum ſa

cultatibus deuincire hominum inter homines

ſocietatem.

• Sed iuſtitie.) Iuſtitie munus, nec corpus alteri

us, nec res occupare. (ratione fit.

Eo ſi quis.) Cōmunicatio rerum quib; priuatarum

quidam

24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

OFFICIORVM LIBER I.

35

Fides iustitiz fundamentum ab etymologia.

Fundamentum autē iustitiæ est fides, id est, Fides ueritatis
dictorum conuentorumq; constantia & ue-
ritas. Ex quo, quanquā hoc uidebitur fortasse
cuiuspiam durius, tamen audeamus imitari Stoi-
cos, qui studiose exquirunt unde uerba sint du-
cta, credamusq; quia fiat quod dictum est, ap-
pellatam fidem.

* Fides est.) Fides unculum contractuum.

Quinque item iniustitiæ genera, ut iu-
stitiæ, & unde oriantur.

Sed iniustitiæ duo genera sunt: Vnum eo-
rum qui inferunt: alterum eorum, qui ab his,
quibus infertur, (si possunt) non propulsant in-
iuriam. Nam qui iniuste impetu in quempiam
facit, aut ira, aut aliqua perturbatione incitat,
is quasi manus uolenter uidetur afferre locio:

Qui autem non defendit, nec obstitit, si potest,

iniuriæ, tam est in uitio, quàm si parentes, aut
amicos, aut patriam deserat. Atq; illæ quidem
iniuriæ, quæ nocendi causa de industria infe-
runtur, sæpe à metu proficiunt, cum is qui
alteri nocere cogitat, timet ne nisi id fecerit,
ipse aliquo afficiatur incommodo. Maximā au-
tem partem ad iniuriam faciendam aggrediun-
tur nonnulli ut adipiscantur ea quæ concupie-
runt, in quo uitio latissime patet auaritia. Expe-
runtur autem diuitiæ, tum ad usus uitæ necessa-
rios, tum ad perfruedas uoluptates: In quibus

B 5

autem

no p. abest: in p. a.

26

M. TVLLII CICERONIS

ill. quoniam

D. D. B. B. 124
Crasus di
ues.

Iniuria à
magnificè
tiq studio.

Iniuria ab
ambitiōe.

Modo p
admodū
nuper.

Tempe
stas.

Animi sub
limitatem
pprie Cp
sari tribu
at Plinius.

autem maior est animus, in his pecuniæ cupiditas spectat ad opes & ad gratificandi facultatem, ut nuper M. Crasus negabat ullam satis magnam pecuniā esse ei, qui in Republica princeps uellet esse, cuius fructibus exercitum alere nō posset. Delectant etiā magnifici apparatus, uitæq; cultus cum elegantiā & copia, quibus rebus effectū est, ut infinita pecunię cupiditas esset. Nec uero rei familiaris amplificatio nemini nocēs uituperanda est. Sed fugienda semper iniuria est. Maxime autē adducuntur pleriq; ut eos iustitiæ capiat obliuio, cum in imperiorū, honorū, gloriæ cupiditatē inciderint. Quod enim est apud Ennium: Nulla sancta societas nec fides regni est, id latius patet. Nam quicquid eiusmodi est, in quo nō possint plures excellere, in eo plerumq; fit tanta cōtentio ut difficillimū sit sanctam seruare societate. Declarauit id modo & temeritas Cæsaris, qui omnia iura diuina & humana peruertit, propter eum, quem sibi ipse opinionis errore finxerat, principatum. Est autem in hoc genere molestum, quod in maximis animis, splendidissimiq; ingentis plerunque existunt honoris, imperij, potentia, gloriæ cupiditates. Quo magis cauendum est, ne quid in eo genere peccetur.

* Sed iniustitiæ duo.) Arribas uis & fraus duo uirtia pugnancia cum uirtute.

Nulla sancta societas.) Lucanus: Nulla fides regni

Lura-
Nulla fides regni
Furq; atq; uis
Dedit uis longi
fratrum pium

focijs, omnib; potestas: Impatiens consortis erit.

¶ Iniuria alia, alia leuior.

Sed in omni iniustitia permultum interest, utrum perturbatione aliqua animi, que plerumq; brevis est, & ad tempus an cōsulto & cogitato fiat iniuria. Leuiora enim sunt ea, quæ repente aliquo motu accidunt, q̃ ea quæ meditata, & præparata inferuntur. Ac de inferenda quidem iniuria satis est dictum.

¶ Causas recenset, unde secundum iniuriæ genus orjatur.

Prætermittendæ autem defensionis defensionib; officiij plures solēt esse cause. Nam aut inimicitias, aut laborem, aut sumptus suscipere nolunt, aut etiam negligentia, pigrizia, inertia, aut suis studiis, quibuscūque occupationibus sic impediuntur, ut eos, quos tutari debent, desertos esse patiantur. Itaq; uidēdum est, ne non satis sit id, quod apud Platonem est in philosophos dictum, quod in ueri inuestigatio ne uersentur, quodq; ea, quæ pleriq; uehementer experant, de quibus inter se digladiari solent, cōtemnant & pro nihilo putent, propterea iustos esse. Nam dum alterum iustitiæ genus assequuntur in inferenda, ne cui noceant iniuria, in alterum incidunt. Discendi enim studio impediti, quos tueri debent, deserunt. Itaq; eos ad Rempubicā ne quidē accessuros putant nisi coactos. Aequius aut erat id uolūtate fieri.

Metus in
cōmodora
fuga sum
ptus.
Desidia.

Occupatio.
Damnat
ignauam
philosophiam.

Hoc Plato
in libris
de Repu
blica elegāter ostēdit per fabulā de iis qui uincti in specu se

Omnis generis fides
voluntatis
Nihil in uoluntate

Nam

*Quamvis si quis inuitus studium suum suum faciat
quod inuitus dicitur inuitus*
28 M. TVLLII CICERONIS

dent, id quod Nam hoc ipsum ita iustum est, quod recte fit, si
Ciceroni est uoluntarium. Sunt etiam qui aut studio rei
non pro familiaris tuende, aut odio quodam hominum,
bati uiro suum se negotium agere dicant, ne facere cuius
politico & uideantur iniuriam: qui dum altero iniustitiae
natura sub genere uacant, in alterum incurrunt. Deserunt
inani non enim uitae societatem, quia nihil conferunt in
est mirum. eam studij, nihil operae, nihil facultatum. Quam-
Alia disse- do igitur duobus generibus iniustitiae proposi-
rendi offi- tis, adiunximus causas utriusque generis, easque
cui causa. res ante constituimus, quibus iustitia continere
Horatius: tur, facile quod cuiusque temporis officium sit, po-
Dissimula- terimus (nisi nolmetipios ualde amabimus) ius-
tor opis dicare. Est enim difficilis cura rerum alienarum,
pprie mi- quanquam Terentianus ille Chremes, humani
hi commo- nihil a se alienum putat. Sed tamen quia magis
dus uni. ea percipimus atque sentimus, quae nobis ipsis aut
Ex Heu- prospera aut aduersa eueniunt, quam illa, quae
contimo- ceteris, quae quasi longo intervallo interiecto
tumenos uidemus, aliter de illis ac de nobis iudicamus.
initio. Ac, pro quo.
Quamvis Procerbi-
quod um: Quae
quod dubitas,
quod ne feceris.
quod Alias co-
quod gnitione.
quod Prætermittenda.) De his, qui uim propulsant.
quod Aut etiam negligetia.) Epicuri dogma est dâti sibi
quod cas, quo ueruit attingi respublica. Id reprehendit hic
quod M. Cicero. Est autem & apud Horatium:
quod Nec uixit male, qui natus moriensque fefellit.

Aut

Aut odio quodam.) τιμωρίας δὲ μισάνθρωπος taxatur.

Quoniam igitur.) ἐπιλόγος.

Est enim difficilis.) Difficultas in cōseruando officio.

¶ Docet officia pro circumstantiis uariari, & quod officiosum erat, id contra officium fieri duobus maxime modis, si aut ab utilitate recedatur, aut minus utile præferatur utiliori, quin interdum præter officium esse nimium inhzere iuris apicibus.

Sed incidunt sæpe tempora, cum ea que maxime uidentur digna esse iusto homine, eorum quem uirum bonum dicimus, commutantur, fiuntque cōtraria, ut reddere depositum, etiamne furioso, promissum facere: quæque pertinent ad

ueritatem & ad fidem, ea negare interdum, &

non seruare sit iustum. Referri enim decet ad ea

quæ posui principio fundamenta iustitiæ: primum ut ne cui noceatur: deinde, ut cōmuni uti-

litati seruiatur: Ea cum tempore commutatur.

Commutatut officium, & nō semper est idem.

Potest enim accidere promissum aliquod, & cō-

uentum, ut id effici sit inutile, uel ei, cui promissum sit, uel ei qui promiserit. Nam si (ut in fabu-

lis est) Neptunus quod Theleo promiserat, nō

fecisset, Theleus filio Hippolyto non esset orba-

tus. Ex tribus enim optatis (ut scribitur) hoc

erat tertium, qd de Hippolyti interitu gratus

optauit: Quo impetrato, in maximos luctus in-

cidit. Nec promissa igitur seruanda sunt ea,

quæ si sint iis quibus promiseris inutilia, nec si

Eam benè
gnitate di-
xit.

Communi, id ē, tū

eius qui p-

stat iustū,

tū illius in

quem præ-

statutur.

Conuēta

præstare

nonnunq̃

contra of-

ficiū.

Tragicū

exemplū.

Theleus

tria opta-

uerat ab

auo Ne-

ptuno, ut

Minotau-

rū cōficeret,

ut sibi

ad inferos

daret adit-

us: ut Hip-

polytū ut-

discereſ. ^{plus tibi ea noceat, quam illi profint, cui promi-}
 • Vetus ex ^{seris. Contra officium est maius damnum ante}
 emplar: ^{poni minori: ut si constitueris te cuipiam aduo-}
 ſeruanda ^{caturum in rem præſentem eſſe venturum, atque}
 ſunt ea q̃ ^{interim grauitè ægrotare filius cœperit, non}
 ſint his q̃ ^{ſit contra officiũ, non facere quod dixeris: Ma-}
 bus, pmiſe ^{giſq; ille, cui promiſſum ſit ab officio diſcedat,}
 riſinuti- ^{ſi ſe deſtitutum queratur. Iam illis promiſſis nõ}
 lia. Nec ſi ^{ſtandum eſſe quis non uidet? quæ coactus quis}
 tibi ea pl̃ ^{metu, aut deceptus dolo promiſerit. Quæ qui-}
 noceant. ^{dem pleraque iure prætorio liberantur, nonnul-}
 Stare pro ^{la legibus.}
 niſſis, ut
 manere di-
 ctis.

* Sed incidunt ſæpe.) Iuſtum ex circumſtãtia, id ue-
 ro etiam ad ſummam iuſtiçiæ legem referendum eſt,
 ne quis lædatur. Nam inferiores leges omnes ita de-
 mum ſequendæ ſunt, ſi cum ſumma illa conſentiant.
 At depoſitum gladium ſi reddas furioſo, ſummam le-
 gem uiolaueris.

Nam ſi ut in fabulis.) Optauerat Theſeus, ut Mi-
 notaurum cõficeret, ut adiret inferos.

In rem præſentem.) In iudiciũ, nam in iſſis pri-
 mum diſceptabatur.

¶ In iuridicialibus officiis æquitas ſpectanda, non
 uerbis inhærendum.

Ex Heau-
 tontimo
 rumeno.
 Terentia

Plutarchi
 hoc com-
 menrum

Cleome

Exiſtunt etiam iniuriæ ſæpe calumnia, qua-
 dam & nimis callida, ſed malitiola iuris
 interpretatione: Ex quo illud ſummũ ius ſum-
 ma iniuria factum eſt iam tritum ſermone pro-
 uerbiũ. Quo in genere etiam in Republica
 multa peccantur, ut ille, qui cum triginta die-
 rum eſſent cũ hoſte factæ induciæ, noctu popu-
 labat.

Itaque patet in iuris aliquot ſiculis. In Beorij.
 mihilo ſperis manſceſe uolunt neſcio qd ſi
 acciſſet, qd uoluptas inducias: Rurſus ſi mihilo poſſet ſi
 facta, ſic ut ne nocte puto q̃nari, Ex qua huiſmodi
 non eſt quæſitum. Itaque q̃nari.

OFFICIORVM LIBER I.

labatur agros, quod dierum essent pacta, non noctium inducia. Nec noster quidem probandus, si uerum est, Q. Fabium Labeonē seu quem alium (nihil enim præter auditum habeo) arbitrum Nolanis & Neapolitanis de finibus agri à senatu datum, quum ad locum uenisset, cum utriusque separatim loquutum, ne cupide quid agerent, ne quid appeterent, atque ut regredi progressi mallent: Id cum utriusque fecissent, ali quantum agri in medio relictum est. Itaque illorum fines sicut ipsi dixerant, terminauit. In medio relictū quod erat, populo Romano adiudicauit. Decipere hoc quidem, non iudicare est. Quocirca in omni re fugienda est talis solertia. Sunt autem quædam officia etiam aduersus eos seruanda, à quibus iniuriam acceperis.

Est enim ulciscendi & puniendi modus. Atque haud scio, an satis sit eum qui læcesserit, iniuriæ suæ pœnitere, ut & ipse ne quid tale posthac faciat, & cæteri sint ad iniuriam tardiores.

Summum ius.) Fraus in iudicijs.

Sunt autem quædam.) De iure publico bellorum.

Iniuriæ suæ pœnitere.) Quem pœnitet facti, is prope non peccauit.

Haftenus de civili iustitia, nunc de bellicis officijs. Facit autem duo belli genera, quorum utriusque communia sunt hæc, ut non nisi iustis de causis suscipiantur, ne inferantur, nisi rebus repetitis, nisi solenniter denunciata, ut lite gerantur, ne sæuiatur supra modum in uictos: humanius etiā qui se dedunt recipiantur, fides hosti etiam priuatim præstetur, nō modo in

con.

conuenitis solennibus propria uero sunt illa, ut cum
hoc hostium genere qui de imperio certat, humanius
agamus: cum his qui uitam nostrā petunt, seuerius.

Tunc in republica maxime cōseruanda sunt iura belli. Nam quum sint duo genera decertandi: Vnum per disceptationem alterum per vim: cumq; illud proprium sit hominibus, hoc beluarum, confugiendum est ad posterius, si uti non licet superiore. Quare suscipienda quidē bella sunt ob eam causam, ut sine iniuria in pace uiuatur. Parta autem uictoria cōseruādi sunt hi, qui non crudeles in bello nec immanes fuerunt. Vt maiores nostri Tuscianos, Equos, Volscos, Hernicos in ciuitate etiam acceperūt. At Carthaginem & Numantiam funditus sustulerunt. Nollem Corinthum, sed credo aliquos secutos opportunitatem loci, maxime ne posset aliquando ad bellum faciendū locus ipse adhortari. Mea quidem sentētia, pacis quæ nihil habitura sit insidiarū, semper est cōsulendum. In quo si mihi obtemperatum esset, si non optimam, at aliquam rempublicam (quæ nunc nulla est) haberemus. Et cum his quos uideueris, cōsulendum est, tum hi, qui armis potius ad imperatorem fidem cōstingent, quam suis murum aries percusserit recipiendi sunt. In quo ratopere apud nostros iustitia culta est, ut hi qui ciuitates, aut nationes deuictas bello in fidem receperunt, earum patroni essent more

regem receperunt, et cum patre suo in
 Thronum Jussu.

seu perdu
ellés: nam
bellum an
tiqui duel
lum dice-
bant.

Status, id
est, consti-
tutus, præ-
fixus.

Cum ijs q
de imper-
rio contē-
dunt, mi-
nus acer-
be bellum
gerendū.

Id est, uti

ciuis cum

ciue.

Competito

res eiusdē

honoris

candidate.

Pyrrhi ui-

toris in

redēdis

captiuis

humani-
tas.

Enniani

uersus.

Pyrrhus

Regalis sanē & digna

potest eum, qui cum bella geras, tam molli no-

mine appellare. Quamquam id nomen durius

effecit iam uetustas, a peregrino enim recessit

& proprie in eo, qui contra ferret arma, reman-

fit. Cum uero de imperio decernat, belloq; qua-

ritur gloria, omnino subesse tamen causas oportet

easde, quas dixi paulo ante iustas causas esse bellorum.

Sed ea bella quibus imperij gloria

proposita est, minus acerbè gerenda sunt. Ut

enim cum ciue aliter contendimus, si est inimi-

cus, aliter si competitor, cum altero certamen

honoris & dignitatis est, cum altero capitis &

famæ. Sic cum Celtibris, cum Cymeris bellū,

ut cum inimicis gerebatur, uter esset, non uter

imperaret. Cum Latini, Sabinis, Samnitibus,

Pœnis. Pyrrho, de imperio dimicabatur. Pœni

fordisragi, crudelis Hannibal, reliqui iustiores.

Pyrrhi quidem de captiuis reddendis illa præ-

clara sententia est.

Nec mi aurū posco, nec mi precium dederitis.

Nec cauponantes bellum, sed belligerantes.

Ferro, non auro uitam cernamus utriq;.

(sors, Vosne uelit, an me regnare hera, quidue ferat

Virtutē experiamur (& hoc simul accipite di-

Quorū uirtutē belli fortuna pepercit, Etum)

Horundem me libertati parcere certum est,

Dono ducite, doq; uolētibus cum magnis dijs.

Pyrrhus Regalis sanē & digna Acacidarum genere sen-

Non uolentes ut & huius

qingst

ten-

ten-

ten-

ten-

ten-

tentia. ^{in apparet} Atque etiam si quid singuli temporibus ^{in apparet} adducti hosti promiserint, est in eo ipso ^{in apparet} fides ^{in apparet} conferuanda, ut primo Punico bello ^{in apparet} Regulus ^{in apparet} captus à Pœnis, cum de captiuis commutandis ^{in apparet} Romam missus esset, iurassetq; se rediturū, pri- ^{in apparet} mum ut uenit, captiuos reddēgos in senatū non ^{in apparet} censuit. Deinde quum retineretur à propin-
quis & ab amicis, ad supplicium redire maluit,
quàm fidem hosti datam fallere. Secūdo autem ^{in apparet} Punico bello, post Cannēsem pugnam, quos de- ^{in apparet} cem Hannibal Rhomam misit adstrictos iure-
 iurando se redituros esse, nisi de redimendis ^{in apparet} ijs, qui capti erant, impetrassent, eos omneis cē- ^{in apparet} fores quoad quisq; eorum uixit, quod peieras-
 sent, in grarijs relinquere. Nec minus illum, qui ^{in apparet} iureiurando fraude culpam inuenerat. Quum ^{in apparet} enim, permissu Hannibalis exisset è castris, re-
 dit paulopost quod se oblitum nescio quid di- ^{in apparet} ceret, deinde egressus è castris iureiurādo se so-
 lutum putabat, & erat uerbis, re non erat. Sem- ^{in apparet} per autem in fide quid senseris, non quid dixe-
 ris, cogitandum est, maximū autem exemplum
 est iustitiæ in hostem à maioribus constitutum,
 quum à Pyrrho perfuga senatui est pollicitus,
 se uenenū regi daturū, & cum necaturū, senatus
 eū & C. Fabritius cōsul Pyrrho dedit. Ita ne ho-
 stis quidem & potentis, & bellum ultro inferē-
 tis interitū cum scelere approbauit. Ac de bel-

*Sanctus in
iustitia*

*affinis
significat*

Officiū do
mini in
seruos.

Triplex
nocēdige
nus, uiap
ta, fraude
occulta, &
subadum
brata ho
nesti per
sona, qd
est omniū
scelestissi
mum.

licis quidē officijs satis dictū est. Meminerimus
aut etiā aduersus infimos iustitiā esse seruandā.
Est autem infima conditio, & fortuna seruorū,
quibus non male præcipiunt, qui ita iubent uti,
ut mercenarijs ad operam exigendam, iusta præ
benda. Cum autem duobus modis, id est, aut ui
aut fraude fiat iniuria, fraus quasi uulpecule, uis
leonis uidetur, utrunque alienissimum ab homi
ne est, sed fraus odio digna maiore. Totius au
tem iniustitię nulla capitalior est, quā eorum
qui tum, quum maxime fallunt, id agunt, ut ui
ri boni esse uideant. De iustitia satis dictū est.

* Parta autem uictoria.) Moderatio in bellis.
Et cum his, quos.) Argumenta moderationis.
Ac belli quidem.) Liuius libro I. de fœcialibus.
Hostis enim apud.) Hostis significat peregrinū ue
teri lingua Latinorum.
Cum uero de.) De officio seruando quando de im
perio certatur.
Subesse tamen causas.) Causæ, aliās moderationē,
aliās fœuitiam requirunt.
Ac acidarum genere.) Acacidæ Achillis genus.
Atq; etiam.) Fides etiam hostibus seruāda. (uāda.
Meminerimus.) Iustitia etiā aduersus infimos ser
Est aut infima.) Dñs erga suos iustitia seruanda.
Cum autē duobus.) Collatio fraudis & uiolentię.
¶ De liberalitate secunda iustitię parte, quam ta
men Aristoteles modestiæ uidetur annectere, in qua
tria potissimum spectanda docet Cicero: ne quid de
mus, quod accipienti sit nociturū, neue quod alijs la
giamur, ab alijs per iniuriam auferamus. Secundum,
ut pro facultatum modo, liberalitatem exerceamus.
Tertium, ne demus quibus non oportet. Dandum au
tem, aut uirtute commēdatis, aut ijs, qui nos honesta
bene

beneuolentia prosequitur, aut quibus cum nobis ali-
quod societatis uinculum intercedit, aut denique qui
bene de nobis meriti, quibus & cum sœnore benefici-
um remetendum. Postremo societatis humanæ gra-
dus, à summo fonte repetens, inter se cõponit, ut quã-
tum cuiq; debetur, rãtum præstetur. Sed hac de parte
Seneca pluribus libris diligentissime scripsit.

DEinceps ut erat propositum de benefice-
tia ac liberalitate dicatur, qua quidẽ ni-
hil est naturæ hominis accommodatius. Sed ha-
bet multas cautiones. Videndum est enim pri-

mum ne obstit benignitas, & his ipsis quibus be-
nigne uidebitur fieri, & cæteris: Deinde ne ma-
ior benignitas sit q̃ facultates. Tum ut pro di-
gnitate cuiq; tribuatur. Id enim est iustitiæ fun-
damentum, ad quam hæc omnia sunt referenda.

Nam & qui gratificatur cuiuspiam (quod obstit il-
li, cui prodesse uelle uideantur) non benefici-
que liberales, sed perniciosi assentatores iudica-
di sunt. Et qui alijs nocent, ut in alios liberales
sint, in eadem sunt iniustitia, ut si in suam rem
alienam conuertant. Sunt autem multi, & qui-
dem cupidi splendoris & gloriæ, qui eripiunt
alijs, quod alijs largiantur. Hiq; arbitrantur se
beneficos, in suos amicos uisum iri, si locuple-
tēt eos quacuncq; ratione. Id autem tantũ abest

ab officio, ut nihil magis officio possit esse con-
trarium. Videndum est igitur, ut ea liberalita-
te utamur, quæ prosit amicis, nemini noceat.

Quare L. Syllæ & C. Cæsaris pecuniarũ trans-
latio

Benefice-
tia maxi-
mè secun-
dum natu-
ram.

Quomo-
do dandũ,
quantum
& quibus.

Ut si, pro
ac si, Terẽ-
tius: Ut si
esse fra-
ter.

Tyrànica
liberali-
tas Cæsa-
ris & Syllæ

*Virgilij: Hec mea R. veteris mihi gl'ia colom
solano ffones mi dicitur mi foris*

78

M. TVLLII CICERONIS

*Quia ista
aristoteles
in 4 ethicor.*
latio à iustis dominis ad alienos, non debet li-
beralis uideri. Nihil est enim liberale, quod nō
idem iustum. *Id est iustum* Alter locus erit cautionis, ne be-

facilitate
Dandum nigtutas maior esset, quàm facultates, quod
pro facul- qui benigniores uolunt esse quàm res patitur,
sate. *Id est liberalis*

*no si q'stione
da in diuina
no p'prie cond
p'ntur*
primum in eo peccant, qd iniuriosi sunt in pro-
ximos. Quas enim copias his & suppeditari &
quius est & relinqu, eas traherunt ad alienos.
copias
Inest autem in tali liberalitate cupiditas ple-
runq; rapiendi & auferendi per iniuriam, ut ad
largiendum suppetant copiae. Videre etiam
licet plerosq; non tam natura liberales, quàm
quidam gloria ductos, ut benefice uideantur, fa-
cere multa, quæ uident magis proficisci ab ostē-
tatione, quàm à uoluntate. Talis autem simula-
tio uanitati est coniunctior, quàm aut liberali-
tati, aut honestati. Tertium est propositum, ut
in beneficentia delectus esset dignitatis, in quo
& mores eius erunt spectandi, in quem benefi-
cium conferetur, & animus erga nos & comuni-
tas & societas uitæ, & ad nostras utilitates offi-
cia ante collata, quæ ut concurrant omnia opta-
bile est. Si minus, plures causæ maioresq; pon-
deris plus habebunt.

*Refert q
dō des.*
Quibus dā-
dum. Probis ui-
ris, charis
aliquo uin-
culi no-
bis cōiun-
ctis, bene-
meritis.

* Deinceps, ut erat.) In beneficētia spectandū prin-
cipio ne uiolē iustitia. Itaq; tria pcepta colligit, ne
beneficijs nostris lēdant, uel ipsi qui accipiūt, uel aliī.
Alter locus.) II. Vt pro modo facultatum nostra-
rum largiamur.

Terc

Tertium est.) III. Vt pro dignitate demus, ne quod in prouerbio est: Suum Veneri. Item beneficium accipit qui digno dedit.

¶ Mores non ad exactam illam sapientis Stoici rationem spectandos, sed civilem uirtutis imaginem.

Quoniam autem uiuitur non cum perfectis hominibus, planeque sapientibus, sed cum his, in quibus preclare agitur, si sunt simul lachra uirtutis, etiam hoc intelligendum puto, neminem omnino esse negligendum, in quo aliqua significatio uirtutis appareat. Colendum autem esse ita quæque maxime, ut quisque maxime his uirtutibus lenioribus erit ornatus, modestia, temperantia, ac ipsa, de qua iam multa dicta sunt, iustitia. Nam fortis animus & magnus in homine non perfecto nec sapiente, seruetur plerumque; est: ille uero uirtutes boni uirum uidetur potius attingere. Atque hæc in moribus considerentur.

* Neminem omnino.) Hinc illud est: Mores amici noueris, non oderis, quia quædam amicorum uicia ferenda sunt.

Nam fortis animus.) Qualis est apud Terentium Mitio.

¶ Quomodo consideranda sit beneuolentia aliorum erga nos.

DE beneuolentia autem quam quisque habeat erga nos, primum illud est in officio, ut ei plurimum tribuamus, à quo plurimum diligimur. Sed beneuolentiam, non adolescentum more ardore quodam amoris, sed stabilitate potius & constantia iudicemus.

A continetia & uerecundia maxime spectatur hominis in doles.

¶ Bene

¶ Benemeritis de nobis, quomodo referēda grātia.

Beneficia
cum fœno
re remetiē
da à ma
iori.

S In erunt merita, ut non ineunda, sed refe-
renda sit gratia, maior quādam cura adhi-
benda est. Nullum enim officium referenda gra-
tia magis necessarium est. Quod si ea quæ acce-
peris utenda maiore mensura, si modo possis,
iubet reddere Hesiodus, quidnā beneficio pro-
uocati facere debemus? An non imitari agros
fertiles, qui multo plus afferunt quā accepe-
runt? Etenim si in eos quos speramus nobis pro-
futuros, non dubitamus officia conferre, quales
in eos esse debemus, qui iam profuerunt? Nam
cum duo genera liberalitatis sint, unum dandi
beneficij, alterum reddedi, demus nec ne, in no-
stra potestate est, non reddere, bono uiro non li-
cet, modo id facere possit sine iniuria. Accepto-
rum autem beneficiorum sunt delectus habendi.
Nec dubium quin maximo cuiq; plurimum
debeatur. In quo tamen in primis quo quisque
animi studio, beneuolentia fecerit ponderan-
dum est. Multi enim faciunt multa temeritate
quādā sine iudicio uel morbo in omnes, uel re-
pentino quodam, quasi uento, impetu animi in-
citati: quæ beneficia æque magna non sunt ha-
benda, atq; ea, quæ iudicio considerate constan-
terq; delata sunt. Sed in collocādo beneficio, &
in referenda gratia, si cætera paria sunt, hoc ma-
xime beneficij est, ut quisq; maxime opis indi-
geat,

geat, ita ei potissimum opitulari. Quod contra sit à plerisque, à quo enim plurimum sperant, etiam si ille his non eget, tamen ei potissime inseruiunt.

* De beneficentia. Quo ordine collocanda sint beneficia, ac primum quidem benemeritis gratia est referenda. Est autem torus locus de gratitudine, nonnihil rhetoricis argumentis est amplificatus.

Sin erunt. Propositio.

Etenim si. Ex minore.

Nam cum. A causa.

Acceptorum autem. Modus in remittendis beneficiis.

In coniunctione uitę quis ordo, ac primum de societate uniuersali omnium mortalium.

O Prime autem societas hominum, coniunctioq; seruabitur, si ut quisq; erit coniunctissimus, ita in eum benignitatis plurimū conferetur. Sed quę naturę principia sunt communitalis & societatis humanę, repetendum uideatur alius. Est enim primum quod cernitur in uniuersi generis humani societate. Eius autem uinculum est ratio & oratio, quę dicendo, discendo, communicando, disceptando, iudicando, conciliat inter se homines, coniungitq; naturali quadam societate. Neq; ulla re logius absumpsi à natura ferarum, in quibus inesse fortitudinem saepe dicimus, ut in equis, in leonibus; iustitiam, æquitatem, bonitatem, non dicimus. Sunt enim rationis & orationis expertes. Ac latissime quidem patēs hominibus inter ipsos, omnibus in

Et de pome
si pome et bon
dione
Nulle doli pome
nisi noli doli
Et de pome
boni in pome

Et de latissim
rati in pome
Nulle doli pome
nisi noli doli
Et de pome
boni in pome

Primi so
cietatis hu
mane fon
tes, ratio
& oratio.

Et de pome
si pome et bon
dione
Nulle doli pome
nisi noli doli
Et de pome
boni in pome

C 5

ter

De officiis lib. 2. c. 2.
M. TVLLII CICERONIS

**Ius natu-
rae.**

ter omnes societas haec est, in qua omnium re-
rum, quas ad communem usum hominum natu-
ra genuit, est seruanda communitas, ut quae de-
scripta sunt legibus, & iure ciuili, haec ita tene-
antur, ut sit constitutum. E quibus ipsis caetera
sic obseruentur, ut in Graecorum prouerbio est
Amicorum esse omnia communia. Omnia au-
tem communia hominum videntur ea, quae sunt
generis eiusdem, quod ab Ennio positum in una
re transferri in permultas potest:

**Bellissimi
Ennii uer-
sus.**

Ut homo, qui erranti comiti monstrat uiam,
Quasi lumen de suo lumine accendat, facit,
Nihilominus ipsi luceat cum illi accenderit.
Vna ex re satis praecipit, ut quicquid sine detri-
mento possit commodari, id tribuatur cuique uel
ignoto. Ex quo sunt illa communia, non prohi-
bere aqua profluentem. Pati ab igne igne cape-
re, si quis uelit consilium fidele deliberandi da-
re, quae sunt his utilia, qui accipiunt. danti non
molesta. Quare & his utendum est, & semper
aliquid ad communem utilitatem afferendum. Sed
quoniam copiae paruae singulorum sunt, eorum
autem, qui his egeant, infinita est multitudo, uul-
garis liberalitas referenda est ad illum Ennii si-
nem, nihilominus ipsi luceat, ut facultas sit, qua
in nostros simus liberales.

**Quae sunt
omnibus
absque di-
scrimine
communi
canda.**

* Optime autem. Fontes liberalitatis, & quomodo na-
tura nos finxerit, ad communicanda officia, addidit em-
orationem ut significaret factos nos esse ad societatem.

In

In qua omnium.) Quomodo sint res communicandæ. Sunt enim primum omnia communicanda, quæ citra incommodum aut iniuriam præstari possunt, iuxta prouerbum, πάντα τὰ τῶν φίλων κοινὰ. Sunt autem humanissimi uersiculi Ennii, qui docent, quæ res sine iniuria communicari possint.

Circa autem plures sunt societatis hominum. Vt enim ab illa discedatur infinitate, propior est eiusdem gentis, nationis, lingue quæ maxime homines coniunguntur. Interius etiam est eiusdem esse ciuitatis: Multa enim sunt ciuibus inter se communia, forum, fana, porticus, uix, leges, iura, iudicia, suffragia, consuetudines, præterea & familiaritates, multatæ cum multis res, rationesque contractæ. Arcetior uero colligatio est societatis propinquorum. Ab illa enim immensa societate humani generis, in exiguum angustumque concluditur. Nam cum sit hoc natura

commune animantium, ut habeant libidinem procreandi, prima societas in ipso est coniugio. Proxima in liberis, deinde una domus, cui sunt omnia communia. Id autem est principium urbis, & quasi seminarium Reipublicæ. Sequuntur fratrum conjunctiones, post consobrinorum, sobrinorumque, qui quum una domo iam capi non possint, in alias domos quasi in colonias exeunt. Sequuntur connubia, & affinitates, ex quibus etiam plures propinqui. Quæ propagatio & soboles, origo est rerum publicarum. Sanguinis autem

Ab illa prima communitate ad contractiones societates descendit. 20 Propter Quæ communia uersitas cognatio. 21 Cōiuges, liber, familia. 22 Fratres, consobri. Sobri ex consobris nati. Affinitates ex coniugis.

Que genti
lib⁹ inter
ipſos com
munia.

Imagines,
Sacra pec
cularia, Se
pulchra,
Amicitia
uirtute cō
ciliata.

Nihil ama
bilis uir
tute.

Amicitia
iuxta Py
thagoram
æqualitas
eſt.

Idē dixit
amicitiā
unam eſſe
animā in
corporib⁹
duobus.

Beneuolē
tia mutu
is benefi
cijs cōpa
rata.

Patriz de
bemus plu
rimum.

Oppetere

autem coniunctio, & beneuolētia deuincit cha
ritate homines. Magnum eſt enim eadem habe
re monumēta maiorum, iſdem uti ſacris, ſepul

chra habere cōmunia. Sed omnium ſocietatum
nulla præſtantior eſt, nulla firmior, quā cum
uiri boni, moribus ſimiles, ſunt familiaritate cō
iuncti. Illud enim honeſtum (quod ſæpe dixi

mus) etiam ſi in alio cernimus, tamen nos mo
uet, atq; illi, in quo id ineſſe uidetur, amicos fa

cit. Et quāquam omnis uirtus nos ad ſe allicit,

facitq; ut eos diligamus, in quibus ipſa ineſſe ui
deatur, tamen iuſtitia & liberalitas id maxime

efficit. Nihil autem amabilius, nec copulatiuſ q̃

morum ſimilitudo bonorū. In quibus enim ea
dem ſtudia ſunt, eadem uoluntates, in his fit, ut

æque quiſq; altero delectetur, ac ſeiſpo. Effici

turq; id quod Pythagoras uult in amicitia, ut

unus fiat ex pluribus. Magna etiam illa cōmu
nitas eſt, quę conficitur ex beneficijs ultro & cō

tro datis acceptiſq;. Quę mutua & grata dum

ſunt, inter quos ea ſunt, firma deuinciunt ſo
cietate. Sed cum omnia ratione, animoq; luſtra

ueris, omnium ſocietatum nulla eſt grauior, nul
la charior, quā ea, quę cum Republica eſt, uni

cuiq; noſtrum chari ſunt parentes, chari liberi

propinqui, familiares. Sed omnes omnium cha
ritates patria una cōplexa eſt, pro quā quis bo

nus dubitet mortem oppetere, ſi ei ſit profutu

rus.

rus? Quo est detestabilior istorum immanitas, ^{mors, id}

qui lacerarunt omni scelere patriā, & in ea fun- ^{est, ultro}

ditus delenda occupati & sunt & fuerunt. Sed ^{mors.}

si cōtentio quādam & comparatio fiat, quibus ²³

plurimum tribuendum sit officij, principes sint

patriā, & parentes, quorum beneficijs maximis

obligati sumus, proximi, liberi, totaq; domus,

quā spectat in nos solos, neq; aliud ullum po-

test habere profugium. Deinceps bene conueni-

entes propinqui, quibus cum communis etiam

plerunq; fortuna est. Quamobrē necessaria pre-

sidia uitæ debentur his maxime, quos ante di-

xi. Vita autem uictusq; communis consilia, ser-

mones, cohortationes, cōsolationes, interdum

etiam obiurgationes, in amicis uigent maxi-

me. Estq; ea iucundissima amicitia, quam simili-

tudo morum coniugauit.

* Gradus autem.) Quo ordine gratificandum. Or-

dinem uero natura gerit coniunx, liberi, parētes, pro-

pinqui, ciues, amici, uirtute adiuncti.

Tāquam in collo.) Platonis est VI. de legibus: οἷος

τὸ ἀπὸ κίονος καὶ τοῦ αὐτοῦ. Ad hunc modum saepe ar-

tiās elegantissime figuræ ex Platone uersæ sunt.

Ve unus fiat.) ὡς μὲν ἑστὶν ἑνὸς, οὕτως καὶ μίαν.

Quo est detestabilior.) nādos rhetoricum ornāmē-

tum obiter accersitum, inuehitur autem in eos qui la-

cerarunt Rempublicam.

Liberalitatis officia non solum ab his gradibus

societatis, sed etiam ab alijs circumstantijs spectari o-

portere.

Sed in his omnibus officijs tribuēdis, uiden-

dum erit quid cuiq; maxime necesse sit, &

quid

maffitas debet magis, et quod non est minus est
maffitas debet magis:

46 M. TULLII CICERONIS

quid quisque nobiscum uel sine nobis, aut pos-
sit consequi aut non possit. Ita non iidem erunt
necessitudinum gradus, qui & temporū. Suntq;
officia quæ alijs magis quam alijs debeantur, ut
uicinum citius adiuueris * frugibus accipien-
dis, q̃ aut fratrem, aut familiarem. At si lis in iu-
dicio sit, propinquū potius & amicū q̃ uicinu

Vicinus qd
debeatur.
* Alijs fru-
ctibus.

Festiuā si-
militudo.

Ving artium.

Que relig.
id est, quā-
tum relin-
quatur de
ductis &
additis q̃
oportuit.

Sineb yoyt
om. moralium
et aplo

fortitudo

defenderis. Hæc igitur & talia circūspicien-
da sunt in omni officio, & consuetudo, exercita-
tioq; capsenda, ut boni ratiocinatores officiorū
esse possimus, & addēdo, deducendōq; uidere
quæ reliqui summa fiat. Ex quo quātum cuique
debeatur intelligas. Sed ut nec medici, nec im-
peratores, nec oratores, quamuis artis præce-
pta perceperint, quicq̃ magna laude dignum
sine usu & exercitatione cōsequi possunt, sic of-
ficij conseruandi præcepta traduntur, illa qui-
dem ut faciamus ipsi, sed rei magnitudo usum
quoque exercitationēque desiderat. Atque ab
his rebus, quæ sunt in iure societatis humanæ,
quemadmodum ducatur honestum, ex quo or-
tum est officium, satis ferè diximus.

* Sed de his.) Circūstantiæ sæpe mutant gradus,
ordinemq; eorum quibus largiendum est.

Cōsuetudo & exercitatio.) Vfus magister artium.
q̃ Magnanimitas tertius officiorū fons, quæ ex re-
rum humanarū cōtemptu, & animi amplitudine qua-
dam nascitur: declaratur autē potissimum in pericu-
lis adeundis, & arduis rebus obeundis: Hinc ad dexte-
ram est audacia, pertinacia, immanitas, arrogantia,
crudelitas, confidentia, morositas, ira, seuitia, ambi-
tioq;

videt q̃ p̃p̃
nam in
fortitudine

OFFICIORVM LIBER I.

hior ad leuam, timiditas, ignauia, stupor, & id genus uitia. Exercetur aut magnanimitas partim in rebus bellicis, magis autem in negotijs urbanis, deniq; & priuata in uita, de quibus omnibus uarie differit Cicero.

Intelligendum est autem, cum proposita sint genera quatuor, e quibus honestas officiumque manaret, splendidissimum uideri, quod animo magno, elatoque, humanasque res despiciente, factum sit. Itaque in probris maxime in proptu est si quid tale dici possit.

Vos etenim iuvenes, animos geritis mulie-
 Illaque uirgo uiri. (bres

Et si quid est eiusmodi. Salmacida ipolia sine
sudore & sanguine. Contraque in laudibus, quæ
magno animo fortiter, excellenterque gesta
sunt, ea nescio quomodo quasi pleno ore lauda-
mus. Hinc rhetorum campus de Marathonis,
Salaminæ, Plateis, Termopylis, Leuctris, Stra-
tole. Hinc noster Cœdes, hinc Decii, hinc Cn.
& Publii Scipiones, hinc M. Marcellus, innum-
erabiles alij, maximeque ipse populus Roma-
nus animi magnitudine excellit. Declarat autem
studium bellicæ gloriæ, quod statuas quoque
videmus ornatu ferè militari.

* Salmacida spolia.) μεταφορά à Salmaci fonte, de
quo Metamorphoseos IIII. Reliquas historias requi-
re ex Iustino.

Stratoque.) Sic Sabellius legit. Nam Stratos urbs
est, de cuius gestis rebus Thucydides libro II. scribit.
Alij Stratocles, qui dux Atheniensium ad Cheroniam,
de quo Aeschines κατὰ κληρονομίαν, &c.

[illegible]

¶ Fortitudinem si ab honestate recedat, nomen su-
um amittere.

1. p. n. a. s. f. o. u. n. d. a. n. g.
Sed ea animi elatio, quæ cernitur in pericu-
lis & laboribus, si iustitia uacat, *ob. f. o. u. n. d. a. n. g.* pugnatq;
non pro salute communi, sed pro suis commo-
dis, in uitio est. Non modo enim id uirtutis nō
5. p. n. o. m. i. n. a. s. f. o. u. n. d. a. n. g. est, sed est potius immanitatis, omnem humani-
tatem repellentis. Itaq; probe definitur à Stoi-

Definitur
fortitu-
do.

25

*πᾶσα γὰρ
ἐπιστήμη
χωρὶς οὐκ
ἐστὶν ἀρετή
καὶ ἡ ἀρετὴ
ἀνεπιστήμη
ἐστὶν ἀρετή
ἐν ᾧ οὐκ ἔστι
ἐπιστήμη.*

6. p. n. a. s. f. o. u. n. d. a. n. g.
Magnani-
mitas à iu-
stitia pen-
det.

Pertina-
cia elati a-
nimi co-
mes.

7. p. n. a. s. f. o. u. n. d. a. n. g.
8. p. n. a. s. f. o. u. n. d. a. n. g.

cis fortitudo, quum eam uirtutem esse dicunt,
9. p. n. a. s. f. o. u. n. d. a. n. g. pugnantem pro aequitate. Quocirca nemo qui
10. p. n. a. s. f. o. u. n. d. a. n. g. fortitudinis gloriam consequutus est, insidijs,
& malitia, laudem esse adeptus. Nihil enim ho-
11. p. n. a. s. f. o. u. n. d. a. n. g. nestum esse potest, quod iustitia uacat. Præcla-
rum igitur Platonis illud, nō solum, inquit, sciē-
tia, quæ est remota à iustitia, calliditas potius q̃
sapientia est appellanda, uerum etiam animus
paratus ad periculum, si sua cupiditate, non uti-
litate communi impellitur, audaciæ potius no-
men habeat, quàm fortitudinis. Itaq; uiros for-
tes, magnanimos, eosdem bonos & simplicis ue-
ritatis amicos, minimeq; fallaces esse uolumus,
quæ sunt ex media laude iustitiæ. Sed illud odio-
sum est, quòd in hac elatiōe & magnitudine ani-
mi facillime pertinacia & nimia cupiditas prin-
cipatus innascitur. Vt enim apud Platonē est,
omnem morem Lacedæmoniorum inflamma-
tum esse cupiditate uincendi, sic ut quisq; animi
magnitudine maxime excellit, ita maxime uult

12. p. n. a. s. f. o. u. n. d. a. n. g.
13. p. n. a. s. f. o. u. n. d. a. n. g.
14. p. n. a. s. f. o. u. n. d. a. n. g.
15. p. n. a. s. f. o. u. n. d. a. n. g.

princeps omnium uel potius solus esse. Difficile autem est, cum præstare omnibus concupueris, seruare æquitatem, quæ est iustitiæ maxime propria. Ex quo fit, ut neq; disceptatione uinci se, nec ullo publico ac legitimo iure patiantur.

Existuntq; in Republica plerumq; largitores,

& factioni, ut opes quàm maximas consequantur, & sint utcunque potius superiores ui, quàm iustitiæ pares. Sed quò difficilius, hoc præclarissus. Nullum enim est tempus quod iustitiæ uacare debeat. Fortes igitur & magnanimi sunt habendi, non qui faciunt, sed qui propulsant iniuriam. Vera autem & sapiens animi magnitudo, honestum illud, quod maxime natura sequitur, in factis positum, non in gloria iudicat, principem se esse mauult quàm uideri. Etenim qui

ex errore imperitæ multitudinis pendet, hic in magnis uiris non est habendus. Facillime autem ad res iniustas impellitur, ut quisq; est altissimo animo & gloria & cupiditate. Qui locus est sanè lubricus, quod uix inuenitur, qui laboribus susceptis, periculisq; aditis, non quasi mercedem rerum gestarum, desideret gloriam.

* Sed ea animi.) Fortitudo iustitiæ propugnatrix est, ergo ubi à iustitiâ remoueris, furor est, nō uirtus. Nimia cupiditas principatus.) Cognatum fortitudini uitium ambitio.

Difficile autem est.) καλὴ τὰ καλὰ.

* Vera magnanimitas duabus in rebus potissimum sita, in contemnendis tum prosperis, tum aduersis, &

D in ar

Largitores in malum.

Prouerbiū Socratis: Pulchra quæ difficilia.

Magna se magni existat.

Quis gloria spe pìcula suscipit, ambitiosus nō fortis.

Lubricus anceps & periculosus.

in arduis rebus gerendis. *in arduis rebus gerendis. in arduis rebus gerendis.*

Omnino fortis animus & magn⁹ duabus
 rebus maxime cernitur, quarum una in
 reru externarum despicientia ponitur, cum per
 suasum sit, nihil hominem nisi quod honestū de
 corumq; sit, aut admirari, aut optare, aut expe
 tere oportere, nullique neque homini, neq; per
 turbationi animi, nec fortunæ succumbere. Al
 tera est res, ut cum ita sis animo affectus, ut su
 pra dixi, res geras magnas illas quidem, & ma
 xime utiles, sed & uehementer arduas, plenasq;
 laboris & periculorum, tum uite, tum multarum
 causa rerum, quæ ad uitam pertinet. Harum re
 rum duarum splendor omnis & amplitudo, ad
 do etiam utilitatem, in posterioribus. Causa au
 tem & ratio efficiens magnos uiros in priore.
 In eo enim est illud, quod excellētes animos, &
 humana contemnentes facit: Id ipsum autem
 cernitur in duobus, si & solum id, qd honestum
 sit, bonum iudices: & ab omni animi perturba
 tione liber sis. Nam & ea, quæ eximia plerisque
 & præclara uident, parua ducere, eaq; ratione
 stabili firmaq; continere, fortis animi, magniq;
 ducendum est. Et ea quæ uidentur acerba, quæ
 multa & uaria in hominum uita fortunæ, tier
 sant, ita ferre, ut nihil à statu naturæ discedas,
 nihil à dignitate sapiētis, robusti animi est, ma
 turpius quæq; constantia. Non est autem consentaneu,
 qui

qui metu non frangatur, eum frangi cupiditas.

te: nec qui inuictum se a labore praestiterit, uin-

ci a uoluptate. Quamobrem & haec uidentia, &

pecuniae fugienda cupiditas. Nihil enim est tam

angusti animi, tamque parum quam amare diui-

ttas. Nihil honestius magnificentiusque, quam

pecuniam contemnere, si non habeas: si habeas,

ad beneficentiam liberalitatemque conferre.

Cauenda est etiam gloriae cupiditas, ut supra

dixi. Eruit enim libertatem, pro qua magnani-

mis uiris omnis debet esse contentio. Nec ue-

ro imperia expetenda, ac potius, aut non acci-

pienda interdum, aut deponenda nonnunquam.

Vacandum autem est omni animi perturbatio-

ne, tum cupiditate & metu, tum etiam a gritu-

dine & uoluptate animi, & iracundia, ut tran-

quillitas & securitas animi adsit, quae affert tum

constantiam, tum etiam dignitatem.

* Omnis fortis.) Partis fortitudinem in domesti-

cam & πολιτικῇ. Domestica priuatim animū armat

aduersus fortunam, de qua dixit Horatius: Aequam

memeto rebus in arduis Seruare mentem, non secus

in bonis Ab insolēti temperatam lætitia. πολιτικὴ tue

tur societatem ciuilem hominum.

Cauenda est etiam.) Inuictum animum aduersus

gloriam gerere.

De his q̄ se à Rep. remouerūt: περὶ τοῦ λάθῃ βρισθῆναι.

Multi autem & sunt & fuerūt, qui eam, Fuga ne-

quam dico tranquillitatem expetētes a gociorum

negocijs publicis se remouerut, ad ocijs profu-

gerunt.

mnant, & pro nihilo putent, difficile factu est
non probare. Sed uident labores & molestias,

tum & offensionum, repulsarum, quasi quandā

ignominiam timere, & infamiam. Sunt enim qui

in rebus contrarijs parum sibi constant, suolu-

ptatem seuerissime contemnunt, in dolore sint

molliores: gloriam negligant, frangantur infa-

mia. Atq; ea quidem non satis constant. Sed

his qui habent à natura adiuuentum ferum ge-

rendarum, abiecta omni cunctatione adispiscē

di magistratus, & gerenda Respublica est. Nec

enim aliter aut regi ciuitas, aut declarari animi

magnitudo potest. Capessentibus autem Rem-

publicam nihil minus quam philosophis, haud

scio an magis etiam & magnificentia & despi-

cientia adhibenda sit rerum humanarum (quam

sæpe dico) & tranquillitas animi atq; securitas,

Siquidem nec anxij futuri sunt, & cum grauita-

te constantiaq; uicturi. Quæ faciliora sunt phi-

losophis, quo minus patent multa in eorum ui-

ta, quæ fortuna feriat. Et quo minus multis re-

bus egent, & quia si quid aduersi eueniat, tam

grauiter cadere non possunt. Quocirca non si-

ne causa maiores motus animorū concitantur,

maioraq; efficiēda Rempublicam gerentibus,

quam quietis, quo magis his & magnitudo ani-

mi est adhibenda, & uacuitas ab angoribus. Ad

rem gerendam autem qui accedit, caueat ne id

ferocem cupio,
ut ingenuum.

Non satis
constāter,
id est, ali-
bi conter-
minat, ali-
bi minit.

Et ibi atq; ibi
Remp.

Et si quis non
constanter
constanter
constanter

Et si quis non
constanter
constanter
constanter

Et si quis non
constanter
constanter
constanter

Et si quis non
constanter
constanter
constanter

Et si quis non
constanter
constanter
constanter

Et si quis non
constanter
constanter
constanter

Et si quis non
constanter
constanter
constanter

Et si quis non
constanter
constanter
constanter

bellus affinis

modo consideret, quàm illa res honesta sit, sed etiam ut habeat efficiendi facultatem. In quo ipso considerandum est, ne aut temere desperet propter ignavia, aut nimis confidat propter cupiditatem. In omnibus autè negotiis priusq̃ aggrediare, adhibeda est preparatio diligens.

¶ Longe fortius ciuilibus in rebus q̃ bellicis antecellere, multis argumentis docet, nonnihilq; de se.

Sed cum plerique arbitrentur res bellicas ma-
gius esse quam urbanas, minuenda est hæc
opinio. Multi enim bella sepe qua fuerunt pro

pter gloriæ cupiditatem, atque in magnis ani-
mis ingenijsq; id plerunq; contingit, cogi ma-
gis, si sunt ad rem militare apti, & cupidi bello-
rum gerendorum. Vere autem si uolumus iudi-

care, multæ res extiterunt urbanæ maiores, clari-
oresq; quàm bellicæ. Quàmvis enim Themis

hocles iure laudetur, & sit eius nomē quam Solonis illustrius, citeturque Salamis clarissimæ re-
ffis uictoriæ, quæ antepontatur cōsilio Solonis
ei, quo primum constituit Areopagitas, non mi-
nus præclarum hoc, quam illud iudicandū est.

Illud enim semel profuit, hoc semper proderit
ciuitati, hoc consilio leges Atheniensium, hoc
maiorum instituta seruantur. Et Themistocles
quidem nihil dixit, in quo ipse Arcopagū ad-
iunxit, at ille adiunxit Themistoclem. Est enim
bellum gestum consilio senatus eius, qui à Solo

DE GRAE

Lycurgus
legulator
Pausaniæ
ac Lyfan-
dro duci-
bus mul-

Ne erat constitutus. Licet eadem de Pausania Ly-
 sandroq; dicere, quorum rebus gestis, quāquam
 imperium Lacedaemonijs dilatātū putatur, ta-
 men ne minima quidē ex parte Lyncurgi legi-
 bus, & disciplina conferendi sunt. Quinetiā ob
 has ipsas causas & paratiores habuerūt exerci-
 tus, & fortiores. Mihi quidē, neq; pueris nobis
 M. Scaurus, C. Mario, neq; cū uersarem in Re-
 publica, Q. Catul^o Cn. Pompeio cedere uidebant.
 Parua em sunt foris arma, nisi est cōsiliū domi.
 Nec plus Africanus singularis & uir & impe-
 rator in excidenda Numantia Republice pro-
 fuit, quā eodem tempore P. Nasica priuatus
 cum Tyberium Gracchū interemit. Quāq; hec
 quidem res nō solum ex domestica est ratione.
 Attingit enim & bellicam, quoniam ui manuq;
 confecta est, sed tamen id ipsum gestum est con-
 silio urbano, sine exercitu. Illud autē optimum
 est in quo inuadi solere ab inuidis, & improbis
 me audio. Cedant arma toga, concedat laurea
 linguae. Vt enim alios omittam, nobis Rem-
 publicam gubernatibus, nonne toga arma ces-
 sere? Neque enim in Republica periculum fuit
 grauius unquam, nec maius odium. Ita cōsilijs,
 diligentiaq; nostra celeriter de manibus auda-
 cissimorū ciuium delapsa arma ipsa ceciderunt.
 Quae res igitur gesta est unquam in bello tātae
 q; triūphus conferendus? Licet em mihi M. fili
 apud

tis uictor
 rij nobili
 bus ante
 fertur.

M. Scauro
 eloquētia
 & iuris sci-
 entia cō-
 mendatus
 & Q. Car-
 tulus in re-
 bus ciuili-
 bus florue-
 runt.

Marius &
 Pompeius
 belliglo-
 ria.

Scipio Ae-
 millianus
 Numantiā
 sustulit.

Scipio Na-
 tica Tybe-
 riu Grac-
 chū perni-
 ciosas le-
 ges fecit.

tem priua-
 tus occi-
 dit.

Hic est in-
 uidiosus il-
 le uersicu-
 lus q̄ Cice-
 ro gloriae
 tus est se
 in toga

Ad M. Mariū respicit. Corruptus
 est uoti est facit, quātū
 appropinquat et in se respicit
 intra exteras septes.

OFFICIOR VM LIBER I.

rebus asperis, nec tumultuantem de gradu dei
ci, ut dicitur, sed presenti animo uti & consilio,
nec à ratione discedere, quanquam hoc animi il
lud etiam ingenij magni est præcipere cogita
tione futura, & aliquanto ante constituere, quid
accidere possit in utrang partem, & quid agen
dum sit, cum quid euenerit, nec committere, ut
aliquando dicendum sit, non putaram. Hæc sunt
opera magni animi, & excelsi, & prudentia con
silioq; fidentis. Temere autem in acie uersari, &
manu cum hoste cõfligere, immane quiddam &
beluarũ simile est. Sed cum tempus, necessitasq;
postulat, decertandum manu est, & mors serui
tuti turpitudinẽ anteponenda.

* Sed quum plerique.) Locus communis, Artes pa
cis, & uirtutes togatæ, quibus domi Respublice tenẽ
tur ac reguntur, non sunt inferiores artibus belli seu
castrensibus uirtutibus. Nam & urbana negotia prur
dentiam magnitudinem & præsentiam animi non mi
norem requirunt quàm bella:

Bellum autem ita.) Bella pacis causa suscipienda.

¶ Alienam esse ab officio magnanimiti crudelitatem
& item temeritatem.

DE euertendis autem, diripiendisq; urbi
bus, ualde illud considerandũ est, ne quid
temere, ne quid crudeliter fiat. Idq; est uiri ma
gnanimiti, rebus agitatũ punire lentes, multitu
dinem conseruare, in omni fortuna, recta atq;
honestæ retinere. Ut enim sunt (quemadmodũ
supra dixi) qui urbanis rebus bellicas antepo
nunt,

& sepulsti
autoritas
contra Na
sicam ne
euertere
tur suade
tem.

35

36

37

38

39

40

41

42

43

44

45

46

47

48

49

50

51

52

53

54

55

56

57

58

59

60

61

62

63

64

65

66

67

68

69

70

71

72

73

74

75

76

77

78

79

80

81

82

83

84

85

86

87

88

89

90

91

92

93

94

95

96

97

98

99

100

101

102

103

104

105

106

107

108

109

110

111

112

113

114

115

116

117

118

119

120

121

122

123

124

125

126

127

128

129

130

131

132

133

134

135

136

137

138

139

140

141

142

143

144

145

146

147

148

149

150

151

152

153

154

155

156

157

158

159

160

161

162

163

164

165

166

167

168

169

170

171

172

173

174

175

176

177

178

179

180

181

182

183

184

185

186

187

188

189

190

191

192

193

194

195

196

197

198

199

200

201

202

203

204

205

206

207

208

209

210

211

212

213

214

215

216

217

218

219

220

221

222

223

224

225

226

227

228

229

230

231

232

233

234

235

236

237

238

239

240

241

242

243

244

245

246

247

248

249

250

251

252

253

254

255

256

257

258

259

260

261

262

263

264

265

266

267

268

269

270

271

272

273

274

275

276

277

278

279

280

281

282

283

284

285

286

287

288

289

290

291

292

293

294

295

296

297

298

299

300

301

302

303

304

305

306

307

308

309

310

311

312

313

quatenus
utro forti
suscipien-
da.

37
Magnani-
mus nō ni
si idonea
de causa
pericula
suscipit.

nunt sic reperies multos, quibus periculosa &
callida consilia, quietis cogitationibus, & splen-
diora, & maiora uideantur. Nunquam omnino
periculi fuga committendum est, ut imbelles ti-
midique uideamur. Sed fugiendum etiam illud
ne offeramus nos periculis sine causa, quo nihil
potest esse stultius. Quapropter in adeundis pe-
riculis, consuetudo imitanda medicorum est, qui
leuiter aegrotantes leuiter curant, grauioribus
autem morbis, periculosas curationes, & an-
pites adhibere coguntur. Quare in tranquillo
tempestate aduersam optare, dementis est: sub-
uenire autem tempestatum quauis ratione, sapien-
tis. Eoque magis, si plus adipiscere re explicata
boni, quam addubitata mali.

* Quibus periculosa.) Quia, sicut apud Aristote-
lem *ἡγρόν* & *ἡρόν*, audax facinus.

Sed fugiendum.) Ut in Mimo: Nunquam periculum
sine periculo uincitur. Extat in eam sententiam Au-
gusti dictum: Aureo hamo piscari.

¶ Diuidit actiones, quæ adferunt periculum, & do-
cet quid agendum sit.

Quæ res
potius pe-
riculosa.

38
39
Callicrati-
des Lace-
dæmonio-
rum (His-
toria est
apud Xe-

Periculosa autem rerum actiones partim
his sunt, qui eas suscipiunt, partim Reipu-
blicæ. Itemque alij de uita, alij de gloria, & bene-
uolentia ciuium in discrimen uocant. Promptio-
res igitur debemus esse ad nostra pericula, quæ ad
cōmunia, dimicareque paratius de honore, & glo-
ria, quæ de cæteris cōmodis. Inuenti autem multi
sunt, qui nō modo pecuniā, sed uitam etiam pro
libus suscipiunt, & simulatam uolunt
bis quam periculosa. Periculosa.

fundere pro patria parati essent. Iidem gloriae
 iacturā, ne minimā quidē facere uellet, ne repu-
 blica quidē postulante, ut Callicratides, qui cū
 Lacedæmoniorū dux fuisset, Pelopōnesiaco bel-
 lo, multa q̄ fecisset egregie, uertit ad extremum
 omnia, cum cōsilio non paruit eorū qui classem
 ab Arginussis remouendā, nec cum Atheniensī-
 bus dimicandū putabant. Quibus ille respōdit:
 Lacedæmonios classe illa amissa, aliam parare
 posse, se fugere sine suo dedecore nō posse. At-
 que hec quidem Lacedæmonij plaga mediocris
 fuit, illa pestifera, qua cum Cleombrotus inuidi-
 am timens temere cum Epaminunda conflixit,
 Lacedæmoniorum opes cōruerunt. Quan-
 to Q. Maximus melius? de quo Ennius:

Vnus homo nobis cunctando restituit rem.

Non ponebat enim rumores ante salutem.

Ergo postq̄ magisq̄ uiri nūc gloria claret.

Quod genus peccadi uitandū est etiā in rebus
 urbanis. Sunt enim qui quod sentiunt, & si opti-
 mum sit, tamen inuidiæ metu nō audent dicere.

* Periculosa autem.) Publica salus priuatae prae-
 ponenda.

Vt Callicratides.) De Callicratide Xenophon in
 παραληρημαίους libro I. Καλλικρατίδας δὲ ἱπποῖσι ἡσάσθαι
 τὴν οὐδὲν μὴ καὶ περὶ οὐκ ἄνδρα θανάτου, οὐδὲν δὲ αἰχρὸν
 εἶναι.

Cleombrotus inuidiam.) Cur dixerit de Cleom-
 broto, inuidiam timens, intelligi nisi ex historia nō
 potest, quae extat in libro VI. apud Xenophontem in
 παραληρημαίους.

nophonē

I. Paral-

pomenō.)

dux ab of-

ficio ma-

gnanimi

recessit, q̄

classis quā

priuatae

gloriae

cturā face-

re malue-

rit. Argi-

nussae insu-

lae.

Cleobro-

tus Lacedæ-

monius

ab Epami-

nunda

Thebano

rum duce

uictus, ma-

gna suae

clade. Fa-

bius cōra-

tor. Histo-

ria notissi-

ma. Fortis

XL. ē sal-

sam infam-

iam com-

temnere.

Ενθα δὲ τῷ Κλειόμβροτῳ οἱ μὲν φίλοι προσιόντες ἔλε-
γον, ὃ Κλειόμβροτε, ἡ ἀφ' ἧς εὖς θεβαίης ἀνὺ μάχης, κινδύ-
νους ὑπὲρ τὴ πόλειως τὰ ἔχοντα παθῆναι ἀναμνησθέντι χαρ-
εσθὲς ὅτι ἦς κινὸς κίφαλὰς ἀφικόμενος, οὐδὲν τὴ χάρις ἦν
θεβαίων ἐπικώσας. καὶ ὅτι ὑπερὸν στρατεύων, ἀπεκράδης τὴ
ἐμβολῆς, ἀγχιλάς αἰεὶ ἐμβάλλοντ'. διὰ τὸ Κίβαρων
εἴπερ ἦν ἡ εἰσαυτὴ κήλη, ἡ τὴ παρ' ἑαυτῶν ὠκυμένης, ἀκτίον ὡς
εὖς ἀνδρας, οἱ μὲν φίλοι βιασθέντες ἔλεγον, οἱ δ' ἐάντιοι, ὅτι
δὴ ἔφαθον ἀκλώσας ὁ ἀνὴρ, ἡ βελὴ ἀντι κήλες ἦν θεβαίων
ἔσπερ λήγει.

Id est, Ibi Cleombrotum amici accedentes dicebāt,
si dimiseris Cleombrote Thebanos sine pugna, peri-
culum est ne a ciuibus extrema patiaris. Obiciēnt
enim quod neq; hostium agrum uastaueris cum in Cy-
noscephalas uentum est, neq; postea data pugnandi
copia, cum hoste conflixeris, cum Agesilaus iniquio-
re loco per Citheronē tories adortus sit hostes. Proin-
de si quam tui rationem habes, aut patriam retinere
cupis, dimicā dum est. Atq; hæc amici dicebant. Aenu-
li uero, nunc dicebant, palām erit, an uerum sit eum
cum Thebanis colludere, sicut dicitur.

¶ Officia illorum qui Rempublicam.

Magnani-
mi est pu-
blica com-
moda suis
anteponere.
Magi-
stratus æ-
quus omni-
bus & par-
iti studio
uacuis.
Optimum

OMnino qui reipublicæ præfuturi sunt,
duo Platonis præcepta teneant, unum ut
utilitatem ciuium sic tueantur, ut quæcunq; agur-
ad eandem referant, obliti commodorum suo-
rum. Alterum ut totum corpus Reipublicæ cu-
rent, ne dum partem aliquam tuentur, reliquas
deserant. Ut enim tutela, sic procuratio Reipu-
blicæ ad eorū utilitatem qui commissi sunt, non
ad eorum quibus commissæ est, gerenda est. Qui

autem

12000

12000

12000

12000

12000

12000

12000

12000

12000

12000

12000

autem parti ciuium consulunt, partem negli-
gunt, rem perniciosissimam in ciuitatem indu-
cunt, seditionem atq; discordiam. Ex quo eue-
nit ut alij populares, alij studiosi optimi cuiusq;
uideatur, pauci uniuersorum. Hinc apud Athe-
nienſes magna discordia orta, in nostra Re-
publica non solū seditiones, sed pestifera etiam
bella ciuilia. Quæ grauis & fortis ciuis, in Re-
publica dignus principatu, fugiet, atq; oderit,
tradetq; se totum Reipublicæ. Neq; opes aut
potentiam conſectabitur, totamq; eam sic tue-
bitur, ut omnibus cōsulat. Nec uero criminibus
falsis, in odium aut inuidiam quenquam uoca-
bit. Omninoq; ita iustitiæ, honestatiq; adhære-
ſcet, ut dum eam conferuet, quāuis grauius
offendat, mortem oppetat, potius quā deſe-
rat illa, quæ dixi.

* Omnino qui Reipublicæ.) Vtilissimū præceptum
ut totam Rempublicam complectantur hi, qui præ-
futuri sunt rebus publicis. Nam & nostris tēporibus
dum soli plebi consulunt cōcionatores, euertunt res
publicas.

¶ De honoribus uehementer contendere, contra of-
ficiū magnanimi.

Miserrima est omnino ambitio, honoriq;
cōtentio, de qua præclare apud eundē
est Platonem, similiter facere eos, qui inter sese
contenderent, uter potius Rempublicam admi-
straret, ut si nautæ certarent, quis eorum potis-
simum gubernarer. Idemq; præcipit, ut eos ad-
Ciuis

optimatē
dicit.

Fortis ut
non recu-
sat inuidi-
am in lo-
co, ita nec
temere ar-
cessit.

Ciuis

uer-

interit.

De Off. Valerius Maximus
Florus lib. 2. 62

M. TVLLII CICERONIS

diffenso uersarios existimemus, qui arma cōtra ferant;
inter Pub. nō eos, qui suo iudicio tueri Rēpublicam ue-
Scipionē lint: qualis fuit inter P. Africānum & Q. Me-
& Q. Ma- tellum sine acerbitate dissensio.

Miserima est omnino. Vt cum iustitia, ita cum
uera fortitudine ambitio pugnat.

Inter P. Africānum. Vide Valeriū de animi mo-
deratione.

Ira moderari proprium fortitudinis.

Nec p̄ro audiendi sunt, qui grauiter ira-
scendum inimicis putabunt. Idē magna
nimi & fortis uiri esse censebunt. Nihil em̄ lau-
dabilius, nihil magno & preclaro uiro dignius
placabilitate, atque clemētia. In liberis uero po-
pulis, & iuris æqualitate exercenda etiam est
facilitas, & altitudo animi, quatenus, ne si ira-
scamur, aut intempestiue accedentibus, aut im-

Morosi-
tas cōtra
officiū for-
titudinis.

prudenter roganibus in morositate inuti-
lem, & odiosam incidamus. Et tamen ita proba-
da est mansuetudo atque clemētia, ut adhibea-
tur Rēpublicæ causa seueritas, sine qua admi-
nistrari ciuitas non potest.

Q̄n animaduertendo maxime ab ira temperan-
dum.

Omnis autem & animaduersio, & castiga-
tio cōtumelia uacare debet, neq; ad eiu-
s qui puniet aliquem, aut uerbis castigat, sed ad
Rēpublicæ utilitatē referri. Cauēdum est etiā
ne maior pōna q̄ culpa sit: & ne iisdem de cau-
sis alij plectantur, alij ne appellentur quidem.

Pro-

Aphrica
ni apoph
thegma.

auditorum Africanum & familiarem suum sol-
tum ait dicere, ut equos propter crebras cōten-
tiones praeliorum ferocitate exultantes, domi-
toribus tradere soleant, ut his facilioribus pos-
sint uti: sic homines secundis rebus effrenatos,
sibiq; perfidentes, tanquam in gyrum rationis
& doctrinae duci oportere, ut perspicerent re-
rum humanarum imbecillitatem, uarietatemq;
fortunae. Atq; etiam in secundissimis rebus ma-

Magnani-
mus assen-
tationes
non reci-
pit.

xime est utendum cōsilio amicorum. Hisq; ma-
ior etiam quam ante, tribuenda est autoritas,
ijsdemq; temporibus cauendum est, ne assenta-
toribus patefaciamus aures, nec adulari nos si-
namus, in quo falli facile est. Tales em̄ nos esse
putamus, ut iure laudemur. Ex quo nascunt in-
numerabilia peccata, cum homines inflati opi-
nionibus turpiter irridetur, & in maximis uer-
santur erroribus. Sed hæc quidem hætenus.

Atq; etiam in rebus. Nescia mens hominum fati-
fortisq; futura: Et seruare modum rebus sublata se-
cundis. Item Sallustius: Secundæ res etiam sapientum
animos fatigant. τρωμα: Bis uincit qui se uincit in ui-
ctoria.

Panætius quidem. παραβολή.

Officia magnanimi in ocio honesto.

Illud autem sic est iudicandum, maximas ge-
ri res, & maxime ab his qui rempublicam re-
gant, quod earum administratio latissime pa-
teat, ad plurimosq; pertineat. Esse autem ma-
gni animi, & fuisse multos etiam in uita ociosa,

Vti Pom-
ponius At-
ticus.

Philos-
phus.

OFFICIORVM LIBER I.

qui aut inuestigarent, aut conarent magna que
dam, seque suarum rerum finibus contineret. Aut
interficeret inter philosophos, & eos qui Rem

publicam administrant, delectarentur re sua
familiari, non eam quidem omni ratione exag
gerantes, neq; excludentes ab eius usu suos, po
tius & amicis impartientes, & Republica si

quando usus esset. Quæ primum bene parta sit,
nullo neq; turpi quæstu, neq; odioso, tum quàm
plurimis (modo dignis) se utilè præbeat. Dein-
de augeatur ratione, diligetia, parsimonia, nec
libidini potius luxuriæq; , quàm liberalitati &
beneficentiæ pareat. Hæc præscripta seruâtem,
licet magnifice, grauitè, animoseq; uiuere, atq;
etiam simpliciter, fideliter, uitæ hominū amicè.

* Eff: autem magni.) De his qui latent.

TEMPERANTIA.

¶ Quartus officiorum fons, temperantia quam Aristoteles moderationem esse putat cupiditatis earum duntaxat, quæ circa gulæ & inguinis uoluptates uersantur. Temperans, inquit, ea cupit, quæ oportet & ut oportet, & quando oportet. Huius est caput, ut cupiditas rationi pareat, sicut puer pædagogo. Indidem oritur illud decorum, quod quemadmodum à natura ac cæteris circumstantiis ducatur, omnisq; uirginitas officium cohonestet, diuinitus tradit Cicero.

Sequitur ut de una reliqua parte honestatis
dicendum sit: in qua uerecundia, & quasi qui
dam ornatus uitæ, temperantia, & modestia, o
mnisq; sedatio perturbationū animi, & rerum
modus cernitur. Hoc loco continetur id, quod

E dici

Priora
tria ad ne
gocialē uī
tam, poste
riora ad
ociosam
pertinēt.

Modestia

Cōmenda
tio tempe
rantia.

Decorum

M. TVLLII CICERONIS

Definitio in de officiis

dici Latine decorum potest, Græce enim δέcorον

dicatur, huius uis est ea, ut ab honesto non

queat separari. Nam & quod decet, honestum

**Decorum
honestico
mes.**

est, & quod honestum est, decet. Qualis autem

differentia sit honesti & decori, facilius intelli

gi quàm explanari potest: Quicquid enim est,

quod deceat, id tum apparet, cū antegressa est

honestas.

* Sunt obscuri loci aliquot hic, & in proximo capi

te: Prior, quid inter honestum & decorum inter sit. Id

fortasse potest ex hac similitudine intelligi: Bonus ha

bitus corporis seu uaserudo, bonum colorem gignit.

Malus habitus, malum colorem. Ita honestas parit

decorum. Estque decorum uirtutis color quidam seu

species. Posterior locus, generale decorum, nihil con

tra naturam facere. Nam facere eadem, prædari ex

alieno, ut sunt contra naturam, ita deformia & mon

striosa sunt. Contra dignitas quædam est & pulchri

tudo, in iustitia, prudentia, & fortitudine: quia nihil

faciunt hæc contra naturam. Speciale decorum est,

non modo nihil contra naturam facere, sed illa ipsa,

quæ fert natura, delectu quodam & ordine facere, ut

cacare nihil habet uitii, at si more Diogenis caces in

publico, uitiosum erit. Hoc secundum decori genus re

quiritur in hac quarta uirtute, quam modestiam uo

cauimus. Ut non pugnat contra naturam uestiri pere

grino more, at indecorum est, & cætera.

Porro quod dicit philosophos aliter de decoro lo

qui atque poetas, id ita accipias: Philosophi negant de

corum esse, si quid à natura dissentiat, ut in crudelira

te, neque dignitas neque decorum est. At poetas suum quod

dam decorum singulis personis tribuunt: Sicut pecto

res, mōstris etiam decorū quoddam tribuunt, tamen si

si naturam spectes, in monstro nihil est decori.

¶ Duplex decorū, generale, quod in omni officio

estum est: & speciale, quod temperantiam proprie co

sequit

*Decorū a ho
nesti. Disci
mon.*

sequitur. Diuus Ambrosius generale decorum accipit, quod ex harmonia & consensu omnium inter se uirtutum existit, quale relucet in concordia uniuersitatis: speciale, quod in una quapiam parte reluceat, potissimum tamen in temperantia.

I Tag non solum in hac parte honestatis, de qua hoc loco differendum est, sed etiā in tribus in prudentia. superioribus, quid deceat, apparet. Nam & ratione uti atq; oratione prudenter, & agere, quod

agas considerate, omniq; in re quid sit ueri uideri, & ueri decet. Contraq; falli, errare, labi, de cipi, tam dedecet q̄ delirare, & mente capiti esse. Et iuxta oīa decora sunt, iniusta cōtrā ut turpia, sic indecora. Similis est ratio fortitudinis. Quod enim uiriliter, animoq; magno fit, id dignum uiro, & decorū uidetur: quod contrā, id ut turpe, sic indecorum. Quare pertinet quidē ad omnē honestatem, hoc quod dico decorū, & ita pertinet, ut non recondita quadam ratione cernatur, sed sit in promptu. Est enim quiddam (idque intelligitur in omni uirtute) quid deceat, quod cogitatione magis à uirtute potest, q̄ re separari. Ut enim uenustas & pulchritudo corporis secerni potest à ualitudine, sic hoc (de quo loquimur) decorum, illud totum quidem cum uirtute consulum, sed mente & cogitatione distinguitur. Est autem eius distinctio duplex. Nam & generale quoddam decorum intelligimus, quod in omni honestate uersatur,

& aliud huic subiectum, quod pertinet ad singulas partes honestatis. Atque illud superius sic fe-

re definitur solet. Decorum id esse, quod consentaneum sit hominis excellentiæ, in eo, in quo natura eius à reliquis animantibus differat. Quæ

autem pars subiecta generi est, eam sic definiunt, ut id decorum esse uelint, quod ita naturæ con-

sentaneum sit, ut in eo moderatio & temperantia appareat cum specie quadam liberali. Nec ita

intelligi à philosophis possumus existimare ex

eo decoro quod poëtæ sequuntur, de quo alio lo-

co plura dici solent. Sed tum seruare illud poë-

tas dicimus quod deceat, cum id quod quaque

persona dignum est, & fit, & dicitur. Vt si Aea-

cus aut Minos diceret:

Oderint dum metuant. aut:

Natis sepulchro ipse est parens.

Indecorum uideretur, quod eos fuisse iustos ac-

cepimus, at Atreo dicere, plausus excitatur. Est

eius digna persona oratio. Sed poëtæ quid quen-

que deceat, ex persona iudicabunt. Nobis autem

personam imposuit ipsa natura, magna cum excel-

lencia præstantiaque animantium reliquorum. Quo

circa poëtæ in magna uarietate personarum, eti-

am uitiosis quid conueniat, & quid deceat uide-

bunt. Nobis autem cum à natura constanti, mo-

derationis, temperantiæ, uerecundiæ, partes da-

tæ sint, cumque eadem naturam doceat non negli-

gere,

Definit ge-
nerale de-
corum.

Speciale
decorum
quid.

Liberali
id est, ho-
nesta.

Horatius:

Reddere

personæ

scit conue-

niëntia cui

que.

Emmenda-
re uelint

Indecorum

decorum

poëtarum

honestis

acturpi-

bis comu-

ne.

gere, quemadmodum nos aduersus homines geramus, efficitur ut & illud, quod ad omnem honestatem pertinet decorū, quā late fultum sit, appareat, & hoc quod spectatur, in unoquoque genere uirtutis. Vt enim pulchritudo corporis, apta compositione membrorum mouet oculos,

Decore in ordine, constantia & modo situm.

& delectat hoc ipso quod inter se omnes partes cum quodam lepore consentiunt: sic hoc decorum, quod elucet in uita, mouet approbationem eorum, quibus cum uiuitur, ordine, & constantia, moderatione dictorum omnium, atque factorum. Adhibenda est igitur quædam reuerentia aduersus homines, & optimi cuiusque & reliquorum. Nam negligere quid de se quisque sentiat, non solum arrogantis est, sed etiam omnino dissoluti. Est autem quod differat in omni ratione habenda, inter iustitiam & uerecundiam. Iustitiæ partes sunt, non violare homines.

Violamus iniuria, offendimus immodestia.

Verecundiæ, non offendere, in quo maxime perspicitur uis decori. His igitur expositis, quale sit id quod decere diximus intellectū puto.

* Est autem eius descriptio. Diuisio ipsius decori & definitio, differentiaque inter decorum philosophicum & Poëticum.

¶ Decorum secundum naturam esse, & cum in omnibus partibus, tum in temperantia plurimum ualere.

Officium autem quod ab eo ducitur, hanc primum habet uiam, que deducit ad conuenientiam, conseruationemque naturæ, quam si

E 3 sequa-

sequamur ducem, nunquam aberrabimus. Con

sequemurque & id, quod acutum & perspicax natura est, & id quod ad hominum consociatio

Prudētia.
Iustitia.
Fortitudo
Temperā-
tia.

nem accommodatum, & id quod uehemens atque forte. Sed maxima uis decori in hac inest parte, de qua disputamus. Neque enim solum corporis, qui ad naturam apti sunt, sed multo etiam magis animi motus probandi, qui item ad naturam accommodati sunt.

* Officium autem quod, & cetera. Sensus communis iudicat quid deceat in his actionibus, quæ nō sunt contra naturam. Est autem modestiæ maxima uis in frenandis libidinibus.

Fontem omnis esse modestiæ, ut appetitus pareat rationi. At hunc ipsum putat Ambrosius omnium officiorum primarium esse fontem.

DVplex est enim uis animi, atque nature.

Vna pars in appetitu posita est, quæ est

Græce, quæ hominem huc & illuc rapit. Al

tera in ratione, quæ docet & exclamat, quid fa

ciendū fugiendūue sit. Ita fit, ut ratio præsit,

appetitus uero obtēperet. Omnis aut ratio ua

care debet temeritate & negligētia. Nec uero

agere quicq, cuius non possit causam probabile

reddere. Hæc est em̄ ferè descriptio officij. Est

ciendum autem est, ut appetitus rationi obedi

ant, eamq, neq, præcurrant, nec propter pigri

ritiam aut ignauiam deserāt: sintq, tranquillī, at

que omni animi perturbatione careat. Ex quo

elucebit omnis constantia, omnisq, moderatio.

Nam

apm, qui
in libris
de finibus
appetitio
nē uocat,
unde oriū
tur & dñ,
id est, per
turbatio
nes.
Sic in li
bris de fi
nibus Ca
to officij,
quod ita
factū est,
ut eius fa
cti proba
bilis ratio
reddi pos
sit.

apm, qui
in libris
de finibus
appetitio
nē uocat,
unde oriū
tur & dñ,
id est, per
turbatio
nes.

apm, qui
in libris
de finibus
appetitio
nē uocat,
unde oriū
tur & dñ,
id est, per
turbatio
nes.

OFFICIORVM LIBER I.

Nam qui appetitus longius euagantur, & tanq̃
exulantes siue cupiēdo, siue fugiendo, nō satis
à ratione retinentur, hi sine dubio finem & mo-
dum trāseunt. Relinquunt em̃ & omnino abij-
ciunt obedientiā, nec rationi parēt, cui sunt sub-
iecti lege nature. A quibus nō modo animi per-
turbatur, sed etiam corpora. Licet ora cernere
iratorū, aut eorum, qui aut libidine aliqua, aut
metu cōmoti sunt, aut uoluptate nimia gestiūt,
quorū omniū uultus, uoces, motus, statusq; mu-
tantur. Ex quibus illud intelligitur (ut ad offi-
cij formā reuertamur) appetitus omnes contra-
hendos sedādosq; esse, excitādamq; animaduer-
sionem & diligētiam, ut ne quid temere, ac for-
uito, incōsiderate, negligenterq; agamus. Neq;
enim ita generati à natura sumus, ut ad ludum
& iocum facti esse uideamur, sed ad seueritatē
potius, & ad quēdā studia grauiora atq; maio-
ra. Ludo autē & ioco illis quidē uti licet, sed si-
cut somno & quietibus cæteris, tum cum graui-
bus serijsq; rebus satis fecerimus: ipsūq; ge-
nus iocandi non profusum nec immodestū, sed
ingenuum & facetū esse debet. Vt enim pueris
non omnem ludendi licentiam damus, sed eam
quæ ab honestis actionibus non sit aliena, sic in
ipso ioco aliquo probi ingenij lumē eluceat.

• Duplex est enim uis.) Duæ hominis partes op̃m
appetitio, & λόγος iudicium de rebus.

¶ De Scurrilitate & facetia.

E 4 Duplex

Ratio & uoluntas
appetitio si uoluntas

Indecorū
& in cor-
pore à per-
turbatio-
nibus.

Grauitas,
Vrbinitas
quatenus
adhibēda.

Licētia nō
ois aliena
ab hone-
state.

*No est ubi
satis possit
habeat.*

*Expositio
sine ut sapientia*

Veteris co
mœdiæ,
Plautini
neq; nō So
cratici sa
les.

*Quod est
sine ut
sine ut*

*Apoph
thegma
brevis &
gravis sen
tentia.*

*Quod est
sine ut
sine ut*

*L. & debet
sine ut
sine ut
sine ut
sine ut
sine ut*

Suppedi
rat, submi
nistret.
Venatio.

DVplex omnino est iocandi genus. Vnum
illiberalis, petulās, flagitiosum & obscœ
num: Alterum elegans, urbanum, ingeniosum
facetū. Quo genere non modo Plautus noster,
& Atticorum antiqua comœdia, sed etiam phi
losophorum Socraticorū libri referri sunt. Mul
tāq; multorum facere dicta, ut ea que a sene Ca
tone sunt collecta, quæ uocant ἀποφύματα. Faci
lis igitur est distinctio ingenui & illiberalis io
ci. Alter est, si tēpore sit ac si remisso animo ho
mine dignus. Alter ne libero quidem, si rerum
turpitudine adhibetur & uerborū obscœnitas.

* Quæ uocantur ἀποφύματα. ἀποφύματα breue di
ctum, Latini scitum dixere.

* Et honesti lusus modum esse quendam.
LVdendi etiam est quidam modus retinen
dus, ut ne nimis omnia profundamus, ela
tiq; uoluptate, in aliquam turpitudinem dilaba
mur. Suppeditat autem & campus noster, & stu
dia uenandi, honesta exempla ludendi.

* Animi delectatio ab honestis studiis petenda: cor
poris uoluptas quia pecorina sit, aut planē reſicienda,
aut quā parciſſime adhibenda.

*quod sine
sine ut
sine ut*

Sed pertinet ad omnem officiū quæſtionem
semper in promptu habere, quantum natu
ra hominis pecudibus, reliquisq; beluis antece
dat. Illæ enim nihil sentiūt, nisi uoluptatem, ad
eāque feruntur omni impetu. Hominis au
tem mens discendo alitur, & cogitando sem

*per
per
per*

*in quo minus est / est
minus ad magis.*

minus est magis.

OFFICIORVM LIBER I. 71

per aliquid, aut inquit, aut agit, uidendūq; & Propēssor
audiendi delectatione ducitur. Quinetiam si qui propē
quis est paulò ad uoluptates propensior, modo det, id est,
ne sit ex pecudum genere (sunt enim quidā ho
mines non re, sed noie) sed si quis est paulò ere
ctior, quāuis uoluptate capiatur, occultat &
dissimulat appetitum uoluptatis propter uere
cundiam. Ex quo intelligitur corporis uolupta
tem, non satis esse dignam hominis præstantia,
eamq; contemni & reijci oportere. Sin sit quis
piam qui aliquid tribuat uoluptati, diligenter
sciat ei tenendum esse eius fructū modum. Ita
que uictus cultusq; corporis ad ualitudinē re
ferantur, & ad uires, non ad uoluptatem. Atq;
etiam si considerare uelimus, quæ sit in natura
hominis excellentia & dignitas, intelligemus
quā sit turpe diffuere luxuria, & delicate ac
molliter uiuere: quāq; honestum, parce, conti
nenter, seuerē, sobrie.

* Sed pertinet. Quatenus uoluptati concedēdum.

¶ Anima duerte lector ordinem, primum ostendit
quid decorum, secundum naturam cum pecoribus cō
munem. deinde quid secundum hominis præstātiā.
Deinceps quid deceat uniuscuiusque personam uel à
natura tributam, uel casu impositam, uel iudicio as
sumptam.

Intelligendum est etiam duabus quasi nos à
natura indutos esse personis: quarū una est
communis, ex eo quod omnes participes sumus
rationis præstātiæq; eius, qua antecellimus be
stis.

E 5

stis:

Propēssor
qui propē
det, id est,
inclinat.

Voluptas
homini in
digna.

libet luxuria;

ita quod sit
modus.

Varietas
ingenioſi
à natura.

OFFICIORVM LIBER I.

79

multum dispares, simplices & aperti, qui nihil
ex occulto, nihil ex insidijs agendum putant, ue
ritatis cultores, fraudis inimici. Itemq; alij, qui
quiduis perpetiatur, cuius deseruiant, dum qd
uelint consequantur, ut Syllam, & M. Crassum
uidebamus. Quo in genere uersutissimū & pa
tentiūssimū Lacedemoniū Lysandrum accepi
mus. Contraq; Callicratide, qui prefectus clas
sis proximus post Lysandru fuit. Itemq; in ser
monibus alium quidem (quāuis prepotes sit)
efficere, ut unus de multis esse uideatur. Quod

in Catulo & patre & filio, idemq; & in Q. Mu
tio Numantino uidimus. Audiui & ex maiori
bus natu hoc idem fuisse in P. Scipione Nafi
ca. Contraq; patrē eius, illum qui Tyberij Grac
chi conatus perditos uindicauit, nullam comi
tatem habuisse sermonis. Nec non Xenocratem
quidem seuerissimum philosophorum, ob eam
que rem ipsam magnum clarūque fuisse. In
numerabiles alia dissimilitudines sunt nature
morumq; minime tamen uituperādorū. Ad
modum autem tuenda sunt sua cuiq; non uitio
sa, sed tantum propria, quo facilius decorum il
lud quod quærimus retineatur. Sic enim est fa
ciendum, ut cōtra naturam uniuersam nihil cō
tendamus, ea tamē seruata, propriam naturam
sequamur: Vt etiam si sint alia grauiora atque
meliora, tamē nos studia naturæ nostræ regula

Simplici
tas.

Vafri &
ad oia uer
satiles.

Comitas
& affabili
tas.

Catuli
duo ser
mone po
pulares,
pater filio
dissimilis.

Xenocra
tes tristis.

Non fru
stra cum
natura pu
gnandum.
Horatiū

metia

Tu nihil
inuita di-
ces, faciēs
ue Miner-
ua.

Vt apud
Luciliū a
Mutio ri-
detur Al-
buti⁹ Che-
re Tite.

apud Luciliū

Propterea

*primo & cunctis
et in deo*

*ut in deo
et in deo
et in deo*

in deo

*ut in deo
et in deo
et in deo*

Vlysses ad
tēpus oīa
ferens.

De off.
Calypso
Nympha.
Circe so-
lis filia.

De off.

De off.

De off.

De off.

De off.

De off.

De off.

De off.

De off.

De off.

De off.

De off.

De off.

metiamur. Neq; enim naturæ attinet repugna-
re, nec quicquam sequi, qd assequi nequeas. Ex
quo magis emergit quale sit decori illud, ideo,
quia nihil decet inuita (ut aiunt) Minerua, id est
aduersante, & repugnante natura. Omnino si
quicquam est decori, nihil est profecto magis,
quàm æquabilitas uniuersæ uitæ, tum singula-
rum actionum, quam conseruare non possis, si
aliorū naturam imiteris, omittas tuam: Vt enim
sermone eo debemus uti, qui notus est nobis, ne
(ut quidam) Græca uerba inculcantes, iurē opti-
mo rideamur: sic in actiones omnemq; uitā, nul-
lam discrepantiam conferre debemus. Atq; hæc
differentia naturarū tantam habet uim, ut non
nunquam mortem sibi ipsi consciscere alius de-
beat, alius in eadem causa non debeat. Non em
alia in causa M. Cato fuit, alia cæteri, qui se in
Aphrica Cæsari tradiderunt. Atqui cæteris for-
sit an uitio datum esset, si se interemissent, pro-
pterea q̃ eorum uita lenior & mores fuerāt fa-
ciliores. Catoni autē cum incredibilem tribui-

set natura grauitatem, eamq; ipse perpetua con-
stantia roborauisset, semperq; in proposito su-
sceptoq; consilio permansisset, moriendum po-
tius, q̃ tyranni uultus aspiciendus fuit. Quam
multa passus est Vlysses in illo errore diutur-
no, cum & mulieribus (si Circe, & Calypso mu-
lieres appellandæ sunt) inferuaret, & in omni
ser-

sermone omnibus affabilem & iucundum se esse uellet: Domi uero, etiam & contumelias seruorum ancillarumq; pertulit, ut ad id aliquando qd cupiebat, perueniret. At Ajax (quo animo traditur) millies oppetere mortem, quam illa perpeti maluisset. Quæ cõtemplantes expendere oportebit, quid quisq; habeat suum, eaque moderari, nec uelle experiri, quam se aliena deceant. Id enim maxime queng; decet, quod est cuiusq; suum maxime. Suum igitur quisque noscat ingenium, ac remq; se & bonorum & uitiorum suorum iudicem præbeat: ne scenici plus q nos uideantur habere prudentiæ. Illi enim non optimas, sed sibi accommodatissimas fabulas eligunt. Qui enim uoce freti sunt, Epigonos, Meadeamq; qui gestu Menalippam, Clytemnestra. Semper Rutilius, quæ ego memini Antiopiam: non sepe Aesopus Aiace. Ergo histrio hoc uidebit in scena, quod non uidebit sapiens in uita. Ad quas igitur res aptissimi erimus, in his potissimum elaborabimus. Sin aliquando necessitas nos ad ea detruserit, quæ nostri ingenij non erunt, omnis adhibenda erit cura, meditatio, diligentia, ut ea si non optime, at non indecore facere possimus. Nec tam est enitendum, ut bona, quæ nobis data nō sint, consequamur, quam ut uitia fugiamus.

• Intelligendum est etiam. In decore disiudicando primum

Harū ho-
spicio ali-
quandiu
usus est, ut
procos u-
xoris pere-
deret.

Ajax sim-
plex & im-
paciens cõ-
tumeliæ.

47

Scenici hi
striones à
scena.
Epigoni
clamorosa
tragedia
de Thebis
captis.

Medea no-
ta.

Argumen-
tum à mi-
nore.

Clytemnestra

Menalippa
Antiope

Epigoni
Epigoni

Epigoni
Epigoni

primū natura hominis, deinde suum cuiusq; ingenii spectandū est. Itaq; hic uarietate ingeniorum tractat iuxta illud: Tu nihil inuita dices faciesue Minerva.

Et in C. Lælio.) Vide apud Silium Italicum Lælii descriptionem: Cum dulcia solueret ora, Aequabat Pylæ Nemeia uerba senectæ, libro XV.

Et periclé, summā.) De Pericle Thucydides lib. II.

Εκτὴν ὁ μὲν δυνατὸς οὐκ ἔστι τε ἀξιώματα καὶ τῇ γνώμῃ, χρημάτων τε διαφανῶς ἀδωρότατος. Κατέχει δὲ πολλοὺς ἐλευθέρους, καὶ οὐκ ἐχέιντες μᾶλλον ὅπερ αὐτὸς ἢ αὐτὸς ἤγει, οὐδὲ μὴ κτώμενος οὐδὲ οὐ προσκόντων πλὴν δυνάμει, πρὸς ἑαυτὸν ἢ πρὸς λίγην, ἀλλ' ἔχων ἐπ' ἀξιοσύνης καὶ πρὸς ὀργάνῃ πέντε πᾶσι, ὅ ποτε γὰρ αἰνῶσι τὴν αὐτοῦ παρὰ κούρην ὕβρις Περσέων ἔσται λίαν, κατὰ πλησίον ὡς δὲ φοβέσθαι, καὶ ἀποδιδόναι αὐτὸν ἄλλοις, ἀνπαθίσιν ἄλλῃ ὡς δὲ Περσέων. Εἰ γινώσκῃς τε λόγῳ μὲν δημοκρατίαν, ἔργῳ δὲ ὑπὲρ τὸ πρῶτον ἀνδρὸς ἀρχήν.

Id est, Pollebat ille cum dignitate, tum consilio, minime omnium pecunia expugnabilis, plebem in officio liberaliter retinebat, neq; uero ex eius uoluntate pendebat, sed eam sibi parere cogebat. Nam cum bonis artibus potentiam adeptus esset, nihil erat cur asfentaretur multitudini. Eamq; sepe offendeat etiā: cum pro autoritate refragaretur. Proinde si quando temere audere eam animaduertit, metu incusso dicendo repressit. Contrā stulte formidantibus animū restituit. Videbaturq; in specie summa rerum penes populum esse. Verum re ipsa penes unum Periclē erat.

Themistocle Athēiensem.) De Themistocle ex Thucydide libro I. Nam inde Cicero & hæc & alia est mutuatus. Et quia personarum descriptiones apud historicos in primis obseruandæ sunt. & uel ad mores, uel ad eloquentiam multum conducunt, excerpimus.

ἢ καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς βίβουλας δὲ φύσει καὶ ὑπὲρ δυνάμει, καὶ διαφανῶς πᾶσι καὶ μᾶλλον ἢ ἑαυτὸς ἀξίος. Δυνατὸς οὐκ ἔστι.

Θι, οἰκία γὰρ ξυῖος, καὶ οὐτε προμαθῶν ἐς αὐτῶν εὐδοίῃ
 οὐτ' ὠπμαθῶν, τῶν τε παροχρῆμα δι' ἰλαχίς βελῆς κρα
 πος γνῶμων, καὶ τῶν μελλόντων ὠπλήζον τῷ γινῶ
 μένῳ ἀρις ἡκάωψ. καὶ ἃ μὲν μετὰ χίρας ἔχει, καὶ ὅτι
 ἡγάθ' ἰός τε· ὧν δὲ ἀπέρῳ εἶν, κρῖναι ἰκανῶς οὐκ ἀπῆλ
 λαῖς, τε ἄμφορῃ· χίρα μὲν ὅρ' ἀφανῖ ἐπ προίωρα μά
 λιστα, καὶ ὁ ξύμπαν ἴπῃ φύσειως μὲν λυνάμεν, μελίσκος δὲ
 βραχὺ ἴπῃ, κράτις δὲ οὐτ' αὐτοχιδιάζῃ τὰ λύνῃ
 ἔργα.

Id est, Erat Themistocles firmissimo naturæ robo
 re præditus, propter quod apud omnes eximia admi
 ratione merito fuit. Suopte enim ingenio, quod do
 ctrina neque exercuerat neque auxerat, præsentium
 & improvistarum rerū breuissima deliberatione egre
 gius erat æstimator, futura autem nemo unquam ue
 longius uel certius prospexit. Quæ tenebat, inq̃ ma
 nibus habebat, explicare potis erat. Incerta uero &
 obscura, donec deprendisset, non acquiescebat. In re
 rum delectu, quo facto, quodue præterito opus esset,
 nullis indicijs erat occultissimus, de quacunque re in
 cidisset, dicebat naturæ bonitate, negligentissime me
 ditatus. Neque quisquam hunc ex temporali in rebus
 necessarijs usu unquam uicit.

Et Phæaum Iasonem.) De Iasone, quem Phæaum
 ab oppido Thessalorum φῆαυς uocat, ubi imperauit
 paulo ante Philippum Macedonem. Nec est Argonau
 ta ille, de quo est in fabulis, ut quidam suspicati sunt.
 Extat autem eius elegans προσωπὸγραφία apud Xeno
 phontem libro VI. ad quam hic allusit Cicero, scri
 bens fuisse uafrum ingenium uiri.

Φρονιμὸς μὲν οὕτω στρατηγὸς ἐστίν, ὥς ὅτε λανθάνῃ, καὶ
 ὅτε φθάνῃ, καὶ ὅτε βιάζῃ, ὠπ χίρα, οὐ μάλα ἀφαρτάνῃ·
 ἰκανῶς γὰρ ἐστὶ καὶ τοκοῖς ἀπὲρ ἡμέρα χίρα, καὶ ὅτε συνθῆ
 ἀρις, καὶ ἀπὸν προκράτην, ἅμα κρῖναι, οὐδὲ καὶ ἀνα
 παύειν.

παύσει χρῆναι ὅσον ἀφικνῶν, ἐν δ' ἂν ὁρμάσῃ. ἢ, ἐπεὶ δια-
πράξῃ) ἂν δὲ, οὗς μετ' αὐτὸ διεξέτα ἰσθμῶν. Ἐπίστα-
ν δὲ, ὅσον ἐκρήνεντο ἄγαθόν τι πράξεσιν οἱ στρατιῶται, ἐκ-
πλῆξει τὰς γνώμας αὐτῶν, ὥστε ἐμμεθέηκασιν πάντες οἱ
μετ' αὐτὸ, ὅτι ἐκ τῶν πόνων, ἐπὶ τὰ μαλακὰ γίγνεται, καὶ μὴ
ἐγκρατίσας γε ἴσιν, ὡς ἐγὼ οἶδα τῶν πλεονεξῶν σώμα ἰσχυ-
νῶν, ὥστε οὐδὲ σὺς ἑαυτὸ ἀχολίαν ἔχεις, ὅ μὴ πράττῃς αὐτὸ
ὅσον.

Id est: Catus adeo dux est, ut cum fallere hostem, aut anteuortere, aut ui adoriri instituit, haud ferè frustraretur. Noctu ac die iuxta paratus, ne tum quidè cum conuiuium agitat, ociosus. Nec antea acquiescit quàm eò quo tendit peruenerit, quàmquā effecerit quæ ex usu sunt. Ad eundem modum milites assuefecit, quibus prolixè indulget, ubi facinus aliquod egregium fecerunt: estquæ persuasum omnibus qui apud eam stipendia merent, uoluptatem atque ocium labore parari. Ipse uero omnium quos noui parcissime uoluptatibus fruitur, quare nec hæ morantur, quo minus recte res gerat.

Post Lyfandrum.) Vide Plutarchi Lyfandrum.

Nec non Xenocratem.) Tāta fuit seueritate, ut Plato sæpe diceret ei, σπίνδι χάρισι.

Epigonos.) Ἐπίγονοι nomen fabulæ, dicuntur autem ἱπίγονοι à Græcis posteri eorum qui Polynice duce ad Thebas occubuerant: hi duce Alcmeone postea renouarunt bellum, cuius belli meminere Diodorus Siculus in V. & Pausanias in Bæothis.

Menalippam.) Menalippa autem uterum ferens in carcerem coniecta est. Diodorus libro V.

Nec tam est enim.) Horatius:

Est uirtus uitium fugere & sapientia prima.

¶ Decorū ab his, quæ nobis fortuna attribuit, quæque nobis iudicio ipsi asciuiimus.

At

OFFICIORVM LIBER I.

AT duabus his personis, quas supra dixi,
 tertia adiugitur, quam casus aliquis, uel
 tempus imponit. Quarta etiā, quam nobismet
 ipsis iudicio nostro accommodabimus. Nam re
 gna, imperia, nobilitates, honores, diuitiæ, o
 pes, eaq; quę sunt his contraria, in casu sita, tem
 poribus gubernantur. Ipsi autem quam perso
 nam gerere uelimus, à nostra uoluntate profi
 ciscitur. Itaq; se alij ad philosophiā, alij ad ius
 ciuile, alij ad eloquentiam applicant, ipsarumq;
 uirtutū in alia alius mauult excellere. Quorum
 uero patres aut maiores in aliqua gloria presti
 terunt, eorum pleriq; in hoc genere laudis stu
 dent excellere, ut Q. Mutius, P. filius, in iure ci
 uili. Pauli filius Aphricanus in re militari. Qui
 dam autem ad eas laudes, quas à patribus acce
 perūt, addunt aliquā suam. Vt hic idem Aphri
 canus eloquentia cumulauit bellicam gloriam.
 Quod idē fecit Timotheus Cononis filius, qui
 cum belli laude nō inferior fuisset quā pater,
 ad eam laudem, doctrinę & ingenij gloriā adie
 cit. Fit autem interdum, ut nonnulli omiſſa imi
 tatione maiorum, suum quoddam institutū con
 sequantur. Maximeq; in eo plerunq; elaborant
 hi, qui magna sibi proponunt, obscuris orti pa
 rētib. Hęc igitur omnia cum quærimus, quid
 deceat, cōplecti animo, & cogitatione debem⁹.

Ac duabus his.) Quatuor gradus facit. Naturā:

F Suam

Alias, hi
 studēt ple
 runq; eo
 dem in ge
 nere lau
 dis excel
 lere.
 Que quis
 quę studia
 maxime
 sequitur.
 Conon in
 clyti dux
 Athenien
 sum.
 Timothe
 us etiā ora
 tor, Isocra
 tis discipu
 lus.

Homines
 noui.

Suam cuiusque indolem: Vitæ genus, in quod casu incidimus: Studium ad quod uoluntate nos contulimus.

Timotheus Cononis.) Isocrate præceptore usus est tam familiariter, ut etiam in castris eum habuerit.

¶ Constituendum genus uitæ & institutum.

IN primis autem constituendum est, quos nos & quales esse uelimus, & in quo genere uitæ, quæ deliberatio est omnium difficillima. Inci-

te enim adolescentia cui inest maxima imbecil-

litas consilij, tunc id sibi quisque genus ætatis de-

genda constituit, quod maxime adamauit. Ita

que antè implicatur aliquo certo genere cursu,

que uiuendi, quam potuit quod optimum esset

iudicare. Namque Herculem * Prodicus dicit (ut

est apud Xenophontem) cum primum pubesce-

ret (quod tempus à natura ad deligendum quam

quisque uitam uiuendi sit ingressurus, datum est)

exisse in solitudinem, atque ibi sedentem diu se-

cum, multumque dubitasse, cum duas cerneret ui-

as, unam uoluptatis, alteram uirtutis, utram in-

gredi melius esset. Hoc Herculi Iouis saty ad-
to, potuit fortasse contingere, nobis non idem

qui imitamur, quoscunque uisum est, atque ad eo-

rum studia institutaque impellimur. Plerumque au-

tem parentum præceptis imbuti ad eorum co-

suetudinem moremque deducimur: Alij multitu-

dinis iudicio feruntur, quæque maiori parti pul-

cherrima uidentur, ea maxime exoptant. Non

nulli tamen siue felicitate quadam, siue bonita-

te na-

quia nra imbi
allior abet r
a pmm

transis

Excolo
Sinn
* Alias

Herculem
Prodicu
dictu est,
& cetera
Prodicu so
phistu de
Hercule fa
bula per
festiua.

Refertur
apud Xer
nophont
libro II.
Memora
bilium.

Id
Linc
ita nra

* Alias ma
ioris ind
cio partis.

te naturæ, siue parentum disciplina, rectam ui-
 te secuti sunt uiuam. Illud autem maxime rarum
 genus est eorum, qui aut eccellente ingenij ma-
 gnitudine, aut præclara eruditione atq; doctri-
 na, aut utraq; re ornati, spacium etiam delibera-
 di habuerunt, quem potissimum uitæ cursum se
 qui uellent. In qua deliberatione ad suam cuiusq;
 naturam, consilium est omne reuocandum. Nam
 cum in omnibus quæ aguntur, ex eo quo modo
 quilibet est natus (ut supra dictum est) quid deceat,
 exquirimus, tum in tota uitâ constituenda, mul-
 to est rei cura maior adhibenda, ut coltare in ui-
 tæ perpetuitate possimus nobismetipsis, nec in
 ullo officio claudere. Ad hanc autem rationem
 quoniâ maximâ uim natura habet, fortuna pro-
 ximam, utriusq; omnino ratio habenda est in de-
 ligendo genere uitæ, sed natura magis. Multo
 enim & firmitior est, & constantior, ut fortuna
 nonnunquam tanquam ipsa mortalis, cum im-
 mortali naturâ pugnare uideat. Qui igitur ad
 naturæ suæ non uitiosæ genus, consilium uiuen-
 di omne contulerit, is constantia teneat. Id enim
 maxime decet, nisi fortè se errasse intellexerit.
 In deligendo genere uitæ. Quod si acciderit (po-
 test autem accidere) facienda morum, instituto-
 rumq; mutatio est. Eâ igitur mutatione, si tem-
 pora adinuabunt, facilius commodiusq; faciemus.
 Sin minus, sensim erit, pedetentimq; facienda.

ut de Emerico
 de Emerico
 de Emerico
 de Emerico
 de Emerico

Enia interim
 dicitur obferuare
 tam quæmo de
 ruit de sit am
 huius bona uita
 et ita facta est
 ma fabris et
 maxime ipso

* Alias neg
 quæ quisq;
 est natus.

Perpetui
 tate, id est, Collatio
 constantia, nam
 et forte

Ratio in manu
 ratio habenda
 nre: qd fortune

NB
 qd est qd
 qd est qd

Quomo-
 do comu-
 radum ui-
 ta genus.
 imitatio in
 qd est qd

Monarchia est vitio gens sine omni pluri. h. natura
in se. h. quod non est verbo dei: neque omnibus deus. natura
quod est h. natura

82 M. TVLLII CICERONIS ^{foris} ^{ref. veri}

Ut amicitias quæ minus delectet, & minus pro
bentur magis decere censent sapientes, sensum
dissuere, quæ repente præcidere. Commutato
autem genere vitæ, omni ratione curandum est,
ut id bono consilio fecisse videamur. Sed quoni
am paulo ante dictum est imitandos esse maio
res, primum illud exceptum sit, ne vitia sint imi
tanda: deinde si natura non fere t ut quædā imi
rari possint, ut superioris Africani filius, qui
hunc Paulo natum adoptauit, propter infirmi
tatem valetudinis, non tam potuit patri similis
esse, quam ille fuerat sui. Si igitur non poterit
causas defensitare, siue populum cōcionibus te
nere, siue bella gerere, illa tamen præstare de
bebit, quæ erunt in ipsius potestate, iustitiam, si
dem, liberalitatem, modestiam, temperantiam,
quo minus ab eo id, quod desit, requirat. Opti
ma autem hæreditas à patribus traditur libe
ris, omnique patrimonio præstantior gloria uir
tutis rerumque gestarum, cui dedecori esse nefas

Decorum
ab ætate.

& uitium iudicandum est. Et quoniam officia
non eadem disparibus ætatibus tribuunt, aliaque
sunt iuuenum, alia seniorum, aliquid etiā de hac
distinctione dicendum est.

* In primis autem.) Præcipit de quarto gradu.
Nanque Herculeum Prodicus.) Prodicus rhetor fin
xit Herculi uoluptatem ac uirtutem adparuisse. Silus
in Scipione libro XV. imitatus.

Ad hanc autem.) Collatio ingenij & casus.

Sen

Hartung dixit
quomodo vitia
gens ingratum est
tam addit alium
de amicitia
hont.

Repetitio

+ si non est
autem & amicitia

et melior res
citare & illa
regula monarchia

Transitio ad alij

Paritudo pater

no non ad amicitia

sed non ad amicitia

de amicitia

de amicitia

Sensim diffuere.) Diffuere amicitias, sic præcepit & in libello qui de amicitia est.

¶ Adolescentiam quæ proprie deceant.

Est igitur adolescentis, maiores natu uere
 ri, ex hisq; deligere optimos & probatissi-
 mos, quorum consilio atque autoritate nitatur.
 Ineuntis enim ætatis incertitia, senum constituen-
 da & regenda prudentia est. Maxime autē hæc
 ætas a libidinibus arcenda est, exercendaq; in
 labore, patientiaq; & animi & corporis, ut eo-
 rum, & in bellicis, & ciuilibus officijs uigeat in-
 dustria. Atque etiā cum relaxare animos, & da-
 re se iucunditati uolent, caueant intemperanti-
 am, meminerint uerecundia, quod erit facilius
 si huiusmodi quoque rebus maiores natu inter-
 esse uelint.

* Est igitur adolescētis.) Hoc uero præceptū in pri-
 mis est necessarium, ut adolescēs & in studijs, & in in-
 stituenda uita proponat sibi aliquem, quem effingat.
 quē inque exprimat summo studio. Ideo Vergilius de
 Pallante ait:

Sub te tolerare magistro

Militiam, & graue Martis opus, tua cernere facta
 Adsuescat, primis & te miretur ab annis.

Eadem apud Homerum de Achille.

¶ Senectutem quæ deceant maxime.

Senibus autem labores corporis minuendi,
 exercitationes animi etiam augendę uiden-
 tur. Danda uero opera ut & amicos & iuuentu-
 tem, & maxime Rempublicam consilio & pru-
 dentia quā plurimum adiuuent. Nihil autem

*Confabulantur hoc
 grande corpus
 s. quis. froni. no
 assum. ex. p. n.*

*in fronte. mod. p. n.
 mod. filio. n.*

*Verecun-
 dia. ad. h. p. n. h. o. y.
 & p. n. h. o. y.*

et p. n. h. o. y. a p. n. h. o. y.

*Discipli-
 na.*

et p. n. h. o. y. a p. n. h. o. y.

Industria.

et p. n. h. o. y. a p. n. h. o. y.

et p. n. h. o. y. a p. n. h. o. y.

et p. n. h. o. y. a p. n. h. o. y.

et p. n. h. o. y. a p. n. h. o. y.

et p. n. h. o. y. a p. n. h. o. y.

et p. n. h. o. y. a p. n. h. o. y.

et p. n. h. o. y. a p. n. h. o. y.

et p. n. h. o. y. a p. n. h. o. y.

et p. n. h. o. y. a p. n. h. o. y.

et p. n. h. o. y. a p. n. h. o. y.

et p. n. h. o. y. a p. n. h. o. y.

*Plautus. Mithel. et
hunc. et. p. d. no
p. d. no*

*Senectus
debet. et. p. d. no
p. d. no*

Turpis res
desidiosa
senectus,
Luxurio
sa turpi
or, Libidi
nosa tur
pissima.

Oratio.

*Tempus. Senectus
les. Senectus. se
nec. Senectus.*

magis cauendum est senectuti, quam ne languo
ri desidijs se dedat. Luxuria uero cu omni eta
ti turpis, tum senectuti foedissima est. Si autem
& libidinum intemperantia accesserit, duplex
malum est, quod & ipsa senectus concipit dede
cus, & facit adolescentium impudentiorem in
temperantiam.

• Senibus autem labores. Apud Homerum Nestor:
Βούλ' κ' αὖ μύθοισι τὸ κ' αὖ νῆας ἰσὶ νηὶόν τωρ.
• Magistratus personam quae debeat.

*se. et. p. d. no
et. p. d. no*

Prinatum
quid de
ceat.

*se. et. p. d. no
p. d. no*

A Cne illud quidem alienum est, de magi
stratum, de priuato, ciuium, de pere
grinorum officijs dicere. Est igitur proprium
munus magistratus intelligere se gerere perso
nam ciuitatis, debereq; eius dignitatem & de
cus sustinere, seruare leges, iura describere, &
ea fidei suae comissa, meminisse. Prinatum autem

oportet, a quo, & pari, cum ciuibus iure uiuere,
neq; submissum & abiectum, nec lese efferente,
tum in Republica ea uelle quae traquilla & ho
nesta sint. Talem em & sentire bonu ciuem, &
dicere solemus. Peregrini autem & incolae officiu

Hospitis
officium.

*se. et. p. d. no
p. d. no
p. d. no*

um est, nihil preter suum negocium agere, nihil
de alio inquirere, minimeq; in aliena esse Repu
blica curiosum. Itaq; uere officia reperientur,
cum quaeret quid deceat, & quid aptum sit per
sonis, temporibus, etatibus. Nihil est autem quod
tam deceat, quam in omni re agenda, consilioq;
capiendo, seruare constantiam.

Deco

Decorum à cultu, motuque corporis.

Sed quoniam decorum illud in omnibus fa-
 ctis, in corporis denique motu, & statu cerni-
 tur, id positum est in tribus rebus, formosita-
 te, ordine, ornatu ad actionem apto, difficilior
 eloquendum, sed satis facile erit intelligi.

In his autem tribus continetur cura etiam il-
 la, ut probemur his cum quibus & apud quos
 uiuamus. His quoque de rebus pauca dicantur.

Quasdam inhonefte uel fieri palam, uel aperte ne-
 minari.

Praicipio corporis nostri magnam natu-
 ra ipsa uidetur habuisse rationem, quæ for-
 mam nostram, reliquàmque figuram in qua es-
 set species honesta, eam posuit in proptu. Quæ
 autem partes corporis ad naturæ necessitatem
 datæ, aspectum essent deformem habituræ,
 atque turpem, eas contextit, atque abdidit. Hanc
 naturæ tam diligentem fabricam imitata est
 hominum uerecundia. Quæ enim natura oc-
 cultauit, eadem omnes, qui sana mente sunt,
 remouent ab oculis, ipsique necessitati dant

operam, ut quàm occultissime pareant. Qua-
 rumque partium corporis ulus sunt necessa-
 rij, eas neque partes, neque earum usus suis
 nominibus appellant, quodque facere non est
 turpe (modo occulte) id dicere obicere non est.

Itaque nec actio rerum illarum aperta, petulanti-
 a, et chad log. f. 100.

ad d. 3. 3. 3.

Fuacat.

ad d. 3. 3. 3.

ad d. 3. 3. 3.

ad d. 3. 3. 3.

ad d. 3. 3. 3.

ad d. 3. 3. 3.

ad d. 3. 3. 3.

ad d. 3. 3. 3.

ad d. 3. 3. 3.

ad d. 3. 3. 3.

36 M. TVLLII CICERONIS

uacat, nec orationis obfcœnitas. Nec uero au-
Cynici, & diendi sunt Cynici, aut fi qui fuerunt Stoici pe-
uereres ne Cynici, qui reprehendunt & irrident, quod
Stoici ni hil dictu ea quæ turpia re non fint, nominibus ac uerbis
putabant flagitiofa ducamus. Illa autem quæ turpia funt
obfcœnũ nominibus appellemus fuis: Latrocinari, frau-
qd factu dare, adulterari re turpe eft, fed dicitur nõ ob-
turpe non effec. ^{exprobrat} fcœne. Liberis dare operam, re honeftũ eft, no-

mine obfcœnum. Pluraq; in eam ſententiam ab
eifdem contra uerecundiam diſputantur. Nos
autem naturã ſequamur, & omne quod abhor-
ret ab ipſa oculorum auriumq; comprobatio-
ne, fugiamus. Status, inceſſus, ſeſſio, accubatio,
uultus, oculi, manuum motus, teneant illud de-
corum. Quibus in rebus duo funt maxime fu-

Gefus ne que mol-
lis, neq; ru- ſticus.
ſticus.

Exemplũ apta ſint, nobis diſſoluta. Scenicoꝝ quidẽ moꝝ
uerecun- tantam habet ueteri diſciplina uerecũdiam, ut
dix, & a in ſcena ſine ſubligaculo prodeat nemo. Veren-
tum. tur em, ne ſi quo caſu euenerit, ut corporis par-

Exemplũ re. Noſtro quidem moꝝe cum parentibus pube-
Romane res filij, cum ſoceris quidem generi non lau-
uerecun- tur. Retinẽda eſt igitur huius generis uerecun-
dia. dia, præſertim natura ipſa magiſtra & duce

Principio corpor. no.) Semina uerecũdię in natura
Quæ

OFFICIORVM LIBER I. 87

Quæ forma uirum, quæ formam deat, & quæ
genus utrique colenda, quis item gestus, qui motus de
corus.

Cum aut pulchritudinis duo genera sunt,
quorum in altero ^{forma habetur} uenustas sit, in altero
dignitas, uenustatem muliebre ducere debe-
mus, dignitatem uirilem. Ergo & à forma re-
moueat omnis uiro non dignus ornatus, &
huic simile uitium in gestu, motuque caueatur.

Nam & palæstrici motus sepe sunt odiosiores,
& histrionum nonnulli gestus inepti non pacat
offensione, & in utroque genere quæ sunt recta
& simplicia laudantur. Formæ autem dignitas
coloris bonitate tuenda est, color exercitatio-
nibus corporis. Adhibenda est præterea mun-
dicia, non odiosa, neque exquisita nimis, tantumque
fugiat agrestem & inhumanam negligentiam.

Eadem ratio est habenda uestitus. In quo sicut
in plerisque rebus mediocritas optima est. Cauē-
dum est autem, ne aut tarditatis utamur in
gressu mollioribus, ut similes pomparum fercu-
lis esse uideamur, aut in festinationibus susci-
piamus nimias celeritates. Quæ cum sunt anhelit-
us molientur, uultus mutantur, ora torquētur,

ex quibus magna significatio fit, non adesse cō-
stantiam. Sed multo etiam magis elaborandum
est, ne animi motus à natura recedat. Quod asse-
quemur, si cauebimus ne in perturbationes, at-
que exanimationes incidamus, & si attētos ani-

mos

Dignitas
uirorum.
Venustas
mulierū.

Argumentum à mi-
nore.

Forma & uestitus.
Mundities
media in-
ter elegan-
tiam uitio-
sam & ag-
restem ne-
gligentia.

Incessus
moderatus
Pomparū
in quibus sa-
era & si-
mulachra
lentissimi
incessu cir-
ciferunt.
Horatius: Sepe uelut
qui curre-
bat fugiens
hostē, per
sepe uelut
qui luno-
ni sacra
ferret.

F 5 mos

mos ad decori conseruationem tenebimus. **M**os autem animorum duplices sunt, alteri cogitationis, alteri appetitus. Cogitatio in uero exquirendo maxime uersatur. Appetitus impellit ad agendum. Curandum est igitur, ut cogitatione ad res quae optimas utamur. Appetitum rationi obedientem praebamus.

* Cum autem pulchritudinis.) Habitus.

legit 4. libro 6. Notum: Cauendum est autem.) Incessus.

¶ Duplex orationis genus, rhetoricum, & quidianum.

ET quoniam magna uis orationis est, ea quoque duplex, altera contentio, altera sermo. Contentio disceptationibus tribuatur iudiciorum, concionum, senatus. Sermo in circulis

disputationibus, congressionibus familiarium uersetur, persequatur etiam conuiuia. Contentio

nis praecepta rhetorum sunt multa, nulla sermonis, quamquam, haud scio an possint haec quoque esse. Sed dicere studio inueniuntur magistri, hinc autem, qui studeant sunt nulli, rhetorum turba referta omnia. Quamquam quae uerborum sententiarumque praecepta sunt eadem ad sermonem pertinebunt. Sed cum orationis indicem uocem habeamus, in uoce autem duo se

quamus, ut clara sit, ut suauis, utrumque omnino a natura petendum est: uerum alterum exercitatio augebit, alterum imitatio pressè loquentium & leniter. Nihil aliud fuit in Catulis, ut eos exquisito iudicio putares uti literarum, quam

exquisito iudicio putares uti literarum, quam

Cogitatio.
Appetitus.

Ea nemo docet, quae nulli cupiunt discere.
Sermo purus & cum dignitate.
Pronuntiatio cuiusmodi.

Catuli patris & filii

crane

OFFICIORVM LIBER I.

erant literati, sed & alij. Hi autem optime uti de quibus lingua Latina putabantur. Sonus erat dulcis, li

teræ neq; expresse, neq; oppresse, ne aut obscu- rum esset, aut putidum. Sine contentione uox,

nec languens nec canora. Vberior oratio L. Crassi, nec minus faceta, sed bene loquendi de

Catulis opinio non minor. Sale uero conditus & facetijs Cæsar. Catuli fratris pater uicit oēs,

ut in ipso illo forensi genere dicendi contentio nes aliorū, sermone uinceret. In omnibus igit

his elaborandum est, si in omni re, quid deceat exquirimus.

* Sermo in circulis.) Comitas laudata in Ennii car mine apud Gellium libro XII. capite IIII.

In uoce autem.) Primum præceptum.

¶ Sermo familiaris, quemadmodum moderandus.

SIt igitur hic sermo (in quo Socratici maxi me uigent) lenis, minimèque pertinax,

insit in eo lepos. Nec uero tanquam in posses sionem suam uenerit, excludat alios: sed cum re

liquis in rebus, tum in sermone cōmuni, uicissi tudinem non iniquam putet. At uideat in pri

mis quibus de rebus loquatur, si serijs, seuerita tem adhibeat: si iocosis, leporem. In primis pro

uideat, ne sermo uitium aliquod indicet in se moribus. Quod maxime tum solet euenire, cum

studiose de absentibus detrahēdi causa, aut per ridiculū, aut seuerè, aut maledicè, cōtumelioseq;

dicitur. Habentur autē plerunq; sermones, aut de do

Putidum

id est, odi

osum, &

affectatū.

Conditus

deest in ue

tusto codi

ce.

Aliter, ex

cellunt.

Nec acer

bus ne per

tinax, ne

insulsus

ne immo

dic, ut rea

bus acco

modus, ne

obtrecta

torius.

Vt hone

stis de re

bus,

de do

redit
ad ser

De ab
sentibus
bis in
bis in

M. TVLLII CICERONIS

Ne uagus
& inæqua
lis.

7. emendo de
Ne conc
tanior
de
m
pore de
in

de domesticis negotijs, aut de Republica, aut
de artium studijs & doctrina. Danda igitur ope

ra est, ut si etiã aberrare ad alia cœperit, ad hec
reuocetur oratio. Sed utcumq; aderunt res, (ne

que enim omnes iisdem de rebus, nec in omni
tempore, nec similiter delectamur) animaduer

tendum est etiam quatenus sermo delectatio

nem habeat, & ut incipiẽdo ratio fuerit, ita sit
desinendi modus. Sed quoniam in omni uita re

ctissime præcipit, ut perturbationes fugiamus,
id est, motus animi nimios rationi non obtem

perantes: sic eiusmodi motibus, sermo debet ua
care, ne aut ira existat, aut cupiditas aliqua, aut

pigritia, aut ignauia, aut tale aliquid appareat.

Maximeq; curandum est, ut eos, quibus cum ser

monem conferemus, & uereri, & diligere uidea

mur. Obiurgationes etiam nonnunquam inci

dunt necessariae, in quibus utendum est fortasse

& uocis contentione maiore, & uerborum gra

uitate acriore. Id agẽdum etiam est, ut ne ea fa

cerẽ uideamur irati, sed ut ad urẽdum, & secan

dum, sic ad hoc genus castigandi raro, inuiti

ueniemus: nec unq; nisi necessario, si nulla repe

rietur alia medicina. Sed tamen ira procul ab

sit, cum qua nihil recte fieri, nihil cõsiderate po

test. Magna autem parte clementi castigatione

licet uti, grauitate tamen adiuncta, ut & seueri

tas adhibeatur, & contumelia repellatur. Atq;

etiam

etiam illud ipsum, quod acerbitatis habet obiurgatio, significandum est ipsius id causa, qui obiurgetur susceptum esse. Rectum est aut etiam in illis contentionibus, quæ cum inimicissimis fiunt, etiam si nobis indigna audiamus, tamen gravitatem retinere, iracundiam repellere. Quæ enim cum aliqua perturbatione fiunt, neque ea constanter fieri possunt, nec ab his, qui adsunt approbari. Deforme etiam est, de seipso prædicare, falsa præsertim, & cum irrisione audientium, imitari militem gloriosum.

* Sit igitur hic sermo.) Congeries præceptorum. Habentur autè plerunque.) Argumenta sermonis. Obiurgationes etiam.) Plautus in Trinummo: Ne amicum castigare ob meritam noxiam, immane est facinus, verum in ætate necessarium.

Sed tamen ira.) Vergilius: Furor iræque mentem præcipitant.

¶ In ædificijs extruendis, quæ modus.

ET quoniã omnia persequimur (uolumus quidem certe) dicendum est etiam, qualem hominis honorati, & principis domũ placeat esse, cuius finis est usus, ad quem accommodanda est ædificandi descriptio, & tamen adhibenda dignitatis commoditatisque diligentia. C. C. Octavius (qui primus ex illa familia consul factus est) honori fuisse accepimus, quod præclaram ædificasset in palatio, & plenam dignitatis domum, quæ cum vulgo uiseretur, suffragata domino nouo homini ad consulatum pervenit.

ab a familia p taba

virtute: et p taba

venit ad consulatum

Ignomini tabatur. Hanc Scaurus demolitus, accessionem
 am, quod adiunxit ædibus. Itaq; ille in suam domum con
 a cōsulatu sulatum primus attulit: Hic summi & clarissimi
 repulsus, uiri filius in domum multiplicaram, non repul
 tē, qare sam solum retylit, sed ignominiam etiam & ca
 perundam lamitatem. Ornanda est enim dignitas domo,
 reus. 49 non ex domo dignitas tota querenda. Nec do
 Domus o mo dominus, sed domino domus honestanda est.
 ptimatis, Et ut in cæteris habenda ratio, non sui solū sed
 neq; angu etiam aliorū, sic in domo clari hominis, in quā
 sta neque maista.

30 & hospites multi recipiendi, & admittenda ho
 minum cuiusq; generis multitudo, adhibenda est
 cura laxitatis. Aliter em̄ ampla domus dedeco
 ri dño sæpe fit, si est in ea solitudo, & maxime
 si aliquando alio domino solita est frequentari.
 Odiosum est enim cum a prætereuntibus dici
 tur. O domus antiqua, & dominare domino q
 dispari. Quod quidem his temporibus in mul
 tis licet dicere. Cauendum est etiam (præsertim
 si ipse ædifices) ne extra modum, sumptu, & ma
 gnificentia prodeas, quo in genere multum ma
 li etiam in exemplo est. Studiosè enim plerique
 (præsertim in hanc partem) facta principum
 32 imitant. Vt L. Luculli summi uiri uirtutē quis
 at quàm multi uillarum magnificentiā imita
 ti sunt. Quarum quidem certe est adhibendus
 modus, ad mediocritatēque reuocandus, ea
 dēque mediocritas ad omnem usum cultūque

Epoëta q
 piam sum
 ptus uerfi
 culus uide
 tur.
 Antiquā
 aut nobile
 dixit &
 angustā.

OFFICIORVM LIBER I.

que uitæ referenda est. Sed hæc hæctenus.

* Cuius finis est usus.) Modus in ædificando.

Et tamen adhibenda.) Xenophon in Oeconomico damnat φιλοκοσμούς.

¶ Tria omni in uita seruanda.

IN omni autē actione, suscipienda & tria sunt & tenenda. Primum, ut appetitus rationi pareat, quo nihil est ad officia conseruanda accommodatius. Deinde ut animaduertatur quāta illa res sit, quam efficere uelimus, ne maior, neue minor cura, & opera suscipiatur, quā causa poscitur. Tertium est, ut caueamus, ut ea quæ pertinent ad liberalitatem, specie & dignitate moderata sint. Modus autem est optimus, decus ipsum tenere (de quo ante diximus) nec progressi longius. Horum tamen trium præstantissimum est appetitum obtemperare rationi.

* In omni autem.) ἐπιλογος.

¶ Decorum à loco, ac tempore.

DEinceps de ordine rerum, & tempore opportunitate dicendum est. Hæc autē scientia continet eam quam Græci *ἐὐταξία* nominant, nō hæc quam interpretamur modestiam, quod in uerbo modus inest. Sed illa est *ἐὐταξία*, in qua intelligitur ordinis conseruatio. Itaque ut eandem nos modestiā appellemus, sic definitur à Stoicis, ut modestia sit scientia earum rerum, quæ agentur, aut dicuntur, loco suo collocandarum.

Itaque

Eutaxia
quæ eadē
modestia
quid sit.
Modestia
definitio.
Ordo definitur.
ἐὐταξία
quæ Latine opponitur
quid.

Itaque

Itaq; uideatur eadem uis ordinis & collocatio
 nis fore. Nam & ordinem sic definiunt, compo-
 sitionem rerum aptis, & accommodatis locis.
 Locum autem actionis, opportunitate tempo-
 ris esse dicunt. Tempus autem actionis oppor-
 tunum, Græce *εὐκαιρία*, Latine appellatur occa-
 sio. Sic fit ut modestia hæc quæ interpretamur
 ita ut dixi, scientia sit opportunitatis idonea
 ad agendum temporum. Sed potest esse eadem
 prudentiæ definitio, de qua principio diximus.
 Hoc autem loco de moderatione & temperan-
 tia & alijs similibus uirtutibus quaerimus. Ita-
 que quæ erant prudentiæ propria, loco suo di-
 cta sunt. Quæ autem harum uirtutum, de qui-
 bus iamdudum loquimur, quæ pertinent ad ue-
 recundiam, & ad eorum approbationem, qui-
 bus cum uiuimus, nunc dicenda sunt.

Deinceps de ordine.) Quomodo circumstantiæ ua-
 rient officia. Therfites obiurget Agamemnonem, se-
 ditiosum est: faciat idem Nestor, uidebitur e Republi-
 ca fieri.

Εὐταξία.) *Εὐταξία* ordinis obseruatio.

Εὐκαιρία.) *Εὐκαιρία* temporis obseruatio.

Sed potest esse.) Id est, est sanè prudentia cum mo-
 destia cognata. Sed modestiā hætenus uocamus qua-
 tenus gestus ipsos, & tanquam illam actionem *ἡγεμονία*
ἡγεμονία gubernat.

¶ Quid quo loco ac tempore deceat, dedecetq;.

Indecorū
 aut in re-
 seria nu-
 gari aut

Talis est igitur ordo actionum adhiben-
 dus, ut quemadmodū in oratione constan-
 ti, sic in uita, sint omnia inter se apta & conue-
 niens.

OFFICIORVM LIBER I. 95

niētia. Turpe est enim & ualde uitiosum, in re
 seuera, cōuiuio dignum, aut delicatum aliquem
 inferre sermonem. Bene Pericles, cum haberet
 collegam in prætura Sophoclem poetam, hijs
 de cōmuni officio cōuenissent, & casu formosus
 puer præteriret, dixissetq; Sophocles: O puerū
 pulchrum Pericle. At enim pretorem Sophocles
 decet, non solum manus, sed etiam oculos absti-
 nentes habere. Atq; hoc idem Sophocles, si in
 athletarum approbatione dixisset, iusta repræ-
 hensione caruisset. Tanta uis est & loci, & tem-
 poris, ut si quis cum causam sit acturus in itine-
 re, aut in ambulatione secū ipse meditetur, aut
 si quid aliud attentius cogitet, non reprehē-
 datur. At hoc idem si in cōuiuio faciat, inhumā-
 nus uideatur, in scitia temporis. Sed ea que mul-
 tum ab humanitate discrepant, ut si quis in fo-
 ro cāntet, aut si qua est alia magna peruerfitas
 facile apparēt, nec magnopere admonitionem
 & præcepta desiderant. Quæ autem parua ui-
 dentur esse delicta, neq; à multis intelligi pos-
 sunt, ab his est diligentius etiam declinandum.
 Vt in fidibus aut in tibijs, quāuis paululū di-
 screpēt, tamen id à sciente animaduerti solet,
 sic uiuēdum est in uita, ne forte quid discrepet,
 uel multo etiam māgis, quo maior & melior a-
 ctionum quā sonoriū concētus est. Itaq; ut in
 fidibus musicorum aures uel minima sentiunt,

in re ioco

sa seriū est

se. 3. 43. 1. 1. 1.

se. 3. 43. 1. 1. 1.

se. 3. 43. 1. 1. 1.

se. 3. 43. 1. 1. 1.

se. 3. 43. 1. 1. 1.

se. 3. 43. 1. 1. 1.

se. 3. 43. 1. 1. 1.

se. 3. 43. 1. 1. 1.

se. 3. 43. 1. 1. 1.

se. 3. 43. 1. 1. 1.

se. 3. 43. 1. 1. 1.

se. 3. 43. 1. 1. 1.

se. 3. 43. 1. 1. 1.

se. 3. 43. 1. 1. 1.

se. 3. 43. 1. 1. 1.

se. 3. 43. 1. 1. 1.

se. 3. 43. 1. 1. 1.

se. 3. 43. 1. 1. 1.

se. 3. 43. 1. 1. 1.

se. 3. 43. 1. 1. 1.

se. 3. 43. 1. 1. 1.

se. 3. 43. 1. 1. 1.

se. 3. 43. 1. 1. 1.

se. 3. 43. 1. 1. 1.

se. 3. 43. 1. 1. 1.

se. 3. 43. 1. 1. 1.

se. 3. 43. 1. 1. 1.

se. 3. 43. 1. 1. 1.

se. 3. 43. 1. 1. 1.

se. 3. 43. 1. 1. 1.

se. 3. 43. 1. 1. 1.

se. 3. 43. 1. 1. 1.

se. 3. 43. 1. 1. 1.

se. 3. 43. 1. 1. 1.

se. 3. 43. 1. 1. 1.

se. 3. 43. 1. 1. 1.

G sic

loco ac tē
pore dis-
sentire.

14

sic nos (si acres ac diligentes iudices esse uolu-
mus, animaduersoresq; uitiorum) magna intel-
ligemus sæpe ex paruis. Ex oculorum obtutu,
superciliorum aut remissione, aut cōtractione,
ex mœstitia, ex hilaritate, ex risu, ex locutione,
ex reticentia, ex contentione uocis, ex submis-
sione, ex cæteris similibus facile iudicam⁹ quid
apte eorum fiat, quid ab officio, naturaq; discre-

pet. Quo in genere non est incommodum, qua-

le quodq; eorum sit, ex alijs iudicare, ut si quid

dedecet illos, uitemus & ipsi. Fit enim, nescio

quo modo, ut magis in alijs cernamus quàm in

nobismetipsis, si quid delinquitur. Ita facillime

corriguntur in discendo, uitia quorum imitan-

tur (emendandi causa) magistri. Nec uero alie-

num est ad ea eligenda, quæ dubitationem asse-

runt, adhibere doctos homines, uel etiã usu pe-

ritos, & quid his de unoquoque genere officij

placeat exquirere. Maior enim pars eo ferè de-

ferri solet, quò à natura ipsa deducitur. In qui-

bus uidendum est, nò modo quid quisq; loquat,

sed etiam quid quisq; sentiat, atq; etiam qua de

causa quisque sentiat. Vt enim pictores, & hi

qui signa fabricatur, ut ueri etiam poetæ, suum

quisque opus à uulgo considerari uult, ut si quid

reprehensum sit à pluribus, id corrigatur, hisq;

& secum & cum alijs, quid in eo peccatum sit,

exquirunt, sic aliorum iudicio permulta nobis

facien-

2. Pictor
et ex alijs
mra em de
explm libm
ex alijs mra qu
fis mra mra

Non in
domi
do in
Vitia quo
rum, pro
h quorum
uitia

Non in
domi
do in
Vitia quo
rum, pro
h quorum
uitia

Id de apel
lerrefert
Plinius &
de Maro
ne item li
teris pro
ditum.

facienda & non facienda, & imitanda & corrigenda sunt. Quæ uero more aguntur, & institutis ciuilibus, de his nihil est præcipiendum. Illa enim ipsa præcepta sunt. Nec quenquam hoc errore duci oportet, ut si quid Socrates aut Aristippus contra morem, consuetudinemque ciuilem fecerint, locutiue sint, idem sibi arbitretur licere. Magnis illi, & diuinis bonis hanc licentiam adsequebantur. Cynicorum uero ratio tota est eijcienda. Est enim inimica uerecundiæ, sine qua nihil rectum esse potest, nihil honestum. Eos autem, quorum uita perspecta in rebus honestis atque magnis est, bene de Republica sentientes ac bene meritos, aut merentes, sicut aliquo honore & imperio affectos, obseruare & colere debemus. Tribuere etiam multum senectuti. Cedere ius, qui magistratum habebunt, habere delectum ciuis, & peregrini. In ipso quoque peregrino priuatimne, an publice euenerit. Ad summam (ne agam de singulis) communem totius generis humani hominum conciliationem, & consociationem, colere, tueri, seruare debemus.

Turpe est autem.) De temporibus.

Sic uiuendum.) Similitudo.

Fit enim nescio.) Catullus: Sed non uidemus Mantica quid in tergo est.

Ut enim pictores.) Similitudo.

Quæ artes, & qui quæstus sordidi, qui contra liberales.

Alias mutanda.

Horatius

Ois Aristippus de

cuit cor

lor.

Socrates

reus factus.

qd Atheni

ensium in

stituta co

temneret.

Cynicorum

institutum,

quonia ab

horret ab

humana

uerecundia

renunciu.

Quid ere

ga quanc

personam

deceat.

anarforu salu oplo.

Repi rob latus

Iam de artificijs, & quaestibus, qui libera-
les habendi, qui sordidi sint, hoc fere accipi-
mus. Primum improbantur hi quaestus, qui in
odia hominum incurrunt, ut portitorum, & for-
neratorum: Illiberales autem, & sordidi qua-
estus mercenariorum omnium, quorum opera,

non quorū artes emuntur. Est enim in illis ipsa
merces, auctoramentū seruitutis. Sordidi etiam
putandi, qui mercantur à mercatoribus, quod
statim uendant. Nihil enim pronciunt, nisi ad-
modum mentiātur. Nec uero quicquam est tur-
pius uanitate. Opificesq; omnes in sordida ar-
te uersantur. Nec uero quicquam ingenuum po-
test habere officina, minimeq; artes probande,

quæ ministræ sunt uoluptatum, cietarij, lanij, co-
qui, sartores, piscatores, ut ait Terentius. Ad-
de his si placet, unguetarios, saltatores, torum-
que ludū salarium. Quibus autem artibus aut
prudentia maior inest, aut non mediocris utili-
tas queritur, ut medicina, ut architectura, ut do-
ctrina rerum honestarum, hæ sunt his, quorum
ordini conueniunt honestæ. Mercatura autem,
si tenuis est, sordida putanda est. Sin magna &
copiosa, multa undiq; apportans, multiscq; sine
uanitate impartiens, non est admodum uitupe-
randa. Atq; etiam si latiora quaestu, uel conten-
ta potius, ut sæpe ex alto in portum, ex ipso
portu se in agros possessionesq; contulerit, ui-
detur

Ex altro,
id est, è
mari.

Sapientia gignit offa communicationis

Sapientia est prima virtus: Ergo prima virtus est quae gignat offa:

100

M. TULLII CICERONIS

Sapientia
rerum in-
telligibili-
um.

Prudentia
rerum agen-
darum.

Sapientia prima

virtutum est illa sapientia, quam Graeci uo-

cant. Prudentiam enim, quam Graeci

aliā quādam intelligimus, quae est rerum ex-

petendarum fugiendarumque scientia. Illa au-

tem sapientia (quam principem dixi) rerum est

diuinarum atque humanarum scientia, in qua

continetur deorum & hominum cōmunitas, &

societas inter ipsos. Ea si maxima est (ut est cer-

te) necesse est quod à cōmunitate ducatur of-

ficiū, id esse maximum. Etenim cognitio con-

templatioque naturae manā quodammodo at

que inchoata sit, si actio nulla rerum consequa-

tur. Ea uero actio in hominum commodis tuen-

dis maxime cernitur. Pertinet igitur ad societa-

tem generis humani. Ergo haec cognitioni an-

teponenda est. Atque id optimus quisque re ipsa

ostendit & iudicat. Quis est enim tam cupidus

in perspicienda, cognoscendaque rerum natura,

ut si ei tractanti, contemplantiq; res cognitio-

ne dignissimas, subito sit allatum periculum, di-

scrimenq; patrie, cui subuenire opitulantiq; pos-

sit, non illa omnia relinquat, atque abiciat, etiā

si dinumerare se stellas, aut metiri mundi ma-

gnitudinē posse arbitraretur. Atque hoc idem

in parentis, in amici re, aut periculo fecerit.

Quibus rebus intelligitur, studiis officiisque sciē-

tiae, praepōnenda esse officia iustitiae, quae perti-

nent ad hominum charitatem, qua nihil homi-

ni de-

aidebet esse antiquius. Atq; illi ipsi quorum stu Antiqui,
 dia uitaeq; omnis in rerum cognitione uersata id est, cha-
 est, tamē ab augendis hominum utilitatibus & rarius. *De fine h
 comodis non recesserunt. Nam & erudiere mul- Dion.*
 tos, quō meliores ciues, utilioresq; in rebus suis *Ex polino*
 publicis essent, ut Thebanū Epaminundam Ly *Exemplū*
 sias Pythagoreus: Syracusium Dionem Plato, Epaminō
 multiq; multos. Nosq; ipsi quicquid ad Rempu das dux
 blicam attulimus (si modo aliquid attulimus) a Thebanus
 doctoribus atq; doctrina instructi, ad eam & a Lysia Ta
 ornati accessimus. Neq; solum uiui, atq; prae sen rēto phi
 tes studiosos discendi erudiunt atq; docent: sed losopho
 hoc idem etiam post mortem monumentis lite Pythago
 rarum assequuntur: Nec enim locus ullus prae reo Philo
 termisus est ab his, qui ad leges, qui ad mores, sophie pce
 qui ad disciplinā Reipublicae pertinet, ut oculū ptis insti
 iuum ad nostrum negotium contulisse uidean tutus, *Polino*
 tur. Ita illi ipsi doctrinae studiis & sapientiae de Dion Sy
 diti ad hominum utilitatem, suam prudentiam, racusan,
 intelligentiāque potissimum conferunt. Ob a Plato
 eam etiam causam eloqui copiose (modo prae ne. *Comphio*
 denter) melius est, quā uel acutissime sine elo Eloquētia
 quentia cogitare, quōd cogitatio in seipsa ad cōmu
 titur, eloquentia uero complectitur eos, qui nitatis cō
 bus cum communitate iuncti sumus. Atque ut moda uti
 apum examina, non fingendorum fauorum lior, q̄ con
 causa congregantur, sed cum congregabilia tēplatio.
 natura sint, fingunt fauos: sic homines ac multo Cōmuni
 ideo em di tatem ma
 gis ac pri
 secūdu na
 turā hoīs
 esse q̄ co
 gnoscendī
 cupiditatē
 ideo em di

G 4 etiam

intelligeremur similitudo q
 mont nos apud pae
 sing nati

solere dubitare, honestumne an turpe sit, sed etiam duobus propositis honestis, utrum honestus. Hic locus à Panætio est (ut supra dixi) prætermisus. Sed ad reliqua pergamus.

* Illud forsitan quærendum. Societas ita seruetur, ut uerecundia tamē seu modestia non uioletur.

Parefactus est.) *Επιλογος*. Summe sunt uirtutes quæ conseruant communem societatem.

M. T. Ciceronis Officiorum libri I. FINIS.

VOCES ALIQVOT ANNOTATAE

ex Officijs M. T. per Erasmiū, ex præfatione.

- 1 Communis est omnium philosophorum.) Cum dicamus, hoc mihi cum illo comune est. Commune tamen omnium dicitur, potius quā omnibus. Etiam si in eodē hoc libro scripsit: Multa enim ciuibus inter se communia, nec reciproci seruata proprietate, si modo locus men-
- 2 Hic si sibi ipse consentiat.) Consensit (do uacat, ut sibi, qui constat sibi suisque similis est. Vtrumque recte dicimus: Consentit illi, & consentit cum illo.

Ex primo libro annotationes.

- 3 Auemus aliquid audire.) Auere pro cupere, uides & oratoribus usurpatum.

4 Perspicientia ueri.) Hoc annotaui quod rarius est. Perspicientia sicut intelligentia.

5 Hisque temere assentiamur.) Assentimus hominibus cui credimus, & assentimur rebus, quas credimus, ut si quer ex hoc loco.

6 Qua societas hominum inter ipsos.) Ipse pronomen, proximum est naturæ reciprocorum. Ideoque hoc loco ponitur ubi uero reciprocatio non est, sed quiddam illi simillimum.

7 Vel benignitatem.) Hic palam docet M. Tullius benignitatem non significare mansuetudinem, quemadmodum uulgus putat, sed beneficentiam ac liberalitatem.

8 Iustum dicit, non tantum, qui suum cuique reddit, uerum etiam probum, omnique uirtute præditum, more Hebræorum.

- 9 Occupatio.) Qua rem uacua usurpamus primi.
 10 Conditione.) Pro conuentione.
 11 Ad usum hominum omnia creari.) Creari dixit pro parari, Græcis $\alpha\lambda\lambda\alpha\lambda\alpha\iota\varsigma$.
 12 Ipsi inter se, alij alijs prodesse possint.) Quod Græci dicunt $\alpha\lambda\lambda\alpha\lambda\alpha\iota\varsigma$, hic uertit alij alijs.
 13 Tam est in uitio, quàm si parentes.) Vulgatum est. In culpa, in crimine, in causa, in mora esse. Inusitatus autem in uitio esse, pro eo quod est peccare.
 14 Expetunt autem diuitias.) Expetimus res egregias, aut ut egregias. Appetimus ad que ferimur affectu magis quàm iudicio.
 15 Cum hoste pactæ induciæ.) Ut homo pactus dicitur cui promissum est aliquid. Ita res pacta dicitur quæ pacto promissa est.
 16 Nationes bello deuictas in fidē cepissem.) Dedit me tuę fidei. Do me in fidē tuam, & capio te in fidem.
 17 Cum de captiuis commutandis Romā missus esset.) Noue dixit: Missus est de hac re, pro eo quod erat, missus est, ut ageret de captiuis commutandis.
 18 Sed cum de his, in quibus nō præclare agitur, sed sunt simulachra uirtutis.) Cōñcio sic legendū: Sed his quibuscūq; præclare agitur, si insunt simulachra uirtutis.
 19 Ut em̄ ab illa discedat infinitate.) Infinitas pro immensitas, uox est non admodum frequens.
 20 Interius etiam est.) Pro coniunctius, siue magis affine.
 21 Post consobrinorum, sobrinorumq;.) Videtur appellare patrueles consobrinos, sobrinos, duarū sororum filios.
 22 Sed omnes omnium charitates.) Rarum est charitates numero multitudinis.
 23 Quo est detestabilior istorum immanitas.) Pro eoq; est detestabilior.
 24 Principes sint patria & parentes.) Principes dixit primi loci, quemadmodū & principem uitæ diem dicimus.
 25 Quocirca nemo.) Quocirca pro quamobrē, siue adcirco: Id annotaui, quod multi uident hoc uerbi, ceu patrum

rum Latinum. Vritur hac uoce & inferius aliquāto.

26 In hac elatione & magnitudine animi.) Elatio dicitur etiam in bonam partem.

27 Existuntque in Republica.) Existunt, pro oriuntur iam & ante dixit.

28 Largitores & factiosi.) Ut largitio in malum sonat, ita largitor, hoc sane loco: Et tamen largior inusitata uox est.

29 Quod maxime natura sequitur.) Sequi dicitur, qui experit: assequi, qui obtinet.

30 Qui errore imperitiae multitudinis pedit.) Pendet hinc, & pendet ex hac re Horatius dixit: De te peditis etiam si nonnulli codices habent de errore.

31 Hic in magnis uiris non est habendus.) Pro in numero magnorum, Graeco more, ne quis hoc reprehendat a se libi lectum.

32 Non est autem consentaneum.) Pro eo quod est, non est probabile: Siue pugnat, neque cohaeret, & cetera.

33 Parum enim sunt foris arma.) Parum dixit pro non satis sunt, siue non sufficient. In nonnullis, pro parum scriptum erat parua. Vide num recte legatur, parui.

34 Et hereditas huius gloriae.) Hereditas hominis dicitur qui succedit, & rei dicitur hereditas, in cuius possessionem succedit. Ut hereditas regni dei.

35 Haec sunt opera magni animi.) Quod Graeci ἔργα hic uertit opera. Nos frequenter dicimus facta quae opera.

36 Periculosa & callida consilia.) Ut & Graeci, facinus audax ἐπικύριον ἔργον uocant.

37 Nunquam omnino periculi fuga committendum.) Committere pro facere, sed in malam partem.

38 In discrimen uocatur.) Qui ueniunt in periculum.

39 De gloria uocant in discrimen, qui gloriae causa periculantur, quod ut noue dictum annotare uisum est.

40 Vnum ut utilitatem.) Ex Graeco more dixit, neque tamen non Latine, quamque usitatius est, alterum & alterum.

41 Honorumque contentio.) Noue dixit, contentionem honorum, contentionem susceptam honorum gratia. Nam honores uocat magistratus.

42 Similiter eos facere.) Noue similiter aduerbio

sub

subdidit, ut si nautæ inter se certarent, perinde atque
ustatius est.

43 Ad uoluntatem nostram fluentibus.) Πόντος: Et
hoc à Græcis sumptum. Sumpta metaphora ab æstu ma-
ris, aut fluminis uentisq;. In nonnullis reperi scri-
ptum ad uoluptatem. Sed mendose, ni fallor, etiam
Græci dicunt πρὸς ἡσυχίαν.

44 Nec adulari nos sinamus.) Videtur passiuè dixisse
adulari pro adulatione deliniri.

45 Cum antegressa est honestas.) Id est, cum præ-
cessit. Noue dixit Cicero, quod fortasse Græcus dice-
ret προήκτα: seu προήκτα.

46 Etiam uitiosis quid conueniat.) Vitiosos dicit im-
probos. Secus q̃ mācipium, equum aut donum uitio-
sum dicimus: Ne hoc quidem admodum frequens.

47 Ajax quo animo traditur.) Hanc sermonis for-
mam satis annotauit Valla.

48 Quatenus sermo delectationem habeat.) Quate-
nus pro in quantum, & quemadmodum.

49 In domum multiplicatam.) Multiplicatam di-
xit pro auctam: Nam proximarum ædiū solum fuit,
ædibus adiunxerat Scaurus.

50 Et ut in cæteris est habenda ratio, nō sua solum,
sed aliorum.) Opinor pro sua, legendum sui. Et ratio
reciproci pronominis seruabitur, si subaudias habenda
homini.

51 Aliter domus ampla dedecori domino sæpe fit.)
Planè aliter usurpauit pro alioqui.

52 Ne extra modū prodeas.) Id est, ne modū excedas.

53 Inhumanus uideatur inscitia temporis.) Frequē-
tius inscitia dicitur eius, qui insciens est. Hic noue ad-
rem refertur, pro ignoratione.

54 Animaduersores uitiorum.) Qui obseruant ui-
tia. Noue dixit.

55 Cum omnis honestas manet à partib⁹ quatuor.)
Manet dixit, pro proficiscatur, pro quo Horatius di-
xit, defluat: Multaq; merces, unde potest tibi defluat
æquo Ab Ioue.

56 Consociatio hominum.) Pro coniunctione.

interdum uereor, ne quibusdam bonis uiris phi-
 losophiae nomen sit inuisum, mirenturque in ea
 tantum me opera & temporis ponere. Ego au-
 tem quandiu Respublica per eos gerebatur, qui
 bus seipla commiserat, omnes meas curas, cogi-
 tationesq; in eam conferebam. Cum autem do-
 minatu unius omnia tenerentur, neque esset us-
 quam consilio, aut autoritati locus, locios deni-
 que tuenda Reipublicae summos uiros amissi-
 sem, nec me angoribus dedi, quibus essem confe-
 ctus, nisi his resistissem, nec rursus indignis ho-
 mine docto uoluptatibus. Atque utinam Res-
 publica stetisset, quo coeperat statu, nec in ho-
 mines non tam comutandarum rerum, q̄ euer-
 tendarum cupidō incidisset. Primum enim ut
 stante Republica facere solebamus, in agendo
 plus quā in scribendo opera poneremus. De-
 inde ipsis scriptis non ea quae nunc, sed actio-
 nes nostras madaremus, ut saepe fecimus. Cum
 autem Respublica (in qua omnis mea cura, co-
 gitatio, opera poni solebat) nulla esset omnino,
 illae scilicet literae conticuerunt, forentes & se-
 natoriae. Nihil autē agere cum animus nō pos-
 set, in his studiis ab initio uerlatus & tatis, existi-
 maui honestissime molestias deponi posse, si me
 ad philosophiam retulissem. Cur cum multum
 adolescens discendi causa temporis tribuissem,
 posteaquam honoribus interuire cœpi, meque
 totum

Bene nos

men quod

erat apud

Politicos

uiros inui-

diosum,

nam res,

ipsa bono

uiro non

potest nō

probari.

Cæsar

tyrannidē

notat,

Socios, Ca-

tonē, Mio-

lonem.

In agēdo

id est, in di-

cendo.

Forēses in

iudicijs, se-

natorie in

cōsultatio-

nibus.

Forēses in

iudicijs, se-

natorie in

cōsultatio-

nibus.

Forēses in

iudicijs, se-

natorie in

cōsultatio-

nibus.

7 totum Reipublicæ tradidi, tantum erat philo-
 Succisive operę stu-
 dius data.

8 batur in legendo, scribendi ocium non erat. Ma-
 Etymologia philo-
 sophiæ.

Laus philo-
 sophiæ.
 Definitio philoso-
 phiæ.

9 tur philosophi nominant, nec quicquam aliud
 10 est philosophia (si interpretari uelis) quam stu-
 dium sapientiæ. Sapientia autem est (ut a uete-
 ribus philosophis definitum est) rerum diuina-
 rum & humanarum, causarumq; quibus hæ res
 continentur, scientia. Cuius studium qui uitupe-
 rat, haud sanè intelligo, quidnam sit quod lau-
 dandum putet. Nam siue oblectatio quæritur
 animi, requiesq; curarum, quæ conferri cum eo-
 rum studijs potest, qui semper aliquid acquirunt,
 quod spectet, & ualeat ad bene beateq; uiuen-
 dum, siue ratio constantiæ, uirtutisq; ducit, aut
 hæc ars est, aut nulla omnino per quam eas as-
 sequamur. Nullam uero dicere maximarum re-
 rum artem esse, cum minimarum sine arte nulla
 sit, hominum est parum considerate loquentiū,
 atq; in maximis rebus errantium. Si autem est
 aliqua disciplina uirtutis, ubi ea quæretur, cum
 ab hoc

Argumentum à mi-
 nore sum-
 ptum.
 In Horre-
 fio q. defi-
 rat neq;
 solus.

Occurrit

OFFICIORVM LIBER II.

118

ab hoc discendi genere discesseris? Sed hæc cum
ad philosophiam cohortamur accuratius solēt
disputari, quod alio quodā libro fecimus. Hoc
autem tempore tantum nobis declarandū fuit,
cur orbatī Reipublicæ muneribus, ad hoc nos
studium potissimum cōtulissemus. Occurritur
nobis, & quidem à doctis & eruditīs, quæ renti
bus satīne cōstanter facere uideamur, qui cum
percipi nihil posse dicamus, tamē & alijs de re-
bus differere soleamus, & hoc ipso tēpore præ-
cepta officiī persequamur. Quibus uellem satis
cognita esset nostra sententia. Non enim sumus
hi, quorū uagetur animus errore, nec habeat un-
quam quid sequatur. Quæ enim ista esset mens
(uel quæ uita potius) non solum disputandi, sed
etiam uiuendi ratione sublata? Nos autem ut
cæteri, qui alia certa, alia incerta esse dicunt, sic
ab his dissentientes: alia probabilia, contrā, alia
improbabilia esse dicimus. Quid est ergo quod
mē impediāt, ea, quæ mihi probabilia uidean-
tur, sequi: quæ contrā, improbare. Atq; affirmā-
di arrogantiam uitantem, fugere temeritatem,
quæ à sapientia dissidet plurimum. Contrā au-
tem, omnia disputātur à nostris, qd hoc ipsum
probabile elucere non possit, nisi ex utraq; par-
te causarum esset facta contentio: Sed hæc ex-
planata sunt in Academicis nostris, satis, ut ar-
bitror, diligenter. Tibi autem mi Cicero, quan-

aut in com-
gressu, aut
restitu, &
repugnat.
nā id qd si
gnificat oc-
curro.
Quoniam
Academicū
more
multis lo-
cis proba-
uit.

Id
quod erat
Pyrrhoni
orū omni-
de re am-
bigentis.

Cor-
rectio:
Scimus nā
hil opina-
mur q̄ ue-
risimilli-
ma.

Efficax re-
futādi ge-
nus, est
argumen-
tū ueluti
telū in ad-
uersariū
retorque-
non erat
tibi disse-
rendum, q̄
niam ne-
gas quic-

H

quam

quam per
cipi, imò
ob istuc
ipsum o-
mni de re
differendū
ut proba-
bile certe
eluceat.

Finitima
q̄ antè ab
illis non
multū dis-
sidentia di-
xit.

quam in antiquissima, nobilissimaque philoso-
phia, Cratippo autore uersaris, his simillimo,
qui ista præclara pepererunt, tamen hæc no-
stra finitima uestris ignota esse nolui. Sed iam
ad instituta pergamus.

* Quemadmodum officia. *ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΩΝ*: Argumentum
libri.

In quo tum quæri.) Præfatio.

Si pauca prius.) Cur philosophetur, & exponit oc-
casionem quæ ad philosophandum detulit.

Quid enim per deos.) Exposita occasione subiicit
laudes philosophiæ. Est enim philosophia cum natura
peruestigatione, tum ciuile de moribus iudicium,
& disciplina quædam qua ad humanitatem, seu ad ci-
uiles mores animi adsuefiunt.

Occurritur autè nobis.) Occupatio cur tradat cer-
ta præcepta, cum tamen Academicus haberi uelit, quæ
nulla de re pronunciant. Est autem hæc longa dispu-
tatio, quam in his scholis explicare non possumus,
Dux fuerunt sectæ, quæ non solebant pronunciare.
Pyrrhonij & Academici. Pyrrhonij dicebāt omnia in-
certa esse, nec esse magis probabile, oriri solem,
quàm nō oriri, cum illucescit. Proinde hi prorsus ex-
plofi sunt. At Academici reliquerūt tamen discrimen
hoc, ut quædam dicerent similia ueri, quanquam su-
spenderent iudicium. Vide Gellium libro XI. capite
V. Et Cicero in Academicis quæstionibus ubi ait: Nō
sum sapiens, & meas cogitationes sic dirigo, non ad il-
lam paruulā *κρυφὴν*, qua fidēt duce nocturna Phœ-
nices in alto, ut ait Aratus, eoq̄ directius gubernant,
quoddam tenent. Quæ cursu interiore breui conuer-
tit orbe. Sed ad Helicen & clarissimos septêtriones, id
est, rationes has, latiore specie, nō ad tenue climatas.

¶ Utilitatem non eam hic accipi, quam uulgius pe-
cuniario lucro metitur, & commoditate undecunque
parta, sed eam quæ cum honesto sit cōiuncta, & ad ui-
tæ societatem pertineat.

Quinq;

Q Vinctus igitur rationibus propositis offi-
 cii persequendi, quarum duæ ad decus,
 honestatemque pertinent, duæ ad commoda ui-
 tæ, copias, opes, facultates, quinta ad eligendi
 iudicium, si quando ea, quæ supra dixi, pugna-
 re inter se uiderentur, honestatis pars perfecta
 est, quam quidem tibi cupio esse notissimā. Hoc
 autem, de quo nunc agimus, id ipsum est, quod
 utile appellatur. In quo lapsa consuetudo desce-
 xit de uia, sensimque eò deducta est, ut honesta-
 tem ab utilitate secernens, constitueret esse ho-
 nestum aliquod, quod utile non esset: & utile,
 quod non honestum: quā nulla pernicies maior
 hominum uitæ potuit afferri. Summa quidē au-
 toritate philosophi seuerè, sane, atque honeste
 hæc tria genera consilia, cogitatione distingu-
 unt. Quicquid enim iustum sit, id utile etiam esse
 censent. * Itēque quod honestum sit, id esse iu-
 stum. Ex quo efficitur ut quicquid honestū sit,
 idem sit utile. Quod qui parum perspiciunt, hi
 sæpe uersutos homines & callidos, admirātes,
 eorum malitiam sapientia iudicāt. Quorum er-
 ror eripiendus est, omnisque opinio ad eam spe-
 ciem traducenda, ut honestis cōsilijs iustisque fa-
 ctis, non fraude & malitia se intelligāt, ea quæ
 uelint consequi posse.

* Quinque autem rationes.) Propositio operis, seu
 distributio.

Quæ quæque ex re commoda aut incommoda sūt

H a pta

Confusa,
 id est, inse-
 parabilia
 re, cogita-
 tione, id
 est, ratio-
 ne distin-
 guunt.
 * Aliās
 idem.

quod utile est sit
 opibus q. 22
 Confusa.

non p. abt
pignitones 6.3

Belonio

Horat. Sat. lib. 1. Stipula et
ciceronia

114

M. TVLLII CICERONIS

pianitur, quæ Græci euchrestemata, & dyschrestemata nominant. Colligitur quicquid est ferè in uita comodi aut incommodi, id homini ab homine nasci.

1. q. p. conditio ad aliquam res.

Dimisio Animata.
rem q. Inanima
ta.

Rationa
bilia.
Bruta.
omnibus.

Dimisio gmo
in suas ptes.

Dist. di
mixta
mixta
optimis

Diuisio
per benefi
ci pns.
Hominiab
hoie pluri
mū uel cō
modi uel
incommo
di.

Artes ad
usum ui
tæ excogi
ta.

Quæ uero
quisque in
uita inue
nerit, re
fert.

Plinius li
bro 7. capi
te 56. Iam
uero nex

Dist. l.
mixta

Quæ ergo ad uitam hominum tuendam pertinent, partim sunt inanima, ut aurum, argentum, ut ea quæ ^{gignuntur} e terra, & alia eiusdem generis: partim animata, quæ habent suos impetus, & rerum appetitus. Eorum autem alia rationis expertia sunt, alia ratione

utentia. Expertes rationis sunt equi, boues & reliquæ pecudes, apes quarū opere efficitur aliquid ad hominum usum atq; uitam. Ratione autem utentium, duo genera ponitur, unum deorum, alterum hominum. Deos placatos pietas

efficiet, & sanctitas. Proxime autem, & secundum deos, homines hominibus maxime utiles esse possunt. Earumq; item rerum, quæ noceant, & obsint, eadem diuisio est. Sed quia deos nocere non putat, his exceptis, homines hominibus plurimum obesse arbitrantur. Ea enim ipsa quæ

inanima dicimus, pleraq; sunt hominum operis

effecta, quæ nec haberemus, nisi manus, & ars accessissent, nec his sine hominum administratione uteremur. Neq; em̄ ualitudinis curatio, neq; nauigatio, neque agricultura, neq; frugum

fructuumq; reliquorū perceptio & cōseruatio, sine opera hominum, ulla esse potuisset. Iam uero & earū rerum, quibus abundaremus exportatio,

OFFICIORVM LIBER II.

III

ratio, & earum quibus egeremus inuectio, cer-
te nulla esset, nisi his muneribus homines fun-
gerent. Eademq; ratione, nec lapides exciderē
tur ē terra ad usum nostrum necessarij, nec fer-
rum, aurum, æs, argentum effoderētur penitus
abditā, sine hominū labore & manu. Tecta ue-
ro, quibus & frigorū uis pelleretur, & calorū
molestiæ sedarentur, unde aut initio generi hu-
mano dari potuissent, aut postea subueniri, si
aut ui tempestratis, aut terramotu, aut uetustate
cecidissent, nisi cōmunis uita ab hominibus ha-
rum rerum auxilia petere didicisset. Adde du-
ctus aquarum, deriuationes fluminū, agrorum
irrigationes, mobiles oppositas fluctibus, portus
manu factos, quæ uide sine hominum opere ha-
bere possemus? Ex quibus omnibus multisq; alijs
perspicuum est, qui fructus, quæq; utilitates ex
rebus his, quæ inanimæ sunt percipiantur, eas
nos nullo modo sine hominum manu, atq; ope-
ra capere potuisse. Qui denique ex bestijs fru-
ctus, aut quæ commoditas, nisi homines adiu-
uarēt, percipi posset? Nam & qui principes in-
ueniendi fuerunt, quem ex quaq; belua usum ha-
bere possemus, homines certē fuerunt. Nec hoc
tempore sine hominū opera aut pascere equos,
aut domare, aut tueri, aut tempestiuos fructus
ex his capere possemus. Ab eisdemq; & ea quæ
nocent interficiūtur, & quæ usui possunt esse ca-

H 3 piun-

Definitio

in oratio-
ne.
Cōmuni-
catio mer-
cium.

Fontes ca-
nalibus
ducti.
Riuus de-
riuata flui-
mina.
Portus fa-
cti.

E mutis q̃
cōmodita-
tes. 16
Pastoria.
Venatio.

Medicina.

Conspicua eam
una q. d. d. m. m.
ex arte.

piuntur. Quid enumerem artium multitudi-

nem, sine quibus uita hominis omnino nulla es-

se potuisset? Quid em̄ egris lubueniret, quæ es-

set oblectatio ualerium, qui uictus, aut cultus,

nisi tam multe nobis artes ministrarent? qui-

bus rebus exulta hominum uita tatum dilatat

à uictu, & cultu bestiarum. Vrbes uero sine ho-

minum certu non potuissent, nec edificari, nec

frequentari. Ex quo leges, moresq; constituti,

tum iuris æqua descriptio, certaq; uiuendi di-

Politica.

sciplina, per quas bene beateque uiuitur. Quas leges

res & mansuetudo animorum consecuta, & ue-

recundia est, effectumq; est, ut esset uita muni-

tior, atque ut dando, & accipiendo, permutan-

disq; facultatibus, & commodis nulla re egere

mus. Longiores hoc loco sumus, quam necesse

est. Quis enim est, cui nō perspicua sint illa, que

pluribus uerbis à Panætio commemorantur?

neminem neque ducem belli, nec principem do-

mi magnas res, & salutare sine hominum stu-

dijs gerere potuisse. Cōmemoratur ab eo The-

mistocles, Pericles, Cyrus, Agesilaus, Alexan-

der, quos negat sine adiumentis hominum tan-

tas res efficere potuisse. Utitur in re nō dubia,

testibus non necessarijs. Atque ut magnas utili-

tates adipiscimur conspiratione hominum, at-

que cōsensu, sic nulla tam detestabilis pestis est,

quæ non homini ab homine nascatur. Est Dice-

archus rex.

Themisto- 17
cles, Peri- 18
cles duces
Athenien-
sium.
Cyrus Per-
sarum ty-
rannus.
Agesilaus
Lacedæmo-
niæ rex.

Alexander 17
Macedo- 18
ni rex.

Impta d. m. b. m. Homo b. m. m. archi
b. m. p. m.

archi liber de interitu hominum, Peripatetici
 magni, & copiosi: qui collectis cæteris causis
 elusionis, pestilentiæ, uastitatis beluarum, etiam
 repentinæ multitudinis, quarum impetu docet
 quædam genera hominum esse cõsumpta, dein
 de comparat quanto plures deleti sunt homi-
 nes hominum impetu, id est, bellis, aut seditioni-
 bus, quàm omni reliqua calamitate. Cum igitur
 hic locus nihil habeat dubitatiõis, quin ho-
 mines plurimum hominibus & presint, & ob-
 sint: primum & hoc statuo esse uirtutis, concilia-
 re sibi animos hominum, & ad usus suos adiu-
 gere. Itaq; quæ in rebus inanitis, quæq; in usu
 & tractatione beluarum fiunt utiliter ad homi-
 num uitam, artibus ea tribuuntur operõsis, ho-
 minum autem studia, ad amplificationem no-
 strarum rerum prompta, & parata uirorum præ-
 stantium sapientia, & uirtute excitantur. Ete-
 nim uirtus omnis in tribus rebus ferè uertitur,
 quarum una est in peripiciendo quid in quaq; re
 uerum syncerumq; sit, quid consentaneum cuiq;
 quid consequens, ex quo quæq; gignantur, quæ
 cuiusq; rei sit causa. Alterum cohibere motus ani-
 mi turbatos, quos Græci *πάθος* nominant, appe-
 titiõesque, quas illi *ἐπιθυμίας*, obediētes efficere
 rationi. Tertium his, quibus cum cõgregamur,
 uti moderate & sciēter, quod studiũs ea quæ na-
 tura desiderat expleta, cumulataque habemus:

Fatales ca-
 sus.

Eluuiões
 ab inundã
 ribus ags.
 Pestilētiæ
 à cælo cor-
 rupto

Vastitates
 à fuga in-
 colarum.

Impetus
 serpētium
 locustarũ
 cuniculo-
 rum.

Plurima
 perniciēs
 ab hoīe.

19 Mis-
 rus ordo,

primũ ut
 quid opti-
 mũ uideā-
 mus, alter-

rũ ne cupi-
 ditatib⁹ ab
 eo auocē-
 mur, tertiũ

ut cõ-
 munitatē
 æquabili-
 ter agā-
 mus.

20 Verti de
 ponēs pro-
 uersatur.

21

22

23

24

25

26

H. 4 Per

31 Per eos deniq; si quid importetur nobis inconst
 modi propulsemus, ulciscamurq; eos, qui noce-
 re nobis conati sunt, tantaq; poena afficiamus,
 quantam ^{iniquam} equitas, humanitasq; patitur. Quibus
 autem rationibus hanc facultatem assequi pos-
 simus, ut hominum studia complectamur, eaq;
 teneamus, dicemus. Neque ita multo post, sed
 pauca ante dicenda sunt. Magnam uiri esse in
 fortuna in utranq; partem, uel secundas ad res,
 uel aduersas, quis ignorat? Nam & cum prospe-
 ro statu eius utimur, ad optatos exitus perueni-
 mur: & cum refluuit affligimur. Hec igitur ipsa
 fortuna ceteros casus rariore habet. Primum
 ab inanimis procellas, tempestates, naufragia,
 ruinas, incendia. Deinde a beistis, ictus mor-
 sus impetus. Hæc igitur (ut dixi) rariora. At ue-
 ro interitus exercituum, ut proxime trium, sa-
 pe multor; clades imperatorum, ut nuper sum-
 mi ac singularis uiri. Inuidia præterea multitu-
 dinis, atq; ob eas, bene meritorum sæpe ciuium
 expulsioniones, calamitates, fuge. Rursumq; secun-
 dæ res, honores, imperia, uictoriæ, quanquam
 fortuita sunt, tamen sine hominum operibus &
 studijs neutram in partem effici possunt. Hoc
 igitur cognito, dicendum est quonam modo ho-
 minum studia ad utilitates nostras allicere at-
 que excitare possimus. Quæ si longior fuerit ora-
 tio, cum magnitudine utilitatis comparatur,
 ita

Pathe, tū;
 morbos,
 tūpertur-
 bationes
 tum affe-
 ctiones, nō
 nulli pas-
 siones uer-
 terunt.
 Incommo-
 da à casu.

Reslauit,
 id est, ad-
 uersa fla-
 uit.

Triūphus
 Pōpei in
 Thessalia,
 Petrei in
 Hispania,
 Filioꝝ Pō-
 pei.
 Expulsus
 Camillus.
 Phocion
 dānatus.
 Cessit in-
 uidia Sci-
 pio.
 Compare-
 tur, id est,
 cōpenset.

ita fortassis etiam breuior uidebitur.

* Quæ ergo ad uitam.) Quia hoc libro de utilitate præcipitur, ideo res quæ sunt usui ad uitam, primum diuiduntur.

Sed quia deos nocere.) Homo homini deus. Item, homo homini lupus.

Tecta uero quibus.) Congeries artium.

Cum igitur hic locus.) Utilitas ex honestate nascitur. Nam homines ut profint honestate adiunguntur & inuitantur.

Magnam uim esse in.) Casu sepe res omnes aut prodesse aut lædere.

At uero interitus.) Et quanquam de casibus præcipi certi nihil possit, tamen monet ut quisque fortunam suam adhibeat in consilium, cum de uita deliberat.

Quibus rebus commouentur homines, ut quempiam magistratu dignum putent, eisque parere uelint.

Quæcunque igitur homines homini tribuunt ad eum augendum atque honestandum, aut beneuolentiæ gratia faciunt, cum aliqua de causa quempiam diligunt: aut honoris, si cuius uirtutem suspiciunt, & si quem dignum fortuna quam amplissima putant: aut cui fidem habet, & bene de rebus suis consulere arbitrantur, aut cuius opes metuunt, aut contrà à quibus aliquid expectant, ut cum reges populariue homines largitiones aliquas proponunt, aut potestatem præcio aut mercede ducuntur. Quæ fortissimè quidem est ratio & inquinatissima, & his, qui ea tenentur, & illis, qui ad eam confugere conantur. Male enim se res habet, cum quod uitate effici debet, id retinetur pecunia. Sed quoniam

Primis homines homini ab homine deferuntur.

Conducta suffragia. Mercenarius homo.

nos.

Hic s. niam

Gabinus quafi
suballa in
filiis in
filiis in

Meti farsa dolo
no d. b. ca
filiis in
filiis in

no b. q. d.
filiis in
filiis in

no b. q. d.
filiis in
filiis in

no b. q. d.
filiis in
filiis in

no b. q. d.
filiis in
filiis in

nam nonnunquam hoc subsidium necessarium
est, quemadmodum sit utendum eo, dicemus, si
prius his de rebus, quæ uirtuti propiores sunt
dixerimus. Atque etiam subiungunt se homines
imperio alterius & potestati pluribus de cau-
sis. Ducuntur enim beneuolentia, aut beneficio-
rum magnitudine, aut dignitatis præstatiâ, aut
spe sibi id utile futurum, aut metu, ne ui parere
cogatur, aut spe largitionis, promissionisq; ca-
pti, aut postremo, ut sæpe in nostra Republica
uidemus, mercede conducti.

* Quæcunque igitur homines.) Cur homines homi-
nibus inferuiant.

Vt cum reges.) In impetibus quo modo homines ad
iungendi.

Ducuntur enim beneuolentia.) Primum beneuolen-
tia emerendum esse amorem.

¶ Utillissimum ijs, qui cum imperio sunt, ab omni-
bus amari, metui tum turpe, tum minime tutum.

Rerum autem omnium nec aptius est quicquid
ad opes tuendas ac tenendas quæ diligigi, nec

alienius quæ timeri. Præclare Ennius: Quem me-
tuunt oderunt, quem quisque odit, perniciæ expe-

tir. Multorum autem odijs nullas opes posse ob-
stare (si antea fuit ignotum) nuper est cognitum.

Nec uero huius tyranni solum, quem armis op-
pressa pertulit ciuitas, interitus declarat, quan-

tum odium hominum ualet ad pestem, sed reli-
quorum similes exitus tyrannorum, quorum haud fe-

re quisque interitus similem effugit. Malus enim

est cui-

Cæsar ty-
rannizans
oppressus

Senectia.

Cæsar ty-
rannizans
oppressus

Cæsar ty-
rannizans
oppressus

Cæsar ty-
rannizans
oppressus

Cæsar ty-
rannizans
oppressus

Cæsar ty-
rannizans
oppressus

Cæsar ty-
rannizans
oppressus

Cæsar ty-
rannizans
oppressus

Cæsar ty-
rannizans
oppressus

est custos diuturnitatis metus, contraq; beneuolentia fidelis est uel ad perpetuitatem. Sed his, qui ui oppressos imperio coërcent, sit sane adhibenda sequitia, ut heris in famulos, si aliter teneri nō possunt. Qui uero in libera ciuitate ita se instruunt, ut metuant, his nihil potest esse de mentius. Quāuis enim demeritae sint leges aliquis opibus, quāuis tremefacta libertas, emergunt tamen haec aliquando aut iudicij tacitis, aut occultis de honore iussufragijs. Aciores autem morsus sunt intermissae libertatis, quam retente. Quod igitur latissime patet, neque ad incolumitatem solum, sed etiam ad opes & potentiam ualet plurimum, id amplectamur, ut metus absit, charitas retineatur. Ita facillime quatenus uolemus & priuatis in rebus & in Republica consequemur. Et enim qui se metui uolet, a quibus metuuntur, eosdem metuant ipsi necesse est. Quid enim censemus superiorem illum Dionysium quo cruciatu timoris angi solitum? qui cultros metuens tonsorios, candenti carbone si bi adurebat capillum? Quid Alexandrum Phereum, quo animo uixisse arbitramur? qui (ut scriptum legimus) cum uxorem Theben admodum diligeret, tamen ad eam ex epulis in cubiculum ueniens barbarum, & cum quidem, ut scriptum est, compunctam notis Threicijs distincto gladio iubebat anteire. Premittebatque de sti-

Metu coër
ceri seru
le.

ut. Roma est

est similis

est sunt poema

Capitulum
ad id quod
in his hōis
est metus.

metus inueniunt alij
gram a timore

metus boni
cogitatio de re

38 dicitur dicitur

Dionysius
Syracusae
rum tyrā
nus.

Alexāder
Phereus.

Thracest
barbari

pud quos
25 tros si

gmatis
compūta

de sti-

nobilitate
 tiserat in
 signe: apud
 alios ferui
 fugacis, in
 dicium.
 * Alias sti
 gmatiam.
 Nobilita-
 ta adeo, ut
 etiā in p-
 uerbiū abi-
 erit Phala-
 rismus &
 Phalaris-
 dis impe-
 rium.
 Defectio
 Macedo-
 num a De-
 metriore
 ge super-
 bo ad Pyr-
 rhum hu-
 manum.
 Lacedæ-
 mones ob
 superbiā a
 socijs de-
 ferri con-
 tra The-
 banos pu-
 gnaturi.
 Pop. Ro.
 imperiū
 charitate
 auctum,
 sequitia a-
 minum.
 de stipulatoribus suis, qui perferutarentur arcu-
 las muliebres, & ne quod in uestimentis ocul-
 taretur telum, exquirerent. O miserum qui fide-
 liorem, & barbarum, & * stigmaticum putaret,
 quam coniugem. Nec eum fefellit opinio. Ab ea
 est enim ipse propter pellicatus suspiciōe in-
 terfectus. Nec uero ulla uis imperij tanta est,
 quæ premente metu possit esse diuturna. Testis
 est Phalaris, cuius est præter cæteros nobilita-
 ta crudelitas, qui non ex insidijs interiit, ut is,
 quem modo dixi, Alexander: non a paucis, ut
 hic noster, sed in quem uniuersa Agrigentina
 multitudo impetum fecit. Quid Macedones,
 nonne Demetrium reliquerunt, uniuersis se ad
 Pyrrhum contulerunt? Quid Lacedæmonios
 iniuste imperantes? nonne repente omnes fere
 socij deseruerunt, spectatoresq; se ociosos præ-
 buerunt Leuctricæ calamitatis? Externa liben-
 tius in tali re q̃ domestica recorder. Verunta-
 men quandiu imperium populi Romani benefi-
 ciji tenebatur, non iniurijs, bella aut pro socijs,
 aut de imperio gerebatur, exitus erant bellorum
 aut mites, aut necessarii. Regum, populorum,
 nationum, portus erat & refugium senatus. No-
 stri autem magistratus imperatoresq; ex una
 hac re maximā laudem capere studebant, si pro-
 uincias, si socios æquitate, & fide defendissent.
 Itaque illud patrociniū orbis terræ uerius,
 quam

quàm imperium poterat nominari. Sensim hæc
 cōsuetudinem & disciplinam iam antea minue-
 bamus, post uero Syllæ uictoriam, penitus ami-
 simus. Dehinc est enim uideri quicquam in so-
 cios iniquum, cum exisset etiam in ciues tan-
 ta crudelitas. Ergo in illo secuta est honestam
 & laudem non honesta uictoria. Est enim ausus di-
 cere hasta posita, cum bona in foro uederet, &
 bonorum uirorum, & locupletum, & certe ciui-
 um, prædam suam se uedere. Secutus est, qui in
 causa impia, uictoria etiam fœdiore, non solum
 singulorum ciuium bona publicaret, sed uniuersas
 provincias, regionesq; uno calamitatis ge-
 nere comprehēderet. Itaq; uexatis, & perditis
 exteris nationibus, ad exemplum amissi impe-
 rij portare in triumpho Massiliam uidimus, &
 ex ea urbe triumphari, sine qua nunquam no-
 stri imperatores ex transalpinis bellis, trium-
 pharunt. Multa præterea commemorare nefa-
 ria in locos, si hoc uno quicquā sol uidisset in-
 dignius. Iure igitur plectimur. Nisi enim multo-
 rum impunita scelera tulissemus, nunquam ad
 unum tanta peruenisset licentia, a quo quidem
 rei familiaris ad paucos, cupiditatum ad mul-
 tos improbos, uenit hæreditas. Nec uero unq;
 bellorum ciuiliū semē, & causa deerit dum ho-
 mines perditī hastam illam cruentam, & memi-
 nerint, & sperabunt, quam L. Sylla cum uibras-
 set

Syllæ ui-

toris cru-

delitas in

Marianos

Defuit est,

pro defuit,

elegantē

ut capiti

est quitū

est, hinc

Cæsar Syl-

la crude-

rior.

fuit ad

dehinc

belli op-

ella ad-

dica-

Massilia

Gallie

Narbonē

sis urbs 27 1000 70

pop. Ro.

amica, cue-

ius imago

in trium-

pho circū-

lara.

Sol uidis-

set, puere

bialiter.

Hasta Syl-

set

in uoluntate
in uoluntate
in uoluntate

la, & Cesa
ris.

Cornelius
in priore
scriba tm.
in posteri
ore etiam
quaestor.

Modo nō
refert ad

stāt sed ad
parietes,

id est, tan
tum parie
tes stant,

non etiam
imperii.

Exemplū
a maiore.

Exemplū
a maiore.

Exemplū
a maiore.

Exemplū
a maiore.

Exemplū
a maiore.

Exemplū
a maiore.

Exemplū
a maiore.

Exemplū
a maiore.

Exemplū
a maiore.

Exemplū
a maiore.

Exemplū
a maiore.

Exemplū
a maiore.

Exemplū
a maiore.

Exemplū
a maiore.

Exemplū
a maiore.

Exemplū
a maiore.

M. TVLLII CICERONIS

ser dictatore propinquo suo, idem sexto & tri

gesimo anno post, a sceleratiorē hasta non re

cessit. Alter aut, qui in illa dictatura scriba fue

rat, in hac fuit quaestor urbanus. Ex quo, debet

intelligi, talibus praeiis propositis, nunq de

futura bella ciuilia. Itaq parietes urbis modo

stant, & manent (hō ipi iam extrema scelera

metuentes) rem uero publicam penitus amisi

mus, atq in has clades incidimus (redeundum

est enim ad propositum) dum metui, q chari es

se, & diligi maluimus. Quae si populo Romano

iniuste imperanti accidere potuerunt, quid de

bent putare singuli? Quod cum perspicuum sit,

beneuolentiae uim esse magnam, metus imbecil

lem, sequitur, ut differamus, quibus rebus possu

mus facillime eam, quam uolumus adipisci, cum

honore & fide, charitatem. Sed ea non pariter

omnes egemus. Nam ad cuiusq uitam institu

tā accommodandū est, a multis ne opus sit, an

fatis, a paucis diligi. Certum igitur hoc sit, idq

quidem & primum, & maxime necessarium, fa

miliaritates habere fidas amantiū nos amicoꝝ,

& nostra mirantiū. Haec enim est una res pror

sus, ut nō differat multum inter summos, & me

diocres uiros, eaq est utrisq propemodu com

paranda. Honore, & gloria, & beneuolentia ci

uium fortasse nō aequae omnes egent. Sed tamē

si cui haec suppetunt, adiuuant aliquantum, tum

ad cae

ad cae

ad cae

ad cae

ad cae

ad cae

ad cætera, tum ad amicitias comparandas. Sed ^{transiens de pda} Lælius ^{et pda} Ciceronis de ^{capit} amicitia. ^{capit} Nunc dicamus de gloria, quâquam ^{capit} duo libri ^{capit} Ciceronis ^{capit} de gloria ^{capit} gamus, quandoquidem eâ in rebus maioribus ^{capit} administrandis adiuuat plurimum.

* Rerum autē omnium.) Rhetoricus locus. Estq̃
propositio.

Quem metuūt.) Ratio ex natura adfectuū petita.

Sed his qui ui.) Seneca: Ferrum tuetur principem,
melius fides.

Quid em cēsemus.) Exēplis probat obsuisse crude
litate multis. Suntq̃ hic aliq̃ uenustissimæ narra-

Quid Macedones.) Vide Plutarchum. (tiones.

Quam P. Sylla.) Hic P. Sylla est, pro quo extat Ci-
ceronis oratio, & cuius in Cæsaris bello ciuili mentio
fit. Scriba Cornelius fuit, cuius fit mentio in Lepidi
oratione, quæ extat inter Sallustianas.

Nam ad cuiusq̃ uitam.) *ἐπιλόγος*. Amicitia est opus
& priuatis hominibus & tenentibus Respublicas.

* Tribus maxime rebus adduci multitudinē, ut ho-
nore dignum aliquem ducat, beneuolētia, fide & ad-
miratione.

Summa igitur, & perfecta gloria constat ex
tribus his: Si diligit multitudo si fidem ha-
bet, si cum admiratione quadam, honore nos di-
gnos putet. Hæc autē (sicut est simpliciter bre-
uiterq̃ dicendum) quibus rebus parantur à sin-
gulis, eisdē ferē à multitudine. Sed est alius q̃q̃
quidam aditus ad multitudinem ut in uniuersa
forum animos tanq̃ influere possimus.

* Summa igitur.) Popularem fauorem quæ res eo
mereatur. Estq̃ illo opus his, qui Respublicas tenent.

Hæc

Hæc autem sunt quæ emerentur, beneuolentia, iustitia ac prudētia fama, admiratio insignium uirtutum atque hæc ordine explicat.

Quæ res homini multitudinis beneuolentiā concilient.

AC primum de illis tribus, quæ antè dixi, beneuolentiæ præcepta uideamus, quæ quidem capitur beneficij maxime. Secundo autem loco benefica uoluntate beneuolentia mouetur, etiam si fortè res nō suppetit. Vehementer autem amor multitudinis comouetur ipsa fama & opinione liberalitatis, beneficentiæ, iustitiæ, fidei, omniumq; earum uirtutum quæ pertinent ad maiestatem morum, ac facilitatem. Etenim illud ipsum quod decorum, honestumq; diximus, quia per se nobis placet, animosq; omnium natura, & specie sua comouet, maximèq; quasi per lucet ex his, quas comemorauimus uirtutibus, idcirco illos, in quibus eas uirtutes esse remur, à natura ipsa diligere cogimur. Atque hæc quidem causæ diligēdi grauissimæ, possunt em̄ præterea nōnullæ esse leuiorēs.

De beneuolentia.) Amor amore emitur.

Quibus rebus efficiatur, ut nobis habeatur fides.

Fides autem ut habeatur duabus rebus effici potest: Si existimabimur adepti conjunctionem cum iustitia prudentiā. Nam & his fidem habebimus, quos plus intelligere, quam nos arbitramur, q̄sq; & futura prospicere credimus, & cum res agatur, in discriminēq; uerum sit expedit.

pedire rem, & cōsiliū ex tempore capere pos-
se. Hanc em̄ omnes existimant utilem, ueramq;
prudētiam. Iustis autem, & fidis hominibus id
est, bonis ita fides habet, ut nulla sit in his frau-
dis, iniurięq; suspicio. Itaq; his salutē nostram,
his fortunas, his liberos rectissime cōmitti ar-
bitramur. Harum igitur duarum ad fidem fa-
ciendā iustitia plus pollet, quippe cum ea sine
prudētia satis habeat autoritatis, prudētia si-
ne iustitia nihil ualet ad faciendam fidem. Quo
em̄ quis uersutior & callidior est, hoc inuisior,
& inspectior detracta opinione prohibitis.

Quamobrem intelligentiā iustitia coniuncta,
quantum uolet, habebit ad faciendam fidem uir-
tutum. Iustitia sine prudētia multum poterit, si-
ne iustitia nihil ualebit prudētiā. Sed ne quis
sit admiratus, cur, cū inter omnes philosophos
cōstet, a meq; ipso sæpe disputatū sit, qui unam
haberet, omnes habere uirtutes: nunc ita seiun-
gam, quasi possit quisquam, qui non idem pru-
dēs sit, iustus esse. Alia est illa, cum ueritas infa-
limatur in disputatione, subtilitas, alia cum ad
opinionem communem omnis accommodatur
oratio. Quamobrem ut uulgus, ita nos hoc lo-
co loquimur, ut alios fortes, alios bonos uiros,
alios prudētes esse dicamus. Popularibus enim
uerbis est agēdum, & usitatis, cum loquimur de
opinione populari. Idēq; eodem modo fecit Pa-

I natus,

Suspecta
sine iusti-
tia prudē-
tia.

Aliter in
exactis di-
sputatio-
nibus, ali-
ter in pra-
cipiendo
aut cohor-
tando lo-
quimur.

118 M. TVLLII CICERONIS
nātius, sed ad propositum reuertamur.

• Fides autem ut.) Fama iustitiæ ac prudentiæ.
Sed ne quis sit.) Occupatio, cur uirtutes quæ tamē
natura uidentur coherere, diuellat à sese.

• Quæ res multitudinis admirationē moueat, quæ
contrā, contemptum.

Eratigitur ex tribus, quæ ad gloriā per-
tinēt hoc tertium, ut cum admiratione ho-
minum, honore ab his digni iudicaremur. Ad-
miratur igitur communiter illi quidem omnia,
quæ magna, & præter opinionē suam animad-
uerterunt, separatim autē in singulis, si perspi-
ciunt quædam bona ac opinata. Itaq; eos uiros
suspiciunt, maximisq; efferunt laudibus, in qui-
bus existimant se excellentes quasdam, & singu-
lares uirtutes perspicere: despiciūt autem eos,

& cōtemnunt, in quibus nihil uirtutis, nihil ani-
mi, nihil neruorum putant. Non enim omnes
eos cōtemnunt, de quibus male existimant.

Nam quos improbos, maledicos, fraudulentos
putant, & ad faciendam iniuriam instructos,
eos haud cōtemnunt quidem, sed de his male
existimant. Quamobrem (ut antē dixi) conte-
mnuntur hi, qui nec sibi nec alteri proluunt (ut

dicitur) in quibus nullus labor, nulla industria,
nulla cura est. Admiratione autem afficiuntur
hi, qui anteire ceteros uirtutē putantur, & cum
omni carere dedecore, tum uero his uirgīs, qui-

bus alijs non facile possunt obistere. Nam &

Admira-

uolu-

voluptates blandissimæ dominæ sæpe maiores
partes animi a uirtute detorquent, & dolorum
cum admoventur facies, præter modum plerique
exterrentur. Vita, mors, diuitiæ, pauper-
tas, omnes homines uehementissime permo-
uent. Quæ qui in utranque partem excelsio ani-
mo magnosq; despiciunt, cumq; aliqua his am-
pla & honesta res obiecta est, totosq; ad se con-
uertit & rapit, tum quis non admiretur splen-
dorem pulchritudinemque uirtutis? Ergo &
hæc animi despicientia, admirabilitatem ma-
gnam facit: & maxime iustitia, ex qua una uir-
tute uiri boni appellantur, mirifica quædam
res multitudini uidetur, nec iniuria. Nemo e-
nim iustus esse potest, qui mortē, qui dolorem,
qui exilium, qui egestatem timet, aut qui ea, quæ
his sunt contraria æquitati anteposit. Maxime
que admiratur eum, qui pecunia non mouetur,
quod in quo uiro perispectum sit, hunc dignum
spectatu arbitrantur. Itaq; illa tria, (quæ pro-
posita sunt ad gloriam) omnia iustitia conficit,
& beneuolentiā, quod prodesse uult plurimis,
& ob eandem causam fidem, & admirationem
quod eas res spernit & negligit, ad quas plerique
inflammati auiditate rapiuntur. Ac (mea
quidem sententia) omnis ratio & institutio ui-
tæ, adiumenta hominum desiderat. In primisq;
ut habeas, quibus cum possis familiares cōferre

tio à conti-
nencia.

Volupta-
tes domi-
næ.

Admira-
tio à ma-
gnanimi-
tate.

31

Admira-
tio à iusti-
tia.

Vir bonus d:
volunt pro

volunt pro

volunt pro

A pecunia
rum cons-
temptu.

Iustitiæ
opinio ad
omnes ui-
tæ partes
necessa-
ria.

A minore
exempli.
Leges lat-
ronū in-
ter ipsos.
Bargulus
& Viriat⁹
latrones
ob æquita-
tis opinio-
nem potē-
tes.

34
Cesserūt,
uerecūde,
cū uictos
significet.

Usurpat,
id est, uul-
go nomi-
natur.

sermone, quod est difficile, nisi speciem præ te
boni uiri feras. Ergo & solitario homini, atq;
in agro uitam agentis opinio iustitiæ necessaria
est, eorūq; etiam magis, qui eam si non habebunt,
iniusti habebuntur nullis præsidij septi, multis
afficientur iniurijs. Atque his etiam, qui uen-
dunt, emunt, conducunt, locant, contrahēdisq;
negocijs implicantur, iustitia ad rem gerendam
necessaria est. Cuius tanta uis est, ut ne illi qui-
dem qui maleficio & scelere paucuntur, possint
sine ulla particula iustitiæ uiuere. Nam qui eo-
rum cuipiam qui unā latrocinantur, furatur ali-
quid, aut eripit, is ne sibi in latrocinio quidē re-
linquit locum. Ille autem, qui archipirata dici-
tur, nisi æquabiliter prædam dispartiat, aut oc-
cidetur à socijs, aut relinquetur. Quinetiam le-
ges latronū esse dicuntur, quibus pareant, quas
obseruent. Itaq; propter æquabilem prædæ par-
titionē, & Bargulus Illyricus latro (de quo est
apud Theopompum) magnas opes habuit, & mul-
to maiores Viriatus Lusitanus, cui quidē exer-
citus nostri imperatoresq; cesserunt. Quem Co-
Lælius, is qui sapiens usurpatur, prætor fregit,
& comminuit, ferocitatemq; eius ita repressit,
ut facile bellū reliquis traderet. Cum igit tan-
ta uis iustitiæ sit, ut ea etiam latronum opes fir-
met atq; augeat, quantam eius uim inter leges
& iudicia & instituta Republica fore putam?
Mihi

OFFICIORVM LIBER II. III

Mihi quidem non apud Medos solū (ut ait Herodorus) sed etiam apud maiores nostros seruandæ iustitiæ causa uidentur olim bene morati reges constituti. Nam cum premeretur initio multitudo ab his, qui maiores opes habebant, ad unum aliquem confugiebant uirtute præstantem, qui cum prohiberet iniuria tenuiores, equitate constituenda, summos cum infimis pari iure retinebat. Eademq; constituendarum legum fuit causa, quæ regum. Ius enim semper quæ situm est æquabile, neq; enim aliter esset ius. Id si ab uno isto & bono uiro consequerentur, coerant contenti. Cum id minus contingeret, leges sunt inuente, quæ cum omnibus semper una atq; eadem uoce loquerentur. Ergo hoc quidem perspicuum est eos ad imperandum deligi solitos, quorum de iustitia magna esset opinio multitudinis. Adjuncto uero hoc, ut idem etiā prudentes haberetur, nihil erat quod homines his autoribus non posse consequi se arbitrantur.

Omni igitur ratione colenda & retinenda iustitia est, tum ipsa propter se (nam aliter iustitia non esset) tum propter amplificationem honoris & gloriæ. Sed ut pecuniæ querenda non solum ratio est, sed etiam collocandæ, quæ per teos sumptus suppeditet, nec solū necessarios, sed etiam liberales: sic gloria querenda & collocanda ratione est. Quamquam præclare Socra

Herodotus

in Thalia

& Clione

* Alias fru

endæ.

Iustitiæ o

pinio pri

num re

ges fecit

Honoris

uel quærē

di, uel de

ferēdi mo

37 dus.

no p. m. i. d. y

p. m. i. d. y

p. m. i. d. y

p. m. i. d. y

p. m. i. d. y

p. m. i. d. y

p. m. i. d. y

p. m. i. d. y

p. m. i. d. y

p. m. i. d. y

p. m. i. d. y

p. m. i. d. y

p. m. i. d. y

p. m. i. d. y

p. m. i. d. y

p. m. i. d. y

p. m. i. d. y

p. m. i. d. y

p. m. i. d. y

p. m. i. d. y

p. m. i. d. y

p. m. i. d. y

p. m. i. d. y

p. m. i. d. y

p. m. i. d. y

p. m. i. d. y

p. m. i. d. y

p. m. i. d. y

p. m. i. d. y

p. m. i. d. y

p. m. i. d. y

p. m. i. d. y

p. m. i. d. y

p. m. i. d. y

p. m. i. d. y

p. m. i. d. y

p. m. i. d. y

p. m. i. d. y

p. m. i. d. y

p. m. i. d. y

p. m. i. d. y

p. m. i. d. y

p. m. i. d. y

p. m. i. d. y

Compen-
diaria, id
est, expedi-
tam & bre-
uem.

Nihil fuca-
rum diu-
turnum.

Agere ra-
dices, ut
agere ri-
mas, age-
re gemas.

Filiu Tibe-
rii & C.
Gracchi
utriusq; ob
seditione
interēpti.

ella debet
data & p
s. p. p. p. p.
s. p. p. p. p.
s. p. p. p. p.
s. p. p. p. p.

Nobilibus
curadum
ne qd ma-
ioru ima-
ginibus in-
dignu cor-
mittant.

ad p. p. p. p.
ad p. p. p. p.
ad p. p. p. p.
ad p. p. p. p.

tes hanc viam ad gloria proximā, & quasi com-
pēdiariam dicebat esse, si quis id ageret, ut qua-
lis haberi uellet, talis esset. Quod si quis simula-
tione, & inani ostensione, ficto non modo ser-
mone, sed etiam uultu, stabilem se gloriam con-
sequi posse retur, uehementer errat. Vera glo-
ria radices agit, atq; etiam propagatur, ficta
oīa celeriter tanq; foliuli decidunt, nec simula-
tum potest quicq; esse diuturnū. Testes sunt per-
multi in utranq; partem, sed breuitatis causa, fa-
milia erimus contenti una. Tiberius enim Grac-
chus, P. filius tam diu laudabitur, dum memo-
ria rerum Romanarū manebit. At eius filij nec
uiui probantur à bonis, & mortui numerū ob-
tinent iure cesorū. Qui igitur adipisci uerā iusti-
tiæ gloriam uolent, iustitiæ fungantur officijs.
Et ea quæ essent, dictū est in libro superiore. Sed
ut facillime quales simus tales esse uideamur, &
si in eo ipso uis maxima est, ut simus hi, qui ha-
beri uelimus, tamen quædam præcepta danda
sunt. Nam si quis ab ineunte ætate habet cau-
sam celebritatis & nominis, aut à patre acce-
ptam (quod tibi arbitror mi Cicero contegisse)
aut aliquo calu atq; fortuna, in hunc oculi omni-
um conijciuntur, atq; in eo quid agat, quemad-
modum uiuat inquiritur, & tanq; in clarissima
luce uersetur, ita nullum obscurū potest, nec di-
ctum eius esse, nec factum. Quorum autem pri-
ma

ad p. p. p. p.
ad p. p. p. p.
ad p. p. p. p.
ad p. p. p. p.

OFFICIORVM LIBER II. 199

ma etas propter humilitatē & obscuritatem in
hominum ignoratione uersatur, hi simul ac iu-
uenes esse cōperunt, magna spectare, & ad ea
rectis studijs debent contendere. Quod eo fir-
miore animo facient, quia non modo non inui-
detur illi aetati, uerum etiam fauetur.

* Erat igitur ex tribus.) Admiratio insignis uirtu-
tis, qualis erat admiratio continentiae Scipionis, cum
restituit uirginem optima forma captam sponso, in-
taetam apud Lium libro VI. Decadis tertiae.

Ac mea quidem.) Epilogus longior, continet autē
ἐκλογὴν iustitiae.

Viriatu Lusitanus.) Vide Flori ἐπιζήτην.

Cum igitur.) Ex minori.

Sed ut pecuniā.) Antea de parāda existimatione,
hic de tuenda praecipit. Conseruabitur autē, si esse
uirtute praediti, quā uideri malumus. Nam simula-
tio uirtutis non est diuturna. Sunt autem haec ad uer-
bum uersa ex Xenophonte.

Vera gloria radices.) Επιστήμη praclarum.

¶ Adolescentes, quibus rebus populo primū com-
mendantur.

PRima igit est adolescētī commendatio ad
gloriā, si qua ex bellicis rebus cōparari po-
test, in qua multi apud maiores nostros extite-
runt, semper enim ferē bella gerebatur. Tua autē
aetas incidit in id bellum, cuius altera pars sce-
leris nimium habuit, altera felicitatis paru. Quo
tamen in bello cum te Pompeius alae alteri pre-
fecisset, magnā laudem, & à summo uiro & ab cet.

exercitu cōsequebāre, equitādo, iaculādo, oīaq;
militari labore tolerando. Atq; ea quidem tua
I 4 laus

nouis sum

ma probi

tate opus

ut nobili

tentur.

19

a fante

92 f. 62

ad. 103 ff

103 ff. 103 ff.

103 ff.

103 ff.

103 ff.

103 ff.

103 ff.

103 ff.

103 ff.

103 ff.

103 ff.

103 ff.

103 ff.

103 ff.

103 ff.

103 ff.

103 ff.

103 ff.

103 ff.

103 ff.

103 ff.

103 ff.

103 ff.

103 ff.

103 ff.

103 ff.

103 ff.

103 ff.

103 ff.

103 ff.

103 ff.

103 ff.

103 ff.

103 ff.

103 ff.

103 ff.

laus pariter cum Republica cecidit. Mihi autē
hæc oratio suscepta non de se est, sed de gene-
re toto. Quamobrem ad ea, quæ restant perga-
mus. Vt igitur in reliquis rebus multo maiora
sunt opera animi, quàm corporis, sic hæc res
quas ratione ac ingenio persequimur, gratior
res sunt, quàm illæ, quas uiribus. Primo igitur
tommedatio proficiscitur à modestia, tum pie-
tate in parentes, tum in suos beneuolentia. Fa-
cillime autē & in optimam partem cognoscun-
tur adolescentes, qui se claros, & sapientes bene-

Domus fa-
miliaritas
Crassus a-
dolescens

accusatio-
ne C. Car-
bonis nobi-
lissimi
cuius nobi-
litatus.

Cauē im-
pedita-
tō legasut
magna q̄-
dā habeat
exēplaria
nihil enim
cum sensu
couenit.

consulentes uiros Reipublicæ cōtulerunt. Qui-
bus cum si frequentes sunt, opinionem afferunt
populo, eorum fore se similes, quos sibi ipsi dele-
gerunt ad imitandum. P. Rutilij adolescentiam
ad opinionem, & innocentiam, & iuris scientiam
P. Murij commēdauit domus. Nam L. quidem
Crassus, cum esset admodum adolescens, non
aliunde mutuatus est, sed sibi ipsi peperit maxi-
mam laudem ex illa accusatione nobili, & glo-
riosa. Ex qua ætate qui exercentur, laude affici
solent, (ut de Demosthene accepimus.) Ea æta-
te L. Crassus ostendit id se in foro optime iam
præmeditatum facere, quod etiam tum poterat
domi cum laude meditari. Sed cum duplex sit
ratio orationis, quarū in altera sit sermo, in al-
tera contentio, non est id dubium, quin conten-
tio orationis maiorem uim habeat ad gloriam.

Ea est

OFFICIORYM LIBER II.

Ea est enim, quam eloquentiam dicimus. Sed ta-
men difficile dictu est, quātopere conciliet ani-
mos hominum comiras, affabilitasq; sermonis.

Extant epistola: & Philippi ad Alexandrum, Affabili-
& Antipatri ad Castandrum, & Antigoni ad tas.

Philippum trium prudentissimorum (sic enim
accepimus) quibus præcipiunt, ut oratione be-
nigna multitudinis animos ad beneuolentiam
alliciant, militesq; appellando blando sermone
deliniant. Quæ autem in multitudine cum con-

tentione habet oratio, ea sæpe uniuersam exci-
tat gloriam. Magna est enim admiratio copio-

se, sapienterq; dicentis, quem qui audiunt intel-
ligere etiam, & sapere plus quam ceteros arbi-
trantur. Si uero inest in oratione mista mode-

sticæ grauitas, nil admirabilius fieri potest, eoque

magis, si ea sunt in adolescēte. Sed cum sint plu-
rima causarum genera, quæ eloquentiam desi-
derant, multiq; in nostra Republica adolescen-
tes, & apud iudices, & apud Senatum dicendo
laudem assecuti sunt, maxima est admiratio in
iudicijs, quorum ratio duplex est. Nam ex accu-

satione, & defensione constat, quarum etsi lau-
dabilior est defensio, tamē etiam accusatio pro-
bata persæpe est. Dixi paulo antē de Crasso.

Idem fecit adolescens M. Antonius. Etiam P.
Sulpitij eloquentiam accusatio illustrauit, cum
seditiosum, & inutilem ciuem C. Norbanum in

Senatoria
oratio fo-
rensis ad
gloriā pa-
randam
uberior.

Raro ac-
cusandum
& quate-
nus.

Accusatio iudicium uocauit. Sed hoc quidē non est sepe fa-
ciendum, nec unq̄ nisi aut Reipublicæ causa, ut
pro Sardiis, aut duo Luculli: aut patrociniū, ut nos pro Siculis,
pro Sardis, pro M. Alburio Iulius Cæsar. In ac-
cusando etiā Manlio L. Fufi cognita industria

est. Semel igitur aut nō saepe certe. Sin erit cui
faciendū sit saepius, Reipublicæ tribuat hoc mu-
neris, cuius inimicos ulcisci saepe non est repre-
hendendum, modus tamen adsit. Duri em̄ homi-
nis, uel potius uix hominis uidetur, periculum

capitis inferre multis. Id em̄ tum periculosum
ipsi est, tum etiā sordidum ad famam, committe-
re, ut accusator nominetur. Quod contigit M.

Brutus ac-
cusator ue-
hemens.

Bruto summo genere nato illius filio, qui iuris
civilis in primis peritus fuit. Atq̄ etiā hoc præ-
ceptū officij diligēter tenendū est, ne quem un-

* Alias ar-
cessas.

quam innocentem iudicio capitis * accersas. Id
enim sine scelere fieri nullo pacto potest. Nam
quid est tam inhumanū, q̄ eloquentiā à natura

Scelestum
accusare
innocen-

ad salutē hominum, & ad conseruationē datam,
ad bonorū pestem, perniciemq̄ cōuertere? Nec
tamē ut hoc fugiendum est, ita habendū est reli-

gionē
innocen-

gioni contrarium, nocentē aliquādō, & nefariū,
impiumq̄ defendere. Vult hoc multitudo, patif
cōsuetudo, fert etiā humanitas. Iudicis est sem-

nū defen-

per in causis uerū sequi, patroni nonnunq̄ ueri
simile, etiā si minus sit uerum defendere. Quod
scribere (præsertim cum de philosophiā scribe-

dere ali-

rem)

centem.

centem.

centem.

centem.

rem) nō auderem, nisi idem placeret grauissi-

mo Stoicon; Panatio. Maxime autē ipsa, & glo

ria patitur, & gratia defensionibus, eoq; maior

fi quando accidit ut ei iubeniat, qui potētis

alicuius opibus circumueniri urgeriq; uidetur,

ut nos & saepe aliās, & adolescentes contra L.

Syllā dominantis opes, pro S. Roscio Ameri-

no fecimus, quā (ut scis) extat oratio.

• Prima igitur commendatio.) Pietas erga bene-

meritos.

Facillime autem, & cetera.) Consuetudo cum bo-

Sed tamen.) Comitas. (nis uiris.

Magna est enim.) Eloquentia.

¶ Duplex liberalitatis genus, & quatenus ad concili-

andam multitudinem adhibendum.

Sed expositis adolescentum officijs, quā ua-

leant ad gloriam adipiscendā, deinceps de

beneficentia, ac liberalitate dicendum est. Cuius

est ratio duplex. Nam aut opera benigne fit in-

digentibus, aut pecunia. Facilius est hāc poste-

rior (locupletis praesertim) sed illa lautior ac splē-

didior, & uiro forti claroque dignior. Quan-

quam enim in utroque inest gratificandi libe-

ralis uoluntas, tamen altera ex arca, altera ex

uirtute depromitur. Largitioque quā fit ex re

familiari, fontem ipsum benignitatis exhaurit.

Ita benignitate benignitas tollitur. Qua quo-

in plures usus sis, eo min⁹ in multos uti possis.

Atq; qui opera uirtute, & industria benefici, &

liberales erunt, primū quo pluribus profuerūt,

eo plu-

Maxima

ex defen-

dendo glo-

ria.

Adolescē

tes, in an-

no.

27

q. 1. 1. 1.

q. 1. 1. 1.

q. 1. 1. 1.

q. 1. 1. 1.

q. 1. 1. 1.

q. 1. 1. 1.

q. 1. 1. 1.

q. 1. 1. 1.

q. 1. 1. 1.

q. 1. 1. 1.

q. 1. 1. 1.

q. 1. 1. 1.

q. 1. 1. 1.

q. 1. 1. 1.

q. 1. 1. 1.

q. 1. 1. 1.

q. 1. 1. 1.

q. 1. 1. 1.

q. 1. 1. 1.

q. 1. 1. 1.

q. 1. 1. 1.

q. 1. 1. 1.

q. 1. 1. 1.

q. 1. 1. 1.

q. 1. 1. 1.

q. 1. 1. 1.

q. 1. 1. 1.

q. 1. 1. 1.

q. 1. 1. 1.

q. 1. 1. 1.

q. 1. 1. 1.

q. 1. 1. 1.

q. 1. 1. 1.

q. 1. 1. 1.

q. 1. 1. 1.

q. 1. 1. 1.

q. 1. 1. 1.

q. 1. 1. 1.

q. 1. 1. 1.

q. 1. 1. 1.

q. 1. 1. 1.

q. 1. 1. 1.

q. 1. 1. 1.

q. 1. 1. 1.

q. 1. 1. 1.

q. 1. 1. 1.

q. 1. 1. 1.

q. 1. 1. 1.

q. 1. 1. 1.

nis bonis manus asferre coguntur. Ita cum beneuolentiæ comparandæ, causa benefici esse uelint, non tanta studia assequuntur eorum quibus dederunt, quanta odia eorum, quibus ademerunt. Quamobrem nec ita claudenda est res familiaris, ut eam benignitas aperire non possit: nec ita referenda, ut pateat omnibus modus adhibeatur, usque referatur ad facultates. Omnis no meminisse debemus, id quod à nostris hominibus sæpiissime usurpatum, iamque in prouerbij consuetudinem uenit: Largitionem fundum non habere. Etenim, quis potest esse modus, cum & hi qui cõsueuerunt, & illud idem alij desideret.

* Sed expositis adolescentum.) Quomodo beneficentia adiungantur uoluntates hominum, ac primum docet quatenus deceat largiri.

At qui opera.) Auget exemplis præclarum Philippi præceptum.

Et sæpe idoneis.) Iuxta prouerbium: οὐτὶ πᾶντα οὐ

De liberali, & prodigo.

OMnino duo genera sunt largorum, quorum alteri prodigi, alteri liberales. Prodigii, qui epulis & uiscerationibus & gladiatorum muneribus, ludorum uenationumque apparatu pecunias profundunt in eas res, quarum memoriam aut breuem aut nullam sint relicturi omnino. Liberales autem, qui suis facultatibus, aut captos à prædonibus redimunt, aut res alienum suscipiunt amicorum, aut in filiarum col-

Adagiū a dolio pertuso translatū, quod ut infusa aqua nunc tam impletur, ita nec populus largitionibus.

Viscerationes conuiuia & caronibus, muneribus, gladiatorum spectacula, cruenta ludorum, id est, comædiarum, aut trœgiarum.

loca

Venatio-
num cum
nouz que
dam fere
populo
exhibent.
Aes alie
nū, id est,
debitum.
Colloca-
tione cum
nuptum
dantur.
Notatus à
Cicerone
Theopha-
stus.
Ad multi-
tudinē de-
liniendam
in multis
exempla-
ribus non
est ascri-
ptum.
Miror in
malā par-
tem.
Crassus di-
ues.
Crassus
orator.
Mutius
Scaeuola.
C. Clau-
dius.
M. & L.
Luculli
fratres.

locatione adiuvant, aut opitulānt, uel in re que-
renda, uel augenda. Itaq; miror quid in mētem
ue nerit Theophrasto in eo libro quem de diui-
tijs scripsit, in quo multa præclare, illud absur-
dum. Est enim multus in laudanda magnificen-
tia, & apparatione popularium munerum, ta-
liumq; sumptuum facultatem fructum diuitia-
rum putat. Mihi autem ille fructus liberalita-
tis, cuius exēpla pauca posui, multo & maior ui-
detur, & certior. Quanto Aristoteles grauius,
& uerius nos reprehendit, qui has effusiones pe-
cuniarum non admiremur, quæ sunt ad multi-
tudinem deliniendam. At hi qui ab hostibus ob-
sidentur, si emere aquæ sextarium mina coge-
rentur, hoc primo auditu incredibile nobis ui-
deri, omnesq; mirari, sed cum attenderint, ueni-
am necessitati dari. Ita in his immanibus ia-
cturis infinitisq; sumptibus nihil nos magno-
pere mirari, præsertim cum nec necessitati sub-
ueniatur, nec dignitas augeatur, ipsaq; illa de-
limitio multitudinis ad breue exiguumq; du-
ratura sit tempus, eaq; à leuissimo quoq; in quo
tamen ipso unā cum satietate memoria quoque
moriatur uoluptatis. Bene etiā colligitur, hæc
pueris & mulierculis, & seruis, & seruorum si-
millimis liberis esse grata. Graui uero homini,
& ea quæ sunt, iudicio certo ponderanti, pro-
bari posse nullo modo. Quanquam intelligo in
nostra

OFFICIORVM LIBER II.

nostra ciuitate inueterasse & iam bonis tempo
 ribus, ut splendor adilitatum ab optimis uiris
 postuletur. Itaq; P. Crassus cum cognomine di
 ues, tū copijs, functus est ædilitio maximo mu
 nere. Et paulò post, L. Crassus cum omnium ho
 minum moderatissimo. Q. Mutio magnificen
 tissima ædilitate functus est. Deinde C. Clau
 dius Appi filius. Multi post, Lucullus, Horren
 sius, Syllanus. Omnes autē P. Lentulus me con
 sule uicit superiores. Hūc est Scaurus imitatus.
 Magnificētissima uero nostri Pōpei munera se
 cundo consulatu, in quibus omnibus quid mihi
 placeat uides. Vitanda tamē est suspicio auari
 tię. Nam Mamercio homini ditissimo præter
 missio ædilitatis, consulatus repulsam attulit.
 Quare etsi postulat à populo (bonis uiris si non
 desideratibus, attamē approbatibus) faciēdum
 est, modo pro facultatibus, nos ipsi ut fecim⁹. Et
 si qñ aliqua res maior aut utilior populari lar
 gitiōe acquiri, ut Orestis nuper prædia in semi
 tis decimę noīe magno honori fuerunt. Ne M.
 quidē Seio uitio datū est, q in caritate annonæ
 alle modū populo dedit. Magna em̄ se & inue
 terata inuidia nec turpi iactura qñ erat ædilis,
 nec maxima liberauit. Sed honori summo nup
 nostro Miloni fuit, q gladiatorib⁹ emptis Rei
 pub. causa, quæ salute nostra continebat, oēs P.
 Clodij conatus, furoresq; cōpressit. Causa igit
 lar

Syllanus.
 Lentulus.
 Crassus.
 Crassus.
 Crassus.

M. Scaurus
 Syllae
 priuign⁹
 Honestis
 de causis
 faciendæ
 nonnūq;
 largitiōes
 sed modis
 ex.

et si post
 magni pcepti.

et si post
 magni pcepti.

et si post
 magni pcepti.

et si post
 magni pcepti.

et si post
 magni pcepti.

largitionis est, si aut necesse est, aut utile. In his

autem ipsis mediocritatis regula optima est.

Qui citra L. quidem Philippus Q. Fabij filius uir magno
largitio ingenio, in primisq; clarus, gloriari solebat se
nes ullas sine ullo munere adeptum esse omnia, quæ ha-
honores berentur amplissima. Dicebat idem Cotta Cu-
cuti. rio. Nobis quoq; licet in hoc quodam modo glo-
riari. Nam pro amplitudine honorum quos cun-

Nostro an ctis suffragijs adepti sumus nostro quidem an-
no, empha no (quod corrigi eorum nemini, quos modo no-
fis est. minau) sanè exiguus sumptus adilitatis fuit.

Quibus in Atq; etiam illæ impensæ meliores sunt, muri,
rebus sum naualia, portus, aquarum ductus, omniaq; quæ
pt^o huius ad usum Reipublicæ pertinent. Quamquam qd
modi re presens tanquam in manu datur iucundius est,
ctius col- tamen hæc in posterum gratiora sunt. Theatra,
locantur. porticus, noua templa, uerecundius reprehē-

do propter Pompejum. Sed doctissimi nō pro-
bant, ut & hic ipse Panætius, quem multum in
his libris secutus sum, nō interpretatus, & Pha-

Propylæa lereus Demetrius, qui Periclem principem Gre-
Mineruz, ciæ uituperabat, quod tantam pecuniam in pre-
id est, ue clara illa propylæa coniecit. Sed de hoc gene-
stibula re toto in his libris, quos de Republica scripsi
sumptuo- diligenter est disputatum. Totā igitur ratio ta-
si^o cœpta, lium largitionum genere uitiosa est, tēporibus
inuidiā at lium largitionum genere uitiosa est, tēporibus
tulere Pe- necessaria, & tamen ipsa ad facultates accom-
ricli. modanda, & mediocritate moderanda est.

• Alias tū.

• Omnia

• Omnino duo genera.) Prodigalitas damnatur.
Quamquam intelligo.) Quomodo Romæ laudem
meruerit prodigalitas.

¶ Priuata liberalitas, in q̄s & quatenus exercenda.

In illo autem altero genere largiendi, quod
à liberalitate proficiscitur, nō uno modo in
disparibus causis affecti esse debemus. Alia cau-
sa est eius, qui calamitate premit, & eius, qui res
meliores quarit, nullis suis rebus aduersis. Pro-
pensior benignitas esse debet in calamitosos
nisi forte erunt digni calamitate. In his tamen
qui se adiuuari uolent, non ut ne affligantur, sed
ut altiore gradum ascendant, restricti omni-
no nullo modo esse debemus, sed in deligendis
idoneis iudicium & diligetiam adhibere. Nam

præclare Ennius:

Benefacta male locata, malefacta arbiutor.

Quod autem tributum est bono uiro & grato,

in eo tum ex ipso fructus est, tum etiam ex cæ-

teris. Temeritate enim remota gratissima est li-

beralitas, eorū eam studiosius pleriq; laudant,

quod summi cuiusque bonitas commune persū-

gium est omnium. Dāda igitur opera est, ut his

beneficijs quā plurimos afficiamus, quorum li-

beris posterisq; prodāt memoria, ut his ingra-

tis esse non liceat. Omnes enim immemores be-

neficij oderunt, eamq; iniuriam in deterreda li-

beralitate sibi etiam fieri, eumq; qui faciat com-

muniem hostem tenuiorum purant. Atq; hæc be-

nign-

Ad succur-

rendū prō-

ptiores eē

oportet, q̄

ad ornandū

dum, mīstri.

Ad succur-

rendū prō-

ptiores eē

oportet, q̄

ad ornandū

dum, mīstri.

Carmen

agnomi-

natiōibus

& contra-

riore reci-

procatioe

decentissi-

mum.

Carmen

agnomi-

natiōibus

& contra-

riore reci-

procatioe

decentissi-

mum.

Ut alij sine

Malefacta

diu exis-

ta, in ingra-

dis ingra-

tum.

ad pugna promptio
res, & ne
egetas re
rum noua
rum cupi
dos faciat.

nignitas etiam Reipublicae utilis est, redimi e
seruitute captos, locupletari tenuiores. Quod
quidem vulgo solitum fieri ab ordine nostro in
oratione Crassii scriptum copiose uidemus. Hac
ego consuetudinem benignitatis, largitioni mu
nerum longe antepono. Hac est grauium homi
num atq; magnorum, illa quasi assentatorum po
puli multitudinis leuitatem, uoluptatem quali
titillantium. Conuenit autem, tum in dādo mu
nificum esse, tum in exigendo non acerbum. In
omniq; re contrahenda, uendendo, emendo, co
ducendo, locando, in uicinitatibus & confinijis
aequum & facilem, multa multis de iure suo co
cedentem. Aliis uero quantum liceat, & ne
scio an paulo plus etiam quam liceat, abhorren

Paululum
alijs de
suo iure
concedere
liberalita
tis spe
cies.

tem. Est enim non modo liberale paulum non
nunquam de suo iure decedere, sed interdum etiam
fructuosum. Habenda autem est ratio rei fami
liaris, quam quidem dilabi sinere flagitiosum est,
sed ita ut illiberalitatis, auaritiaq; absit suspicio.
Posse enim liberalitate uti, non spoliātem
se patrimonio nimirum is est pecuniae fructus
maximus. Recte etiam a Theophrasto est lau
data hospitalitas. Est enim (ut mihi quidem uide
tur) ualde decorum, patere domos hominum illustri
um, illustribus hospitibus. Idq; etiam Reipublicae
est ornamento homines externos hoc liberali
tatis genere in urbe nostra non egere. Est etiam

ad pugna
promptio
res, & ne
egetas re
rum noua
rum cupi
dos faciat.

ad pugna
promptio
res, & ne
egetas re
rum noua
rum cupi
dos faciat.

Hospitali
tas publi
ce priuar
timq; uti
lis ad mul
ta.

ad pugna
promptio
res, & ne
egetas re
rum noua
rum cupi
dos faciat.

vehementē utile his qui honeste posse multa uo-
lunt, per hospites apud externos populos uale-
re opibus & gratia. Theophrastus scribit qui-
dem Cimonem Athenis etiam in suos curiales
Laciadas hospitalem fuisse. Ita enim dicitur in-
stituisse, & uillicis imperauisse, ut omnia prae-
berentur quicumque Laciades in uillam suam di-
uertisset.

* In illo autem altero.) Liberalitatis pars gratifi-
cari largiendo.

Tum in exigendo.) Impudētia flagitare officium.

A litibus.) Lites.

Recte etiam à.) Hospitalitatis.

In altero beneficētie genere, qd operis cōstat, mul-
tum ualere iuris prudētia, longe plurimū eloquentia.

QUAE autem opera, non largitione benefi-
cia dantur, hęc tum in uniuersam Rem
publicam tum in singulos ciues conferuntur.
Nam in iure cauere, cōsilio iuuare, atq; hoc scie-
tiae genere prodesse q̄ plurimis, uehementer &
ad opes augēdas pertinet, & ad gratia. Itaq; cū
multa praeclara maiore, tum q̄ optime cōstituti
iuris ciuilis summo semper in honore fuit co-
gnitio atq; interpretatio. Quam quidē ante hęc
confusionem temporis in possessione sua princi-
pes retinuerunt. Nunc ut honores, ut oīs digni-
tatis gradus, sic huius scientiae splendor dele-
tus est. Idq; eo indignius, quod eo tempore hoc
contigit, cum is esset, qui omnes superiores, qui
bus honore par esset, scientia facile uicisset.

Hęc

Cimonis
hospitali-
tas in com-
tribules
suos.

Antigtus
in precio
habita iu-
ris prude-
tia.

apostrophis
fio. coesa
rū.

ut de demosthenis iure alio quidam uir ab
tunc affertur, caned in m d. iomas gphs.

et phid. Dicendi fa-
mulo, cultas an-
tefertur.
Gra-
ti.

146 M. TULLII CICERONIS
Hæc igitur opera grata multis, & ad beneficijs
obstringendos homines accommodata. Atque
huic arti finitima est dicendi grauior facultas,
& gratior & ornatior. Quid enim eloquentia

30
Turpis
mercena-
ria eloque-
tia.
Ex leuio-
ribus quo-
que ope-
ris gratia
cõciliari.

laudabilius & prestabilius, uel admiratione au-
dientium uel spe indigentium uel eorum, qui de-
fensi sunt gratia. Huic quoque ergo à maioribus
nostris est in tota dignitate principatus datus.
Diserti igitur hois, & facile laborans, quodq;
in patrijs est moribus, multorum causas, & non
grauate, sed gratuito defendentis, beneficia &
patrocinia late patent. Admonebat me res, ut
hoc quoque loco intermissionem eloquentiæ, ne
dicam interitum deplorarem, niuerer, ne de

Mira di-
stributio.

me ipso aliquid uiderer queri. Sed tamen uide-
mus, quibus extinctis oratoribus, quam in pau-
cis spes, quato in paucioribus facultas, quam in

Ex leuio-
ribus quo-
que ope-
ris gratia
cõciliari.

multis sit audacia. Cum autem omnes non pos-
sint, ne multi quidem aut iuris periti esse, aut di-
ferti, licet tamen opera prodesse multis, benefi-
cia petentem, commendantem iudicibus, magi-
stratibus uigilantem pro re alterius, eos ipsos
qui aut consulunt, aut defendunt rogantem.
Quod qui faciunt plurimum gratiæ consequun-
tur, latissimeq; eorum manat industria. Iam il-
lud non sunt admonendi, est enim in promptu,
ut animaduertant, cum alios iuuare uelint, ne
quos ostendant. Sæpe em aut eos laudant, quos

NON

non debent, aut eos q̄s nō expedit. Si imprudē
 tes, negligentia est: si sciētes, temeritatis. Vten
 dum eria est excusatione aduersus eos, quos in-
 iuitus offendas, quacūq; possis, quare id quod
 feceris, necesse fuerit, nec aliter facere potueris.
 Ceterisq; operis, & officiis erit, quod uiolatum
 uidebitur compensandum.

* Quæ autem opera.) Pars liberalitatis opera gra-
 tificari.

Tum quā optime.) Respondere de iure.

Atque huic arti.) Dicendo gratificari.

Admonebat me res.) Deplorat Reipublicę calamī-
 tatem.

¶ Operā apud tenues & bonos rectius, quā apud
 locupletes collocari. Nulli tamen nisi iusta in re præ-
 standam esse.

Sed cum in hominibus tuandis, aut mores
 spectari, aut fortuna soleat, dictu quid est
 proclive, itaq; uulgo loquuntur, se in beneficiis
 collocandis, mores hominum, non fortunam se-
 qui. Hæc oratio est, sed quis est tandem, qui
 inopis, & optimi uiri causæ non anteponat in
 opera danda gratiam fortunati & potentis? A
 quo enim expeditior, & celerior remuneratio
 fore uidetur, in eum fere est uoluntas nostra pro-
 pensior. Sed animaduertendum est diligētius,
 quæ natura rerum sit. Nimirum enim inops il-
 le si bonus est uir, etiam si referre gratiam non
 potest, habere certe potest. Comode autem, qui
 cūq; dixit, pecuniā, qui habeat, nō reddidisse, gratiam.

K 3

& qui

etiam et ratio in se ipsa
et habet gratia quod
et ratio in se ipsa

148

M. TULLII CICERONIS

et redditā
pecuniā.

46
et ratio in se ipsa

& qui reddiderit, nō habere: gratiam autem &
qui rettulerit habere, & qui habeat, rettulisse.

At qui se locupletes, honoratos, beatos putant,
hi ne obligari quidē beneficio volunt, qui etiam

beneficium se dedisse arbitrantur, cum ipsi, quibus

aliquid magnum acceperint, neque etiam a se aut

postulari, aut expectari aliquid suspiciantur: Pa-

Mortis in
star, id est,
extremū
malum.

trocinio uero se ufos, aut cliētes appellari, mor-

tis instar putant. At uero ille tenuis, cum quic-

quid factum sit, sese spectatum, non fortunam

putat, non modo illi, qui est meritis, sed etiam

illis, a quibus expectat (eger enim multis) gra-

tum se uideri studet. Neque uero uerbis auget su-

um munus (si quo forte fungitur) sed etiam ex-

47 tenuat. Videndumque illud idem quod si opulen-

Humilis
probitas.

tum, fortunatumque defenderis, in illo uno, aut

forte in liberis eius manet gratia. Sin autē ino-

peui, probum tamen & modestum, omnes non

improbi humiles (quæ magna in populo multi-

tudo est) præsidium sibi paratum uidet. Quam-

obrem melius apud bonos quam apud fortuna-

tos beneficium collocari puto. Danda omnino

opera est, ut omni generi satisfacere possimus.

Contetio
nem, id est,
cōsultatio
nem & col
latio
nem.

Sed si res in cōtentionem uenerit, nimirum The-

mistocles est autor adhibendus, qui cum consu-

leretur, utrū bono uiro pauperi, aut minus pro-

bato diuiti filiā collocaret: ego, inquit, malo ui-

rum, qui pecunia egeat, quam pecuniam que ui-

106
viro.

Marhat. Mille...
Bene gola: I corph...
149

OFFICIORVM LIBER II.

149

ro. Sed corrupti mores, deprauatiq; sunt admi-
ratione diuitiarū, quarum magnitudo quid ad
unumquemq; nostrum pertinet? Illum fortasse
adiuuat qui habet, ne id quidem semper. Sed fac
iuuare, potentior sane sit, honestior uero quo
modo? Quod si etiam bonus erit uir, ne impe-
diant diuitiae, quo minus iuuetur, modo ne ad-
iuuent, sitq; omne iudicium, non quam locu-
ples, sed qualis quisque sit. Extremum autem
praeceptum in beneficijs, operaque danda est,
ne quid contra aequitatem contendas, ne quid
pro iniuria. Fundamentum enim perpetue com-
mendationis & famae, est iustitia, sine qua nihil
potest esse laudabile.

* Sed cum in hominibus.) Quibus sit gratifican-
dum.

Cōmode autē.) *ΓΕΩΜΗ.* Extat & pro Plancio. Cel-
lius uidetur prae rem calumniari hanc sententiam.
Fundamentum enim.) Reuocat ad iustitiam.

¶ Liberalitas in uniuersam multitudinem modice
exercenda, exactiones non nisi in iusta necessitate.

Sed quoniam de eo genere beneficiorum di-
ctū est, quae ad singulos spectant, deinceps
de his quae ad uniuersos, quae ad Rempublicā
pertinent disputandū est. Eorum autem ipso-
rum partim eiusmodi sunt, ut ad uniuersos ciues per-
tineant, partim singulos ut attingant, quae sunt
etiā gratiora. Dada est opera omnino si possit
utrisq; nec minus, ut etiā singulis consulat. Sed
ita ut ea res aut p̄sit, aut certe ne obsit Reip.

K 4 C. He

elis apople
thema:

Malo uirū

sine pecu-

nia, q̄ sine

uiro pecu-

niam.

Nihil dici

potuit uel

grauius

uel festi-

uius.

Turpi in

causa ne

mini com-

modanda

opera.

Singuli &

uniuersi

pugnant

inter se.

In uerusto
codice, He
lii & duæ
uoces abe
rant.

C. Helij & P. Gracchi frumentaria magna lar
gitio fuit, exhauriebatur igitur ararium: modica
M. Octauij, & Reipublicæ tolerabilis, & plebi
necessaria, ergo & ciuibus, & Reipublicæ saluta
ris. In primis autem uidendum erit ei qui Rem
publicam administrabit, ut suum quilibet teneat,
neq[ue] de bonis priuatorum publice diminutio fiat.
Perniciose em̃ Philippus in tribunatu cum le
gem agrariam ferret, quam tamen antiquari fa
cile passus est, in eo uehementer se moderatum
præbuit. Sed cum in agendo multa populariter,
tum illud male, nō esse in ciuitate duo milia ho
minū, qui rem haberet. Capitalis oratio, est ad
æquationem bonorum pertinens, qua peste quæ
potest esse maior. Hanc enim ob causam maxi
me ut sua tenerent, Reipublicæ ciuitatesq[ue] con
stitutæ sunt. Nam etsi duce natura congrega
bantur homines, tamen spe custodiæ rerum sua
rum urbium præsidia quærebant. Danda etiam
opera est, ne quod apud maiores nostros sæpe
fiebatur, propter ararj tenuitatem, assiduitatem
que bellorum, tributum sit conferendum, idq[ue] ne
eueniat multo ante erit prouidendum. Sin qua
necessitas huius muneris alicui Reipublicæ ob
uenerit (malo enim alteri quam nostræ omina
ri, neq[ue] tātum de nostra, sed de omni Republi
ca disputo) danda erit opera, ut omnes intelli
gant, (si salui esse uelint) necessitati esse parend
um.

Antiqua
ri, id est,
tollī & ab
rogari.

Capita
lis, id est,
ad extre
mam per
niciem spe
ctans.

Exactio
tributorū
uitanda.

Ominari,
id est, no
minando
causam
malū om̃e
adferre.

49
Capita
lis, id est,
ad extre
mam per
niciem spe
ctans.
Exactio
tributorū
uitanda.
Capita
lis, id est,
ad extre
mam per
niciem spe
ctans.
Exactio
tributorū
uitanda.
Capita
lis, id est,
ad extre
mam per
niciem spe
ctans.
Exactio
tributorū
uitanda.

dum. Atque etiam omnes, qui Rempublīcā gubernabūt, consulere debebunt, ut earum rerum copia sit, quæ sunt ad victum necessaria. Quorum qualis comparatio fieri soleat, & debeat, nō est necesse disputare. Est enim in promptu. Tantum locus attingendus fuit.

* Deinceps de his.) De publicis largitiōibus quā pernicioſæ sint Rebus publicis.

C. Helij & P. Gracchi.) Sp. Melij & C. Gracchi M. Octavius aduersarius fuit.

Qua peste quæ.) ΕΠΙΘΑΝΑ.

Ad gratiam multitudinis cōparandum maxime ualere abstīnētiā, contraq; ex inuasiōe alieni summam existere perniciem.

C Aput aut est, ut omni in procuratione negocij, & muneris publici, auaritiæ pellantur etiam minima suspicio. Utinam, inquit, C. Pontius Samnis, ad illa tempora fortuna me reſeruasset, & tunc essem natus, quando Romani dona accipere cōpissent, non essem passus diutius eos imperare. Ne illi quidem multa secula expectanda fuerūt. Modo enim hoc malum in hac Rempublicam inuasit. Itaq; facile patior, tunc potius Pontium, fuisse si quide in illo tantum fuit roboris. Nondum cētum & decem anni sunt, cum de pecunijs repetundis a Lucio Pisonē lata est lex, nulla antea cum fuisset. At uero postea tot leges, & proximæ quæq; duriores, tot rei, tot damnati, tantum Italicum bellum propter iudiciorum metum excitatum, tanta sub-

latiſ

Reperitur

Memora-

bile de Ro-

manorum

ducum cō-

tinētia.

Vide, ne re-

ctius lega-

tur: Hæc q-

dem illi se-

cula expe-

ctāda fue-

rūt, quod

modo ad

breuitatē

interualli

referatur.

Sero auar-

ritia ad

Roma-

nos demi-

grauit.

K 5

Ab hoc tri-
buno ple-
bis pri- 51
mum lata
lex de re-
petundis.
Censorio
& manilio
cōsulibus
Aphricani
abstinen-
tia.
Valeri⁹ ti-
tulo de ab-
stinētia.
Pauli Ae-
milij in ui-
etoria Per-
se abstine-
tia, lege
Plutar-
chū. 52
Scipio Ae-
milianus,
q Aphrica
n⁹ minor.
Mummi⁹
Achaicus
euerſa Co-
rintho ab
omni pre-
da abſti-
nit. 53
Spartā cu-
piditas ex-
pugnauit.
Oraculū
Spartę red-
ditum ē

latis legibus, & iudicijs expilatio, direptione so-
ciorum, ut imbecillitate aliorum, no nostra uir-
tute ualeamus. Laudat Aphricanum Panætius,
quod fuerit abſtiniens: quid ni laudet? sed in il-
lo alia maiora. Laus enim abſtinentiæ non ho-
minis est ſolum, ſed etiam temporum illorum.
Omni Macedonum gaza, quæ fuit maxima, po-
titus est Paulus. Tantum in æſarium pecuniæ
inuexit, ut unius imperatoris præda finem attu-
lerit tributorum. At hic nihil in domum ſuam
intulit, præter memoriam nominis ſempiter-
nam. Imitatur patrem Aphricanus, nihilo locu-
pletior Carthagine euerſa. Quid? qui eius col-
lega in cēſura fuit Lucius Mummius, nunquid
copioſior cum copioſiſſimam urbem funditus
ſuſtuliffet? Italiam ornare, quam domum ſuam
maluit. Quamquam Italia ornata, domus ipſa
uidetur ornatioꝝ. Nullū igitur uitij terrius (ut
eò unde egreſſa eſt, referat ſe oratio) q auari-
tia, præſertim in principibus & Rempublicam
gubernantibus. Habere enim quaſti Rempu-
blicam non modo turpe eſt, ſed ſceleratu etiam,
& nefarium. Itaq; quod Apollo Pythius oracu-
lo ædidiſt: Sparta nulla re alia, niſi auaritia eſſe
perituram, id uidetur non ſolū Lacedæmonijs,
ſed & omnibus opulentis populis prædiſſe.
Nulla autem re conciliare facilius beneuolen-
tiam multitudinis poſſunt hi, qui Reipublicæ

(Sed et sic fuisse uoluit.)

præ-

Ex quo eo tēpore tanta discordia secuta sunt
 ut tyranni existerent, & optimates extermina-
 rentur, & præclarissime constituta Respublica
 dilaberetur. Nec uero solum ipsa cecidit, sed eti-
 am reliquam Græciā euerit contagionibus ma-
 lorum, quæ a Lacedæmoniis profecta man-
 runt latius. Quid nostros Gracchos Tyberij
 Gracchi lummi uiri filios, Africani nepotes,
 nonne agrariæ contentiones perdididerunt? At
 uero Aratus Sicyonius iure laudatur, qui cum

Patere la-
 tius, ma-
 nare lati-
 us, uenur-
 stus fere-
 mo.

Ara salu-
 tare exem-
 plum.
 Historia
 extata
 pud Poly-
 bium.

hæc de quo
 plurar fuit

eius ciuitas quinquaginta annos à tyrannis te-
 neretur, profectus Argis, Sicyonem clandesti-
 no introitu urbe est potitus. Cumq; tyrannum
 Nicoclem improuiso oppressisset, sexcētos exu-
 les (qui fuerant eius ciuitatis locupletissimi) re-
 stituit, Remq; publicam aduentu suo liberauit.
 Sed cum magnam animaduerneret in bonis &
 possessionibus difficultatem, quod & eos, quos
 & ipse restituerat, quorū bona aliq; possederant,
 egere iniquissimū arbitrabatur: & quinquagin-
 ta annorū possessiones mouere, non nimis equū
 putabat, propterea quod tam longo spacio mul-
 ta hæreditatibus, multa emptionibus, multa do-
 tibus tenebantur: sine iniuria iudicauit, neq; il-
 lis adimi, neq; his non satisfieri, quorum illa fue-
 rant, oportere. Cum igitur statuisset opus esse
 ad eam rem constituendā pecunia, Alexandria
 se proficisci uelle dixit, remq; integram ad re-

ditum

ditum suum iussit esse. Isque celeriter ad Ptole-
mæum suum hospitem uenit, qui tum regnabat
alter post Alexandriam conditam, cui cum ex-

posuisset patriam se liberare uelle, causamq; do-

cuisset, à rege opulento uir summus facile impe-

trauit, ut grandi pecunia adluuaretur. Quam

cum in Sicyonem attulisset, adhibuit sibi in con-

silium quindecim principes, cum quibus causas

cognouit, & eorum qui aliena detinebant, & eo-

rum qui sua amiserant, præfecitque æstimandis

possessionibus, & ut persuaderent alijs, ut pecu-

niam accipere mallent, & possessionibus cede-

rent: alijs ut commodius putaret, numerari sibi

quod tanti esset, quàm suum recuperare. Ita per-

fectum est, ut omnes constituta concordia sine

quærela discederent. O uirum magnum, dignum

qui in nostra Repub. natus esset. Sic par est age-

re cum ciuibus, non (ut bis iam uidimus) hæstam

in foro ponere, & bona ciuium uoci subicere præ-

conis. At ille Græcus (id quod fuit sapientis &

præstantis uiri) omnibus consulendum putauit.

Eaq; est summa ratio, & sapientia summi ciuis,

commoda ciuis defendere, non diuellere, atque

omnes æquitate eadem continere. Habitet gra-

tis in alieno. Quid ita? Ut cum emerim, ædifica-

rim, tuear, impendam, tu me inuito fruarè meo?

Quid est aliud alijs sua eripere, alijs dare alie-

na? Fabula uero noue quid habent argumenti,

nisi

Preposi-
tio in, de
est in uetu-
sto exem-
plo.

55

allos 13

principes

qui & uocabat

exemplum

bona:

56

57

Exclamatio

f. bona pini

scribit.

f. in bello

Mariano

& Casaria

no

magavonobis

omnino

Stomacha

tur Cice-

ro nonni

hil etiã pri-

uato dolo

re.

agraria

nisi

Diuisio a-
grorū in-
digna.
Exagge-
rat condo-
nationem
æris alie-
ni.

nisi ut emas mea pecunia fundum, & cum tu ha-
beas, ego non habeam pecuniam? Quamobrem
ne sit res alienum quod Reipublice noceat, pro-
uidendum est, quod multis rationibus cauere po-
test, si hoc non fuerit, ut locupletes suum per-
dant, debitorum lucretur alienum. Nec enim ul-
la res uehementius Rempublicam continet, q̃
fides, quæ esse nulla potest, nisi erit necessaria
solurio rerum creditarum. Nunq̃ enim ueheme-
tius actum est, q̃ me consule ne solueretur. Ar-
mis & castris tentata res est ab omni genere ho-
minū & ordine, quibus sic restitit, ut hoc tantū
malum de Republica tolleretur. Nunquam nec
maius æs alienum fuit, nec melius, nec facilius
dissoluitur. Fraudandi enim spe sublata sol-
uendi necessitas consecuta est. At uero hic nūc
uictor, tum quidē uictus, quæ cogitabat, ea per-
fecit, cum eius iam nihil interesset. Lanta in co-
pescandi libido fuit, ut hoc ipsum eum delecta-
ret peccare, etiam si causa non esset. Ab hoc igitur
genere largitionis ut alijs detur, alijs aufe-
ratur, aberūt hi, qui Rempublicam tuebuntur.
In primisq; operam dabunt, ut iuris, & iudicio-
rum equitate suum quisq; teneat. Et neq; tenuio-
res propter humilitatem circumueniantur, ne-
que locupletibus ad sua uel tuenda, uel recupe-
randa obsit inuidia. Præterea quibuscunque re-
bus uel belli, uel domi poterunt, Rempublicam
augeant

*solutio in
9.
S. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.*

*Varro
m. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.*

lex i. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

OFFICIORVM LIBER II.

157

augeant imperio, agris, uectigalibus. Hæc ma-
gnorum hominum sunt, hæc apud maiores no-
stros factitata. Hæc genera officiorum, qui per
sequitur, cum summa utilitate Reipublice ma-
gnam sibi adipiscuntur & gratiam & gloriam.
In his autem utilitatum præceptis Antipater
Tyrius Stoicus, qui Athenis nuper est mortu-
us, duo præcepta censet esse à Panætio præter
missa, ualitudinis curatione & pecuniæ. Quas
res à summo philosopho præteritas arbitror,
quod essent faciles. Sunt certe utiles.

*Antipater panætio
Panætius
à Cicero
ne defen-
sus contra
Antipa-
trum.*

* Caput autem est.) *Antipateris.* Commemorat enim
continentiam principum.

Laudat Africani.) Exemplorum aceruus.

Spartam nulla.) Apollinis oraculum.

Lacedæmonii Lysandrum.) Vide Plutarchum in ho-
rum uitis.

At uero Arat⁹.) Extat & huius uita in Plutarcho.
Estq; epigramma in eum compositum, quod ad com-
mendandam lectoribus memoriam uirtutis huius ui-
ri libuit adscribere.

Βουλαὶ μὲν καὶ αἰθλα καὶ ἡ πόδι ἑλλὰς ἀλκαί,

τῷ δὲ ἀνδρὸς σήλας πλάθεται ἡρακλῆες,

αἷμα δὲ ἰκόν' ἄρατι τιὰρ νόσοισι τυχόντις

τάσσεμεν ἀντ' ἀρετᾶς ἡδὲ δικαιοσύνας.

σωτῆρ' ὡς σωτῆρσι θεοῖς, ὅτι πατρίδι τῇ σὺ

δαίμονι σὺ, θεῶν δὲ πατρὶς ἰννομία.

Id est,

Herculeas quàmuis æquent tua facta columnas

Dum patriam seruas inclyte Arate tuam.

Nos tamen hanc statuam pro libertate recepta

Virtutis testem fecimus esse tuæ.

Communis tibi cum dijs seruatoribus esto

Hic honor, in patriam nam pia iura refers.

Tabu

cum externis comparari solent. Cum externis corporis, hoc modo cōparantur: Valere ut maioris diues esse. Cum corporis, externa hoc modo: Diues esse potius, q̄ maximis corporis uiribus. Ipsa inter se corporis, comparantur sic, ut bona ualeudo uoluptati anteponatur, uires ce leritati. Externorū autem, ut gloria diuitijs, ue tīgalia urbana rusticis. Ex quo genere cōpara tionis illud est Catonis senis, A quo cum quere retur quid maxime in familiari expeditur, re spondit, bene pascere. Quid secundum? satis be ne pascere. Quid tertium? bene uestire. Quid quartū? arare. Et cum ille, qui quæsierat, dixisset, quid fœnerari? tum Cato, quid hominem, in quit, occidere? ex q̄ & multis alijs intelligi de bet, utilitatum cōparationes solere fieri, recte q̄ hoc adiunctū esse, quartū exquirendorū officio rum genus. Sed toto hoc de genere, de queren da, de collocāda pecunia, etiam de utēda, cōmo dius à quibuscūq̄ optimis uiris ad mediū ianuę se dētibus, q̄ ab ullis philosophis ulla in schola di sputantur. Sunt tamen ea cognoscenda. Perti nent enim ad utilitatē, de qua hoc libro dispu tatum est. Reliqua deinceps persequemur.

ERASMVS ROTERODAMVS.

¶ Ad medium ianuę sedentibus. Non dubito quin meo iudicio sub scripturæ sint eruditorū centuriæ. Si quidē omnino legendū arbitror, ad mediū Ianū, ut in telligamus eamforti partē, in qua cōsistebant fœnera

L tōres,

tores, & in qua uersabantur quibus cum illis res erat. Damaspippus apud Horatiū libro Sermonū 2. Sat. 3. ex negociatore factus philosophus Stoicus ita loquitur:

Postquam omnis res mea Ianum

Ad medium fracta est, aliena negocia curo,

Excussus proprijs.

Quem locum sic explicat Porphyrio, quia omnes ad Ianum in basilica stabant fœneratores. Acron ita: Iani statux tres erant, ad unam illarū solent cōuenire creditores & fœneratores, alij ad reddendū, alij ad locandum fœnus. Hæc Acron, quem suspicor de suo affinxisse commentum de tribus statuis, quibus Christophorus Lādinus facit tria templa. Probabilius est medium Ianum uocari, quod in medio foro basilicā haberet. Erat enim olim aliud fœneratorum genus, qui in foro uersabantur, numeraturi protinus, si quis quid præfente pecunia mercaret. Friuolū est autē quod Lādinus medium Ianū exponit mediā mercaturam. De his utique sensit M. Tullius, qui Romæ in foro ad mediū Ianum sedebat, de bene collocanda pecunia disputātes. Verba Ciceronis sic habent: Sed toto hoc de genere, de querenda, de collocanda pecunia, etiā de utenda, cōmodius à quibusdam optimis uiris, ad mediū Ianū sedentibus, quā ab ullis philosophis ulla in schola disputatur. Hæc Tullius, & paulo ante facta est de fœnerando mētio, quod licet improbet Cato, tamē hinc colligit Cicero & olim utilitatū cōparationes fieri solere. Porro qui ad mediū ianuę, de hemicyclis interpretant, hoc adferre maluerūt, quā nihil dicere. Primū enim hemicycla nō sunt ad mediū ianuę, sed circa ianuā potius: nec qui illic desidet magis disputāt de bene collocanda pecunia, quā de rebus quibuscumque alij, ac plerumque de nugis. Iam in scriptura facillimus fuit lapsus. Ad mediū Ianū fortassis notula superposita uel erat obscurior: Ea sublata ianu nihil significabat: itaque scriba fecit ianuę. Aut alij quis semidoctus, qui nō legerat Horatiū, eoque nō intelligens quid esset medius Ianus, uertit in mediū ianuę. Nec id miror accidisse, uel scribæ uel eru diti cuiuspiam & audaculi uitio, magis miror in opere tam celebri,

brī, tam utili, quod omniū manibus terebat, qđ quoti-
die prelegebat in scholis, quod ad uerbū ediscebatur,
tam insigne mendū hactenus à nomine fuisse animad-
uersum, quod equidē sciam. Sed utinā pauciora mon-
stra larent ac fallerēt in optimis autoribus. In hoc
pulcherrimo facinore libēs exhorter eruditos, ut sese
mutua opera iuuent, nec inter se cōtentionibus amar-
ulentis digladiātes, nec publicis studijs si quid felici-
ter animaduernerint inuidētes, quemadmodū hoc nūc
damus: datori plura, si uires animo respondeant.

MARCI TVLLII CICERONIS

Officiorum II. libri finis.

ANNOTATIONES ALIQVOT SERMO
num ac uocum in II. librum Officiorum.

Quemadmodū.) Pro quo pacto, secus positum est,
qđ cum dicimus, quemadmodū diues est, ita potēs.
2 Ducerentur.) Venustius ducit alicunde, quod in-
de proficiscitur.

3 Sequitur.) Tritius est, superest, restat, reliquum
est, consequens est, ut de officio dicamus. Minus autē
usitatum est, sequitur, in eodem sensu.

4 Maxime utile.) Cicero uidetur uitaſſe superlati-
uum huius nominis, utilissimum, siue utilitimum.

5 Nec me angoribus dedi.) Dat se uoluptatibus, aut
dolori, qui non repugnat, sed sese permittit.

6 Ad philosophiā retulisse.) Vt aliquō se confert,
qui proficiscit, ita se refert, qui redit, & repetit quod
ante reliquerat.

7 Multum adolescens.) Nouitate uenusta nomini
substantiuo addi solet aduerbium epitaſeos: Admo-
dum adolescēs, admodum puer aut puella: Ne parum
sis leno, nimium mater es. Sed hoc loco multum refe-
rendum est ad genitium temporis, interiectis in me-
dio dictionibus nonnullis.

8 Amicorum, & Reipublicę temporis.) Noue dixit
tempus amicorum, & Reipublicę, pro tempore, quod
amicorum, & Republicę negotijs impendebatur.

9 Requies curarum.) Vt animi requies dicitur, ita & curarum requiem dixit, cum à curis quiescit. Quæ si dicas ocium mentis, & otium studiorum, cum à stu dijs cessatur.

10 Aliquid acquirit.) Acquirere non est simpliciter aliquid nancisci, sed adiungere potius his, quæ iam parta sunt.

11 Nos autem ut cæteri.) Ordo sermonis perturbatior est, & obscurus amphibologia. Sic ordinari potest: Nos dissentientes ab his, nempe Stoicis, quia alia dicunt esse certa, alia incerta, sicut & cæteri Academici dissentiunt, dicimus alia probabilia, alia improbabilia. Et mox contrâ posuit, pro uero siue rursus.

12 Quod me impediât.) Vetat me loqui usitate dicimus obstat mihi loqui, non ausim dicere. Cum autem impedire nihil aliud sit quàm impedimento esse: Noue dixit Cicero, impediât me sequi. Mollius & tritius est, impedit, quo minus sequar.

13 Causarum esset facta contentio.) Contentiõẽ dixit, pro cõparatione, siue collatiõe. Sic numero 48 libro II. Si ea res in contentionem ueniat.

14 Constitueret honestũ.) Constitueret dixit, pro poneret.

15 Ad eam speciem traducenda.) Traducere dixit, pro in diuersam partem ducere, siue transferre, quod uerbum in hoc quidem sensu est usitatius.

16 Principes inueniendi fuerunt.) Principes dixit primos, sed noue addidit gerundium inueniendi, sentiens primos inuentores.

17 Conspiratione hominum.) Conspirationẽ usurpauit in bonam partem.

18 Nulla tam detestabilis.) Videbatur posci, ut: Sed quoniam quæ non, resoluitur in, ut ea non, subiecit quæ, pro ut ea.

19 Artibus tribuuntur operosis.) Operosis dictum uidetur ab opera, non ab opere. Operosum dicitur, quod multo opere, multoq; negotio cõstat. Hic operosus dixit, quod operis, nõ animi uiribus exercentur.

20 Quibuscum congregamur.) Congregamur dic-
tum

Etum est pro cōsuetudinem habemus, & idcirco addi-
dit, cū quibus, ut dicimus, mecū habent consuetudinē.

21 Si quid importetur nobis.) Importetur incom-
modum. Noue dixit, pro inferatur.

22 Cum restauit.) Restare fortunam dixit, cum est
aduersa, quemadmodum resistit, qui ex aduerso ob-
stat, & repugnat, qui ex aduerso pugnat.

23 Aut spe sibi id utile futurum.) Noue nomini ad-
didit uerbū. Quis enim ausit ita loqui, uenio huc spe,
te mecum iturum ad cēnam? Mollius tamen est, cum
additur, ducitur spe, ductus spe. Nam spes est pro spe-
ro satis usitatum.

24 Vel ad perpetuitatem.) Cum perpetuum ferē ac-
cipiatur pro continuo. Hic perpetuitatem usurpasse
uidetur pro æternitate.

25 Cōpunctum nobis.) Cōpunctū dixit, undiq; no-
tatū. Vnde uidetur theologi dixisse cōpunctionem.

26 Desitum est enim uideri.) Pro desit uideri.

27 Ex bellis transalpinis triumpharunt.) Trium-
phamus hostem, quem in triumpho ducimus, & triū-
phamus ex his unde triumphum referimus.

28 Capitur beneficijs.) Mirum cur non uitarit am-
phibologiam, nam capitur beneficijs, qui ducitur &
delectatur beneficijs. Hic sentit beneuolentiam adipi
sci nos bene faciendo.

29 Amor multitudinis commouetur.) Commoue-
tur pro excitatur, in bonam partem.

30 Capere consilium.) Dicitur non qui consulit ali-
um, sed qui ipse reperit consilium.

31 Animi despiciētia.) Noue dixit despicientiā, pro
magnitudine, qua infra nos posita contemnimus.

32 Ac mox.) Magis noue dixit, admirabilitatē fa-
cit, pro eo quod est usitatus, reddit hominem uehe-
menter admirabilem.

33 Nec illi quidem.) Sunt qui dubitent, satis ne La-
tinum sit uti, nec si sequatur quidem. Hic tamē ita est
locutus Cicero. Atque alijs quoque locis, ne quis cau-
setur hic fuisse casum: uelut libro II. numero LXIII.
nec illi quidem septē. Rursus numero septuagesimo

tertio. Rursus numero octogesimo septimo. Rursus LXXXIX. Item XC. Item CII. Item de amicitia, numero XVIII. Rursus XX. Rursus de senectute numero XXVII. Item XXVIII. ac mox XXIX.

34 Lælius is, qui sapiens usurpatur.) Noue dixit, pro eo quod erat, cui usus tribuit cognomen sapiētis.

35 Cum prohiberet iniuria.) Pro eo quod erat, de fenderet ab iniuria.

36 Nam aliter iustitia nō esset.) Aliter noue posuit, pro alioqui, quo modo usurpatur & aliās. Nam secus, ad hunc modum non ausim usurpare.

37 Sed etiam collocandē.) Collocatur opera, collocantur horæ: collocatur beneficium, collocatur & pecunia, quæ insumitur, aut impenditur, sed id magis sit nouum in oratiōe absoluta. Mollius est cum dicimus collocauit in nugis, collocauit in ingratum, male collocatum beneficium.

38 Tam diu laudabitur, dum, & cætera.) Videbatur quam diu magis responsurum ad tam diu. Et tamen hoc negligens subiicit dum.

39 In hominū ignoratione uersatur.) Noue dixit, pro hominibus est ignota.

40 Benigne fit indigentibus.) Bene fit, quibus præstat beneficium, pro quo Cicero noue dixit, benigne fit, impersonaliter.

41 Gratificādi.) Gratificādi dixit, quod Græci χάρις, non ad gratiam aliquid faciendi, sed præstandi beneficium.

42 Quæ te malū, inquit, ratio.) Malum hic uel ad uerbium est, uel si malis, interiectio indignantis. Hoc non intelligens sciolus quispiam, ita locum hunc in plerisque codicibus deprauarat: Quod te malum, inquit, rationis.

43 Sed diligenter atque moderate.) Diligenter hic usurpat non illo uulgaris more, sed ut idem ualeat quod cum delectu.

44 Ut his ingratissimum esse non liceat.) Docent il lud grāmārici, hoc genus sermonis trifariam efferri, nō licet esse ingratissimum, non licet esse ingratos, nō licet esse ingratissimum.

ti. Primum elegantissimum est, postremum durissimum.

45 Latissimè manare.) Dixit Cicero, sicut latissimè patet, sicut latissimè spargitur.

46 Gratiam autè & qui reddiderit.) In locum huic affinem argutatur Aulus Gellius libri primi capite IIII. Is ibi citatur ex oratione M. Tullij pro Planco.

47 Gratum se uideri studet.) Verusto more dixit, cum usitatius sit, qui gratus uideri studet.

48 Qui rem haberet.) Dixit absolute, pro diuitem esse: secus autem, cum dicimus, rem habet cum illo.

50 Nulla antea cum fuisset.) Annotanda est nouitas compositionis, nam simplicius erit, cum nulla antea fuisset.

51 Expilatio direptioq; sociorum.) Hoc annotauit, quod quidam putant expilandi uerbum non posse referri ad personam, sed dūtaxat ad rem. Expilatur gratium, hic uidemus & socios expilari.

52 Quid? qui eius, & cætera.) Quid separandum est à reliquo sermone, habet enim nihil aliud quàm uehementiam orationis & excitat auditorem.

53 Habere questui.) Dixit, quemadmodum dicimus habere risui, habere ludibrio. Quod tamen nō itidem liceat in cæteris omnibus.

54 Optimates exterminarent.) Exterminare dixit in exilium abigere. Quo uerbo secus utunt theologi.

55 In Sicyonem attulisset.) Si Sicyon hic est urbs, mīrum est additam præpositionem more Græcorum.

56 Ita perfectum est.) Perfectū est, simpliciter usus est, pro factum est.

57 Mox constituta concordia.) Dixit pro facta, siue inita, siue constabilita. Nam aliās constituta dicitur, quæ decernuntur, aut præscribuntur.

38 Ad sua uel tenenda, uel recuperanda obfit inuidia.) Noue dixit, obfit ad hanc rem, quemadmodum dicimus conducit ad id.

59 Valere, ut malis, quàm diues esse.) Valere dixit absolute, pro bene ualere, & attende compositionem, ualere ut malis, quasi carmen sit, non prosa oratio.

se in solitudine recipiebat. Nostrū autem ocīū
negocij inopia, nec requiescendi studio consti-
tutum est. Extincto enim senatu, deletisq; iudi-
cijs, quid est quod dignū nobis aut in curia, aut
in foro agere possimus? Ita qui in maxima cele-
britate, atq; in oculis ciuium quodam uiximus,
nunc fugientes conspectum sceleratorum, qui-
bus omnia redundant, abdimus nos quantum
licet, & sæpe soli sumus. Sed quia sic ab homini-
bus doctis accepimus, nō solum ex malis mini-
ma oportere eligere, sed etiā excerpere ex his
ipsis, si quid inesset boni, propterea & ocio fru-
or, non illo quidem, quo debeat uti is, qui quon-
dam peperisset ocium ciuitati: nec eam solitudi-
nem languere patiar, quam mihi affert necessi-
tas nō uoluntas. Quāq; Aphricanus maiorem
laudem, uel meo iudicio, assequebatur, nulla ra-
men eius ingenij monumenta mandata literis,
nullum opus ocī, nullū solitudinis, munus ex-
tat. Ex quo intelligi debet, itlum mentis agita-
tione, inuestigationeq; earum rerum, quas cogi-
tādo cōsequebatur, nec ociosum, nec solum unq;
fuisse. Nos autē qui non tantum roboris habeo-
mus, ut cogitatione tacita à solitudine abstra-
mur, ad hanc scribendi operam omne studium,
curamq; conuertimus. Itaq; plura breui tempo-
re enarra, q̄ multis annis stante Republica scri-
psimus. Sed cum tota philosophia mi Cicero
frui-

Latenter
suum ocīū
cōmēdat.

Sapiēs ne-
que otio-
sus unquā
neq; sol⁹.

L 5

OFFICIORVM LIBER III. 156

Nam & a.) Accommodat ad suum institutum.
Ille enim requiescens.) Dissimilitudo.)
Sed cum tota.) Cōmendatio dedicati oꝝ operis.
Quod cum omnibus.) Exaggerat suasoris locis.

¶ Reprehēsus Panætius, q̄ tria genera pollicitus,
tertiū non exoluerit. Ab alijs item notatus q̄ eā par-
tem homo Stoicus induxerit, in qua diceret cum ho-
nestate pugnare utilitas, atq; à Cicerone defensus.

Panætius igitur, qui sine controuersia de
officijs accuratissime disputauit, quēque
nos correctione quadam adhibita potissimum
secuti sumus, tribus generib; propositis, in qui-
bus deliberare homines, & cōsultare de officio
solerent, uno cum dubitarēt honestūne id e-
set, de quo agerēt, an turpe, altero, utilene esset,
an inutile, tertio, si id qđ speciem haberet hone-
sti, pugnaret cum eo, quod utile uideretur, quo
modo ea discerni oporteret: de duobus generi-
bus primis tribus libris explicauit. De tertio
autem genere deinceps se scripsit dicturū, nec
exoluit id, quod promiserat. Quod eo magis
miror, quia scriptum à discipulo eius, Possido-
nio est, triginta annis uixisse Panætium, postea
quam eos libros edidisset. Quem locum miror
à Possidonio breuiter esse tactum in quibusdā
commentarijs, præsertim cum scribat nullū esse
locum in tota philosophia tam necessariū. Mi-
nime uero assentior his, qui negāt eum locum à
Panætio prætermisum, sed cōsulto relictū: nec
omnino scribēdum fuisse, quia nunquam posset
utili-

utilitas cum honestate pugnare, de quo alterū
 potest habere dubitationem, adhibēdūne fue-
 rit hoc genus, quod in diuisione Panætij tertium
 est, an plane omittendum, alterum dubitari nō
 potest, quin à Panætio susceptum sit, sed reli-
 ctum. Nam qui è diuisione tripartita duas par-
 tes absoluerit, huic necesse est restare tertiam.
 Præterea in extremo libro tertio de hac parte

pollicetur se deinceps esse dicturū. Accedit eo-
 dem testis locuples Possidonium, qui etiā scri-
 bit in quadam epistola, P. Rutilium Rufum di-
 cere solere, qui Panætij audiuerat, ut nemo pi-
 ctor esset inuentus, qui Veneris eam partem,
 quam Apelles inchoatam reliquisset, absolue-
 ret. Oris em pulchritudo, reliqui corporis imi-
 tandi spem auferebat: sic ea, quæ Panætius præ-
 termisisset, & nō perfecisset, propter eam, quæ
 perfecisset præstantiam, neminē esse persecutū.
 Quamobrē de iudicio Panætij dubitari non po-
 test. Rectēne aut hanc tertiam partē ad exquiren-
 dum officium adiunxerit, an secus, de eo fortal-
 se disputari potest. Nam siue honestū solum bo-
 num est, ut Stoicis placet: siue quod honestum
 est, id ita summū bonum est (quemadmodū Pe-
 ripatetieis nostris uidetur) ut omnia ex altera
 parte collata uix minimi momenti insister habe-
 ant, dubitandū non est, quin nunq̃ possit utilitas
 cum honestate cōtendere. Itaq̃ accepimus So-

CRA

*Interdum apud
 nulla dicitur
 finis la Nobilis il
 nra. la Venus
 Apellis ca
 pite tantū
 absolutā
 reliq̃ cor
 pore deli
 niata so
 lum.*

et sic

*ut et honestū
 et idem sed
 stitios, sū
 se in peripa
 tetico.*

*Interdum
 Topica
 Peripateti
 ci ponit
 Peripateti
 ci ordinē
 bonorum
 inducunt.*

eratem solitum execrari eos, qui primum hæc
 natura coherencia, opinione distraxissent. Cui
 quidem ita sunt Stoici assensu, ut hi quicquid ho-
 nestū esset, id utile esse celerent: nec utile quicquid
 quod non honestū. Quod si is esset Panætius,
 qui uirtutē propterea colendā diceret, quæ ea effi-
 ciens utilitatis esset, ut hi, qui res expetendas,
 uel uoluptate, uel indolentia metuantur, liceret
 ei dicere utilitatē aliquando cum honestate pu-
 gnare. Sed cum sit is, qui id solum bonum iudi-
 cet, quod honestū sit, quæ autem huic repugnet
 specie quadā utilitatis, eorū neque accessione me-
 liorem uitam fieri, nec discessione peiorem, non
 uidetur huiusmodi debuisse deliberationem in-
 troducere, in qua quod utile uideret, cum eo quod
 honestum est, compararetur. Etenim quod suum bo-
 num à Stoicis dicitur, cōuenienter naturæ uiue-
 re, id habet hanc (ut opinor) sententiam, naturā
 cum uirtute congruere semper: cetera autē quæ
 secundum naturā essent, ita legere, si ea uirtuti
 non repugnarent. Quod cum ita sit, putant qui
 dam hanc cōparationem recte nō esse introdu-
 ctam, nec omnino de eo genere quicquid præcipiē-
 dum fuisse. Atque illud quidē honestū, quod pro-
 prie uereque dicitur, id in sapiētibus est solis, ne-
 que à uirtute diuelli unquā potest. In his autē in
 quibus sapientia perfecta non est, ipsum illud
 quidem perfectum, honestum nullo modo esse,

Legere, p
 sumere,
 uel delige-
 re.

Vera uir-
 tus in uno
 sapiēte. Si
 mulachra
 eius etiam
 in medio-
 cribus.

sed
 in mediocris
 in mediocris

fortitudinis, aut ab his iustitię tanquam à sapiē-
 tibus petitur exemplum. Nemo enim horum sic
 sapiens est, ut sapientem intelligi hic uolumus.
 Nec hi, qui sapiētes habiti sunt, & nominati, M.
 Cato, & C. Lelius sapiētes fuerunt. Nec illi qui
 dem septem, sed ex mediocrium officiorum fre-
 quentia similitudinem quandam gerebant, spe-
 ciemque sapientum. Quocirca nec id, quod ue-
 re honestum est, fas est cum utilitatis repugnā-
 tia comparari, nec id quod communiter appel-
 lamus honestū, quodque colitur ab his, qui bo-
 nos uiros haberi se uolunt, cum emolumentis un-
 quam est comparandum. Tāque id honestum,
 quod in nostram intelligentiam cadit, tuendum,
 conseruandumque est nobis, quā id, quod pro-
 prie dicitur, uerēque est honestum sapientibus.
 Aliter enim teneri non potest, si qua ad uirtu-
 tem est facta progressio. Sed hæc quidem de
 his, qui conuersatione officiorum existiman-
 tur boni. Qui autem omnia metiuntur emolu-
 mentis & commodis, neque ea uolunt præpon-
 derari honestate, hi solent in deliberando hone-
 stum cum eo, quod utile putant comparare, bo-
 ni uiri non solent. Itaque existimo paratissimum
 cum dixerit homines solere in hac comparatio-
 ne dubitare, hoc ipsam sensisse qd dixerit, sole-
 re modo, non etiā oportere. Etenim non modo
 pluris putare, quod utile uideatur, quā qd ho-
 nestum:

fratres,

Fabricius

auri con-

tempor-

Aristides

Athenien-

sis, ob ab-

stinentiā,

iusti cor-

gnomen

meruit Ca-

to & Lali-

us sapien-

tes cogno-

minati.

64

Vide num

sit legen-

dum cum

utili ut re-

pugnans

cōparari.

65

Epicurel.

quasi aliquid si-

vile quo dū-

sit bonum

Vnus rufus

M5, pro

duntaxat.

nestum : sed hæc etiam inter se cōparare, & in

Exponit

quem ha-
beat intel-
lectum, cū
honestas
dicat cum
utilitate
pugnare.

z rasus

+ 1. qui pōt
q. d. nō videt
p. s. v. v. v. v.
q. d. an hoc q. d.
impe. videtur p. s.
v. v. v. v. v. v.

Casus

Tugavroxo

vōs.

q. d. v. v. v. v.
v. v. v. v. v. v.

his addubitare, turpissimum est. Quid est ergo

quod nonnunq̃ addubitationem asferre soleat,

cōsiderandum; uideatur. Credo si quādo du-

bitatio accidit, quale sit id, de quo cōsideretur,

Sæpe em̃ tempore sit, ut qd̃ plerunq̃ turpe ha-

beri soleat, inueniatur nō esse turpe. Exempli

causa, ponatur aliquid qd̃ pateat latius. Quod

potest esse maius scelus, q̃ non modo hominem,

sed etiā familiārē occidere. Num igit̃ se obstrin-

xit scelere, si quis tyrannū occiderit, quis fami-

liarem? Populo quidē Romano nō uidetur, qui

ex omnibus præclaris factis illud pulcherri-

um existimat. Vicit igit̃ utilitas honestatē,

imō uero honestas utilitatē secuta est.

* Panætius igit̃.) Distributio continet argumē-
tum tertij libri. Nam hic præcipitur, quid sequendum
sit, si utilitas cum honestate pugnet.

Rectēne autem hanc.) Ociosa disputatio est, cum
Stoici ne utile quidem quicq̃ dicant, quod nō sit idem
honestū. Cur Panætius dixerit utilitatē pugnare cum
honestate. Cicero respōdet, primū hic nō de perfectō
officio, sed de medijs disputari. Et tamen ne in medijs
quidē officijs utilitatem esse iudicandā, si ab honesto
dissideat : posse autem quæri à mediocribus homini-
bus sæpe, an quod uidetur utile, sit re uera utile.

In his autem in quibus.) Et sapientem illum suum
Stoici & κατόρθωμα imaginatione tantum concipi-
unt, sicut perfectum oratorem fingunt.

Quod rectum.) Id est, κατόρθωμα.

¶ Formula præscripta, ne quando nos falsa utilita-
tis species ab honestate abducatur, ut iustitiā uel solum,
uel maximū bonum statuamus, iniustitiā malorū ma-
ximum

imum: nihilq; ad priuatum commodum, sed ad co-
munem societatem referantur omnia.

Taq; ut sine ullo errore dijudicare possimus,
si quando cum illo quod honestum intelligi-
mus, pugnare id uidebit, quod appellamus uti-
le, formula quædā disputandi constituenda est.
quam si sequemur in comparatione rerum, ab
officio nunq; recedemus. Erit aut hæc formula
Stoicorum, rationi disciplinæq; maxime cōsen-
tanea, quam quidē in his libris propterea sequi-
mur, quod quanq̃ a ueteribus Academicis, & Pe-
ripateticis nostris, qui quondam idem erant,
qui Academici, qui quæ honesta sunt antepo-
nunt his, quæ uidentur utilia: tamen splendidi
us hæc ab eis differuntur, quibus quicquid hone-
stum est, idem utile uidet: nec utile quicq̃, quod
non honestum, q̃ ab his, quibus aut honestū ali-
quod nō utile, aut utile nō honestum. Nobis au-
tem nostra Academia magnā licentiam dat, ut
quodcunq; maxime probabile occurrat, id no-
stro iure liceat defendere: sed redeo ad formu-
lam. **P**etrahare igitur aliquid alteri, & homi-
nem/hominis incommodum suum augere cōmo-
dum magis est contra naturam, q̃ mors q̃ pau-
pertas, q̃ dolor, q̃ cætera, quæ possunt aut cor-
pori accidere, aut rebus externis. Nam princi-
pio tollit **conuictum** humanū, & societatem. Si
enim sic erimus affecti, ut propter suum quisq;

R^omus, *libertatis co*
 lligi- *ortaria vltima*
ad Bonestate

a cft,
 t Boneftorn
 n, ab
 mula
 ōfen
 mit 20 Jahre
 Poros 2 pper
 tenig:

Olive tide

Academi

ci & Peri

patetici,

to which

combato
boicai.

at grassy

Benet

2000

Agnes K. K. K. K.
S. J. K. K. K. K.

17
1723

அனல்பெருக்கல்

Platylabus:

Quoduis

incommo-
dum notio

dum potius accipiam

du accipie
dum ă in

juste quid

committee

dum. 7

Amos

1248

263:

100

Misra fimi
litudo
qua & D.
Paul⁹ uti-
tur de so-
cietate mē
brorū in-
ter se.

ita p⁹ q⁹
no h⁹ v⁹ v⁹
p⁹ m⁹ m⁹
v⁹ m⁹ p⁹ v⁹
Euphrates in
p⁹ v⁹ v⁹

amod⁹ v⁹
v⁹ p⁹ v⁹
p⁹ v⁹ v⁹
m⁹ f⁹

Ratio na-
turae, ius
gentiū, ius
civile, qd
hic le-
ges popu-
lorū

v⁹ v⁹
m⁹ p⁹ v⁹
p⁹ v⁹ v⁹
v⁹ v⁹ v⁹

Leges p⁹ v⁹
m⁹ v⁹ v⁹
v⁹ v⁹

v⁹ v⁹ v⁹
p⁹ v⁹ v⁹

m⁹ v⁹ v⁹
p⁹ v⁹ v⁹
m⁹ v⁹

emolumentum spoliēt, aut uiolet alterum, dis-
rumpi necesse est eam quæ maxime est secun-
dum naturam humani generis societatem. Ut
si unumquodq; membrum sensum hūc haberet,
ut posse putaret se ualere, si proximi mēbri ua-
letudinem ad se traduxisset, debilitari, & interi-

re totum corpus necesse esset. Sic si unusquisq;
nostrum rapiat ad se commodā aliorum, detra-
harq; quod cuiq; possit emolumenti sui gratia,
societas hominum, communitasq; euertatur ne-
cesse est. Nam sibi ut quisq; malit, quod ad usum
uitæ pertineat, quā alteri acquirere concessum
est, non repugnante natura. Illud quidem natu-
ra non patitur, ut aliorum spolijs nostras facul-
tates, copias, opes augeamus. Neque uero hoc
solum natura, id est, iure gentium, sed etiam le-
gibus populorū, quibus in singulis ciuitatibus
Respublicæ continentur, eodē modo constitu-
tum est, ut non liceat sui commodi causa nocere
alteri. Hoc enim spectant leges, hoc uolunt in-
columē esse ciuium coniunctionem. Quam, qui
dirimunt, eos morte, exilijs, uinculis, dāno coēr-
cent. Atq; hoc multo magis efficit ipsa naturæ
ratio, quæ est lex diuina & humana, eui parere,
qui uelit (omnes autem parebunt, qui secundum
naturam uolent uiuere) nūquam committet, ut
alienum apperat, & id quod alteri detraxerit,
sibi assumat. Etenim multo magis est secundum

natu-

OFFICIORVM LIBER III.

naturam excelſitas animi & magnitudo, item
que cōmunitas, iuſtitia, liberalitas, quā uolu-
ptas, quā uita, quā diuitiæ. Quæ quidem cō-
temnere, & pro nihilo ducere comparantem
cum utilitate communi, magni animi & excel-
ſi eſt. Detrahere autem de altero ſui commodi
cauſa, magis eſt contra naturam quā mors,
quā dolor, q̃ cætera generis eiſdem. Itemq̃
magis eſt ſecundum naturam pro omnibus gen-
tibus (ſi fieri poſſit) conſeruandis, aut iuuandis
maximos labores moleſtiasq̃ ſuſcipere, imitan-
tem Herculem illum (quem hominum fama, be-
neficiorum memoria in concilio cœleſtium col-
locauit) quā uiuere in ſolitudine non modo
ſine ullis moleſtijs, ſed etiam in maximis uolu-
ptatibus, abundantem omnibus cōpijs, ut excel-
las etiam pulchritudine & uiribus. Quocirca
optimo quiſque ſplendidiffimog̃ ingenio lon-
ge illam uitam huic anteponit. Ex quo efficitur,
hominem naturæ obediẽtem, homini no-
cere nō poſſe. Deĩndē qui alteru uiolat, ut ipſe
aliquid commodi conſequatur, aut nihil ſe exi-
ſtimat cōtra naturam facere, aut magis fugien-
dam cenſet mortem, paupertatem, dolorem,
amiffionem etiam liberorum, propinquorum,
amicorum, quā facere cuiſpiam iniuriã. Si ni-
hil exiſtimat cōtra naturam fieri in hominibus
uiolãdis, quid cū eo diſſeras, qui omnino homi-

M 2

nem

parthine uti
liberis ſuſtinet
iſti propter
diuorant

ſolapluo
illas de
ſiſtens pantiſ
ſiſtens am

Coharim
Virtus ma-
xime ſecū-
dū naturā
Hercules
ob benefa-
cta in ge-
nus morta-
lium deus
habitus.

monarchia
ſi omni maxi-
ſiſtens
monarchia
ordo q̃ uinit de
alieno, nō ppo

Cōplexio
qualiſcūq̃
67
ſiſtens
ſiſtens

plane obli-
ſiſtens ſiſtens
ſiſtens ſiſtens
ſiſtens ſiſtens
ſiſtens ſiſtens

ſiſtens
ſiſtens ſiſtens
ſiſtens ſiſtens
ſiſtens ſiſtens
ſiſtens ſiſtens

ſiſtens
ſiſtens ſiſtens
ſiſtens ſiſtens
ſiſtens ſiſtens
ſiſtens ſiſtens

tem evertunt. Cuius societatis arctissimum uin-
 culum est, magis arbitrari esse cōtra naturam,
 hominem homini detrudere sui commodi cau-
 sa, q̄ omnia incommoda subire uel externa, uel
 corporis, uel etiam ipsius animi, quæ uacent iu-
 stitia. Hæc enim una uirtus omnium est domina,
 & regina uirtutum. Forsitan quispiam dixerit,
 nōne igitur sapiens, si fame ipse conficiatur,
 abstulerit cibum alteri homini ad nullā rem uti-
 li? Minime uero. Non enim mihi est uita mea
 utilior, q̄ animi talis affectio, neminē ut uiolem
 cōmodi mei gratia. Quid si Phalerim crudele
 tyrannum, & immanē uir bonus, ne ipse frigo-
 re cōficiatur, uestitu spoliare possit? nōne fa-
 ciat? Hęc ad iudicandum sunt facillima. Nam si
 quid ab homine ad nullam partem utili, tuę uti-
 litatis causa detraxeris, inhumane feceris, con-
 traq; naturæ legem. Sin autē is tu sis, qui multā
 utilitatem Reipublicæ atq; hominū societati, si
 in uita remaneas afferre possis, si quid ob eam
 causam alteri detraxeris, non sit reprehenden-
 dum. Sin autē id non sit eiusmodi, suum cuique
 incommodū ferendum est potius, q̄ de alterius
 cōmodis detrahendum. Non igitur magis est
 contra naturam morbus, aut egestas, aut quid
 huiusmodi, q̄ detractio atque appetitio alieni.
 Sed cōmunis utilitatis derelictio cōtra naturā
 est. Est enim iniusta. Itaq; lex ipsa naturæ, quæ

Alienū ni-
 hil usurpā-
 dū, nec si
 citra cuius-
 quam iniu-
 riam fieri
 potest.

Homini
 ad nihil u-
 tili detra-
 here licet,
 si eō spe-
 ctes ut so-
 cietati p-
 sis, nō pro-
 prie tibi.

utilitatem hominum cōservat, & continet, de-
cernit profecto ut ab homine inerti atq; inutili
ad sapientē bonum, fortemq; virum transferan-
tur res ad vivendum necessariæ, qui si occide-
rit, multum de cōmuni utilitate detraxerit. Mo-
do hoc ita faciat, ut ne ipse de se bene existi-

Causam, id est, prætextū, & commenticiam de-
fensionē. mans, seseq; diligēs, hanc causam habeat ad in-
iuriam. Itaq; semper officio fungatur, utilitati
cōsulens hominum, & ei (quam ipse cōmmemo-
ro) humanæ societati. Nam quod ad Phalarim

attinet, perfacile iudiciū est. Nulla est enim so-
cietas nobis cū tyrannis, sed potius summa di-

fractio est: nec est cōtra naturā spoliare eum
si possis, quem honestum est necare. Atque hoc

omne genus pestiferum, atq; impium ex homi-
num cōmunitate exterminandum est. Etenim
ut membra quædam amputantur, si & ipsa san-

guine, & tanq̃ spiritu carere cœperunt, & no-
cent reliquis partibus corporis: sic ista in figu-

ra hominis feritas, & immanitas beluæ a com-
muni tanq̃ humanitate corporis segreganda

est. Huius generis sunt quæstiones hæ, in qui-
bus ex tempore officium exquiritur. Eiusmodi

igitur credo res Panætium persecuturū fuisse,
nisi aliquis casus, aut occupatio consilium eius

peremisset. Ad quas ipsas consultationes ex su-
perioribus libris satis multa præcepta sunt, qui-
bus perspicui possit, quid sit propter turpitudi-

nem

nem fugiendum: quid sit id, quod idcirco fugien-
dum non sit, quod omnino turpe non sit. Sed

quoniam operi inchoato, propè tamen absolu-

to, tanquam fastigium imponimus: Ut geome-

træ solent non omnia docere, sed postulare ut

quædam sibi concedantur, quo facilius quæ ue-

lint explicent: Sic ego a te postulo mi Cicero,

ut mihi cõcedas (si potes) nihil præter id quod

honestum sit, esse propter se expetendum: Sin

hoc non licet propter Cratippum, at illud cer-

te dabis, quod honestum sit, id esse maxime pro-

pter se expetendum. Mihi utrumvis satis est, &

tum hoc, tum illud probabilius uidetur, nec præ-

terea quicquam probabile. At primum Pana-

tius in hoc defendendus est, qd non utilia cum

honestis pugnare aliquando posse dixerit. Ne-

que enim ei fas erat, sed ea, quæ uidetur utilia.

Nihil uero utile, quod non idem honestum: ni-

hil honestum, quod non idem utile sit, sæpe te-

statatur: negatq; ullam pestem maiorem in uitam

hominum inuasisse, quam eorū opinionem, qui

ista distraxerint. Itaq; non ut aliquando ante-

poneremus utilia honestis, sed ut ea sine errore

dijudicaretur, si quando incidissent, induxit

eam, quæ uideretur esse, nō quæ esset, repugnan-

tiam. Hæc igitur partem relictam explebimus,

nullis adminiculis, sed (ut dicitur) Marte no-

stro. Neque enim quicquam de hac parte post

sed absolute si
illa parum si

Fastigium

id est, sum

mam ma-

nū, ab adi-

ficijs trās-

latū, quib;

perfectis

conus alia

quis impo-

nit in sum

mo.

Principia

prima per-

se nota.

Quod d' propo-

one dicit ad

uero i magis

uero legi

huc et inde

et alibi

est dicitur

libri

libri

libri

libri

libri

libri

libri

libri

libri

libri

libri

libri

libri

libri

libri

libri

libri

M 4

Pana-

Marte

nostro,

et inueni-

et inueni-

et inueni-

et inueni-

et inueni-

et inueni-

et inueni-

et inueni-

ab alijs:
Prouerbia Panatium explicatum est, quod quidē mihi probaret de his, quae in manus nostras uenerunt.

* Detrahēre igitur aliquid.) Summa utilitas hominum est conseruatio societatis humanae. Proinde cōsēdum est inutile esse quicquid laedit societatem. At iniustitia laedit societatem, ergo nulla ex ea potest colligi utilitas. Et primū de iniustitia dicit, postea de utilitatibus pugnantibus cum reliquis uirtutibus.

Ve si unumquodque.) Similitudo.

Iure gentium.) Ius gērium est ratio & communis sensus hominum. Leges populorum, suum cuiusque ciuitatis ius est.

Etiā aduersus deos.) Amplificat à religione.

Etenim ut membra.) Similitudo.

¶ Ne qua nos cōmoditas quantūvis cū summa etiā impunitate cōiuncta permoueat, ut uel tantillum ab honesto recedamus, sine quo nihil non perniciosum.

QUum igit aliqua species utilitatis obiecta est, nos cōmoueri necesse est. Sed si cum attenderis, turpitudinē uideas adiunctā ei rei, quae speciem utilitatis attulerit, tum nō utilitas relinquenda est, sed intelligendū ubi turpitudō sit, ibi utilitatem esse nō posse. Quod si nihil est tam contra naturam, q̄ turpitudō (recta enim & cōuenientia, & constantia natura desiderat, aspernaturq; contraria) nihilq; tam secundum naturam, q̄ utilitas, certe in eadem re utilitas & turpitudō esse non potest. Itēq; si ad honestatem nati sumus, eaq; aut sola expetēda est (ut Zenoni est uisum) aut certe omni pondere grauior est habenda, q̄ reliqua omnia, qd Aristoteli placet, necesse est quod honestum sit, id esse

esse aut solum, aut summum bonum: quod autē bonum, id certe utile. Ita quicquid honestum, id utile. Quare error hominum non proborum, cum aliquid quod utile uisum est arripuit, id continuo secernit ab honesto. Hinc fides, hinc uenustas, hinc falsa testamenta nascuntur, hinc furta, hinc peculatus, ex pilationes, direptionesque scelerum & ciuium. Hinc opum nimirum potentia non ferenda. Postremo etiam in liberis ciuitatibus existunt regnandi cupiditates, quibus nihil nec tetrius, nec scelerius excogitari potest.

Turpis utilitas omnium scelerum patens.

Turpiter deper se fugienda, etiam summa impunitate proposita.

Turpi in re, turpis etiam ipsa deliberatio.

Aurea perceptio & semper in periculis standum.

Emolumenta enim rerum fallacibus iudicijs uident, poenam (non dico legum, quas saepe persequitur) sed ipsius turpitudinis (que acerbissima est) non uident. Quamobrem hoc quidem deliberrantium genus pellatur e medio. (Est enim totum sceleratum & impium,) qui deliberant, utrum id assequantur, quod honestum esse uideant, an se scientes scelere contaminent. In ipsa enim dubitatione facinus inest, etiam si ad id non perueniret. Ergo ea deliberanda omnino non sunt, in quibus est turpis ipsa deliberatio. Atque etiam in omni deliberatione caelandi, & occultandi spes, opinioque ea remouenda est. Satis enim nobis (si modo in philosophia aliquid profecimus) persuasum esse debet, si omnes deos, hominesque caelare possimus, nihil tamen nobis auare, nihil iniuste, nihil libidinosum, nihil incontinenter esse

M 5 facien-

Libro II. faciendum. Hinc ille Gyges inducitur à Plato
de Repur- ne, qui cum terra discessisset magnis quibusdā
blica: Fa- imbris, in illum hiatum descendit, æneumq;
bula Gy- equum (ut ferunt fabulæ) animaduertit, cuius
gis Plato- in lateribus fores essent, quibus apertis, homi-
nici, quem in lateribus fores essent, quibus apertis, homi-
habeat sen- nis mortui uidit corpus magnitudine inuista-
sum.

ta, anulūq; aureum in digito, quem ut detra-
xit, ipse induit, erat autem regius pastor. Tum
Pala, mas- in cōcilium pastorum se recepit, ibi cum palam
sa qua anu- cius anulū ad palmam conuerterat, à nullo ui-
ligemma- debatur, ipse autem omnia uidebat. Idem fur-
claudis. sus uidebatur, cum in locum anulū inuerte-
rat. Itaq; hac opportunitate anulū uisus reginæ
stuprum intulit, eaq; adiutrice regē dominum
interemit, sustulitq; quos ob stare arbitraretur.
Nec in his quisq; cum facinoribus potuit uide-
re. Sic repente anulū beneficio rex exortus est

Lydiæ. Hunc igitur ipsum anulū si habeat fa-
piens, nihilo plus sibi licere putet peccare, q̃ si
non haberet. Honeſta enim bonis uiris non oc-
cultā quæruntur. Atq; hoc loco philosophi qui

dam minime mali illi quidem, sed non satis acu-
ti fictam, & cōmenticiam fabulā dicunt prola-
tam à Platone, quasi uero ille aut factū id esse,
aut fieri potuisse defendat. Hæc est uis huius
anulū, & huius exempli si nemo sciturus, nemo
ne suspicaturus quidem sit, cum aliquid diuitia-
rum, potentiæ, dominationis, libidinis causa fe-
ceris,

Cui rei fa-
bulæ singā
tur, ne pe-
ccare exēpla
proponan-
tur.

hoc fons
ella
fabula

illa facta est. q. d. libet hoc
Resti. nisi multo aspi
181

OFFICIORVM LIBER III.

ceris, si id dijs hominibusq; futurum sit semper
ignotū, sis ne facturus. Negāt id fieri posse, qd
potest id quidem. Sed quero quod negant pos
se, id si posset, quidnā facerent. Vrgent rustice
sane, negant em posse, & in eo peritant: hoc uer
bum (h) quid ualeat non uident. Cum enim que
rimus, si possint cælare, quod facturi sint, non
quærimus, possint ne cælare, sed tanquam tor
menta quædam adhibemus, ut si responderint
se impunitate proposita facturos, quod expe
diat, facinorosos se esse fateantur: si negent, o
mnia turpia per se ipsa fugienda esse, concedat.
Sed iam ad propositum reuertamur. Incidunt
sæpe multæ causæ, quæ conturbant animos uti
litatis specie, non cum hoc deliberetur relin
quendane sit honestas, propter utilitatis ma
gnitudinem (nam id quidem improbum est) sed
illud, possintne id, quod utile uideatur, fieri non
turpiter. Cum Collatino Tarquinio collega
Brutus imperium abrogabat, poterat uideri fa
cere id iniuste: fuerat enim in regibus expel
lendis socius Bruti, consiliorum etiam adiu
tor. Cum autem consilium hoc principes cœ
pissent, cognationem Superbi, hominemque Tar
quiniorum, & memoriam regni esse tollendam,
quod erat utile patriæ consulere, id erat ita ho
nestum, ut etiā ipsi Collatino placere deberet.
Itaq; utilitas ualuit propter honestatē, sine qua
nec

In Colla
tino pro
pter inui
diam nois
electio, qd
publice u
tilitati
cōsultum
est, ne ho
nestas qui
dem absue

It Rhomu
lus ut so
lus impe
raret Rhe
mum fra
trem occi
dit, hanc
quidē cau
sam prate
xēs, quod
mōnia cō
tra legem
trāsilisset
Rhomu
lus Quiri
nus.

nec utilitas quidem esse potuisset. At in eo rege,
qui urbem condidit non ita. Species enim utili
tatis animum pepulit eius, cum uisum esset uti
lius solum se, quā cum altero regnare, fra
trem interemit. Omisit hic & pietatē, & huma
nitatem, ut id quod utile uidebatur, neque erat,
assequi posset, & tamen muri causam opposuit
speciem honestatis, nec probabile, nec sane ido
neam. Peccauit igitur, pace uel Quirini, uel Ro
muli dixerim.

* Quare error hominum.) Rhetorice amplificat
errorem hominum taxans.

Satis enim nobis.) Exaggerat honesta propter se,
non propter famam diligenda. Turpia uitanda pro
pter sese, uel si ignominia aut pœna nulla sequeretur.

Hinc ille Gyges.) De Gyge locus est apud Platonē
II. p'p' p'p'.

Ibi cum palam.) Pala, massa qua anuli gemma tes
gitur.

Incident sæpe.) Exemplum.

Proprijs cōmodis quatenus cuique inferuire per
missum.

est q' som omi
tatis

Nec tamen nostræ nobis utilitates omit
tendæ sunt, alijs tradendæ, cum his ipsi
egeamus, sed suæ cuiq; utilitati, quod sine alte
rius iniuria fiat, seruiendum est. Scite Chryssi
pus, ut multa, qui stadiū (inquit) cucurrerit, eni
ti & contendere debet, quā maxime possit, ut
uincat, supplantare eum, qui cum ceteret, aut ma
nu depellere nullo modo debet. Sic in uita sibi
quenque petere, quod pertineat ad usum non
ini

Sancto paulo
et di. q' imp
in p'p' p'p'.

est tra
ctus

est tra
ctus

est tra
ctus

ini

3ro feb 31re
OFFICIOR VM LIBER III.

135

iniquum est, alteri deripere, ius non est.

Formula in amicitijs, ut semper honestati cedat benevolentia amici, fides præstetur, etiam maximis incommotis propositis. Communibus in rebus tantum charitati amicorum tribuatur, quantum religio & honesti ratio patitur: Ceterum ne qua res turpis, aut petatur ab amico, aut præstetur petenti.

Maxime autem perturbantur officia in amicitijs, quibus & non tribuere, quod recte possis, & tribuere, quod non sit æquum, contra officium est. Sed huius generis totius breue & non difficile præceptum est. Quæ enim uidentur utilia, honores, diuitiæ, uoluptates, & cetera generis eiusdem, hæc amicitia nunquam anteponenda sunt. At neque contra Rempublicam neque contra iusiurandum ac fidem amici sui causa uir bonus faciet, ne si iudex quidem erit de ipso amico. Ponit enim personam amici, cum induit iudicis. Tantum dabit amicitia, ut ueram amici causam esse malit, ut oranda litis tempus, quod per leges liceat accommodet. Cum uero iurato dicenda sententia sit, meminerit deum se adhibere testem, id est, (ut arbitror) mentem suam, qua nihil homini dedit ipse deus diuinius. Itaque præclarum à maioribus accepimus morem rogandi iudicis, si cum teneremus, quæ salua fide facere possit. Hæc rogatio ad ea pertinet, quæ paulo ante dixi, honeste amico à iudice posse concedi. Nam si omnia facienda sint, quæ amici uelint,

de iustitie & amicitie
 quales: utque no.

longi & cetera
 Bonestati.

Commo-
 dandum
 amicis, sed
 citra aras.

in iustitia & cetera
 in p. tab.
 amicitie in 2. tab.

Quatenus
 obsequen-
 dum ami-
 cis.

Malim eq-
 ue ad am-
 pliatione
 quæ a clep-
 sydrae nu-
 merum re-
 ferre.

Iudex quod
 salua fide
 præstare
 non possit,
 negotia.

lib. 2.
 Romp.

us quidē
est.

Fides ami
co præstā
da.

74

Damon &

Pythias

nobile par

amicorū.

• Aliās re
uertisset
ad diem.

faceat, p
negligat.

faceat, p
negligat.

uelint, non amicitie tales, sed coniurationes pu
tandę sunt. Loquor autem de communibus ami
citijs. Nam in sapientibus uiris, atq; perfectis,
nihil potest esse tale. Damonem, & Pythiam
Pythagoręos ferunt hoc animo inter se fuisse,
ut cum eorum alteri Dionysius tyrānus diem
necis destinauisset, & is, qui morti addictus es
set, paucos sibi dies commēdandorum suorum
causa postulauisset, uas factus est alter eius si
stendi, ut si ille non reuertisset, moriendum
esset sibi ipsi. Qui cum ad diem se recepisset, ad
miratus eorum fidem tyrannus, petiuit ut se in
amicitiam tertium ascriberent. Cum igitur id
quod utile uideretur in amicitia, cum eo quod ho
nestum est cōparatur, iaceat utilitatis species,
ualeat honestas. Cum autem in amicitia quę ho
nesta non sunt, postulabuntur, religio & fides
anteponatur amicitie, & sic habebitur is, quem
exquirimus delectus officij.

• Maxime autem perturbatur. In amicitia quan
tum utilitari amicorum tribuendum sit, scite Pericles
usque ad aras gratificandum amicis.

Ponit enim personam. Similitudo, ut in iudicijs
tam diu amici causam tueatur, dum per leges licet: ita
in alijs rebus ea præstet, quę fas est.

Damonem & Pythiam. Exemplum.

¶ In publicis consultationibus semper honestum
falsa utilitate potius habendum, neque consilium ul
lum uideri utile oportere, quod cum honesto pugnet.
Atque huius rei utraq; in partem exempla.

Sed

Sed utilitatis specie in Republica sapissime In Corin
 Speccatur, ut in Corinthi disturbance no^{tho de len}
 ftri. Durius etiam Athenienses, qui sciuerunt, ut^{da, falsa} utilitatis
 Aeginetis (qui classe ualebant) pollices præcide^{speciē fē}
 rent, hoc uisum est utile (nimis enim imminebat^{fellit Ro}
 propter propinquitatem Aegina Piræo) sed ni^{manos: nī}
 hil quod crudele, utile. Est enim hominum na^{hil em uti}
 turæ (quam sequi debemus) maxime inimica^{liter sit,}
 crudelitas. Male etiam, qui peregrinos urbibus^{qd crudeli}
 uti prohibent, eosque exterminant, ut Penu^{ter. Aggi}
 apud patres nostros, Papius nuper. Nam esse^{nam insulae}
 pro ciue, qui ciuis non sit, rectum est non lice^{regione}
 re, quam tulerunt legem sapientissimi consules^{Attice}
 Crassus & Scæuola. Vsu uero urbis prohibere^{Pire^o por}
 peregrinos, sanè inhumanum est. Illa præclara^{tus Athe}
 in quibus publicæ utilitatis species præ hone^{narum.}
 state contemnitur. Plena exemplorum est no^{Aliter Pe}
 stra Respublica cum sæpe aliàs, tum maxime^{tronius.}
 bello Punico secundo, quæ Cannensi calamita^{Cannensi a}
 te accepta, maiores animos habuit, quam unq^{Cannis u}
 rebus secundis. Nulla timoris significatio, nul^{co Apulie}
 la mentio pacis. Tanta uis est honesti, ut speci^{ubi Paul^o}
 em utilitatis obscureretur. Athenienses cum Persa^{Aemilius}
 rum impetum nullo modo possent sustinere,^{fuit cū in}
 statuerentque ut urbe relicta, coniugibus, &^{numerabi}
 liberis Træzene depositis, naues conscende^{li ciuū, &}
 rent, libertatēque Græciæ classe defenderent,^{Romano}
 olim Pos^{rū multi}
 Cyr^{tudine cæ}
 sus Træzē^{sus Træzē}
 in Pelopō^{in Pelopō}
 neso in si^{neso in si}
 nu Argō^{nu Argō}
 lico qua^{lico qua}
 olim Pos^{olim Pos}

*his ab
Cyrilo
alij
Cyrida*
Sidonia di
sta. Cyri
lū. alij Ly
cidā fuisse
scribūt.

Historia

est apud

Demosthe

nem ip̄ τῷ

πρῶτῳ

vs λ' γ'.

Sic sic acci

piēdi erāt,

qui nūc ty

rannis 'no

stris oīa

uel turpi

ssima sua

dēt modo

q̄tuosa.

Gythium

nobile na

uale Lace

demonio

rum.

In altero

notat⁹ Pō

peius, q̄ ex

Piratis ā

se uictis,

aliq̄t mi

lia per co

lonias di

uisit, in al

tero Cē

sar, q̄ Cā

panorum

agros di

stribuit.

Cyrsilum quendam suadentem, ut in urbe ma
nerent, Xerxemq̄ reciperent, lapidibus coope
ruerūt. Atq̄ ille sequi utilitatem uidebatur. Sed
ea nulla erat repugnante honestate. Themisto
cles post uictoriam eius belli, quod cum Persis
fuit, dixit in concione se habere consilium Rei
publicæ salutare, sed id scire opus non esse, po
stulauit, ut aliquem populus daret, qui cum cō
municaret. Datus est Aristides, huic ille clā
sem Lacedæmoniorū, quæ subducta esset ad Gy
theum clām incendi posse, quō factō, frangi La
cedæmoniorum opes necesse esset. Quod Ari
stides cum audiuisset, in cōcionem magna expe
ctatione uenit, dixitq̄ perutile esse consilium,
quod Themistocles afferret, sed minime hone
stum. Itaq̄ Athenienses, quod honestum nō es
set, id ne utile quidem putauerūt, totamq̄ cam
rem, quam ne audiuerant quidem, autore Ari
stide, repudiauerunt. Melius hi q̄ nos, qui pira
tas immunēs, socios uectigales habemus. Ma
neat ergo qd turpe sit id nunq̄ esse utile, ne tum
quidem, cum id quod utile esse putes, adipisca
re. Hoc em̄ ipsum utile putare, quod turpe sit,
calamitosum est.

• Cyrsilum quendam.) Historia recēsetur ā Demo
sthene πρῶτῳ τῷ ἀπὸ τοῦ ἐπὶ τῷ πρῶτῳ ἀπὸ
φινάμην κυροίλομ κατὰ τὴν ἀντίστασιν οὐ μόνον αὐτῶν, ἀλλὰ
αἱ γυναῖκες αἱ ὑμῖν τῶν τῶν γυναῖκα αὐτῶν.

Melius hi quān nos.) Pompeius diuisit piratas in
colos

Ionias, Caesar Campanorum agrum diuifit.

¶ In contractibus communibus, quæ formula honesti & utilis. Fingit autem speciem quandam iureconsultorum more, deq; ea duos Stoicos diuerfa sentientes, quorū alter ad stoicam rationem oīa refert, alter ex hominum consuetudine & iure ciuili moderatur.

Sed incidunt (ut supra dixi) sepe causæ, cum repugnare utilitas honestati uideat, ut animaduertendum sit, repugnetne plane, an possit cum honestate coniungi. Eius generis hæ sunt quæstiones. Si (exēpli gratia) uir bonus ab Alexandria ad Rhodum magnum frumenti numerum aduexerit, in Rhodiorum inopia, & fame, summaq; annonæ caritate, si idem sciat complures mercatores ab Alexandria soluisse, nauesq; in cursu frumento onustas petentes Rhodum uiderit, dicturusne sit id Rhodijs, an silentio suum q̄ plurimo uenditurus: Sapiētem & bonum uirum fingimus, de eius deliberatione & cōsultatione quærimus, qui cælaturus Rhodios non sit, si id turpe iudicet, sed dubitet an turpe non sit. In huiusmodi causis aliud Diogeni Babylo- nio uideri solet, magno & graui Stoico, aliud Antipatro discipulo ei⁹ homini acutissimo. Antipatro omnia patefacienda, ut ne quid omnino quod uenditor norit, emptor ignoret. Diogeni uenditorem quatenus iure ciuili cōstitutum sit, dicere uitia oportere, cætera sine insidijs agere, & quoniā uendat, uelle q̄ optime uedere: Adue

Soluisse
neutrali-
ter, id est,
nauigasse.

Festius
dialogis-
mus inter
Diogenē
& Antipa-
trum.

salubres, ignorētur in omnibus, cubiculis ap-
 parere serpentes, male materiatae, ruinosae, sed
 hoc praeſter dominum nemo ſciat, quæro ſi hoc
 emptoribus uenditor nō dixerit, & deſq̃ uēde-
 rit pluriſ multo, quā ſe uenditurum putarit,
 num id iuſte, aut improbe fecerit? Ille uero (in-
 quit Antipater) improbe facit. Quid enim eſt
 aliud erranti uiam non monſtrare, quod Athe-
 nis execrationibus publicis ſancitum eſt: ſi hoc eos, qui uī
 non eſt emptorem pati ruere, & per errorem
 in maximam fraudem incurſſere? Plus etiam
 eſt, quā uiam non monſtrare. Nam eſt ſciē-
 tem in errorem alterum inducere. Diogenes
 contra: Num te emere coegit, qui ne hortā-
 tus quidem eſt? Ille quod non placebat pro-
 ſcripſit, tu quod placebat emiſti. Quod ſi qui
 proſcribunt uillam bonam, beneq̃ ædificatam,
 non exiſtimantur ſeſelliffe, etiam ſi illa nec bo-
 na eſt, nec ædificata ratione, multo minus igi-
 tur, qui domum non laudarunt. Vbi enim iudi-
 cium emptoris eſt, ibi fraus uenditoris quæ po-
 teſt eſſe? Sin autem dictum non omne præſtan-
 dum eſt, quod dictum non eſt, id præſtandū pu-
 tas? Quid uero eſt ſtultius, q̃ uenditorem eius
 rei, quā uendat, uitia narrare? Quid aut tam ab-
 ſurdum, quā ſi domini iuſſu ita præco prædi-
 cet, domum peſtilentem uendo? Sic ergo in qui-
 buſdā cauſis dubijs ex altera parte defenditur
 uſ.

Quidā cu-
 bilibus le-
 gunt pro-
 latebris.

Publicæ
 execratio-
 nes Athe-
 niensiu in
 amerran-
 ti non mō
 ſtraſſent.

Tabula
 rerum uo-
 naliū.

Præco, au-
 ſtionari-
 uſ.

honestas, ex altera utilitas, ita de utilitate dici-
tur, ut id quod utile uideatur, non modo hone-
stum facere sit, sed etiam non facere, turpe. Hęc
est illa, quę uidetur utilium fieri cum honestis,
sæpe dissensio.

• In huiusmodi causis. • Diuersę philosophorū sen-
tentię ac rationes recitantur.

Quid enim aliud. • Obserua exemplum Athenien-
sium, qui execrari soliti sunt eos, qui errāt iā non
monstrarent.

• Superiori altercationi philosophorum sęam in-
terponit sententiam, omnino uiro bono neque simu-
landum esse quicquam, neq; dissimulandū sui commo-
di causa, etiam si mos, legesque ciuiles quędam retice-
ri non uetent.

Quæ djudicanda sunt. Non enim ut que-
reremus ex posuimus, sed ut explicare-
mus. Non igitur uidetur nec frumentarius ille

Rhodius, nec hic ædium uenditor cælare em-
ptores debuisse. Neque enim id est cælare, cum

Aliud cēla-
re, aliud
reticere.

quid reticeas, sed cum quod tu scias, id ignora-
re emolumenti tui causa uelis eos, quorum in-
terfit id scire. Hoc autem cælandi genus qua-
le sit, & cuius hominis, quis non uidet? Cer-
tē non aperti, non simplicis est, non ingenui,
non iusti, non uiri boni, uerū potius obscu-
ri, astuti, fallacis, malitiosi, callidi, uetera-
toris, uasfri. Hęc tor & alia plura, nonne inutile
est uitiorum subire nomina? Quod si uituperan-
di sunt, qui reticuerunt, quid de his existiman-
dum est, qui orationis uanitatē adhibuerunt?

Turpe cē-
lare quod
est, turpi-
76 menti-
ri qđ non
est.

Caius

Caius Cannius eques Romanus homo nec in-
 facetus & satis literatus, cum se Syracusas ocia-
 di (ut ipse dicere solebat) non negociandi causa
 cōtulisset, dictitabat se hortulos aliq̃s uelle eme-
 re, quò inuitare amicos, & ubi se oblectare sine
 interpellatōribus posset. Quod cū percubuis-
 set, Pythius ei quidā, qui argentariam faceret
 Syracusis, dixit uenales quidem se hortos non
 habere, sed licere uti Cannio (si uellet) ut suis,
 & simul ad cēnam hominē in hortos inuitauit
 in posterū diem. Cum ille promississet, tum Py-
 thius, ut argentarius, qui esset apud omnes or-
 dines graciosus, piscatores ad se conuocauit, &
 ab his petiuit, ut ante suos hortulos postera die
 piscarentur, dixitq̃ quid eos facere uellet. Ad
 cēnam tēpore uenit Cannius. Opipare a Py-
 thio apparatus erat cōuiuium. Cymbarum an-
 te oculos multitudo. Pro se quisq̃ quod ceperat
 afferebat, ante pedes Pythij pisces abicieban-
 tur. Tum Cannius, quæso, inquit, quid est hoc
 Pythi: Tantūne piscium, tantūne cymbarū?
 Et ille: Quid mirum, inquit, hoc loco est, Syra-
 cuscis quicquid est piscium. Hic aquatio, hac uil-
 la istac carere non possunt. Incensus Cannius
 cupiditate contendit a Pythio, ut uederet. Gra-
 uate ille primo. Quid multa? Impetrat. Emit
 homo cupidus & locuples, tanti quāti Pythius
 uoluit, & emit instructos. Nomina facit, nego-

Fabula p
 q̃ amena,
 quo astu
 Graculus
 Cānio im
 posuerit.

Gravate
 uel grau-
 tim. inui-
 tus & uix.
 78 Nomi-
 cium

N 3

vid. in fab. 4^{pp} colloq. 2° de extorib. qm voluit emere
fuit penna

192

M. TVLLII CICERONIS

na facit de cium conficit. Inuitat Cannius postridie fami-
bitorum liares suos. Venit ipse matutis. Scalmū nullum
se consti uider. Querit ex proximo uicino, num ferig que
tuit. dam piscatorum essent, quod eos nullos uideret.
Nulla, qd sciam, inquit ille, sed hic piscari nulli
solent. Itaq; heri mirabar quid accidisset. Sto-
machari Cannius, sed quid faceret? nondum em
Aquilus collega & familiaris meus protule-
rat de dolo malo formulas. In quibus ipsis cum
iure. ex eo quærerem quid esset dolus malus, respon-
Quod do- lo maloge debar, cum esset aliud simulatum, aliud actum.
stū est, id Hoc quidem sane luculenter (ut ab homine pe-
in integrū rito definiendi.) Ergo & Pythius, & omnes ali-
restitui o ud agentes, aliud simulantes, perfidi improbi,
portet. malitiosi sunt. Nullum igitur factum eorum po-
Circumue test utile esse, cum sit tot uitis inquinatū. Quod
scribere. si Aquiliana definitio uera est, ex omni uita si-
Circumue mulatio, dissimulatione tollenda est. Ita nec ut
ducere. emas melius, nec ut uendas quicquam, simula-
Aliter ple bix aut dissimulabit uir bonus. Atque iste dolus
ctoria. malus etiam legibus erat uindicatus, ut tutela
Bonæ fidei iudicia. XII. tabulis & circumscriptio adolescentium le-
Melius æ ge * Latoria, & sine lege, iudicij, in quibus ex
quius. bona fide additur. Reliquorum autem iudicio-
Inter bo rum hæc uerba maxime excellunt, in arbitrio
nos bene rei uxoris melius æquius in fiducia, ut inter bo-
agier. nos bene agier. Quid ergo? aut in eo quod me-
Verba lius æquius est, potest ulla pars inesse fraudis?
sunt solen aut
nia, qui-
bus in ne-
gocijs bo-

Aut
de con.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

aut cum dicitur inter bonos bene agier, quicquam agi dolose aut malitiose potest? Dolus autem malus simulatione & dissimulatione (ut ait Aquilius) continetur. Tollendum est igitur ex rebus contrahendis omne mendacium, non in licitatore uenditor, nec qui contra se liceatur, emptor apponet. Vterque si ad eloquendum uenerit, non plus quam semel eloquetur.

Quidem Scæuola P. filius, cum postulasset, ut sibi fundus, cuius emptor erat, semel indicaretur, idem uenditor ita fecisset, dixit se pluris estimare, addidit centum milia. Nemo est qui hoc uiri boni fuisse neget, sapientis negant, ut si minoris quam potuisset, uendidisset. Hæc igitur est illa perniciēs, quod alios bonos, alios sapientes existimant. Ex quo Ennius: Nequicquam sapere sapientem, qui sibi ipse prodesse nequiret. Vere id quidem, si quidem id esset prodesse, mihi cum Ennio conueniret. Hecatonem quidem Rhodium discipulum Panætij uideo in his libris, quos de officijs scripsit, Q. Tuberoni dicere sapientis esse nihil contra mores, leges, instituta facientem, habere rationem rei familiaris. Neque enim solum nobis diuites esse uolumus, sed liberis, propinquis, amicis, maximeque Reipublice. Singulorum enim facultates & copiae, diuitie sunt ciuitatis. Huic Scæuolæ factum (de quo paulo ante dixi)

ne fidei uidebantur. Noua Scæuolæ in emendo integritas.

Indicare, id est, æstimaretur.

Semel, id est, ut sit optimum summum precium eloqueretur.

Simile est uideri minoris quam possis, & emere pluris quam possis. Ex Ennio Medea.

Compensatio, id est, lucrum.

placere nullo modo potest. Etenim omnino tantum se negat facturum cōpendij sui causa, quod non liceat. Huic nec laus maxima tribuenda est, nec gratia. Sed siue & simulatio & dissimulatio dolus malus est, per pauca res sunt, in quibus dolus iste malus non uersetur: Siue uir bonus est is, qui prodest quibus potest, nocet nemini, recte istum uirum bonū non facile reperiemus.

Nunq̃ igitur est utile peccare, quia semper est turpe, & quia semper est honestum uirū bonum esse, semper est utile. Ac de iure quidem prædiorum sancitum est apud nos iure civili, ut in his uendendis uitia etiam dicerentur, quæ nota essent uenditori. Nam cum ex duodecim tabulis

Linguanū cupata, uerum iurisprudens sermo.

satis esset ea præstari, quæ essent lingua nuncupata, quæ qui inficiatus esset, duplicem poenam subiret, à iureconsultis etiam reticentiæ poena est cōstituta. Quicquid enim esset in prædio uirij, id statuerunt si uenditor sciret, nisi nominatim dictum esset, præstari oportere. Vt cum in arce auguriū augures acturi essent, iussissentq̃ Titum Claudij Centimalum, qui ædes in Cælio monte habebat, demoliri ea, quorū altitudo

In Claudio reticentia pro do lo ma si lo damna ta.

officeret auspicis. Claudius proscripsit insula & uēdidit, emit P. Calphurnius Lanarius. Huic ab auguribus illud idem denunciatum est. Itaq̃ Calphurnius cū demolitus esset, cognouissetq̃ Claudium ædes postea proscripsisse, q̃ esset ab augu-

OFFICIORVM LIBER III.

195

auguribus demoliri iussus, arbitrum illum adegit, quicquid sibi de ea facere oporteret, ex fide bona. M. Cato sententiam dixit. Huius nostri Catonis pater (ut em̄ ceteri ex patribus, sic hic qui illud lumen progeniuit, ex filio est nominandus.) Is igitur iudex ita pronunciauit, cum inueniundando rem eam scisset, & nō pronunciat-

set, emptori damnum prestari oportere. Igitur ad fidem bonā statuit pertinere, notum esse emptori uitium, quod nosset uenditor. Quod si recte dī iudicauit, nō recte frumentarius ille, non recte ædium pestilentium uenditor tacuit. Sed huiusmodi reticentiæ iure civili omnes comprehendendi non possunt. Quæ autē possunt, diligenter tenentur. M. Marius Gratidianus propinquus noster C. Sergio Oratæ uendiderat ædes eas, quas ab eodem ipse paucis ante annis emerat. Hæc Sergio seruiebant, sed hoc in mancipio Marius non dixerat: Adducta res in iudicium est. Oratam Crassus, Gratidianum defendebat Antonius. Ius Crassus urgebat, quod uitium uenditor non dixisset, sciens id oportere præstari.

Aequitatem Antonius, quoniā id uitium ignotum Sergio non fuisset, qui illas ædes uēdidisset, nihil fuisse necesse dici, nec eum esse deceptum, qui id quod emerat, quo iure esset teneret. Quorsum hæc: ut illud intelligas, nō placuisse maioribus nostris astus. Sed aliter leges,

Arbitrum
adegit, id
est, uoca-
uit ad ar-
bitrum.

Seruiebāt,
id est, de-
bebant ser-
uitutem.
Rigor iu-
ris,

Aequitas,
inde di-
xit urge-
bat, id est,
premebat.

Quid in-

N 5 aliter

atq; prius debet.

1. *leges*
et philosophorum dogmata.
facta est ut non sit in officio.
phidias at malecandis.
est apud spem si in li. mo.

Nam attomo
et at bene tota
suppletur in
legis malis
formis lentis
agiles, curis
distun.
323. 324.
Agrippa lex
natura.

Et cum
tas q
agat
ab eo
in re
no est
noti
ca non
tas q
in re
et hanc
ait:

est formula
et ha pla
notis

aliter philosophi tollunt astutias. Leges, quatenus manu tenere res possunt. Philosophi, quatenus ratione & intelligentia. Ratio igitur hoc postulat, ne quid insidiosè, ne quid simulate, ne quid fallaciter. Sunt ne igitur insidia, tendere plagas, etiam si excitaturus bestiam non sis, nec agiturus. Ipse enim ferae nullo insequente saepe incidunt. Sic tu cum aedes proscribas, tabulam tanquam plagam ponas, domum propter uitia uendas, in eam aliquis incurrat imprudens. Hoc quam uideo propter deprauationem consuetudinis, neque more turpe haberi, neque aut lege sanciri, aut iure ciuili, tamen naturae lege sanctum est. Societas est enim (quod etsi saepe dictum est, dicendum tamen est saepius) latissime quidem quae pateat, omnium inter omnes interior eorum, qui eiusdem gentis sunt, propior eorum, qui eiusdem ciuitatis. Itaque maiores aliud ius gentium, aliud ius ciuile esse uoluerunt. Quod enim ciuile, non idem continuo gentium, quod autem gentium, idem ciuile esse debet. Sed nos ueri iuris germanaeque iustitiae solidam & expressam effigiem nullam tenemus, umbra & imaginibus utimur, eas ipsas utinam sequeremur. Feruntur enim ex optimis naturae & ueritatis exemplis. Nam quanti uerba illae. Vt ne propter te, fidem tuam caput fraudatulum sim? quam illa aurea ut inter bonos bene agi oportet, & sine fraudatione. Sed qui

OFFICIORVM LIBER III.

qui sint boni, & quid sit bene agi, magna qua-
 stio est. Quidem Scaeuola pontifex maximus
 summam uim esse dicebat in omnibus his arbi-
 trijs, in quibus adderetur, ex fide bona. Fidei
 bonae nomen existimat manare latissime. Idque
 uersari in tutelis, societatibus, fidurijs, manda-
 tis, rebus emptis, uenditis, conductis, locatis,
 quibus uita societatis continetur. In his magni
 esse iudicis statuere, praesertim cum in plerisque
 essent iudicia contraria, quid quenque cuique
 prestare oporteret. Quocirca astutiae tollende
 sunt, eaque malicia, quae uult illa quidem uide-
 ri se esse prudentiam, sed abest ab ea distatque
 plurimum. Prudentia est enim locata in dele-
 ctu bonorum & malorum, malitia si omnia quae
 turpia sunt, & mala sunt, mala bonis * antepo-
 nit. Nec uero in praedijs solum ins civile du-
 ctum a natura, malitiam fraudemque uindictat,
 sed etiam in mancipiorum uenditione, uendi-
 toris fraus omnis excluditur. Qui enim scire de-
 buit de sanitate, de fuga, de furtis, is prestat edi-
 cto aedilium. Haereditum alia est causa. Ex quo
 intelligitur quoniam iuris natura fons sit, hoc
 secundum naturam esse, neminem id agere, ut
 ex alterius praedat incitum. Nec ulla pernici-
 uita maior inueniri potest, quam in malitia simula-
 tio intelligitum. Ex qua illa innumerabilia nascun-
 tur, ut utilia cum honestis pugnare uideantur.

Quo-

est qm magna ille osha ad p' cau
d'p' m' tati q, v. 4

198

M. TVLLII CICERONIS

Quotus enim quisq; reperietur, qui impunitate & ignoratione omnium proposita abstinere possit iniuria? Periclitemur (si placet) & in his quidem exemplis, in quibus peccare vulgus ho-

34 minum fortasse nō putat. Neq; em̄ de ficiarijs, ueneticis, testamentarijs, furibus, peculatoribus hoc loco differendum est, qui non uerbis sunt & disputatione philosophorū, sed uinculis & carere fatigandi. Sed haec consideremus, quae faciunt hi, qui habentur boni. L. Mutij Basilij lo-

Testamen-
tū falsum.
Notati
Crassius &
Horten-
sius.
cupletis hominis falsum testamētum quidem ē Græcia Romam attulerunt. Quod quō facilius obtinerent, scripserūt hæredes secum M. Cras- sum, Q. Hortensiu, homines eiusdem ætatis po- tentissimos, qui cum illud falsum esse suspicā- tur, sibi autem nullius essent conscij culpæ, alie- ni facinoris munusculum non repudiauerunt.

Quid ergo? satīn' hoc est, ut non deliquisse ui- deantur? Mihi quidē non uidetur, quanq̄ alterū amaui uiuum, alterum non odi mortuum. Sed cum Basilius M. Satyrium sororis filium nomē suum ferre uoluisset, eumq; fecisset heredē, hunc dico patrōnum agri Piceni, & Sabini (ō tur- pem notam remponi illorum) non erat æquum principes ciuis rem habere, ad Satyrium nihil præter nomen peruenire. Etenim si is, qui non defendit iniuriā, neq; propulsat à suis, cum po- test, iniuste facit, ut in primo libro disserui, qua-
lis

OFFICIORVM LIBER III.

199 *in m. 12*

lis habendus est is, qui non modo non repellit;
 sed etiam adiuvat iniuriam? Mihi quidē etiam Heredipeo
 ueræ hæreditates non honestæ uidentur, si sint tē turpes.
 malitiosis blanditijs officiorū, non ueritate, sed
 simulatione acquisitæ. Atqui in talibus rebus aliud
 aliud utile interdū, aliud honestū uideri solet fal-
 sū. Nam eadem utilitatis, quæ honestatis est re-
 gula, qui hoc nō peruiderit, ab hoc nulla fraus
 aberit, nullum facinus. Sic enim cogitans: Est
 istud quidē honestum, uerum hoc expedit, res
 à natura copulatas auidebit errore diuellere, q-
 uis est fraudum, maleficiorū, scelerum omniū.
 Itaq; si uir bonus habeat hanc uim, ut si digitis
 cōcrepauerit, possit in locupletū testamenta no-
 men eius irrepere, hac ui non utatur, nec si ex-
 ploratum quidē habeat, id omnino neminē un-
 q̃ suspicaturum. At si dares hanc uim M. Crasso,
 ut digitorū percussione heres posset scriptus es-
 se, qui reuera non esset hæres, in foro mihi cre-
 de, saltaret. Homo autē iustus, & is quem senti-
 mus uirum bonum, nihil cuiq̃ quod in se transfe-
 rat, detrahet. Hoc qui admirat, is se quis sit uir
 bonus, nescire fatetur. At uero si quis uoluerit
 animi sui complicatā notionem euoluere, iam
 se ipse doceat eum uirū bonum esse, qui profit,
 quibus possit, noceat nemini, nisi laceffitus iniu-
 ria. Quid ergo hic non nocet, qui quodam qua-
 si ueneno perficiat, ut ueros hæredes moueat, in-
 eorum

Supini & lilia tūm
quibus lo-
qui non li-
beret digi-
tulo crepi-
tates quip-
piā signifi-
cabant.

87
bonum
1. nihil facit in
2. comodo alioq.

88
penitus.

Notionē
formā & boni uir-
speciem
dicat.

88
88

Responso

pro spoliis facere
fuit enim spolio
veto forma actio
q. fides
De patre
pro a pa
tre inusi
tatiis.
nonne
et in spolia
pro calione
certa perant

eorum locum ipse succedat? Non ergo faciat,
dixerit quis, quod utile sit, quodque expediat,
imò intelligat nihil nec expedire nec utile esse,
quod sit iniustum. Hoc qui nō didicerit, bonus
uir esse nō poterit. Fimbriā consularem audie-
bam de patre nostro puer iudicem M. Lutatius
Pythiē fuisse equiti Romano sanē honesto, quū
is sponsonē fecisset, ni bonus uir esset. Itaq. ei
dixisse Fimbriā se illam rem nunq. iudicaturū,
ne aut spoliaret fama probatū hominem, si con-
tra iudicasset, aut statuisse uideretur uirum bo-
num aliquem esse, cum ea res innumerabilibus

Exaggera
tio est a
Socrate ad
Fimbriā,
a Fimbriā
ad rusti-
cos.

Responso

Lusus ge-
nus erat
micatio,
digitis re-
pente mo-
tis.
Cicero de
diuinatione:
Quid
est enim
fors? Idem
propomo-
dū quod
micare, qd
talos iacer

officijs & laudibus cōtineretur. Huic igitur ui-
ro bono, quem Fimbria etiam, nō modo Socra-
tes nouerat, nullo modo uideri potest quicq. es-
se utile, quod non honestū sit. Itaq. talis uir nō
modo facere, sed nec cogitare quidem quicq. au-
deat, quod non audeat pradicare. Hæc nonne
est turpe dubitare philosophos, quæ ne rustici
quidem dubitent? a quibus natum est id quod
iam tritū est uetustate prouerbij: Quum enim
fidem alicuius bonitatemq. laudat, dignū esse
dicunt, qui cum in tenebris mices. Hoc quam ha-
bet uim nisi illā, nihil expedire qd non deceat,
etiam si id possis, nullo refellēte obtinere. Vi-
desne igitur hoc prouerbio, neq. Gygi illi posse
ueniam dari, neq. huic quem paulo ante finge-
bam digitorū percussione hereditates omnium
posse

posse cōsultere. Vt enim qd turpe est, id quis
 occultetur, tamē honestum fieri nullo modo po-
 test, sic quod honestum non est, id utile ut sit, ef-
 fici non potest, aduersante etiam & repugnantē
 natura. At em cum permagna prēmia sunt, est
 causa peccandi. C. Marius cum a spe consula-
 tus longe abesset, & septimum annum post pre-
 turam iaceret, neque petiturus unquam consu-
 latum uideretur, Q. Metellum, cuius legatus
 erat, summum uirum, & ciuem, cum ab eo impe-
 ratore suo Romam missus esset, apud popu-
 lum Romanum criminatus est, bellum illud du-
 cere, si se consulem fecissent, breui tempore aut
 uiuum, aut mortuum Iugurtham se in potesta-
 tem populi Romani redacturū. Itaq; factus est
 ille quidem consul, sed à fide iustitiāq; discessit,
 qui optimum & grauissimum ciuem, cuius lega-
 tus, & à quo missus esset, in inuidiam falso cri-
 mine adduxerit. Nec noster quidem Gratidia-
 nus officio boni uiri functus est, tunc cum præ-
 tor esset, collegiūque prætorum tribuni ple-
 bis adhibuisse, ut res numeraria de commu-
 ni sententia constitueretur. Iactabatur enim re-
 poribus illis pynimus, sic ut nemo posset scire
 quid haberet. Conscripserunt communiter edi-
 ctum cum pœna atque iudicio, constitueruntq;
 ut omnes simul in rostra post meridiem cōscen-
 derent, & ceteri quidem alius alio, Marius
 à sub-

re, quod

Citat idē

adagm &

in secūdo

de Finibus

libro.

Noratus

Marius q

cōsulatus

gratia ab

officio re-

cesserit.

Notatus

Gratidia-

nus, q col-

legarū cō-

munē gra-

tiam ad se

proprie

trātulit.

* Aliās nū-

maria.

no erat

cōst. l. 1.

P. 1.

P. 1.

P. 1.

P. 1.

Utrum ad à subfellijs in rostra rectà, idē quod commu-
 miratio- niter cōpositum fuerat solus edixit, & ea res (si
 ne, ni ma- quæris) ei magno honori fuit. Omnibus uicis
 uis. ^{bonæ} statux factæ, ad eas thus & cerei. Quid multat
 Et, qd alij ^{statu} scribunt.

Nemo unq̃ multitudini fuit charior. Hæc sunt
 quæ cōturbant hoies in deliberatione nōnunq̃,
 cum id in quo uiolatur æquitas, nō ita magnū,
 illud autē quod ex eo paritur, permagnū uide-
 tur: ut Mario, præripere collegis & tribunis

plebis popularem gratiam, nō ita turpe, cōsu-
 lem ob eam rem fieri, quod sibi tunc proposue-
 rat, ualde utile uidebatur. Sed omniū una regu-

la est, quam cupio tibi esse notissimam. Aut il-
 lud quod utile uidetur, turpe ne sit: aut si turpe
 est, ne uideatur esse utile. Quid igitur? possu-

mūsne aut illum Marium uirum bonum iudica-
 re, aut hunc? Explica atq̃ excute intelligētiam

tuam, ut uideas quæ sit in ea specie, forma & no-
 tio uiri boni. Cadit ergo in uirum bonum men-
 tiri emolumentum sui causa, criminari, præripere,

fallere? Nihil profecto minus. Est ergo ulla res

tanti, aut cōmodum ullum tam expetendum, ut

uiri boni & splendore & nomen amittas? Quid

est quod asferre tantū utilitas ista, quæ dicitur,

possit? quantū auferre, si boni uiri nomē eripue-
 rit fidem iustitiæq̃ detraxerit? Quid enim in-
 terest utrum ex homine se cōuertat quis in be-

luam: an hominis figura immanitatem gerat be-
 lux?

Explica,
 nam supe-
 rius cōpli-
 carā dixit
 notionē.

Explicatio
boni uiri
est nullo melio-
ri uero, et magis
explicatio

Iur. Quid? qui omnia recta & honesta negli-
gunt, dummodo potentia consequantur? Non-
ne id faciunt, quod is, qui etiam socerum habere
uoluit eum, cuius ipse audacia potens esset? Vti
le ei uidebatur plurimum posse alterius inuidia.
Id quod iniustum in patriam, quod inutile, quod turpe es-
set, non uidebat. Ipse autem socer in ore semper
Græcos uersus Euripidis de Phœnissis habebat,
quos dicam ut potero, incondite fortasse, sed
tamen ut res possit intelligi.

Nam si uiolandum est ius, regnandi gratia
Violandum est, alijs rebus pietatem colas.

Capitalis Eteocles, uel potius Euripides, qui id
unum solum, quod omnium sceleratissimum fue-
rat, exceperit. Quid igitur minuta colligimus?
hæreditates, mercaturas, uenditiones fraudu-
lentas? Ecce tibi qui rex populi Romani domi-
nusque omnium gentium esse concupierit, idque
perfecerit. Hæc cupiditatem si quis honestam esse
dicit, amens est. Probat enim legum & liberta-
tis interitum, earumque oppressionem tetram &
detestabilem, gloriosam putat. Qui autem fa-
tetur honestum non esse, in ea ciuitate quæ libe-
ra fuerit, quæque esse debeat, regnare, sed ei, qui
id facere possit esse utile, qua hunc obiurgatio-
ne, aut quo potius cōuitio à tanto errore coner-
uelleret? Potest enim (dij immortales) cuique esse
uile, sceleratissimum, & teterimum parricidium pa-

Pom. 99
peius no-
tatus, qui
turpi con-
filio Cæsa-
rem affine
aduxerit
ducta eius
filia.

Exterminatio
maxime

Euripi 99
deu car me
à Cæsare
usurpatum.

ὁ δὲ καὶ ὁ
τυραννίδος
πρὸς καὶ ἀλλο-
τρίαν ἀδελφὴν
τὴν ἑλληνίδα
ἐστὶν ὁ Χρῆστος

ὁ δὲ καὶ ὁ
τυραννίδος
πρὸς καὶ ἀλλο-
τρίαν ἀδελφὴν
τὴν ἑλληνίδα
ἐστὶν ὁ Χρῆστος

ὁ δὲ καὶ ὁ
τυραννίδος
πρὸς καὶ ἀλλο-
τρίαν ἀδελφὴν
τὴν ἑλληνίδα
ἐστὶν ὁ Χρῆστος

ὁ δὲ καὶ ὁ
τυραννίδος
πρὸς καὶ ἀλλο-
τρίαν ἀδελφὴν
τὴν ἑλληνίδα
ἐστὶν ὁ Χρῆστος

ὁ δὲ καὶ ὁ
τυραννίδος
πρὸς καὶ ἀλλο-
τρίαν ἀδελφὴν
τὴν ἑλληνίδα
ἐστὶν ὁ Χρῆστος

ὁ δὲ καὶ ὁ
τυραννίδος
πρὸς καὶ ἀλλο-
τρίαν ἀδελφὴν
τὴν ἑλληνίδα
ἐστὶν ὁ Χρῆστος

ὁ δὲ καὶ ὁ
τυραννίδος
πρὸς καὶ ἀλλο-
τρίαν ἀδελφὴν
τὴν ἑλληνίδα
ἐστὶν ὁ Χρῆστος

ὁ δὲ καὶ ὁ
τυραννίδος
πρὸς καὶ ἀλλο-
τρίαν ἀδελφὴν
τὴν ἑλληνίδα
ἐστὶν ὁ Χρῆστος

ὁ δὲ καὶ ὁ
τυραννίδος
πρὸς καὶ ἀλλο-
τρίαν ἀδελφὴν
τὴν ἑλληνίδα
ἐστὶν ὁ Χρῆστος

ὁ δὲ καὶ ὁ
τυραννίδος
πρὸς καὶ ἀλλο-
τρίαν ἀδελφὴν
τὴν ἑλληνίδα
ἐστὶν ὁ Χρῆστος

ὁ δὲ καὶ ὁ
τυραννίδος
πρὸς καὶ ἀλλο-
τρίαν ἀδελφὴν
τὴν ἑλληνίδα
ἐστὶν ὁ Χρῆστος

ὁ δὲ καὶ ὁ
τυραννίδος
πρὸς καὶ ἀλλο-
τρίαν ἀδελφὴν
τὴν ἑλληνίδα
ἐστὶν ὁ Χρῆστος

appellat⁹, tria, quis is, qui eo se obstrinxerit, ab oppressis
 sed ab op⁹ pressis.
 At Roma patrem pa⁹ tria Cice⁹ ronē libe⁹ ra dixit.

Amisio

*Uita ipia
mā*

Nunc abeo ad vulgi opinionem. Quae maior uti⁹ litas, quam regnandi esse possit? Nihil cōtra inu⁹ tilius ei, qui id iniuste cōsecutus sit, inuenio, cum ad ueritatem cōpi reuocare rationem. Possunt em̄ cuiquam esse utiles angores, solitudines, diurni, & nocturni metus: uita insidiarum peri⁹ colorumq; plenissima.

Multi iniqui atq; infideles regno, pauci sunt bo

ni, inquit Accius. At cui regno? quod à Tātulo

& Pelope proditū iure obtinebatur. Nam quan

to plures ei regi putas, qui cum exercitu Popu

li Romani Populū ipsum Romanū oppressis

set, ciuitatemq; nō modo liberam, sed etiam gen

tibus imperantē, seruire sibi cōgesserit? hunc tu

quas cōscientie labe in animo censes habuisse?

95 quae uulnera? Cuius autem uita ipsi potest uti

lis esse, cum eius uita ea cōditio sit, ut qui illam

eripuerit in maxima & gratia futur⁹ sit, & glo

ria? Quod si haec utilia non sunt, quae maxime

uidentur, quia plena sunt dedecoris ac turpitu

dinis, satis persuasum esse debet, nihil esse utile,

quod non honestum sit. Quanq̄ id quidem cum

saepe alias, tum Pyrrhi bello à C. Fabricio con

sule iterū, & à senatu nostro iudicatu est. Cum

enim

*Lois apparet
q̄ dicit: q̄na p̄li
habere malam
q̄stiam p̄m m
trans nemm
q̄st. neg. sibi
neg. aliq.*

Commi nolu

Commissio

*citat extp̄s
quos laudat
instantia, et
amici n̄stis
q̄ fuit m Ro
mā m̄ho.*

enim rex Pyrrhus Populo Romano bellum ul-
 trò intulisset, cumq; de imperio cerramen esset
 cum rege generoso ac potète, perfuga ab eo ue-
 nit in castra Fabricij, eiq; est pollicitus, si præ-
 miū ei proposuisset, se ut clam uenisset, sic clam
 in Pyrrhi castra rediturum, & cum ueneno ne-
 caturum. Hunc Fabricius reducendum curauit
 ad Pyrrhum, idq; eius factū à senatu laudatum
 est. Atqui si speciem utilitatis opinionemq; que-
 rimus, magnum illud bellum perfuga unus, &
 grauem aduersarium imperij iustulisset: sed ma-
 gnum dedecus & flagitium, qui cum laudis cer-
 tamen fuisset, eum non uirtute, sed scelere supe-
 ratum. Vtrum igitur utilius uel Fabricio, qui ta-
 lis in hac urbe, qualis Aristides Athenis fuit,
 uel senatui nostro, qui nunq; utilitatem à digni-
 tate seiunxit, armis cum hoste certare an uene-
 nis? Si gloria causa imperium expetendum est,
 scelus absit, in quo non potest esse gloria. Sin
 ipsæ opes expetuntur, quoquo modo non po-
 tuerunt esse utiles cum infamia. Non igitur u-
 tilis illa L. Philippi Q. filij sententia. Quas ci-
 uitates L. Scylla pecunia accepta ex senatusco-
 sulto liberauisset, ut hæc rursus uestigiales essent,
 neq; his pecuniā, quam pro libertate dederant,
 redderemus. Ei senatus est assensus. Turpe im-
 perio, Pyrrarū enim melior fides, quàm sena-
 tus. At aucta uestigialia. Vtile igitur. Quousq;
 audea

Historia
 Pyrrhime
 dico epi-
 stolam Fa-
 bricio mis-
 sam nar-
 rant.

96

facto
 factum

facto.

Comptato
 quilibet qui
 dicitur et
 d. Ag. et f. a.
 b. i. i. j.

Grabitur et po-
 fio 2. d. d. d. d. d.

Reintat contra:
 ria ex p. l. a.

Turpis eo
 que nec u-
 tilis L.
 Philippi
 sententia.

Grabitur p. d.
 p. d. d. d. d.

Amphifera
 m. d. d. d.

Repos. fido in
madam con
lutione am

1. ca. 1. m. 1.
Cato per
strictus.

Corr. p. 1. 97
fidio.

Repos. fido
Cicero

Ubi m. 1.
Cato.

Turpis o
ratio Cu
rii:
Vincat u
tilitas.

Corr. p. 1. 101
fidio m. 1. 101

audebunt dicere, quicquid utile quod non honestum
potest autem ulli imperio, quod gloria debet fultum
esse & beneuolentia sociorum, utile esse odium &
infamia? Ego etiam cum Catone meo saepe dis
senſi. Nimis enim mihi uidebatur praefracte aera
rium uestigialiter defendere: omnia publicanis
negare, multa locum, cum in hos beneficii esse de
beremus, cum illis sic agere, ut cum colonis no
stris soleremus. Eoque magis quod illa ordinum
coniunctio ad salutem Reipublice pertinebat.
Male etiam Curio, cum causam Transpadano
rum aequam esse dicebat, semper autem adde
bat, uincat utilitas, potius diceret, non esse aequa
quia non esset utilis Reipublicae, quam cum uti
lem esse diceret, non esse aequam fateretur.

* Nomina facit.) Nomina facit, debita contrahit.
Non licitatore.) Licitator, der et was feylſch.
Nequicquam sapere sapientem.) Miso doſisny 0519
0519 0519 0519.

C. Sergio Oratore.) Require hoc ex I. de Oratore.
Sed qui sint boni.) Inter bonos bene agi.
Vt si digitis corepuerit.) Digitorum percussione.

Prouerbum, id est, leui momento.
Qui cum in tenebris.) Micare digitis, ludi genus est

Cicero de Diuinatione.
Formulas aliquot & rogatiunculas colligit non
inamernas, in quibus uidetur aliud hortari utilitas,
aliud honestas.

Plenus est sextus liber de officiis Hecato
nis talium quaestionum. Sit ne boni uiri in
maxima caritate annonae familiam non alere:
in utranque partem disputat, sed tamen ad extre

num

prima
questio

Repos. fido
Hecato

num utilitate ut putat officium dirigit, magis
 q̄ humanitate. Querit si in mari iactura facien
 da sit, equi ne preciosi potius iacturā faciat, an
 seruuli uilis? Hic alio res familiaris, alio ducit
 humanitas. Si tabulam de naufragio stultus ar
 ripuerit, extorquebit ne eam sapiens, si potue
 rit? Negat, quia sit iniurjum. Quid dominus na
 uis, eripietne suum? Minime. Non plus, q̄ si na
 uigātem in altum enēcere de naui uelit, quia sua
 nō sit. Quoad em̄ peruentum sit eo, quō sumpta
 nauis est, nō domini est nauis, sed nauigātium.

Quid si in una tabula sint duo naufragi æque
 sapientes, sibi uterq; rapiat, an alter cedat al
 teri? Cedat uero, sed ei cuius magis inter sit uel
 sua, uel Reipublicæ causa uiuere. Quid si hęc pa
 ria in utroq; nullum erit certamē, sed quasi for
 te, aut in dimicando uictus, alteri cedat alter.

Quid si pater fana expilet? cuniculos agat, ad
 ararium indicetne id magistratibus filius? Ne
 fas id quidem est, quin etiam defendat patrem
 si arguatur. Igitur nō patria præstat omnibus
 officijs. Imo uero, sed ipsi patrie conducit pios
 habere filios in parentes. Quid si tyrannidem
 occupare, si patriam prodere conabitur pater,
 silebitne filius? Imo uero obsecrabit patrem, ne
 id faciat, si nihil proficiet, accusabit. Minabitur
 etiam. Ad extremum si ad perniciē patriæ res
 spectabit, patriæ salutē antepōnet saluti patris.

Quæ

8. gho.

Quærit etiã si sapiens adulterinos nummos acceperit imprudens pro bonis, cum id rescierit, soluturusne sit eos, si cui debeat pro bonis? Diogenes ait, Antipater negat, cui poti⁹ assentior.

9. gho.
Fugiens, quod duraturum non sit.

Qui uinum fugiens tendat sciens, debeatne dicere? Nō necesse putat Diogenes. Antipater uiri boni existimat. Hæc sunt quasi controuersiae in iure Stoicorū.

10. gho.

Redhibitiō, cū uenditor rem emptor precium recipit, uerbū est iuriscōsulticium.

In mancipio uendendo dicendane uitia? Nō, ea, quæ nisi dixeris redhibeatur mancipium iure ciuili. Sed hæc, mendacē esse, amatorē, aleatorē, furacem, ebriosum, alteri dicenda uident, alteri nō dicenda uidetur. Si quis aurum uendens orichalcū se putat uendere, indiget ei ne uir bonus aurum illud esse, an emat denario, qd sit millenariū? Perspicuum est iam,

11. gho.

& quid mihi uideat, & quæ sit inter eos philosophos, quos nominaui, controuersia. Pacta &

12. gho.

promissa semperne seruanda sint, quæ nec ui, nec dolo malo (ut prætores dicere solent) facta sint? Si quis medicamentū cuiquam dederit, ad

Exemplo.

Aqua interco, quæ hydrops aut hydro pifis.

aquā intercutē pepigerit, si eo medicamento sanus factus esset, ne illo unq̃ post uteretur.

Si eo medicamento sanus factus sit, & annis aliquot post incidere in eundem morbum, nec ab eo, qui cū pepigerit impetret, ut item eo liceat uti: quid faciendū sit, cum sit is inhumanus, qui non cōcedat uti, nec ei quicq̃ fiat iniuriæ? Vitæ & salutis consulendum est. Quid si quis sapiens

13. gho.

est, si quis sapiens rogat

describit in mos. quod sit in m. h. h.
OFFICIOR VM LIBER III. *100^e p. p. m. m. m.*

rogatus sit ab eo, qui heredem faciat, cum ej te
 stamento ^{interitum} sesterium millies relinquat, ut ante
 quam hereditatem adeat, luce palam in foro
 salter, idq se facturum promiserit, quod aliter
 eum heredem scripturus ille non esset, faciat
 quod promiserat ille, nec ne? promississe nolle,
 & id arbitror fuisse grauitatis: sed quoniā pro
 misit, si saltare in foro turpe ducet, honestius
 mentietur, si ex hereditate nihil ceperit quam
 si ceperit: nisi fortē eam pecuniam in Reipubli
 cæ magnum aliquod tempus, contulerit, ut uel
 saltare eum, cum patriæ consulturus sit, turpe
 non sit. At ne illa quidem promissa seruanda
 sunt, quæ non sunt ab his ipsis utilia, quibus
 illa promiseris. Sol Phaëroni filio (ut redea
 mus ad fabulas) facturum se esse dixit, quic
 quid optasset. Optauit ut in currum patris tol
 leretur. Sublatus est, atque is antequam con
 stitit, ictu fulminis desflagrauit. Quanto me
 lius fuerat, in hoc promissum patris non esse
 seruatum. Quid quod Theseus exigit promissum
 à Neptune, cui cum tres optationes Ne
 ptunus dedisset, optauit interitum Hippolyti
 filij sui, cum is patri suspectus esset de nouerca,
 quo optato impetrato Theseus in maximis tu
 it luctibus. Quid? Agamemnon cum deuouisset
 Dianæ, quod in suo regno pulcherrimum na
 tum esset, illo anno immolauit Iphigeniam,

*Alind
ex p. l. o.*
 De Sole &
 Phaëron
 te filio.

*De The
seo & Ne
ptuno.*

*De Aga
memnone
& filia im
molata.*

qua nihil erat eo quidem anno natū pulchrius,
 promissum potius nō faciendum, q̄ tam tectum
 facinus admittēdum fuit. Ergo & promissa nō
 facienda nonnunq̄, neq; semper deposita reddē
 da sunt. Si gladium quis apud te sana mente de
 posuerit, repetat insaniens; reddere peccatū sit,
 non reddere officium. Quid si is, qui apud te pe
 cuniam deposuerit, bellum inferat patriā, red
 dēne depositum? Non credo. Facies em̄ contra
 Rempublicā, quæ debet esse charissima. Sic mul
 ta, quæ natura honesta vidētur esse, temporibus
 fiunt non honesta. Facere promissa, stare cōuen
 tis, reddere deposita, commutata utilitate fiunt
 non honesta. At de his quidem, quæ uidentur esse
 utilitatis contra iustitiam simulatione pruden
 tiæ, satis arbitror dictum. Sed quoniam à qua
 tuor fontibus honestatis, primo libro officia du
 ximus, in eisdem uersemur, cum docebimus ea,
 quæ uidentur esse utilia, neque sint uirtuti ini
 mica. Ac de prudentia quidem quam uult imi
 tari malitia, itēque de iustitia (quæ semper est
 utilis) disputatum est.

DE FORTITVDINE.

R Eliquæ sunt duæ partes honestatis, qua
 rum altera in animi excellentis magnitu
 dine, & præstantia cernitur, altera in cōforma
 tione & moderatione continentis & temperan
 tiæ. Vtile uidebatur Vlyssi, ut quidā poëta Tra
 gici

*Regula qm
 si Romam
 dimissa: et no*

*Si de Roma
 de reg: et no: exlo*

*Norma
 de cōmpositio
 fente utiq;*

*Compositio
 operatio
 pmo pho*

*Paraseno
 ad sequetia*

Recehuo

*Thimmi
 vltim facit
 iust examplo*

gici prodiderunt. Nam apud Homerum optimum autorem, talis de Vlyſſe nulla ſuſpicio eſt, ſed inſimulant eum tragœdiæ ſimulatione inſaniæ militiam ſubterfugere voluiſſe. Non honeſtum conſilium. At utile, ut aliquis fortasſe dixērit, regnare, & Ithacæ uivere ocioſe, cum parentibus, cum uoxore, cum filio. An ullum tu decus in quotidianis periculis & laboribus cum tranquillitate hac conferendum putas? Ego uero iſtam cōtemnendam & abiiciendam, quoniam quæ honeſta nō ſit, ne utilis quidē eſſe arbitror. Quid em̄ auditurum putas fuiſſe Vlyſſem, ſi in illa ſimulatione perſeuerasſet, qui cum maximas res geſſerit in bello, tamē hec audiat ab Aiace:

Cuius ipſe princeps iuriſſurandi fuit,

Quod omnes ſcitis, ſolus neglexit fidem.

Furere aſſimulauit, ne quō iret, inſtitit.

Quod nī Palamedis perſpicax prudentia,

Iſtius percepisset malitioſam audaciam,

Fide ſacratum ius perpetuo falleret.

Illi uero non modo cum hoſtibus, uerum etiā cum fluctibus, id qđ fecit, dimicare melius fuit, qđ deſerere ſentientem Græciam ad bellum Barbaris inferendum. Sed omitramus & fabulas, & externa ad rem factam, noſtramq; ueniamus. M. Atilius Regulus, cum cōſul iterum in Aphrica, ex inſidijs captus eſſet, dūce Xantippo Lacedæmonio, imperatore autē patre Hanniba-

Vlyſſes, ne ad Troiā iret, furore ſimulauit, agrū prociſum ſale ferens.

Palamedes odoratus illi aſtutiā. filium eius, qđ ſulcus ducendus erat obiecit. Vlyſſes arte aratrum ſuſpenderit. Itaque detecta fraus, cui rei memor Vlyſſes, poſtea Palamedē ſolū crimine natus oppreſſit.

Ex tragœdia quapiam ſenarij ſunt.

nibalis Hamilcare, iuratus missus est ad sena-
 tum, ut nisi essent redditi Pœnis captiui nobi-
 les quidam, rediret ipse Carthaginem. Is cum
 Romam uenisset, utilitatis specie uidebat, sed
 eam (ut res declarat) fallam iudicauit. Que erat
 talis, manere in patria, e sine domi suæ, cum uxo
 re, cum liberis, quam calamitatem accipisset in
 bello communem fortunæ bellicæ iudicantem,
 tenere cõularis dignitatis gradum. Quis hæc
 neget esse utilia? Quæ censes? magnitudo animi
 & fortitudo negat. Num locupleti ores quæris
 auctores? Harum enim est uirtutum proprium
 nihil extimescere, omnia humana despiciere: ni-
 hil quod homini accidere possit intolerandum
 putare. Itaq; quid fecit? In senatum uenit, man-
 data exposuit, sententiã ne diceret, recusauit,
 quandiu iureiurando hostiū teneretur, non esse
 se senatorem. Atq; illud etiam (ô stultum homi-
 nem dixerit quispiam, & repugnantem utilita-
 ti suæ) reddi captiuos, negauit esse utile. Illos
 enim adolescētes esse, & bonos duces, se iam cõ-
 sectū senectute. Cuius tum ualuisse autoritas,
 captiui retenti sunt, ipse Carthaginem rediit.
 Neq; cum charitas patriæ retinuit, nec suorum.
 Neq; uero tum ignorabat se ad crudelissimum
 hostem, & ad exquisita supplicia proficisci. Sed
 iusiurandum cõseruandum putabat. Itaq; tum
 (inquam) cum uigilando necabatur, erat in me-
 liori

Laudat
 confidit
 quid

Redit ad
 legem

Amplificatio
 breuiter

simi &
 narratio

nostra

Amplificatio
 magnitudinis
 et auctoritatis

^{Rome} OFFICIORVM LIBER III.

219

lioni causa, quàm si domi senex captiuus & per
iurus, consularis remanisset. At stulte, qui non
modo non censuerit captiuos remittendos,
uerum etià dissuaserit. Quomodo stulte: etiã
ne si Reipublicæ conducebat? Potest autē quod
inutile Reipublicæ sit, id cuiquam ciui utile es-
se. Peruertūt homines ea, quæ sunt fundata na-
tura, cum utilitatem ab honestate seiungunt.
Omnes enim expetimus utilitatem, ad eamque
rapimur, nec facere aliter ullo modo possum?
Nam quis est qui utilia fugiat? aut quis potius,
qui ea non studiosissime prosequatur? Sed quia
nusquam possumus, nisi in laude, decore, hone-
state utilia reperire, propterea illa prima &
summa habemus, utilitatis nomen nō tam splen-
didum quàm necessariū ducimus. Quid est igi-
tur, dixerit quis, in iureiurando? Num iratum
timemus Iouem? At hoc quidem commune est
omnium philosophorum, nō eorum modo, qui
deum nihil habere ipsum negotij dicunt, & ni-
hil exhibere alteri, sed eorum etiã qui deum
semper agere aliquid, & moliri uolunt, nunq-
uam irasci deum, nec nocere. Quid autem iratus
Iupiter, plus nocere potuisset, quàm nocuit si-
bi ipse Regulus? Nulla igitur uis fuit religio-
nis, quæ tantam utilitatem peruerteret. An nē
turpiter faceret? Primum minima de malis.
Num igitur tātum mali turpitudine ista habebit.
quā

*Laudat mor-
tem et laudem
et patria*

Sto

Sto

*Vox exim-
obiectio
cor in pto*

2. obiectio

*Corruptio
in laud
in auct
obiectum*

3. obiectio

verba autem ad fratres

214

M. TULLII CICERONIS

4. obiectio

Non audi,
erant deli-
genda.
Eclipsis u-
sitata in
sermoni-
bus uulgo
usurpatis.

quantum ille cruciatus? Deinde illud etiā apud
Accium: Fregisti ne fidem? Neq; dedi, neq; do-
infideli cuiq; Quāq; ab impio rege dicitur, lu-
culente tamen dicitur. Addunt etiam, quemad-
modum nos dicamus, uideri quādam utilia que
non sint, sic se uidere dici quēdam honesta, quē
non sint. Vt hoc ipsum uideretur honestum, con-
seruandi iurisiurandi causa ad cruciatum reuer-
tisse. Sed sit non honestum, quia quod per uim
hostium esset actum, ratum esse non debuit. Ad-
dunt etiam, quicquid ualde utile sit, id fieri ho-
nestum etiam si antea non uideretur. Hæc ferē
contra Regulū. Sed prima uideamus. Non fuit
Iupiter metuendus, ne iratus noceret, qui nec
irasci solet, nec nocere. Hæc quidem ratio non
magis cōtra Regulū q̄ contra omnium iusu-
randum ualeat. Sed in iureiurando, non qui me-
tus, sed quæ uis sit, debet intelligi. Est em̄ iusu-
randū affirmatio religiosa: Quod autem afir-
mare & quasi deo teste promiseris, id tenendum
est. Iam enim non ad iram deorum, quæ nulla
est, sed ad iustitiam, & ad fidem pertinet. Nam
preclare Ennius: O fides alma, apta pinnis, &
iusiurandum Iouis. Qui igitur iusiurādum uio-
lat, is fidem uiolat, quam in Capitolio uicinam
Iouis Optimi Maximi (ut in Catonis oratione
est) maiores nostri esse uoluerunt. At enim ne
iratus quidem Iupiter plus Regulo nocuisset, q̄

Ultima
obiectio

Conclusio
obiectio

Iusiuran-
dum.

quo consulas
a religionis
iusiurandi

Fides in
Capitolio
Ioui pro-
xima.

ut optime
malegram

Delet non est

hinc inde

obiectio sibi

sibi nocuit ipse Regulus. Certè, si nihil malum
 esset, nisi dolere. Id aut non modo nō summum
 malum, sed ne malum quidem esse maxima au-
 roritate philosophi affirmant. Quorū quidem
 testem nō mediocrem, sed haud scio an grauiss-
 mum Regulū, nolite quæso uituperare. Quem
 enim locupletiorē quærimus, q̄ principem Poi-
 puli Romani, qui retinendi officij causa, crucia-
 rum subierat uoluntarium? Nam qd̄ aiunt mihi
 ma de malis, id est, ut turpiter potius, q̄ calami-
 tose, an est ullū maius malū turpitudine? Quæ si
 in deformitate corporis habeat aliqd̄ offensio-
 nis, quanta illa deprauatio, & sorditas turpifi-
 cati animi debet uideri? Itaq; neruosius qui illa
 differunt, solum audent malum dicere, id quod
 turpe sit. Qui autē remissius, hi tamen non du-
 bitant summum malum dicere. Nam illud qui-
 dem: Neq; dedi, neq; do fidem infideli cuiq; Id
 circo à poëta dicit̄, quia cum tractaret Atreus,
 personæ seruiendum fuit. Sed si hoc sibi sumūt,
 nullam esse fidem, quæ infideli data sit, uideant
 ne quærat̄ latebra periurio. Est autem etiam
 ius bellicum, fidesq; iurisiurandi sæpe cum ho-
 ste seruanda. Quod enim iuratum est, ut mens co-
 ciperet fieri oportere, id obseruandū est. Quod
 aliter, id si nō fecerit, nullum periurium est. Vt
 si prædonibus pactū pro capite precium nō at-
 tuleris, nulla fraus est, ne si iuratus quidem id
 non

Cetè, con-
 credentis.

Corne. Sals
 de q̄q̄

argumentū
 a minore ad
 maiore.

Corne. Sals
 Neruosius
 ut Stoici.
 Remissius
 ut Peripa-
 tetici.

Corne. Sals
 In. Sals
 Sals
 Sals

Iustus hoc
 si bus pa-
 cta præliā
 ca latroni
 bus nihil
 oportet.

non feceris. Nam pirata nō est ex perduellium numero definitus, sed cōmunis hostis omnium.

Cum hoc nec fides esse debet, nec iusiurandum commune. Non enī falsum iurare, peierare est, sed quod ex animi tui sententia iuraueris, sicut uerbis concipitur (more nostro) id non facere, periurium est. Scite enim Euripides:

Regulus
In Hippo
lyto coro
nato.

ἡ γλῶσσ' οὐ
ῥημιόμοχ' ἢ
ἀνδρῶν ὅτι φρήν αὖ
μῶμοτος.

Regulus
monito.

Regulus
monito.

Romanus
exercitus
in Caudi-
nis furcis
sub iugū
missus à
Samniti-
bus.

Iuravi lingua, mentem iniuratam gero.
Regulus uero non debuit conditiones, pactio-
nesq; bellicas & hostiles perturbare periurio.
Cum iusto enim & legitimo hoste res gereba-
tur, aduersus quem & torum ius feciale, multa
sunt iura cōmunia. Quod ni ita esset, nunquam
claros uiros senatus uictos hostibus dedisset.

At uero T. Veturius, & Spurius Posthumius,
cum iterum consules essent, quia cum male pu-
gnatum apud Caudiū esset, legionibus nostris

sub iugum missis, pacem cum Samnitibus fece-
rant, dediti sunt his. Iniussu enim populi, sena-
tusq; fecerant: eodemq; tempore T. Numitius,

Q. Aemilius, qui tum tribuni plebis erāt, quod
eorum autoritate pax erat facta, dediti sunt,
ut pax Samnitum repudiaretur. Atq; huius de-
ditionis ipse Posthumius, qui dedebatur suator

& autor fuit. Quod idem multis annis post C.
Mācinus, qui ut Numantinis, quibus cum sine
senatus autoritate fœdus fecerat, dederetur, ro-
gationē suasisit eam, quam Lucius Furius, & Sex

tus Attilius ex senatuscōsulto ferebant, qua ac-
 cepta, est hostibus deditus. Honestius hic quā
 Q. Pompeius, quo cum in eadem causa esset, de
 precante, accepta lex non est. Hic ea quæ uide-
 batur utilitas, plus ualuit quā honestas. Apud
 superiores utilitatis species falsa, ab honestatis
 auctoritate superata est. At non debuit ratum
 esse, quod erat actum per uim. Quasi uero for-
 ti uiro uis possit adhiberi. Cur igitur ad sena-
 tum proficiscebatur, cum præsertim de capti-
 uis dissuasurus esset? Quod maximum in eo est,
 id reprehenditis. Non enim suo iudicio stetit,
 sed suscepit causam, ut esset iudicium senatus,
 quod si ipse autor fuisset, captiui profecto Per-
 nis redditi essent, ita incolumis in patria Re-
 gulus restitisset. Quod quia patriæ non utile pu-
 tauit, idcirco honestum sibi & sentire illa, &
 pati credidit. Nam (quod aiunt) quod ualde uti-
 le sit, id fieri honestum, imò uero esse, non fie-
 ri. Est enim nihil utile, quod idem non hone-
 stum, nec quia utile, honestum est: sed quia ho-
 nestum, utile. Quare ex multis mirabilibus exē-
 plis, haud facile quis dixerit, hoc exēplo aut
 laudabilius, aut præstantius. Sed ex tota hac lau-
 de Reguli, unum illud est admiratiōe dignum,
 quod captiuos retinendos censuerit. Nam
 quod rediret, nobis nunc mirabile uidetur, illis
 quidem temporibus aliter facere non potuit.

Itaq;

eo prouocatus occiderat, torque detracto, co-
gnomen inuenit. Cuius tertio consulatu Lati-
ni ad Vesperim fusi, & fugati. Magnus uir in pri-
mis, & qui nuper * indulgens in patrem, idem
acerbus & seuerus in filium. Sed ut laudandus
Regulus in conseruando iureiurando, sic decem
illi quos post Cānensem pugnam iuratos ad se
natum misit Hannibal in castra redituros, ea
quorum erant potiti Pœni, nisi de redimendis
captiuis impetrauisset, si non redierunt, uitupe-
randi. De quibus non omnes uno modo. Nam
Polybius bonus autor in primis scribit, ex de-
cem nobilissimis, qui tunc erant missi, nouem re-
uertisse, à senatu re non impetrata. Vnum ex de-
cem, qui paulo post egressus erat è castris, re-
disset, quasi aliquid esset oblitus Romæ reman-
sisse. Reditu enim in castra liberatum se esse iu-
reiurando interpretabatur. Non recte. Fraus
enim distringit, non dissoluit periuriū. Fuit igitur
stulta calliditas, peruerse imitata prudenti-
am. Itaq; decreuit senatus, ut ille ueterator, &
callidus uinctus ad Hannibalem duceretur. Sed
illud maximū. Octo hominum millia tenebat
Hannibal, non quos in acie cepisset, aut qui pe-
riculo mortis diffugissent, sed qui relictī in ca-
stris fuissent à Paulo & Varrone consulibus.
Eos senatus non cesuit redimendos, cum id par-
ua pecunia fieri potuisset, ut esset insitum militi

Torquati
cognomē.

* Alias qui
per indul-
gens.
Indulgens
quem acer-
bum in se
sic tamen
amauit,
idem filius
securi per-
cussit.

P bus

bus nostris aut uincere, aut emori. Qua quidem
 re audita, fractum animum Hannibalis, scripsit
 idem, quod senatus Populusque Romanus, re-
 bus afflictiis tam excelso animo fuisset. Sic ho-
 nestatis comparatione, ea quæ uidentur utilia,
 uincuntur. Attilius autem, qui Græce scripsit hi-
 storiam, plures ait fuisse, qui in castra reuertis-
 sent, eadem fraude, ut iureiurando liberaretur,
 eosque à censoribus omnibus ignominijs nota-
 tos. Sed huius loci finis sit. Perspicuum est enim
 quæ timido animo, humili, demisso, fractoque
 fiant. Quale fuisset Reguli factum, si aut de ca-
 ptiuis, quod ipsi opus esse uideretur, non quod
 Reipublicæ censuisset, aut domi remanere uo-
 luisset, non esse utilia, quia sunt flagitiosa, & fœ-
 da, & turpia.

L. Manlio Auti.) Exrant pleraque historiarum ex his
 apud Liuium.

DE TEMPERANTIA.

Restat quarta pars, quæ decore, modera-
 tione, modestia, continentia, temperan-
 tia continetur. Potest igitur quicquam utile ef-
 se, quod sit huic talium uirtutum choro contra-
 rium? Atqui ab Aristippo Cyrenaici atque An-
 nikerij philosophi nominati, omne bonum in uo-
 luptate posuerunt, uirtutemque censuerunt ob eam
 rem esse laudandam, quod efficiens esset uolupta-
 tis. Quibus obsolescit, floret Epicurus, eiusdem
 Cyrenaici et Annikeris. fere

quæ sunt uirtutes et ex parte de
 uoluptate, et maxime est
 ex parte de uoluptate.

Constitutio ex
 moralibus, quæ
 apponitur ad
 hoc præceptum
 caput

inueniuntur
 quæ uidentur
 et contra
 Constat huiusmodi
 caput

Horatius
 Namque melior est
 quædam virtus
 uero et feruore

inueniuntur
 et uoluptas
 quædam est
 quædam est

quædam est
 quædam est
 quædam est
 quædam est

Cyrenaici
 Epicurei
 ab Aristip-
 po Cyre-
 naico. 105
 Annikerij,

OFFICIORVM LIBER III.

371 of conatu / tale & vi
ribus

Ferè adiutor, autorq; sententię. Cum his uelis, ^{ab Annice}
 equisq; ^{in dicitur} si honestatem tueri, ac retine- ^{re, qui pri-}
 re sententia decertandum est. Nam si non mo- ^{orẽ scđã}
 do utilitas, sed uita hominis beata corporis fir- ^{emẽdauit.}
 ma constitutione, eiusq; constitutionis spe ex- ^{• Obsole-}
 plorata (ut à Metrodoro scriptum est) contine- ^{tis, id est,}
 tur, certe hæc utilitas, & quidem summa (sic e- ^{obscura-}
 nim censent) cum honestate pugnabit. Nam u- ^{tis.}
 bi primum prudentiæ locus dabitur, an ut con- ^{Velis, ego}
 quirat undique suauitates? Quàm miser uirtu- ^{q; prouer-}
 tis famulatus seruientis uoluptati? Quod au- ^{bialiter.}
 tem munus prudentiæ, an legere intelligentur ^{boni}
 noluptates? Fac nihil isto esse iucundius, quid co- ^{et boni}
 gitari potest turpius? Iam qui dolorem summũ ^{hæc re-}
 malum dicat, apud eum quem habet locum for- ^{Magis}
 titudo, quæ est dolorum laborumq; cõtemptio? ^{Reptio}
 Quàmuis enim multis in locis dicat Epicurus ^{magis abscondit}
 (sicut hic dicit) satis fortiter de dolore, tamen ^{an a bono}
 non id spectandum est, quid dicat, sed quid con- ^{fla cogitat.}
 sentaneum sit ei dicere, qui bona uoluptate ter- ^{Definitio for-}
 minauerit, mala, dolore, ut si illum audiam de ^{libidinis a bono}
 continentia & temperantia. Dicit ille quidem ^{for ali.}
 multa multis locis, sed aqua hæret (ut aiunt.) ^{quod est abscondit}
 Nam qui potest temperantiam laudare is qui ^{qm dixerit vo-}
 ponat summum bonum in uoluptate? Est autẽ ^{luptate et p-}
 temperantia libidinum inimica. Libidines autẽ ^{um boni, et}
 confectatrices uoluptatis. Atq; in his tamẽ tri- ^{dolore et p-}
 bus generibus quoq; modo possunt, nõ incallide ^{Agna hæ-}
 P 2 tergi- ^{ret.}

Reptio.

et fallit

212

M. TVLLII CICERONIS

Expositio.

Definitio
apud Epicurum

no g'fist

tate p'p'ia
non p'p'ia

De finib'
bonorū &
malorum.

Expositio

tergiuerantur. Prudentiam introducunt, scientiam suppeditantem uoluptates, depellentem dolores. Fortitudine quoque aliquo modo expediunt, cum tradunt rationem negligendae mortis, perpetiendique doloris. Etiam temperatiam inducunt non facillime illi quidem, sed tamen quoquo modo possunt. Dicunt enim uoluptatis magnitudinem, doloris detractiōe finire. Iustitia uacillat, uel iacet potius, omnesque hae uirtutes, quae in communitate cernuntur & in societate generis humani. Neque enim bonitas, nec liberalitas, nec communitas esse potest, non plus quam amicitia, si haec non per se expetatur, sed ad uoluptatem utilitatemue referantur. Conseramus igitur in pauca. Nam ut utilitatem nullam esse docuimus, quae honestati esset contraria, sic omnem uoluptatem dicimus honestati esse contrariam. Quo magis reprehendendos Caliphonem, & Dinomachum iudico, qui se dirempturos controuersiam putauerunt, si cum honestate uoluptatem, tanquam cum homine pecudem copulauissent. Non recipit istam coniunctionem honestas, aspernatur, repellit. Nec uero finis bonorum & malorum, qui simplex esse debet, is ex dissimilibus rebus misceri & temperari potest. Sed de hoc haecenus. Magna enim res, alio loco pluribus uerbis disputata, nunc ad propositum. Quemadmodum igitur, si quando ea, quae

quæ uideretur utilitas, honestati repugnat, di-
dicanda res sit, satis est supra disputatum. Sin
autem speciem utilitatis etiam uoluptas habe-
re dicatur, nulla potest esse ei cum honestate cō-
iunctio. Nam ut tribuamus aliquid uoluptati,
condimenti fortasse nonnihil utilitatis certe ni-
hil habebit.

Aristippo Cyrenaici. Aristippus Cyrenaicus fuit.
Inde nomen sectæ fuit. Et Annicerij dicti sunt ab An-
nicere Cyrenaico.

PERORATIO OPERIS.

Habes à patre munus Marce fili, mea qui-
dem sententia magnum, sed perinde erit
ut acceperis. Quam & hi tres libri inter Cra-
tippi commentarios, tanq̃ hospites erunt reci-
piendi. Sed ut si ipse uenissem Athenas (quod
quidem esset factum, nisi me è medio cursu cla-
ra uoce patria reuocasset) aliquando me quoq̃
audires, sic quoniam his uoluminibus ad te pro-
fecta uox mea est, tribues his temporibus quā-
tum poteris, poteris autem quātum uoles. Cum
uero intellexero te hoc scientiæ genere gaude-
re, tum & præsens tecum propediem (ut spero)
& dum aberis, absens loquar. Vale igit mi Ci-
cero, tibiue persuade, te mihi quidem esse cha-
rissimum, sed multo fore chariorem, si talibus
monumentis, præceptisq̃ lætabere.

MARCI TVLLII CICERONIS

Officiorum III. libri

FINIS.

P 3 MAR

IN III LIB. OFFICIORVM

ANNOTATIONES IN TER- tium librum Officiorum.

SI discendi labor.) Discendi noue dixit pro discere.

61 Ea efficiens est utilitatis.) Cupiens uoluptatum & similia satis in usu sunt, hoc ut minus uisatum an- notare uisum est.

62 Conuenienter naturæ uiuit.) Verbi casum addi- dit aduerbio. Id tamen apud Græcos usitatus est, & apud Latinos.

63 Progressione discendi.) Progressionē dixit pro- fectum. Rursus numero sexagesimo quinto. Si qua ad uirtutem facta est progressio. Ingressus initium est, progressio profectus.

64 Est alibi citatum.

65 Aliter enim teneri non potest.) Aliter rursus propemodum posuit pro alioqui.

66 Respublicę cōtinentur.) Continētur dixit, pro constant, nam aliter continetur, quod comprehenditur aut inclusum est.

67 Ex quo efficitur.) Efficitur dixit, pro colligitur argumentis.

68 Humana consociatio.) Consociandi uerbo fortasse timuissimus uti, ni Cicero usurpasset.

69 Violare alterum.) Græcorum more usurpauit uiolandi uerbum, non pro uim inferre. sed pro iniu- riam facere, præter ius, Græci dicunt ὀπίσσω, & ὀπίσσω, non solum uim, uerum etiam iniuriam, aut contume- liam uocant.

70 Consilium eius peremisset.) Noue usus est uer- bo perimendi, nisi fortē mendum subest, & legendum est præuenisset.

71 Deos hominesq; cēlare possumus.) Cēlamus eos aliquid, quibus clām esse uolumus, quod agimus.

72 Minime male illi quidem.) Peculiare est Cicero ni, ad hunc modum coniungere, quidem & illi: Quod ut apud hunc frequens est, ita haud scio, an apud quen- quam uetustiorum repeririatur.

73 Est alibi citatum.

ERASMI ROT. ANNOTATIO.

74 Hoc animo inter se fuisse.) Vt dicimus, nouimus inter nos, amant inter se, id est, alter alterum. Ita hic dictum est, hoc anno fuisse inter se, pro utrunque in alterum.

75 Eosq; exterminant.) Rursus exterminat dixit, pro e finibus suis eiciunt, quod Latini interpretes ferè usurpant pro perdunt.

76 Orationis uanitatem.) Vanitatem dixit, ut pugnet cum ueritate, cum uulgo putemus uanitatē esse ractantiam, fortassis ob id quod ferè mentiantur multa gloriosi.

77 Argentariam faceret.) Vt dicitur quæstum facere, qui negociat, ita argentariā facere dixit Cicero.

78 Nomina facit.) Nomina facit, qui se debitore cōstituit, unde & bonæ fidei debitores, bona nomina dicuntur.

79 Semel indicaretur.) Indicare dixit æstimare. Id annotandum putauimus, quod in omnibus quos uiderim libris comperimus deprauatum iudicaret.

80 Vt etiam si minoris.) Vt, hic habet significationem exempli, cōfert enim factum cum facto. Qui plus emit cum licuisset minoris emere, uir bonus est iudicatus, at non sapiens. Perinde esset si minoris uendi disset, quod potuisset plus uendere. Hoc admonere uisum est, quod hunc locum compererim, in multis exemplaribus uitiatum, nec à commentariorum scriptoribus aliquid lucis adduci.

81 Proscripsit insulam.) Proscribitur homo, qui damnatur hoc genere damnatiōis. Proscribitur domus aut alia res, quæ uenalis scripto proponitur. Et insulam uocat domum undique semotam ab alijs ædibus, quales ferè sunt magnatum.

82 Societas est enim.) Subinde occurrit apud Ciceronem, ut enim ponatur tertio loco, praesertim cum adest uerbum, est.

83 Interior eorum.) Interiorem dixit conuentiorrem, unde & intime conuincti dicuntur, qui arctissima necessitudine copulati sunt.

84 Testamentarij.) Qui supponunt testamēta, aut alioqui fraude inuadunt.

85 Vinculis & carcere castigandi.) In nōnullis exemplaribus, pro castigandi habebatur fatigandi.

86 Ab hoc nulla fraus aberit.) Reciprocauit loquēdi formam. Nam dicimus, non abest à suspicione fur-
ti, hic dixit, ab hoc nulla fraus aberit.

87 Est alibi citatum.

88 Perficiat ut ueros hæredes.) Rursus perficiat dixit pro efficiat, siue faciat.

89 Est alibi.

90 Est alibi.

91 Non ita magnum.) Ac mox, non ita turpe. Ita tantum habet epirasim, nihil aut illi respondet, quod genus est cum dicimus: Ita sum hominem expertus, ut denuo nolim experiri.

92 Quidē qui omnia recta.) Quid separandum est à sequenti sermone quod expergefacit lectorem, ut ante monstrauimus.

93 Nam si uiolandum est.) Duo senarij sunt, tamen si Cicero non seruat in his legem, quam Græci Tragi ei seruant. Porro in secūdo uersu, aut uerbum est, elidendum est, aut in coniunctio, ut constet metri ratio.

94 Multi iniqui atq; infideles.) Trochaicus est tetrameter catalecticus, nisi quod duæ postremæ distichones in omnibus quæ uiderim, exemplaribus erant transpositæ, boni sunt, pro sunt boni.

95 In maxima gratia.) In precio esse utilissimum est, in honore esse, itidem: In gratia & gloria esse, non perinde uisitatū, eoq; annotauimus, ne quis ita uereatur loqui, cum Ciceronem habeamus autorem.

96 Si præmium ei proposuit.) Videbatur hic sermo magis requirere pronomen reciprocum, si præmium sibi proposuisset, sed uitasse uidetur amphibologiam. Nos in huiusmodi locis serè solemus uti ipsi.

97 Præfraete defendere.) Cicero præfraetos uocat, qui à sententia nō possunt abduci, quos, ni fallor, Græci uocant ἀνίστασθαι præfraete pertinaciter. Hoc annota-
uit.

ni, quod eruditi quidam contēderint has uoces nō esse Latinas.

98 Stare conuentis.) Pro seruare pacta. Inusitatus quod dixit Vergilius: Manere dictis, apud Græcos mollius est ἡμῖν.

99 Et Ithacæ uiuere ociose.) Opinor Ithacam hic usurpari pro urbe eius insulæ, alioqui mirum nō addidisse præpositionem, neque enim permetteret hic sibi Cicero, quod permisit Vergilius: Deuenēre locos ἑῶς, & cætera.

100 Cuius ipse princeps.) Sex senarij sunt, q̄s oportet in exemplaribus distinguere. Cuius hic non efficit nisi unicam syllabam, quemadmodum apud Terentium: eius, deos, monosyllaba sunt ubique. Et istius, si mili contractione fit dissyllabum, & percepset legendum, pro percepisset.

101 O fides alma.) Trochaicuse est tetrameter catalecticus. Aptum dixit, undique concinnatum, ut Vergilius: Stellis ardentibus aptum. Cum quid ita contextum est gemmis aut similibus, ut inter sese contingant, nam ab ἀπόμενος Latina uox ducta uidetur.

102 Alibi citatum.

103 Iniussu enim populi.) Iussu tuo, iniussu tuo, iussus feci, iniussus fecisti.

104 Fœdus fecerat.) Inire fœdus, iētū fœdus, pactū fœdus, ferire fœd⁹, percussū fœdus, usitatiores sunt, quàm facere fœdus, & ob id annotare uisum est.

105 Efficiens uoluptatis.) De quo & ante annotauimus.

F I N I S.

P S

QVAE

DE OFFICIIS QUAE

IN OFFICIIS POTISSI-

imum tractantur,

INDEX.

QUAE IN LIBRO PRIMO.

Quid officium.	15
Diuisio.	Ibidem
Honesti à natura inuestigatio.	18
Diuisio honesti, ex quatuor uirtutibus.	21
De prudentia.	23
De iustitia.	23
Fides unde dicta.	25
Iniustitiæ duo genera.	Ibidem
Iniuriarum differentia.	27
De causis quibus prætermittitur officium.	Ibidem
De officiis à circumstantia.	29 & 48
Iniuriæ à malitia & uisframento.	30
De iure publico bellorum.	32
Duo decertandi genera.	Ibidem
De officio seruando quando de imperio certatur.	34
Fides etiam hostibus seruanda.	35
Iustitia etiam erga infimos seruanda.	36
De beneficentia & liberalitate.	37
Quomodo considerandi sunt mores hominum.	39
Quo ordine collocanda beneficia.	39
Beneficia cum fœnore remetienda.	40
Fontes & ratio & oratio societatis humanæ.	41
Gradus humanæ societatis.	42
Fortitudo & magnanimitas.	47
De animi elatione, quod uitrium sit.	48
De his circa quæ fortis animus & magnus uersat.	48
De remouentibus se à Republica.	49
Res urbanas maiores esse bellicis.	50
Non se uiuendum in uictos & multitudini parcendum,	
& pericula quatenus uiro forti suscipienda.	51
Quæ res periclitandæ potius.	55
Officia illorum, qui Rempublicam gubernant.	58
De ambitione.	59

INDEX.

Ita moderandum.	60
De pœnæ modo.	Ibidem
De temperantia.	61
De decore.	65
Via officij.	67
Motus animi.	68
De scurrilitate & facetia.	70
Quomodo ludendum.	Ibidem
Quatenus uoluptati concedendum.	Ibidem
Varietas animorum & diuersæ qualitates.	71
Constituendum genus uitæ & institutum.	80
Adolescentis officia.	81
Senum officia.	Ibidem
Magistratus personam quæ deceant.	84
Decorum à cultu motuq; corporis.	85
Decorum à uerecundia.	Ibidem
De duobus pulchritudinis generibus.	89
Duplex orationis genus.	88
Qualis sermo & quomodo utendum eo sit.	89
Qualis debet eẽ domo honorati ciuis & principis.	91
Tria in omni uita obseruanda.	93
Decorum à loco ac tempore.	Ibidem
Ordo actionum à decore.	94
De quæstibus artibusq; honestis & inhonestis.	98
De duobus honestis utrum honestius	99
Iustitiæ an temperantia potior.	103

IN SECUNDO.

De his quæ ad utilitatem pertinent uitamque degen-
dam.	110
Diuidit ea, quæ ad uitam tuendam pertinent.	114
Quibus rationibus homines mouentur ad aliquẽ ho-
nestandum.	119
Nihil utilius quàm amari.	120
Quibus rebus adducatur multitudo, ut dignũ aliquẽ
honore habeat.	125
Quæ res homini multitudinis beneuolentiam concili-
et.	126
Quibus rebus fides acquiratur.	Ibidem

Quæ

INDEX.

Quibus rebus cōsequimur ut multitudo nos admiretur.	128
Studia adolescentium ad emerendum fauorem populi.	133
Quomodo debemus uti liberalitate, ad conciliandam multitudinem.	137
Privata liberalitas in quos & quatenus exercēda.	143
De liberalitate quæ opere constat.	145
In officio præstando cur bonus locupletius præferendus.	147
Beneficia, quæ ad uniuersos pertinent.	149
Auaritia aberit ab illis, qui publicis muneribus funguntur.	152
Valetudinis curatio.	158
Comparatio duorum utilium inter se.	Ibidem

IN T E R T I O.

De comparatione utilis ac honesti.	165
Formula qua officium cognoscitur.	171
Nequid dicamus utile quod cum honestate coniunctum non sit.	178
Proprijs commodis quatenus inserviendum.	182
In publicis consultationibus quantū utilitati tribuendum.	186
In contractibus præferenda utilitati honestas.	187
Exponit suam sententiā de formulis cōtractuum.	196
Multæ formulæ casuum atq; exempla in quibus uideatur pugnare utilitas cum honestate.	206
De fortitudine.	210
De temperantia.	210
Peroratio operis.	215

INDICIS FINIS.

DIA

SO DIALOGVS IN

QVO LAELIVS RED-

dit rationem, cur plerisque lo-

cos in Cicerone mu-
tauerit.

V VOLFANGO ANEMOE-
CIO AVTORE.

LAELIVS. BRVTVS.

AEPENV MERO BRVTE

S mirari soleo, qui acciderit, ut ij Cicero-
nis nostri quidem familiaris libri, quos
de officijs docte & eleganter scripsit, tot
ac tantorum sint errorum pleni. BRV. Adeo-
ne delirare obsecro censes, ut id quod dicis, ue-
rum esse credam? Nam ut saepissime ex eo ipso
accepi, nullum tam exquisita diligentia edidit,
quam est illud de officijs opus. LAE. Quantum
tu quidem delires nescio, illud autem scio, ita esse
hoc, quod iam dixi. BRV. Praeterea ab ea usque
aetate, in qua scriptus est hic liber, semper in do-
ctorum hominum manibus, ut dignum erat, ver-
sabat, omnes eum amplexabantur, omnes fo-
uebant, atque osculabantur. Num tu eos tam stu-
pidos fuisse censes, ut errores, si quis haberet hoc
opus, non potuissent deprehendere? LAE. Non
censeo. Sed ut tibi rem plenius exponam, habe-
to sic. Errores quidem, quos ego errores uoco,
nam saepius hoc uocabulo utor, non doctorum
homi-

DIALOGVS

hominum culpa, sed potius librariorum negligentia acciderunt. Deinde quæ illorum hominum ignavia fuit, librariorum puto, indices succreuerunt. Docti uero, in quorum manus corrupta exemplaria uenerunt, propter rixosa quorundam inuidorum hominum ingenia, quibus in hunc usque diem uitia placent, nihil ausi sunt mutare. Præterea nemo ex doctioribus hoc scribendi genus unquam adgressus est, ob eam, ut puto causam, quod se uera nunquam obtulerint exemplaria, tantum certi & fidei eorum conaturum testes. Ex hac igitur causa tot errores (ut antea dixi) irrepserunt. BR V. Quod si in eas opinione, ut nullam culpam in doctos reijcias, facile tibi assentiar. LAE. Nullam prorsus. Nam in hac sententia, quam iam professus sum, semper manebo. BR V. Deprome itaque si quid habes quod emendatum à te esse uelis. LAE. Depro nam, sed ut Medici, qui à principio, cum ægrotos suscipiunt curandos, leuibus remedijs leuia tollunt uitia, donec ægrotorum corpora pharmacis assuescerint, ne remediorum aut nouitate, aut acerbitate statim deterreant. Deinde paulatim & maiora & efficaciora adhibent. Sic ego à principio leuiiores tibi proponam errores, sic enim appello, ut rei asperitatem errorum lenitate mitiga tam uideas, ne mox deterrearis. BR V. Places, age incipe. Ea tamen lege tibi auscultandi operam pollicor, ut interpellandi etiam copiam, si quid displicet.

CASTIGATIONVM LIBER I.

displicuerit, facias. L A E. Quid nō ob eam em
causam tecū consero: & ut ab eo exordiar, qđ
de gerendis bellis docet, sic accipe. Vt em̄(ait)
cum ciue aliter cōtendimus, si est inimicus, ali
ter si est cōpetitor, cum altero certamen hono
ris & dignitatis est, cū altero capitis & famæ.
Quid tibi hæc uerba uident, nōne satis clara?
B R V. Satis: Sed quid est in ijs qđ emendasti?
L A E. In omnibus exēplaribus, quæ in nostras
quidem manus uenerūt, pro eo qđ est, cum ciue
aliter cōtendimus, legit cum ciuilit̄ cōtendi
mus. Sed opinor nostros homines Græca Apo
stropho, qua etiam antiquiores Latini usi sunt,
esse deceptos, qui ciuilit̄, pro ciu^{is} aliter lege
runt. B R V. Facilis est error, neq; tanti facien
dus, ut nobis amplius aliquid negocij faceſſat.
L A E. Facilis quidē ut ais, sed tamē tantus, ut to
tam immutet ſententiā. B R V. Illud uero mul
to magis miror, te illud qđ de ſecundo Punico
bello habet, quoniā à bellica re exorſus es, hic
adiunxiſſe, cum tamen in nullo alio codice,
quem ego ſanē uidi, reperiatur ſcriptum. Præ
terea magis ſuperfluū eſſe iudico, quā ut hic
recenſeatur, quoniam utranque hiftoriam li
bro tertio retractat. L A E. Recte quidem: nam
illius mones me, quod maxime uolo. An nō hæc
uerba Ciceronis eſſe putas? B R V. Nefcio me
Heracle: Quantiū uero mea fert opinio, Liuij po
tius

DIALOGVS.

tius quàm Ciceronis esse credo. Quod si omnes
 Liuij libri nobis extarēt, non dubito quin hæc
 ipsa uerba, in eo reperirent. L. AE. Demiror au-
 tem quidnā dubites. Ciceronis ne phrasin non
 agnoscis? Sed qđ putas hic superflū esse nō ui-
 deo. Si id superfluum esse uis, qđ bis à Cicerone
 tractat, quid opus erit M. Attilij Reguli histo-
 riam, quę præcedit, ueluti in hoc loco germanā
 amplius perpeti? Nam eandem etiam Cicero li-
 bro tertio tractat. B. R. V. Scio equidē, sed alia
 ratione. L. AE. Ita & reliquas duas alia retra-
 ctat ratione. B. R. V. Fateor. Quoniā uero pro-
 gressio facta est, pergamus ad reliqua. L. AE.
 Pergamus. Sed cōmode occurrit ille locus, qui
 ad ciuilem uirtutis imaginē pertinet: Sic enim
 ait Cicero. Quoniam autē uiuitur nō cum per-
 fectis hominibus, planeq; sapientibus, sed cum
 ijs, in quibus præclare agitur, si sunt simulachra
 uirtutis, etiam hoc intelligendū puto neminem
 omnino esse negligendū, in quo aliqua significa-
 tio uirtutis appareat. Omnes, me hercle, præter
 Aldum nostrum, uirum sanē qđ optimū sic lege-
 bant, in quibus non præclare agitur. Ignora-
 runt profecto illi homines, quid sit in eis præ-
 clare agi, cum negationem præposuerint. Quo-
 modo em̃ illi possunt uirtutis simulachra esse,
 in quibus non præclare agit, hoc est, in quibus
 nulla uirtutis significatio apparet? B. R. V. Au-
 sculto

CASTIGATIONVM LIBRI I.

sculto libens. Sed illud te rogo: tuum ne exemplar cum Aldino conueniat. L A E. Maxima ex parte. Deinde ut aliud adhuc aliquid, ad hunc adderet errorem, supposuerunt (sed) pro si: cum dixerūt, sed sunt simulachra uirtutis, quasi etiā scelerati & pessimi hoīes: nam iī sunt illi, in quibus nō praeclare agit: uirtutū essent imagines. BR V. Nequaquā. Cicero em̄, quantum ego quidē intelligo, aduersus Stoicos loquit, qui ex omni parte perfectā in hominibus esse sapientiā uoluerunt. Id qđ noster amicus, recte quidem nostrum uoco, fuit em̄ utriq; familiarissimus, cōfutat, cum ait impossibile esse, ut hoīes iuxta Stoicam rationē sint perfecti: neq; exigit, dummodo praeclare agant, & sint uirtutū studiosi, hoc est, omnibus uiris eis studeant. L A E. Recte intelligis. Sed nō multō pōst, similē inuenies errorem, nempe ubi docet delectū tum accipiendorum, tum collocandorū etiam beneficiorū esse habendū. Sic uero inquit. Multi em̄ multa faciunt temeritate quadā sine iudicio, uel modo in omneis, uel repentino qđdam (quasi uēto) impetu animi incitati. Meus codex morbo pro modo habet. BR V. Sed qua ratione? L A E. Dicā, si modo audire poteris. BR V. Potero. L A E. Morbū hic noster familiaris, pro insanitate, & animi egritudine accipit, quam Latini etiā Philosophi cōmuni uocabulo insaniam appellant.

Q Quem

DIALOGVS

Quēadmodum em̄ corruptus sanguis facile corporis morbū gignit, ita etiā prauarū opinionū perturbatio animū sanitate spoliāt, morboq; perturbat. Hinc accidit, ut stulti oīa omnibus sine iudicio donēt: Ex q̄ illud præclarū Horati: Prodigus & stultus donat quæ spernit & odit, Hęc seges ingratos tulit, & feret omnib⁹ annis, Recte uero subiungit:

Vir bonus & sapiens dignis ait esse paratum,
Nec tamen ignorat, quid distent æra lupinis.
Hanc uero aut stultitiā, aut si mauis insaniā hic appellat morbū, non corporis quidē, sed animi.
BR V. Quoniā autē tanti facis unius uocis mutationem, non possum præire, quin & alterius cuiusdā potius immutationem obijciam. Quid enim tibi in mentē uenit, qui pro docendo, substitueris dicendo? L AE. Nihil nisi quia præcedūt ratio & oratio, ut utrunq; haberet duo uocabula sibi subiuncta. Nam oratio (ut scis) dicēdo fit & communicando: ratio uero disceptando & iudicando cernitur. BR V. Aldus tamen habet docendo & discendo. L AE. Habet quidem, sed rationem tibi dedi. BR V. Tu autē superius adfirmasti tuum exemplare cum Aldino ex maxima parte cōuenire. L AE. Ita est ut dicis: Ex maxima quidē, illius codex cum meo, sed non ex omni parte conuenit. Nam quid tandem mihi opus esset, hos sumere labores, si nos
Aldus

CASTIGATIONVM LIBRI I.

Aldus sua industria omnino præuenisset. Deinde sequitur non minor error, quem nostrum exemplare facile tollit. Cicero enim sic ait. Facillime autem ad res iniustas impellit, ut quisque est altissimo animo & gloria & cupiditate. Quod reliqui omnes, & gloriae cupido legunt. Hæc uero lectio magis apta uidetur. BR V. Quamobrem? LAE. Nam quo altior est animus gloria quidem & cupiditate, eò facilius est ad iniurias. Gloriae autem cupidus animus, & si semper sit turpis, minus tamen nocet. Ciuili-ter enim contendant, & animi gloriae cupidi sint in Republica necesse est. Id quod uetustus poeta Hesiodus ad hunc modum concedit. Latine uero tibi ex tempore dicam: non enim externa lingua multum delectaris.

Aemulatur uicinum uicinus,
Qui ad diuitias properat, Hæc autem contentio
Bona est hominibus.
Præterea nostra historia plena est huiusmodi exemplorum. Quis enim uitam suam pro salute patriæ profunderet, nisi etiam suam gloriam ad posteritatem peruenturam speraret? Is uero, qui altissimum habet animum gloria & cupiditate, longe turpius est, multoque facilius ad iniustas res impellitur, quam qui gloriae cupidus habet. Nam cupiditas summum animi uitium est. BR V. Probe ais. LAE. Quam uero iam me probe
Q 2 dixisse

dixisse ais, multū mihi inde assumo, ita ut maiorem progrediendi animum addideris. BR V. Progredere igitur, si lubet. LAE. Lubet quidē. Quid tibi autē uidetur de eo, in quo domesticas res bellicis pręfert, atq; Lycurgi leges pluris facit, q̃ Themistoclis, aut Pausanię, siue Lysandri res fortiter gestas? Leges quidē (inquit) causę fuerunt, ut illi imperatores exercitus & parentiorēis & fortiorēis habuerint. Omnes profecto paratiorēs legūt: nos uero parētiores habemus, id est, magis obediētes, propter pœnam uidelicet legum. Leges enī exercitum nō paratiorē, hoc est, instructiorē, sed parentiorem reddunt. BR V. Imò reddunt nō modo parentiorem, sed paratiorē. Nam qui exercitus est parētior, idem erit etiā paratior, id est, ut tu ais, instructior, & prōptior. LAE. Male cohærēt. Leges enī ut obedientia sequat̃ necesse est, promptitudinem uero eas sequi, necesse non est. Sed quid dices de hoc qđ modo putauī. Nunc enim ita legitur. Illud autē sic est iudicandū maximas geri res, & maxime ab his, qui Respublicas regant, qđ earum administratio latissime pateat. Vides iam quod nostri labores nō omnino sine fructu sint perituri? Omnes enī codices, q̃s hactenus unq̃ uidi, ita habent, & maximi animi ab his, & cætera. Quid tibi hæc uerba uolunt? BR V. Nescio hercle, nisi qđ nō intelligo, quid ad hunc

CASTIGATIONVM LIBRI I.

ad hunc locū faciāt. LAE. Credo, quoniā totam
sententiā reddunt obscuriorē, quæ iam nostra
opera satis est illustrata. Deinde legunt Rem-
publicā quum ego plurali utar numero, atque
Respublicas substituā, ob nullam aliā causam,
nisi q̄ (earum) sequat̄, pro qua uoce reliqui codi-
ces eorū habent, quasi administrantiū ratio plus
pateat, q̄ Rerumpublicarum administratio.
BR V. Nequaquē, esset em̄ maxime absurdū istud
credere. LAE. Recte sentis, sed pergamus: Ma-
le & deprauate legiūt, quum Cicero noster nobi-
lis certe philosophus de naturarum differētia
differit, ad hunc modū. Atq; hæc differentia na-
turarum tantā habet uim, ut nonnunq̄ mortem
sibi ipse aliquis cōsciscere debeat. Dic obsecro,
quæ hæc est differentia naturæ, si quis sibi mor-
tem cōsciscat? BR V. Nescio, ex te tamen audi-
re cupio. LAE. Sic igitur est legendū. Atq; hæc
differentia naturarū tantam habet uim, ut non-
nunq̄ mortem sibi ipse consciscere alius debeat,
alius in eadem causā nō debeat. Hoc modo dif-
ferētiā naturarū intelliges. BR V. Ita est pro-
fecto, ut dicis. Ita semper firmis rationibus me
adducis in tuam sententiā, ut post hac à te dis-
sentire mihi impium habeat̄. LAE. Alium iam
tibi enarrabo locū, quem Cicero iuxta Aristo-
telis sententiā tractat, quum monet nos, ut no-
stræ naturæ rationē recte habeamus, ne quum

DIALOGVS

aliud nosiamur, aliò nos impetus naturæ rapiat, atq; merito tandē rideamur, quādo inuita (ut aiūt) Minerua rē aggressi fuerimus. BR. V. Illud aut ipsū est, qđ maxime ex te audire cupio. L. AE. Audies: Suadet nobis Cicero, prudēs profecto cōsiliarius, ut si necessitas, quæ à poetā Euripide recte ^{σῆμα}, uocat: nam eò libentius utor huius poetę autoritate, qđ etiā à nostro Cicerone plurimi solebat fieri: nos ad ea detruserit, ut ea quæ nostri ingenij nō erunt, omnē curam, meditationē, diligentia esse adhibendā, ut ea si nō optime, at nō indecore facere possim⁹. BR. V. Sed qđ tibi uidet de sentētia, quæ statim subsequit. Nam Aldus præter oīm opinionē ita legit. Nec tam est enitendū, ut bona quæ nobis data nō sint, sequamur, quān ut uitia fugiam⁹. L. AE. Ita mediūsfidius meus etiā codex legit, nisi qđ una uoce dissentiat: nam cōsequamur prosequamur habet. Quod tamē aphēresis, quæ etiā nōnunq̃ oratores utunt, facile excusabit. BR. V. Nūc mihi recte perspexisse uideor te nō multum ab Aldo dissentire. L. AE. Quāntū mea fides patit, semper cū eo cōsentio: Inter omnis em̃ eos, qui libros unq̃ nobis procudebant, nemo fuit aut Aldo doctior, aut diligētior. Accidit tamē ut aliquādo non solū ab hoc, sed ab omnibus dissentire cogamur. Est em̃ nostri codicis antiquitati aliqd attribuendū, præcipue quā magna

CASTIGATIONVM LIBRI II.

magna & fide & diligentia sit cōscriptus. Quē
admodum in hoc etiā loco, quem de uiroꝝ di-
gnitate tractat, fideliter deprehendimus. Nos
ita legimus: Nam & palēstrici motus sæpe sunt
odiosiores, & histrionū nonnulli gestus inepti
nō uacant offensione. Voce (offensione) oīa exē-
plaria carēt. BR V. Cōmode aut, ut mihi uidet̃,
adeſt hęc uox, alioqui ſentētia nō eſſet integra.
L AE. Verum ut ea uideret̃ illis integra, ſi dijs
placet, dixerunt ineptijs pro inepti. Non longe
autē poſt, ubi docet ſermonē eſſe oportere lenē,
minimeq; pertinacem, ſic ſubiungit: Nec uero
tanq̃ in poſſeſſionē uenerit, excludat alios, ſed
cum reliquis in rebus, tum etiam in ſermone cō-
muni uiciſſitudinem nō iniquā putet. Ita meus
codex habet, atq; iſte modus non plebeius, ſed
Cicerōni admodū familiaris eſſe uidet̃. BR V.
Videtur quidem. Sed priora uerba nō multum
aberunt à uera ſentētia. LAE. Ita eſt, ut ais: Hęc
tamē lectio eſt & gratior & familiarior. Sic tu
fortaſſe nulla alia ratione mutatum illud puta-
bis, quā ut nunc putaſti, quod eſt trium præ-
ceptorum in omni actiōe ſeruadoꝝ tertium:
ſic enim, inquit Cicero. Tertium eſt, ut cauea-
mus, ut ea quę pertinet̃ ad liberalitatē, ſpecie &
dignitate moderata ſint. BR V. Non putabo.
Longe enim aliud eſt, ut ea ſint moderata, quę
pertinent ad liberalitatem, ſpecie & dignita-

DIALOGVS

te, q̄ quę ad liberalē speciem pertinent & digni-
tatem. Nam docet, ut omnia & specie & digni-
tate moderemur, quę sunt liberalitatis. LAE.
probe intelligis. Superest tamen adhuc, q̄d emē
dandum se offert, ferē in fine huius primi libri.
Quando plures credebant idcirco initam esse
cum hominibus communitatem & societatem,
quod ea, quę natura desideraret, consequi sine
alijs, atque efficere non possemus. Quam sen-
tentiam acerrime oppugnat. Passim autem pro
initam (istam) legunt. Quum tamen hæc loquē-
di formula apud nostrum Ciceronem admo-
dum sit usitata: ut inire gratiam, amicitiam, sic
etiam inire societatem, communitatem dicere
possumus. Præterea magis ad hunc locum (ini-
tam, q̄ istam) quadrat, id q̄d tum ex superiori-
bus tum etiā sequentibus uerbis facile colligere
licebit. BRV. Sic mihi uidef. Iam uero, quādo
em nihil amplius habes, q̄d emendes, ad secun-
dum librum te accingas.

CASTIGATIONES SE- CVNDI LIBRI.

LAELIVS BRVTVS.

COgitāti mihi q̄ difficile esset, diutius in
hac castigādi molestia & negotio uersari,
q̄d, p̄fecto q̄ plurimis (ut scio) ingratiū est futurū,
tandem occurrit, q̄d recte omnē molestiā leua-
bit. Est aut̄ illud, q̄ ab ineunte ætate semper Ci-
cero-

CASTIGATIONVM LIBRI II.

ceronis ingeniū, studia, industriā, moresq; ama-
uerim. Miserebat em̄ me nostrum familiarē ini-
qua tēporis uerustate toties esse deprauatum.
Hę citaq; prima causa erat, quę me mouit, ut ala-
crius quicquid esset, sim aggressus. Nihil aut̄ at-
tentauī, qđ nō mei codicis autoritate testari po-
tuerim. BR V. Mirabar profecto, cur in institu-
to labore ita cessares. LAE. Causam iā dixi. Sed
tātū nō est estimāda, ut mihi amplius sit aut mo-
rę aut impedimento. Ausculta itaq; paucis em̄
absoluā hunc secundū librum: nam singula per
sequi quę uel mutata, uel emēdata sunt, non est
nostri instituti: More autē meo à leuioribus (ut
antea dixi) semper exordiar, & paulatim ad
maiora p̄grediar. Illud est qđ te admoneri uo-
lo, ita recte legēda esse hęc uerba. Maximis igit̄
in malis, hoc tamē boni assequuti uideamur, ut
ea literis mādaremus, quę nec satis erāt nota no-
stris, & erāt cognitione dignissima. Oēs legunt
tantū, pro tamē: qđ absurdum est. Cicero em̄ sic
ait: etiā si iam simus in maximis malis, tamē hoc
boni cōsecuti uidemur. Nam hęc uox (tamē) est
aduersatiua, neq; ullā significat quantitātē. Prę-
terea qđ speraret se aliquid boni, ne dum tantū
ex maximis malis posse cōsequi? BR V. Recte
colligis. LAE. Sic etiā sola exēplaris mei anti-
quitate fretus, ad hunc modū sequētia uerba le-
go. In qđ lapsa cōsuetudo deflexit à uia, sensimq;

Q 5 cō de-

DIALOGVS

eò deducta est, ut honestatē ab utilitate secer-
 nens constitueret esse honestū aliquod, qđ utile
 nō esset, utile qđ non honestū. Reliqui codices
 habēt: In q̄ uerbo. Meus uero codex tanq̄ super-
 fluum respuit: deinde pro eo qđ est honestatem
 ab utilitate, habēt ab honesto utile. BR V. Parū
 discriminis est. L AE. Est quidē, aliquid tamen
 uenerādæ mei codicis uetustati concedendū pu-
 tauī, quum magnā ubiq; in eo fidem experiar.
 BR V. Credo. Illud uero non magna fide mihi
 mutasse uideris, qđ tradit de medicinę benefi-
 cio ijs uerbis: Quibus rebus exulta hoīm uita
 tñ distat à uictu & cultu bestiarū, dic cur legis
 distat? L AE. Dicā: An non hoīm uita exultior
 est, q̄ bestiarū? BR V. Est quidē. L AE. Nō ergo
 distat, hoc est, differt, & magno quidē discrimi-
 ne? BR V. Fateor. Dic aut an non etiā destite-
 rit, qđ est decesserit & se à brutorū uictu remoue-
 rit? L AE. Quod si id uerū uelis, nō uideo quin
 & re & noīe sis Brutus. Non em̄ potes destite-
 re, id est, desinere, nisi olim cū bestijs cibū cepe-
 ris, atq; uixeris. B R V. Stomachum tibi moui.
 L AE. Si distitit legeres, facile cōcederē. Namq;
 non de temporis ratione, sed de uocis significa-
 tione tecum cōtendo. BR V. Perge. L AE. Simi-
 li ratione sum adductus, ut illum locum, quē de
 captanda multitudinis gloria habes, mutarem.
 Hæc enim sunt Ciceronis uerba. Hæc autē (si-
 cut

CASTIGATIONVM LIBRI II.

tur est simpliciter breuiterq; dicendum) quibus
 rebus parantur à singulis, eisdem ferè à multi-
 tudine: Haëtenus legebāt uulgo, si pro sicut, &
 pariuntur pro parantur. De priore quidem uo-
 ce nihil est quod sit disputandum, sed quod pa-
 riuntur legant, figuratum esse uideo, atq; id fa-
 tis durum. Vnde recte substituendum esse pu-
 ro, quemadmodum meus codex testatur, paran-
 tur: sic est significantius uocabulum, nempe si-
 ne figura. Deinde longe quidem, pōst diuersa
 etiam sequitur lectio, uidelicet in epistola Phi-
 lippi Macedonum regis, quam ad suum filium
 Alexandrum scripsit, in qua prudēs pater stul-
 tum filium à populari largitione dehortatur,
 ne sibi posthac pecunia sua amicos emat. Ira ue-
 ro ego emendaui: An tu id agis, ut Macedones
 non te regem suum, sed ministrum & præbito-
 rem sperent fore? Iam hæc clausula Ciceronis
 est. Bene ministrum & præbitorem, quia sordī-
 dum regi. Est enim Ciceroni nostro admodum
 familiare, suas clausulas alienis attexere, siue
 subiungere uerbis: Quemadmodum statim sub-
 dit. Melius etiam quod largitionem corrupte-
 lam esse dixit. B R V. Iam intelligo. Quasi non
 dixisset (melius) nisi (bene) præcederet. L A E.
 L I V S. Rem ipsam putas. B R V. Deinde le-
 gis cæteris pro certis, nescio tamē qua id ratio-
 ne fiat. L A E. Dicam tibi, Cicero iubet, ut eos
 quos

quos inuiti offendimus, ceteris officijs nobis recōciliemus. Tum cū inuiti amicos offendimus, si propinquus à nostro aliquo amico in ius fuerit uocatus, atq; nos propinquo, cui in hoc officio plus q̃ alteri debemus, fuerimus aduocati. Vnde iubet reliquis operis & officijs compensandum esse id quod uiolatū uidebitur. B R V. Recte intelligis. L A E. Si uero certis legeris, quid aliud erit, nisi ut te certa conditione redimas prius ab amicis, q̃ propinquum in lite iueris? B R V. Satis absurdū esse uideretur. L A E. Ita sanè puto. Sed pollicitus sum tibi me breuiorem q̃ antea futurū. Quare si quid erit, qd te dignum fuerit, in ipso Cicerone emendatū reperies. Nolo enim ut mea colloctione diutius ab huius autoris lectione detinearis.

CASTIGATIONES LIBRI TERTII.

L AELIVS BRVTVS.

Nescio quomodo accidat Brute, ut quāto magis in hac re progrediar, tātō minus propositū finem cōsequar. Ita cū se hoc negocium aperit, quasi nullū terminum sit habiturū, in q̃ definat. B R V. Illud te hortor, ne in medio cursu, ut aiunt, definas. Quemadmodū cū Apelles pictor, qui Veneris, caput & pectus politissima arte perfecerat, sed reliquam corporis partem inchoatā reliquerat, maiore inde reposita

CASTIGATIONVM LIBRI III.

tasset laudē, si totam absoluiſſet effigiem. Ita tu
 etiā ſi in medio hoc negocio, qđ non ſine laude
 exorſus es, ceſſaueris, parū gloriæ aut dignita-
 tis ad te accedet. L AE. Recte uero hortaris.
 Verum ut ad inſtitutū redeamus laborē, breui
 accipe. Male legūt nō longe à principio ad hūc
 modū. Quamobrē de iudicio Panætij dubitari
 poteſt. Recte ne autē hanc tertią partem ad ex-
 quirēdum officiū adiūxerit, an ſecus: de eo for-
 taſſis dubitari poteſt. Meus codex pro extre-
 mo (dubitari) legit diſputari, probe quidem &
 prudēter. Cicero em̄ ſtatim ingredit̄ in diſputa-
 tionem, in qua omnē tollit dubitationē. BR V.
 Verū eſt proſecto, qđ ais: licet prius nō planē
 perſpexerim. L AE. Deinde eodē modo corru-
 pte legīt nō longe inferius ijs uerbis. Cum autē
 aliquid actū eſt, in q̄ media officia cōparantur,
 id cumulate uidet̄ eſſe perfectū. Nihil autē Ci-
 cero de eo loquit̄, q̄ media officia cōparari poſ-
 ſent, ſed in quo tantū cernant̄. Quamobrē meus
 codex hunc locū ita emēdat, legit em̄ pro cōpa-
 rantur compareant. B R V. Auſculto ſedulō.
 L AE. Deinde etiā ſic legendum eſſe puto, mei
 quidē codicis autoritate cōmonitus: Quocirca
 nec id qđ uere honeſtū eſt, fas eſt, cum utilitatis
 repugnātia cōparari. B R V. Quomodo Aldus
 legit? L AE. Is eſt, qui omniū proxime accedit
 ad hanc ſententiam, niſi qđ utilis pro utilitatjs
 habeat.

DIALOGVS

habeat. Reliqui uero subiungūt causālē, uel similitudinis particulā (ut) qđ stultum esse uidet. BR V. Hæc leuia uident esse, grauius tibi adferam. LAE. Adfer si potes BR V. Possum. Quid em̄ ad ea respōdebis, quæ iam adduco. Sed si cū animū attenderis, turpitudinē uideas adiunctā ei rei, quæ speciē utilitatis attulerit, tūc utilitas nō requirenda est. LAE. Dic uero mi Brute, qđ modo hæc uerba cohæreāt. Qua em̄ ratione utilitas nō requirenda est, ubi nulla sit utilitas? Dicit em̄ Cicero nihil esse utile, qđ nō sit honestū. Ergo nulla utilitas requirēda est, ubi nō erit honestas. Meus uero codex habet, tūc utilitas nō est relinquēda. Quasi dicat: si existimes tibi relinquendam esse utilitatē, ut uulgus putat, sine honestate, sic habeto, qđ nulla sit utilitas, quæ sit inhonesta. Magis igit turpitudinē, q̄ utilitatem relinques. BR V. De neutro tecū contendam: nam utrūq; ferē est idem. LAE. Neq; ego longius de hac re tecū rixabor, meus tamē codex in hoc loco reliquis est integrior. Pauca adhuc habeo, quæ tecū conferā. Nos ita legimus & intelligimus. In eisdē uersabimur, cū docebimus ea quæ uident esse utilia, neq; sint uirtuti inimica, hoc est, quando ea declarabimus, quæ & utilia & honesta sint. Qui aliter legit, id qđ iurare possum, nunq̄ intelliget. BR V. Serio autē adfirmas, ut uideo. LAE. Hoc uero quasi
 exire

CASTIGATIONVM LIBRI III.

extremā adhibuerim manū, tibi subiungā. Vna
em̄ uox meo quidē iudicio diuersam nobis pa-
rit sententiā. Hæc uero uerba sunt Ciceronis:
Dicunt em̄ uoluptatis magnitudinē doloris de-
tractione fieri. Meus codex habet finiri, ut sit
sensus, quantū detraxeris dolori, quo Epicurus
mala terminauit, tantū etiam detrahes magni-
tudini uoluptatis, in qua idē Epicurus bona po-
suit, atq; hoc modo unū cū altero corrueat. Si em̄
Epicureis dolor stare nō poterit, neq; uoluptas
stabit, q̄ hac summa bona, illo uero summa ma-
la metiunt. BR V. Nō puto tamen adeò absur-
dum esse, si etiā fieri legat. L AE. Nescio profe-
cto q̄ sit absurdū. Illud uero scio diuersam esse
sententiam, si fieri legeris. BR V. An nō staret
hæc sentētia? Quantū dolori detraxeris, tm̄ ac-
cedet ad uoluptatis magnitudinē. L AE. Mihi
non uideat. Ego autē ob eam causam, hanc susce-
pi disputationē, ut tibi morē gererem, atq; no-
strum familiarē Ciceronē à plerisq; erroribus
uindicarem. Tibi iam pro mea quidē parte fa-
tiffecisse mihi uideor, Ciceroni uero nō uideor,
etiamsi maxime uellem. Dignus em̄ est, in cuius
laude oīa mea studia, omnem operam, omnem
industriā, & cogitationem figam atq; collocē.

FINIS.